

Numismatický sborník

38/1–2

Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu Akademie věd České republiky
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze

Praha 2024

REVIZE NÁLEZU ŘÍMSKÝCH DENÁRŮ Z LÍPY NAD ORLICÍ (OKR. RYCHNOV NAD KNĚŽNOU)

Vojtěch BRÁDLE – Jiří MILITKÝ

Abstract – Coin Hoard of Roman Denarii from Lípa nad Orlicí (Rychnov nad Kněžnou Distr.) Revisited.

A hoard of Roman coins was found in the garden of the house no. 60 in the village of Lípa nad Orlicí in 1937. The original number of coins could have been 20–25, of which 11 are documented and 10 survive, having been recently identified in the collection of the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové. The preserved part of the hoard comprises Roman Imperial denarii from Faustina II to Alexander Severus; ten denarii from the time of the Severan dynasty were struck between 199–231 AD. Such a short chronological sequence within a hoard found in Barbaricum is quite unusual. It can generally be assumed that the hoard was buried around the middle of the 3rd century AD. The content of the Lípa Hoard with the predominance of Severan issues is very unique in the Czech Republic.

 Lípa nad Orlicí, coin hoard, Roman Empire, denarius

Nálezy importovaných římských mincí představují důležitý pramen poznání doby římské v oblasti středoevropského barbarika od 1. do 4. století našeho letopočtu. Početné nové nálezy ukazují, že římské ražby byly pravidelnou součástí hmotné kultury germánských komunit i na území Čech a Moravy. Setkáváme se s nimi na dobových sídlišťích i jako s jednotlivými ztrátovými exempláři. Specifickou kategorií však představují hromadné nálezy. Kromě nově podchycených depotů jsou stále významným zdrojem informací i nálezy odkryté v minulosti, reprezentující tzv. starý nálezový fond komplexně kriticky publikovaný a zhodnocený v nedávné době (Militký 2010a–c; 2013). Řada těchto nálezů je však známa jen prostřednictvím literatury, což do jisté míry limituje možnosti detailního poznání. Stejně tomu bylo v případě nálezu z Lípy nad Orlicí (okr. Rychnov nad Kněžnou), který byl sice několikrát publikován (naposledy Militký 2013, 223, č. 498, obr. 32:498/1–6, 8–11), ale mince nebyly fyzicky k dispozici, nebyla známa jejich metrologie a některé z nich byly vyobrazeny jen z jedné strany, což způsobilo nepřesnosti v posledním popisu.

Důkladná práce s materiálem Muzea východních Čech v Hradci Králové (dále jen MVČ HK) však před nedávnou dobou přinesla „znovuobjevení“ 10 z 11 známých mincí. Ve sbírce sice byly uloženy bez uvedení nálezové lokality, ale konfrontace s publikovanými vyobrazeními jednoznačně prokázala, že jde o exempláře z tohoto depotu. Navíc se z literatury a archivních materiálů podařilo k danému nálezu zjistit řadu dalších zajímavých detailů. Tento příspěvek tedy významným způsobem rozšiřuje dosavadní znalosti o něm.

Depot z Lípy nad Orlicí v literatuře jako první zmínil Karel Václav Linger (1939, 6–9). Autor ve svém příspěvku hovoří o nálezu asi 20 mincí, z nichž blíže popsal a vyobrazil 11, které byly „zachráněny pro újezdní týnišťské museum“. V jejich případě šlo o stříbrné římské denáry z období císařství. Kromě informací, že mince „byly nalezeny ne hluboko v zemi“ a „po měšečku nebylo vůbec stop“, bohužel nijak nespecifikuje okolnosti objevu.

Ačkoliv výše uvedený celkový počet ražeb v souboru následně přebrala četná literatura, známe ještě jeden, lehce odlišný, soudobý údaj. Podle novinové zprávy v Osvětě lidu mělo být mincí asi 25 a jejich část v danou chvíli měl mít u sebe jmenovaný K. V. Linger. Nějaký bližší popis nálezových okolností chybí. Zpráva pouze uvádí, že spolu s ražbami nebylo nic jiného nalezeno (*Anonym 1939*, 2).

Jen nedlouho po citovaných člancích se drobná zpráva o nálezů objevila v Numismatickém časopisu. V ní se hovoří o celkových asi 20 ražbách a zároveň je blíže zmíněno 10 denárů, jež patřily muzeu v Týništi nad Orlicí. Přesněji je lokalizováno místo objevu, a to na zahradu čp. 60 (*Skalský 1940*, 109–110). Podle císařských otisků stabilního katastru z roku 1840 ležel dům č. 60 ve střední části obce, jižně od cesty, která jí procházela, a byl obklopen zahradami.¹ Na stránkách stejného periodika se souboru posléze věnoval Josef Skutil (*1950*, 180), jenž (s některými nepřesnostmi) popsal 11 dochovaných denárů z týnišťské sbírky, které z větší části také vyobrazil (*Skutil 1950*, tab. XIII:1–9).² V jeho textu je výše zmiňovaný K. V. Linger označen přímo jako nálezece depotu.

Díky příspěvku Františka Hříšného (*1945*, 153–154) bylo v té době známo, že se nejedná o první římské mince z Lípy, neboť někdy před rokem 1888 zde byla objevena na (nelokalizovaném) poli Vincence Lingera dvojice denárů císařů Septimia Severa a Alexandra Severa (naposledy *Militký 2013*, 223, č. 499, obr. 32:499/1–2). Ty později vlastnil K. V. Linger. F. Hříšný nadnesl myšlenku, že oba nálezy spolu souvisí a „tvorí jeden celek“. Doplnit lze, že existence lipského souboru z roku 1937 se dotkl již předtím při popisu jiné římské mince, objevené na katastrálním území Týniště nad Orlicí v písku vybagrovaném poblíž vodní elektrárny na Orlicí u blízkých Albrechtic (*Hříšný 1944*, 207–208; naposledy *Militký 2013*, 223–224, č. 501, obr. 32:501).

S pomocí týnišťského záznamu z muzejní schůze, která se konala 9. července 1949, můžeme korigovat výše zmíněný příspěvek J. Skutila v případě informace týkající se osoby nálezece. Tím měl být „starý p. Bělka.“ Jinak i zde se uvádí, že vykopaných mincí bylo původně více než známých 11 kusů a k jejich objevení mělo dojít „mezi Müllerovými a Brandejsovými“ (*Knihla členských schůzí Týniště*, zápis o muzejní schůzi konané 9. července 1949, 4–5).

Oba lipské soubory byly zahrnuty do soupisu nálezů antických mincí z našeho území (*Nálezy I/2*, 141–142, č. 503 a 506). V případě souboru z roku 1937 uvádí výčet 10 denárů a zmíněno je i jejich uložení v Čapkově újezdním muzeu v Týništi nad Orlicí. V něm však skutečně bylo přechováváno 11 ražeb, jak dokládá v roce 1950 sepsaný přehledový inventář (*Hříšný – Tomský 1950*, inv. č. 63–73). Veřejnost si tento lipský depot mohla prohlédnout na reprezentativní výstavě *Nálezy mincí historickým pramenem* v Národním muzeu v Praze (*Nohejlová-Prátová 1953*, 8, 31–32).

K nálezů se později na stránkách týnišťského muzejního sborníčku vrátil K. V. Linger. Svůj nový příspěvek přitom doplnil o již dříve použité vyobrazení depotu z prvního článku. Zatímco starší práce nezmiňují žádné jiné artefakty v blízkosti mincí, v tomto případě uvádí „prastarou bronzovou lampičku“ (*Linger 1969a*, 19–20). O její existenci s původem od „horní hospody“ hovoří i jinde (*Linger 1969b*, 31).

Nověji se různě podrobné informace o nálezů objevují v podobě ze starší literatury přebíraných údajů v četných publikacích.³ V nedávné době byl rozbor souboru uveřejněn v aktualizovaných soupisech nálezů řeckých, římských a raně byzantských mincí z území Čech (*Militký 2010b*, 78–79, no. 498; *2010c*, Pl. 48:498/1–6, 8–11; *2013*, 223, č. 498, obr. 32:498/1–6, 8–11). Z hlediska fyzického dochování ražeb je podstatné, že v těchto

1 https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioe&idrastru=B2_a_6C_4093-1_8

2 O pořízení fotografií denárů pro J. Skutila víme ze zachované dokumentace činnosti týnišťského muzea, která je uložena ve Státním okresním archivu Rychnov nad Kněžnou (*Knihla členských schůzí Týniště*, jednateleská zpráva pro schůzi konanou 27. srpna 1944). Jeho pracovníkům děkujeme za připravení příslušných materiálů ke studiu.

3 Vzhledem k obvyklé absenci dříve neznámých faktů jim není věnována v tomto textu bližší pozornost.

pracích je celý depot označen jako nezvěstný⁴ a částečně nepřesné určení jednotlivých denárů bylo provedeno na základě předchozích vyobrazení a popisů J. Skutila (1950, 180).

Na základě archivních pramenů se nově podařilo zjistit více o dalším osudu depotu. V roce 1981 bylo rozhodnuto o uzavření muzea v Týništi nad Orlicí a zdejší sbírky měly být převáděny do jiných institucí (Vinterová 2017, 32). Ještě před svým zrušením ale bylo opakovaně vykradeno a předmětem krádeží se staly také mince (Procházka 2001, 14). To potvrdilo současné bádání a numismatická sbírka v době likvidace instituce představovala jen torzo dřívější kolekce. Lipský soubor však z nějakého důvodu tomuto údělu unikl (Brádle 2023, 145). J. Militký uvedl, že denáry mohly být převedeny nejprve do dnešního Muzea a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou (dále jen MGOH RK) a jeho sbírka byla později (1987) předána do současného MVČ HK. Podle tehdejších autorových informací se však v této instituci mince nacházet neměly a nebyly ani součástí převodu z MGOH RK. Stopa po nich se tak ztrácela již během likvidace týništského muzea (Militký 2010b, 78; 2013, 223).

Při jeho rušení byl nález rozdělen na dvě nestejně velké části. Tu menší zahrnoval pouze jediný denár (kat. č. 9), který byl zapsán spolu s množstvím jiných převážených artefaktů do sbírky MGOH RK (*Kniha přírůstků Rychnov*, 78, př. č. 2539/82).⁵ Bohužel ještě někdy v 80. letech se ztratil, takže u příslušného evidenčního záznamu je poznámka o povolení jeho odpisu k 9. únoru 1988 (Brádle 2023, 145). Kde se mince v tuto chvíli nachází, není známo. Tento denár (a ještě některá další jednotlivá platidla převedená do správy rychnovského muzea) nebyl na rozdíl od dříve nerozkradeného zbytku týništské numismatické sbírky zinventarizován a chybí tak mezi mincemi sepsanými během této činnosti. Zbývajících 10 ražeb z lipského depotu (kat. č. 1–8, 10–11) v pořízeném přehledu ovšem objevíme, i když bez uvedení jejich nálezového původu (*Přehled inventarizace Týniště*, 53–54, poř. č. 1533–1542, inv. č. 16.402–16.411). Zapsány byly 10. listopadu 1981. Zinventarizovaný materiál byl na základě smlouvy mezi Městským národním výborem Týniště nad Orlicí a MVČ HK převeden rovnou do Hradce Králové, a to k 17. únoru 1982. Součástí uvedené smlouvy sice byla dvojice příloh, ale ty nevyjmenovávaly všechna předávaná platidla a denáry z Lípy tu zmíněny nejsou (*Interní dokumentace Hradec Králové*). Do evidence byly zapsány jako přírůstkové číslo H94/1982. Díky srovnání se staršími vyobrazeními v literatuře nemůže být o jejich příslušnosti k rozebíranému nálezu pochyb. Po nedávném zpracování jsou evidovány pod inventárními čísly N/N 27.516–27.525.

Katalog mincí

ŘÍM, císařství, Marcus Aurelius (161–180) pro: **Faustina II.** († 175)

mincovna: *Roma*, AR denár, 161–176

Av.: [FAV]STINA-AVGVSTA, poprsí Faustiny II. v oděvu doprava

Rv.: I-V-NO, stojící Juno v závoji čelně hledící doleva krmí z patery páva vlevo a drží dlouhé žezlo svisle

Lit.: *RIC* 3, 269, č. 688; *BMC RE* 4, 399, č. 104, jako Pl. 55:10; *MIR* 18, 169, 284, č. 17–4b.

Ex.: *Linger* 1939, av. – obr. 1:(1); *Skutil* 1950, tab. XIII:1; *Militký* 2013, obr. 32:498/1.

1. 3,536 g; 16,6/18,2 mm⁶ (inv. č. N/N 27.516; muzeum Týniště nad Orlicí – inv. č. 16.410)

4 Jirímu Militkému se mince okolo roku 2000 ve sbírkách MVČ HK nepodařilo identifikovat.

5 Za možnost prostudovat materiály týkající se dějin muzea v Týništi nad Orlicí a jeho numismatické sbírky, jež jsou uloženy v MGOH RK, bychom rádi poděkovali Mgr. Tereze Vinterové a Ing. Tereze Zemánkové.

6 Uváděné rozměry představují minimální a maximální průměr.

Septimius Severus (193–211)

mincovna: *Roma*, AR denár, 200–201

Av.: SEVERVS AVG-PART MAX, ověčená hlava Septimia Severa doprava

Rv.: RESTITVTOR-VRBIS, stojící Septimius Severus ve zbroji čelně hledící doleva obětuje z patery nad trojnožkou vlevo a drží dlouhé kopí svisle

Lit.: *RIC 4/1*, 113, č. 167(a); *BMC RE 5*, 194, č. 203, Pl. 32:2.

Ex.: *Linger 1939*, rv. – obr. 1:(3); *Skutil 1950*, av. – tab. XIII:2; *Militký 2013*, av. – obr. 32:498/2.

2. 3,323 g; 18,3/19,5 mm (inv. č. N/N 27.517; muzeum Týniště nad Orlicí – inv. č. 16.405)

–, Av.: SEVERVS AVG-PART MAX, ověčená hlava Septimia Severa doprava

Rv.: RESTITVTO-RI VRBIS, stojící Septimius Severus ve zbroji čelně hledící doleva obětuje z patery nad trojnožkou vlevo a drží dlouhé kopí svisle

Lit.: *RIC 4/1*, 113, č. 168(a); *BMC RE 5*, 194, jako č. 202, jako Pl. 32:2

(rv. RESTITVTOR VRBIS).

Kom.: *BMC RE 5* rv. opis RESTITVTORI VRBIS neuvádí.

Ex.: *Linger 1939*, av. – obr. 1:(2); *Skutil 1950*, rv. – tab. XIII:2; *Militký 2013*, rv. – obr. 32:498/3.

3. 3,213 g; 17,1/18,1 mm (inv. č. N/N 27.518; muzeum Týniště nad Orlicí – inv. č. 16.408)

Septimius Severus (193–211) pro: Geta (198–209)

mincovna: *Roma*, AR denár, 199–204

Av.: P SEPT GETA-CAES PONT, poprsí Gety v oděvu a krunýři doprava

Rv.: PRINC IVVENTVTIS, stojící Geta ve zbroji čelně hledící doleva drží ratolest a dlouhé kopí svisle, vpravo trophaion

Lit.: *RIC 4/1*, 316, č. 18; *BMC RE 5*, 199, č. 236, Pl. 32:15.

Ex.: *Linger 1939*, av. – obr. 1:(4); *Skutil 1950*, tab. XIII:3; *Militký 2013*, obr. 32:498/4.

4. 3,319 g; 18,2/20,2 mm (inv. č. N/N 27.519; muzeum Týniště nad Orlicí – inv. č. 16.411)

Elagabalus (218–222)

mincovna: *Roma*, AR denár, 220–222

Av.: IMP ANTONINVS PIVS AVG, ověčené poprsí Elagabala v oděvu a krunýři doprava

Rv.: ABVNDAN-TIA AVG, vpravo ★, stojící Abundantia čelně hledící doleva drží oběma rukama roh hojnosti vodorovně doleva

Lit.: *RIC 4/2*, 32, č. 56b; *BMC RE 5*, 559, č. 189, jako Pl. 89:3.

Ex.: *Linger 1939*, av. – obr. 1:(5); *Skutil 1950*, tab. XIII:4; *Militký 2013*, obr. 32:498/5; *Brádle 2023*, 149, obr. 1.

5. 2,650 g; 18,2/20,0 mm (inv. č. N/N 27.520; muzeum Týniště nad Orlicí – inv. č. 16.409)

Alexander Severus (222–235)

mincovna: *Roma*, AR denár, 223, 3. emise

Av.: IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG, ověčené poprsí Alexandra Severa v oděvu a krunýři doprava

Rv.: P M TR P-II-COS P P, stojící Pax čelně hledící doleva drží ratolest a dlouhé žezlo svisle

Lit.: *RIC 4/2*, 73, č. 27; *BMC RE 6*, 123, č. 101, Pl. 4:103.

Ex.: *Linger 1939*, av. – obr. 1:(10); *Skutil 1950*, tab. XIII:8; *Militký 2013*, obr. 32:498/6;

Brádle 2023, 150, obr. 2.

6. 2,797 g; 18,1/20,2 mm (inv. č. N/N 27.521; muzeum Týniště nad Orlicí – inv. č. 16.404)

AR denár, 231, 12. emise

Av.: IMP SEV ALE-XAND AVG, ověčená hlava Alexandra Severa doprava

Rv.: FIDES-M-I-LITVM, sedící Fides doleva drží dvě vojenské standarty

Lit.: *RIC 4/2*, 85, č. 193(a); *BMC RE 6*, 182, č. 685, Pl. 23:684.

Ex.: *Linger 1939*, av. – obr. 1:(8); *Skutil 1950*, av. – tab. XIII:7; *Militký 2013*, av. – obr. 32:498/8.
7. 2,249 g; 17,5/19,4 mm (inv. č. N/N 27.522; muzeum Týniště nad Orlicí – inv. č. 16.402)

Ex.: *Linger 1939*, rv. – obr. 1:(9); *Skutil 1950*, rv. – tab. XIII:7; *Militký 2013*, rv. – obr. 32:498/8.
8. 2,836 g; 18,4/19,6 mm (inv. č. N/N 27.523; muzeum Týniště nad Orlicí – inv. č. 16.407)

mincovna: východní mincovna, AR denár, 222, 1. emise

Av.: IMP SEV ALEXAND A[VG], ověčené poprsí Alexandra Severa v oděvu a krunýři doprava

Rv.: VICTORI-A AVG, kráčející Viktorie doprava drží palmovou ratolest a věnec

Lit.: *RIC 4/2*, 94, č. 302(c); *BMC RE 6*, 214, č. 1018.

Ex.: *Linger 1939*, av. – obr. 1:(6); *Skutil 1950*, tab. XIII:5; *Militký 2013*, obr. 32:498/9.

9. metrologie neznámá (dnes nezvěstný)

–, Av.: IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG, ověčené poprsí Alexandra Severa v oděvu a krunýři doprava

Rv.: LIBERTAS-AVG, vlevo nahoře ★, stojící Libertas čelně hledící doleva drží pileus a dlouhé žezlo svisle

Lit.: *RIC 4/2*, 92, č. 286(c); *BMC RE 6*, 215, č. 1036, Pl. 32:1036.

Ex.: *Linger 1939*, av. – obr. 1:(7); *Skutil 1950*, tab. XIII:6; *Militký 2013*, obr. 32:498/10.

10. 2,944 g; 18,2/20,7 mm (inv. č. N/N 27.524; muzeum Týniště nad Orlicí – inv. č. 16.403)

Alexander Severus (222–235) pro: **Julia Mamaea** († 235)

mincovna: *Roma*, AR denár, 222, 1. emise

Av.: IVLIA MAMAEA AVG, poprsí Julie Mamaey v oděvu doprava

Rv.: IVNO CONSER-VATRIX, stojící Juno v závoji čelně hledící doleva krmí z patery páva vlevo a drží dlouhé žezlo svisle

Lit.: *RIC 4/2*, 98, č. 343, Pl. 5:4; *BMC RE 6*, 119, č. 43, Pl. 2:43.

Ex.: *Linger 1939*, av. – obr. 1:(11); *Skutil 1950*, tab. XIII:9; *Militký 2013*, obr. 32:498/11.

11. 2,957 g; 18,0/18,9 mm (inv. č. N/N 27.525; muzeum Týniště nad Orlicí – inv. č. 16.406)

Obr. 1a. Lípa – mince z depotu odkrytého v roce 1937 (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká, zvětšeno 1,3:1).

Obr. 1b. Lípa – mince z depotu odkrytého v roce 1937 (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká, č. 9 podle J. Skutila; zvětšeno 1,3:1).

Na základě nových zjištění lze shrnout, že depot z Lípy nad Orlicí byl objeven v roce 1937 na zahradě domu čp. 60, a to „mezi Müllerovými a Brandejsovými“. Jeho nálezcem měl být „starý p. Bělka“ (*Kniha členských schůzí Týniště*, zápis o muzejní schůzi konané 9. července 1949, 4–5). Podle císařských otisků stabilního katastru dům č. 60 ležel ve střední části obce a byl obklopen zahradami. Původní počet nalezených mincí byl asi 20–25 ks, z nichž je 11 podchyceno a z těchto pak 10 dochováno. K dispozici tedy máme zhruba polovinu nálezů. Osud nedochovaných exemplářů není znám a nevíme, o jaké denáry se jednalo.

Tab. 1. Lípa – přehled mincí zastoupených v depotu v chronologické posloupnosti (čísla odpovídají katalogu).

	Panovník	Mincovna	Datace	Literatura
1	M. Aurelius (161–180) pro: Faustina II. († 175)	Roma	161–176	<i>RIC 3</i> , č. 688
2	Septimius Severus (193–211)	Roma	200–201	<i>RIC 4/1</i> , č. 167(a)
3	Septimius Severus (193–211)	Roma	200–201	<i>RIC 4/1</i> , č. 168(a)
4	S. Severus (193–211) pro: Geta (198–209)	Roma	199–204	<i>RIC 4/1</i> , č. 18

5	Elagabalus (218–222)	Roma	220–222	RIC 4/2, č. 56b
9	Alexander Severus (222–235)	Východ	222	RIC 4/2, č. 302(c)
10	Alexander Severus (222–235)	Východ	222	RIC 4/2, č. 286(c)
11	A. Severus (222–235) pro: Julia Mamaea († 235)	Roma	222	RIC 4/2, č. 343
6	Alexander Severus (222–235)	Roma	223	RIC 4/2, č. 27
7	Alexander Severus (222–235)	Roma	231	RIC 4/2, č. 193(a)
8	Alexander Severus (222–235)	Roma	231	RIC 4/2, č. 193(a)

Nález, resp. jeho dochovanou část, tvoří výhradně římské císařské denáry, které jsou ve všech případech poměrně dobře zachovalé (obr. 1a–b). Nejstarším z nich je denár Faustiny II., manželky Marka Aurelia (kat. č. 1). Všechny ostatní ražby patří do období severovské dynastie – Septimius Severus (kat. č. 2–3), Geta (kat. č. 4), Elagabalus (kat. č. 5), Alexander Severus (kat. č. 6–10) a Julia Mamaea, matka Alexandra Severa (kat. č. 11). Je zajímavé, že dva denáry jsou zcela shodného typu (kat. č. 7–8) a dva jsou velmi blízké (kat. č. 2–3). Jedna z těchto mincí (kat. č. 3) nese rubní opis RESTITVTORI VRBIS, který není v rámci sbírky Britského muzea zastoupen – v této kolekci jsou deponovány pouze exempláře s opisem RESTITVTOR VRBIS (*BMC RE* 5, 194, jako č. 202, jako Pl. 32:2). Většina ražeb ze sledovaného nálezu byla ražena v mincovně Řím, dva denáry však pocházejí z neidentifikované východní mincovny (kat. č. 9–10). Pokud jde o vnitřní chronologii ražeb v souboru, tak ta je dobře zřetelná z tabelárního přehledu (tab. 1). Celkem 10 denárů z období severovské dynastie vzniklo mezi lety 199–231. Z nich sedm bylo raženo v intervalu 220–231, přičemž čtyři pocházejí z let 222–223 a dva z roku 231. Takto „krátká“ chronologická sekvence uvnitř depotu z oblasti barbarika je značně neobvyklá. Z tohoto pohledu je velká škoda, že jeho druhá polovina není dochována. Právě s ohledem na chronologickou koncentraci denárů před rok 231 a jejich malé otření je zřejmé, že mince mohly být akumulovány nedlouho po tomto roce. Rok 231 je tedy termínem *post quem* doby uložení, avšak k ukrytí depotu do země mohlo dojít i výrazně později. Je totiž opakovaně doloženo, že římské denáry byly v prostředí barbarika užívány velmi dlouho a bez doprovodného archeologického materiálu je obvykle obtížné tyto „pozdní“ depoty přesněji datovat (*Militký 2013*, 23–24, 33). Je také třeba zdůraznit, že nevíme, kdy sledovaný soubor dorazil do barbarika a jestli byl shromážděn v římském prostředí, či až v barbariku. Pouze obecně a s výhradami lze stanovit předpokládané ukrytí depotu z Lípy nad Orlicí, s ohledem na malý otěr mincí, do doby okolo poloviny 3. století.

Tab. 2. Depoty/hromadné nálezy římských mincí z území Čech obsahující dominantně denáry.

	Lokalita	Nejstarší	Nejmladší	ks	po	Literatura
1	Kyšice (okr. Plzeň-sever)	RRC 231/1	RRC ?	2+ (asi 20)	138 p. K.	<i>Militký 2013</i> , č. 675
2	Lhota (okr. Praha-východ)	RRC 238/1	RRC 412/1	8	64 p. K.	<i>nepublikováno</i>
3	Ovčáry (okr. Mělník)	Eraviskové	Augustus	35	14–4 p. K.	<i>nepublikováno</i>
4	Ohnišťany (okr. H. Králové)	RRC 206/1	Vespasianus	98	76	<i>nepublikováno</i>
5	Žatec (okr. Louny)	Vespasianus	Hadrianus	2+ (XX); nádoba	117/138	<i>Militký 2013</i> , č. 614
6	Libčeves (okr. Louny)	RRC 228/2	RRC 412/1	52+ (c. 100–200); nádoba a šperky	c. 150	<i>Militký 2013</i> , č. 591
7	Slavhostice (okr. Jičín)	Nerva	Antoninus Pius	5	138/161	<i>nepublikováno</i>
8	Ratenice (okr. Kolín)	RRC 443	Antoninus Pius pro: M. Aurelius	11	145/160 (?)	<i>Militký 2013</i> , č. 304
9	Nový Bydžov (okr. H. Králové)	M. Antonius	Faustina I.	70; nádoba	141/161	<i>nepublikováno</i>
10	Krásný Les (okr. Ústí n. L.)	M. Antonius	Antoninus Pius	90	159/160	<i>nepublikováno</i>
11	Kluk (okr. Nymburk)	Galba	Faustina II.	50+	161/176	<i>Militký 2013</i> , č. 262a
12	Česká Skalice (okr. Náchod)	?	Lucilla	14	161/167	<i>Militký 2013</i> , č. 487a
13	Česká Skalice? (okr. Náchod)	Traianus	M. Aurelius	10	162	<i>Militký 2013</i> , č. 489
14	Nakléřov (okr. Ústí n. L.)	RRC 494/24	Commodus	57+	180	<i>nepublikováno</i>

15	Lhota (okr. Praha-západ)	Hadrianus	Commodus	5	184	<i>Militký 2013, č. 346a</i>
16	Lišičky (okr. H. Králové)	M. Antonius	S. Severus	25	193/211	<i>nepublikováno</i>
17	Tuklaty (okr. Kolín)	Nero	A. Severus	179+	225	<i>nepublikováno</i>
18	Lípa (okr. Rychnov n. K.)	Faustina II.	A. Severus	20/25	231	<i>Militký 2013, č. 498</i>
19	Česká Skalice (okr. Náchod)	Traianus	Gallienus	14	260/268	<i>Militký 2013, č. 487b</i>
20	Česká Skalice (okr. Náchod)	Nerva	Gallienus	11	260/268	<i>Militký 2013, č. 487c</i>
21	Milčice (okr. Nymburk)	Nero	Valentinianus II.	61	378/383	<i>nepublikováno</i>
22	Králíky – okolí (okr. Ústí n. O.)	?	?	XX	?	<i>nepublikováno</i>

V rámci tzv. starého náleзовého fondu římských mincí v Čechách (*Militký 2013*) bylo podchyceno celkem 11 hromadných nálezů obsahujících výhradně či dominantně denáry (tab. 2). V průběhu následných let však bylo zdokumentováno dalších 11 doposud nepublikovaných hromadných souborů (tab. 2), které ukazují, že i na českém území se vyskytují větší depoty denárů, podobně jako např. v Polsku. Jejich interpretace je ale značně složitá, některé z nich bezpečně souvisejí s votivními praktikami na horských přechodech – Krásný Les, Nakléřov, Králíky – okolí (tab. 2:10, 14 a 22). Mince deponované jako votivní obětiny známe rovněž z oblasti Šumavy (*Militký – John – Račák 2021, 208*). U depotů z vnitrozemí je takováto interpretace daleko složitější a jsou mezi nimi velmi pravděpodobně i soubory charakteru majetkových depozitů (např. Libčeves; tab. 2:6), někdy odkrytých na germánských sídlištích (Ohnišťany a Tuklaty; tab. 2:4 a 17). Nález z Lípy je však svým složením s dominancí ražeb severovské dynastie v Čechách zcela ojedinělý. Jiné hromadné nálezy se vyznačují velkým časovým rozpětím zastoupených ražeb (tab. 2) a pokud obsahovaly denáry severovského období, tak pouze jako nepočetnou složku (tab. 2:16–17).

V souvislosti se sledovaným depotem z Lípy je třeba znovu upozornit na již zmíněný starší soubor dvou denárů objevených na stejném katastrálním území (obr. 2). Nález byl učiněn před rokem 1888 na bližší nelokalizovaném poli V. Lingera. V roce 1944 byly mince deponovány ve sbírce K. V. Lingera, majitele obchodu v Praze-Vršovicích. Nelze přitom vyloučit, že mincí mohlo být nalezeno více (*Militký 2013, 223, č. 499, obr. 32:499/1–2*). Zastoupen zde byl denár Septimia Severa ražený roku 200 (*RIC 4/1, 110, č. 150*) a denár Alexandra Severa z roku 222 (*RIC 4/2, 82, č. 148/c*). Je mimořádně zajímavé, že i v tomto nálezu jsou přítomny dvě mince severovské dynastie z let 200–222, což působí dojmem stejného zdroje importovaných římských ražeb jako v nálezu z roku 1937.

Obr. 2. Lípa – mince nalezené před rokem 1888 (podle *Militký 2013, obr. 32:499/1–2*).

Interpretace souborů z Lípy nad Orlicí je značně obtížná a navíc ji komplikují jen nedostatečně zdokumentované náleзовé okolnosti. Důležité je samo místo objevu depotu z roku 1937, ležící na pravém břehu řeky Divoké Orlice, na okraji intravilánu vsi Lípa. Tato dlouhá ulicová vesnice byla založena ve vrcholném středověku a v písemných pramenech je poprvé zmíněna roku 1396 (*Profous 1949, 617, č. 4*). Umístěna je těsně nad hranicí zátopového území nad okrajem širokého plochého údolí. Již tato skutečnost naznačuje propojení obou nálezů s předpokládanou komunikací podél hrany údolí Divoké Orlice.

Ve vztahu ke sledovaným souborům je důležité také svědectví dalších archeologických a mincovních nálezů z blízkého i širšího okolí. Na rozhraní katastrálního území Týniště nad Orlicí a Lípa nad Orlicí (v blízkosti čerpací stanice pohonných hmot) je archeologickým

výzkumem doložena nevýrazná sídelní aktivita z doby římské.⁷ Velmi nejasná je výše uvedená zmínka o „prastaré bronzové lampičce“ (*Linger 1969a*, 19–20; *1969b*, 31), která by hypoteticky mohla být římským kahanem, ale nelze to dnes nijak ověřit. V prostoru severně od obce Lípa proběhly privátní průzkumy s detektory kovů, ze kterých pochází do MGOH RK předaná sekýrka z doby bronzové, ale žádné nálezy z doby římské.⁸ Je tedy dosti pravděpodobné, že sledovaný depot z roku 1937 byl odkryt v dobově neosídleném prostoru. Dalším nálezem z doby římské směrem na západ od Lípy nad Orlicí je již zmíněná pozdně římská ražba ze 4. století z Týniště nad Orlicí (*Militký 2013*, 223–224, č. 501, obr. 32:501). Směrem na východ ve vzdálenosti asi 2500 m od depotu je nově podchycen další nález pozdně římské mince (obr. 3):

ČESTICE (okr. Rychnov nad Kněžnou)

V prostoru při západním okraji obce, na poli jihozápadně od kruhového objezdu, v místech dnešní kolonie rodinných domků (GPS – 50.1269761N, 16.1412367E), při průzkumu s detektorem kovů v roce 2021 (MGOH RK, inv. č. A 5.393):⁹

ŘÍM, císařství, **Constantius Gallus**, jako Caesar (351–354)

mincovna: *Siscia*, AE 2, 351–354

Av.: D N CONSTANTIVS IVN NOB C, vlevo A, poprsí Constantia Galla v oděvu doprava

Rv.: FEL TEMP-REPARATIO, v ex. ★BSIS pŭlměsíc, voják doleva probodává kopím ležícího jezdce

Lit.: *RIC 8*, 374, č. 337/B.

2,747 g; 20,1/19,6 mm; 12 h

Obr. 3. Čestice (okr. Rychnov nad Kněžnou) – mince nalezená v roce 2021 (foto Abalon s.r.o., zvětšeno).

Jedná se o jednu z početných variant bronzových drobných nominálů s rubním opisem FEL TEMP REPARATIO s motivem vojáka probodávajícího kopím jezdce. Mince byla ražena pro Constantia Galla jako Caesara v letech 351–354 v mincovně *Siscia*. Ve vztahu k toku Divoké Orlice mince z Čestic pochází ze stejné polohy jako depot z Lípy, tedy z pravobřežní terasy nad inundačním terénem. Společně s nálezy z Lípy jde zřejmě o doklad užívání komunikace podél řeky a mince z Čestic by mohla být votivní obětinou související s její existencí. Dlouhodobost užívání předpokládané cesty naznačuje také nepublikovaný objev avarského nákončí opasku z 8. století, pocházejícího opět z katastrálního území Čestic.¹⁰ Další ověřené nálezy římských mincí z území proti proudu Divoké Orlice známe až z Vamberka (*Militký 2013*, 224, č. 502–503). Nejisté nálezy pak pocházejí z Doudleb nad Orlicí (*Militký 2013*, 223, č. 497) a Pekla nad Zdobnicí (*Militký 2013*, 223, č. 500, obr. 32:500). Celý dolní tok řeky od Častolovic na západ je lemován z hlediska zemědělské využitelnosti méně kvalitními

7 Za sdělení děkujeme PhDr. Martině Bekové z MGOH RK.

8 Za sdělení děkujeme PhDr. M. Bekové.

9 Za poskytnutí mince k publikaci děkujeme PhDr. M. Bekové. Žádné jiné nálezy z doby římské z tohoto místa nepocházejí.

10 Za sdělení děkujeme PhDr. M. Bekové.

půdami, které často nasedají na jílovité, písčité či štěrkopísčité podloží a které nejsou příliš vhodné ke vzniku trvalého zemědělského osídlení (Horník – Kmošek 2020, 114). Je ovšem třeba zdůraznit, že z hlediska archeologického poznání o pásu podél Divoké Orlice víme stále velmi málo.

Z prostoru na západ od Týniště nad Orlicí po proudu Orlice¹¹ až k východnímu okraji Hradce Králové jsou zatím registrovány pouze nepočetné nálezy z doby římské. Z Nepasic pochází žárový hrob, dokládající sídelní aktivity v okolí (Droberjar 2002, 213), a ojedinelý římský republikánský denár (Militký 2013, 214, č. 446, obr. 31:446). Dále z tohoto území známe tři jednotlivé nálezy spon z doby římské až počátku doby stěhování národů – dvě byly objeveny v Třebechovicích pod Orebem (Horník – Kmošek 2020, 106–116) a jedna ve Svinařech (Horník 2016, 143, obr. 1:6). Jejich prostřednictvím lze doložit zatím neznámé aktivity v povodí Orlice, zřejmě však odrážejí využívání komunikačního koridoru podél řeky směrem k Labi. Může se jednat o náhodné ztráty, ale také o votivní obětiny podél cesty.

Je pravděpodobné, že podél Divoké Orlice a dále jen Orlice existovala zřejmě již od doby bronzové a také v době římské cesta, která byla komunikační osou celého regionu. Oba mincovní nálezy z Lípy nad Orlicí s ní s velkou pravděpodobností souvisejí a zřejmě reprezentují depozita v jejím koridoru, snad i votivního charakteru, obdobně jako mince z Čestic. Zatímco podél hrany nivy dolní Divoké Orlice a Orlice je nálezů z doby římské zatím jen málo, souvislé zemědělské osídlení vázané na kvalitní půdy máme doložené o několik kilometrů východněji v Kostelci nad Orlicí (Jílek 2009, 262; Beková – Militký 2016, 317–318),¹² Doudlebach nad Orlicí (Jílek 2009, 262)¹³ a v povodí říčky Bělé v Třebešově, odkud pocházejí i zatím nepublikované římské mince (Vokolek 1966, 89; Frolík – Kalferst – Sigl 1984, 11, č. 63; Kalferst – Sigl – Vokolek 1987, 22, č. 146; 1990, 18, č. 141; Jílek 2009, 266, 271). Lze tedy předpokládat, že sledované mincovní nálezy lemuji komunikační propojení sídelních enkláv doby římské v oblasti Podorlicka s Polabím a dokládají dobové využívání tohoto tranzitního koridoru.

Autorský podíl J. Militkého na příspěvku vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/11.I.a, 00023272).

Prameny a literatura

Anonym 1939: Římský vliv na českém východě. Osvěta lidu 42, č. 51 (15. červenec 1939), 2.

Beková, M. – Militký, J. 2016: Od doby kamenné po vznik města. In: Zdrálek, K. (ed.): Kostelec nad Orlicí v zrcadle času. Kostelec nad Orlicí, 304–321, 338–341.

BMC RE 4: Mattingly, H. 1940: Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume IV. Antoninus Pius to Commodus. London.

BMC RE 5: Mattingly, H. 1950/1975: Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume V. Pertinax to Elagabalus. London.

BMC RE 6: Carson, R. A. G. 1962: Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume VI. Severus Alexander to Balbinus and Pupienus. London.

Brádle, V. 2023: Poznámky k numismatickým sbírkám muzeí Rychnovska III (Čapkovovo újezdni muzeum v Týništi nad Orlicí). Orlické hory a Podorlicko 30/1–2, 141–151.

11 Soutok Divoké a Tiché Orlice se nachází u Týniště nad Orlicí.

12 Podle sdělení PhDr. M. Bekové, za něž děkujeme, jsou sídlištní nálezy dnes doloženy z více poloh na katastrálním území města.

13 I v tomto případě známe sídlištní nálezy z více poloh na katastrálním území obce. Za sdělení děkujeme PhDr. M. Bekové.

- Droberjar, E. 2002:* Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- Frolík, J. – Kalferst, J. – Sigl, J. 1984:* Archeologické nálezy v roce 1983. Zpravodaj KMVČ 11/1, 3–12.
- Horník, P. 2016:* Spony s očky na Královéhradecku. Archeologie východních Čech 9 (2015), 140–154.
- Horník, P. – Kmošek, J. 2020:* Spony z doby římské z Třebechovic pod Orebem (okr. Hradec Králové). Archeologie východních Čech 19, 106–116.
- Hříšný, F. 1944:* Římské mince na soutoku Tiché a Divoké Orlice. Příroda 36/6, 207–208.
- 1945: Další římské mince na soutoku Orlic. Příroda 37/5, 153–154.
- Hříšný, F. – Tomský, J. 1950:* Inventář prehistorické sbírky újezdního musea Týniště nad Orlicí. Archeologický ústav Akademie věd České republiky Praha, čj. 5070/50 (nepublikovaný rukopis).
- Interní dokumentace Hradec Králové:* Interní dokumentace k přírůstkovým číslům H93–97/1982. Muzeum východních Čech v Hradci Králové (nepublikovaný rukopis).
- Jilek, J. 2009:* Doklady kontaktů mezi polabskými Germány, przeworskou a wielbarskou kulturou ve východních Čechách. In: Karwowski, M. – Droberjar, E. (eds.): *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim*. Collectio Archaeologica Resoviensis 13. Rzeszów, 249–283.
- Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1987:* Přírůstky archeologické sbírky KMVČ 1986. Zpravodaj KMVČ 14/1, 3–25.
- 1990: Nové archeologické přírůstky KMVČ v Hradci Králové v r. 1989. Zpravodaj KMVČ 17/1, 3–21.
- Kniha členských schůzí Týniště:* Kniha členských schůzí 1944–1960. Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Čapkovo muzeum Týniště nad Orlicí, inv. č. 136, kniha č. 67, karton č. 10 (nepublikovaný rukopis).
- Kniha přírůstků Rychnov:* Kniha přírůstků z let 1982–1985. Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou (nepublikovaný rukopis).
- Linger, K. V. 1939:* Nález římských peněz v Lípě u Týniště n. Orl. Staré Třebechovice 30, 6–9.
- 1969a: Nález římských mincí v Lípě n. O. v roce 1937. Sborníček Čapkova újezdního muzea v Týništi nad Orlicí 4, 19–20.
- 1969b: Něco o Lípě a o pomístných pojmenováních zvláště. In: Z pamětí města Týniště n. Orl. a sousedních obcí. Týniště nad Orlicí, 31–36.
- Militký, J. 2010a:* Finds of Greek, Roman and Early Byzantine Coins in the Territory of the Czech Republic. I. Bohemia (Volume 1). Collection Moneta 107. Wetteren – Warsaw.
- 2010b: Finds of Greek, Roman and Early Byzantine Coins in the Territory of the Czech Republic. I. Bohemia (Volume 2). Collection Moneta 108. Wetteren – Warsaw.
- 2010c: Finds of Greek, Roman and Early Byzantine Coins in the Territory of the Czech Republic. I. Bohemia (Volume 3). Collection Moneta 109. Wetteren – Warsaw.
- 2013: Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách (5. století před Kristem až 7. století po Kristu). Komentovaný katalog nálezového fondu. Monumenta Numismatica 2. Praha.
- Militký, J. – John, J. – Račák, J. F. 2021:* Hromadný nález antických mincí a raně středověké spony z k. ú. Šaflérov, obec Malšín (okr. Český Krumlov). Archeologické výzkumy v jižních Čechách 34, 197–215.
- MIR 18:* Szaivert, W. 1986: Moneta Imperii Romani 18. Die Münzprägung der Kaiser Marcus Aurelius, Lucius Verus und Commodus (161/192). Wien.
- Nálezy I/2:* Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I. Praha, 85–314.
- Nohejlová-Prátová, E. 1953:* Nálezy mincí historickým pramenem. Praha.
- Profous, A. 1949:* Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl II. CH–L. Praha.
- Procházka, K. 2001:* Historie a osud Týnišťského muzea. Zpravodaj města Týniště nad Orlicí, květen, 13–14.

Přehled inventarizace Týniště: Přehled inventarizace sbírek Čapkova újezdního muzea v Týništi nad Orlicí. Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou, kniha č. 1 (nepublikovaný rukopis).

RIC 3: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1930: The Roman Imperial Coinage. Volume III. Antoninus Pius to Commodus. London.

RIC 4/1: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1936: The Roman Imperial Coinage. Volume IV. Part 1. Pertinax to Geta. London.

RIC 4/2: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1938: The Roman Imperial Coinage. Volume IV. Part 2. Macrinus to Pupienus. London.

RIC 8: Kent, J. P. C. 1981: The Roman Imperial Coinage. Volume VIII. The Family of Constantine I A.D. 337–364. London.

RRC: Crawford, M. H. 1974: Roman Republican Coinage I–II. Cambridge.

Skalský, G. 1940: bez názvu. Numismatický časopis 15 (1939), 109–110.

Skutil, J. 1950: Nález římských mincí z Lípy na Rychnovsku ve vých. Čechách. Numismatický časopis 19, 180.

Vinterová, T. 2017: Z historie zrušených městských muzeí. Orlické hory a Podorlicko 24/1–2, 26–33.

Vokolek, V. 1966: Pohřebiště a sídliště lidu popelnicových polí v Třebešově. Fontes Musei Reginae-hradecensis. Supplementum I. Hradec Králové.

Summary

Vojtěch Brádle – Jiří Militký, Coin Hoard of Roman Denarii from Lípa nad Orlicí (Rychnov nad Kněžnou Distr.) Revisited.

In 1937, a hoard of Roman coins was discovered in the garden of the house no. 60 in the village of Lípa nad Orlicí. They were allegedly found by ‘old Mr. Bělka’ between the houses belonging to ‘the Müllers and Brandejs’ families. The original number of coins could have been 20–25 pieces, of which 11 have been documented and 10 preserved – i.e., about half of the hoard we have available for study. The fate of the unpreserved part of the hoard remains unknown and we do not know what types of denarii were present in it. The hoard has long been considered lost; however, quite recently, ten coins have been identified as belonging to the hoard in the collection of the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové and they were precisely described as well as classified. In the same time, based on the archive material it was possible to reconstruct the history of the hoard in the course of the 20th century.

The preserved part of the hoard consists of Roman Imperial denarii (fig. 1; tab. 1) from the times of Faustina II to Alexander Severus (cat. nos. 1–11). Ten denarii dated to the time of the Severan dynasty were struck between 199–231; of these, seven specimens were struck between 220–231, and four of them were minted in 222–223. Such a short chronological sequence within one hoard found in Barbaricum is quite unusual. In general, it can be supposed that the coins were buried about the middle of the 3rd century. The so-called old register of the Roman coin finds from the territory of the Czech Republic lists 11 coin hoards comprising only or predominantly denarii (tab. 2). However, in the course of the years following its publication, eleven more, hitherto unpublished coin hoards were documented (tab. 2), demonstrating that larger denarii find assemblages also occur within our territory, as is the case of Poland, for example. The Lípa Hoard is quite unique in the Czech Republic in terms of its composition with predominant Severan issues. It is probable that the hoard is associated with the route leading along the Divoká Orlice and Orlice Rivers, which constituted a communication axis of the entire region.

English summary by L. Vacinová

Autoři

PhDr. Vojtěch Brádle

Muzeum východních Čech v Hradci Králové
Eliščino nábřeží 465, 500 03 Hradec Králové
e-mail: v.bradle@muzeumhk.cz

doc. PhDr. Jiří Militký, Ph.D., DSc.

Národní muzeum-Historické muzeum, numismatické oddělení
Vínohradská 1, 110 00 Praha 1
e-mail: militky.jiri@seznam.cz

Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky
a Univerzity Karlovy v Praze,
Jilská 1, 110 00 Praha 1
ORCID 0000-0002-9654-6061

The story began in August of 2017 when the metal detectorists working with the Tragor Ignác Museum in Vác, found 21 Late Roman coins along the Gombás Creek on a field under agricultural cultivation, southeast of the city of Vác (Fig. 1). Upon searching the area again, additional 24 pieces were discovered. It then became apparent that these finds could possibly be part of a scattered coin hoard, thus the need for more intensive research was formulated. A field survey led by Hella Mag, an archaeologist of the Museum, was carried out on a 40 × 40 m area in September 2019 and provided further 26 coins, now also with GPS coordinates (Fig. 2). At this point the number of coins amounted to 71 pieces, and the next step was to carry out an excavation at the site, which was unfortunately hindered by the corona virus pandemic. Since then, additional metal detecting resulted in further 46 coins increasing the total number of pieces to 117 that forms the basis of this paper.

Fig. 2. Vác-Klárháza – distribution of the Roman coins from the hoard (by Hella Mag).

Tab. 1. Vác-Klárháza – catalogue of the Roman coins from the hoard.

Nr.	Denomination	Issuer	Mint	Dating	Weight	Die-axis	Type	Mint mark	Reference
1	Denarius	Hadrian	<i>Roma</i>	133 135	1,58	6			RIC 2.3 2047–2048
2	Denarius	Marcus Aurelius	<i>Roma</i>	171 172	2,31	6			RIC 3 252
3	Antoninianus	Trebonianus Gallus	<i>Mediolanum</i>	251 253	1,81	7			RIC 4.3 71
4	Antoninianus	Gallienus	<i>Roma</i>	260 268	2,65	6			RIC 5.1 160
5	AE4	Constantine II		330 336	2,31	12	GLORIA EXERCITVS 2 Std.		

Nr.	Denomination	Issuer	Mint	Dating	Weight	Die-axis	Type	Mint mark	Reference
6	AE4	Constans		336 342	1,02	9	GLORIA EXERCITVS 1 Std.		
7	AE4	Constantius II		336 342	0,98	11	GLORIA EXERCITVS 1 Std.		
8	AE4	Constantinian dynasty		336 342	0,78		GLORIA EXERCITVS 1 Std.		
9	AE4	Constantius II	<i>Thessalonica</i>	342 348	0,97	12	VICTORIAE DD AVGGQ NN	E	RIC 8 99
10	AE4	Constans	<i>Siscia</i>	342 348	1,87	12	VICTORIAE DD AVGGQ NN	G	RIC 8 195
11	AE4	Constans	<i>Arelate</i>	342 348	1,82	12	VICTORIAE DD AVGGQ NN		RIC 8 87
12	AE4	Constantius II	<i>Cyzicus</i>	347 348	1,51	12	VOT XX MVL TXXX	A	RIC 8 48
13	AE4	Constantius II	<i>Antiochia</i>	347 348	1,26	6	VOT XX MVL TXXX		RIC 8 113
14	AE4	Constantius II	<i>Cyzicus</i>	347 348	1,95	12	VOT XX MVL TXXX		RIC 8 48
15	AE4	Constantius II/ Constans		347 348	0,29	6	VOT XX MVL TXXX		
16	AE2	Constans	<i>Aquileia</i>	348 350	4,38	1	FEL TEMP REPARATIO Galley		RIC 8 98
17	AE2	Constantius II	<i>Siscia</i>	350 350	4,79	7	CONCORDIA MILITVM	A	RIC 8 273
18	AE2	Constantius II	<i>Siscia / Sirmium</i>	350 351	1,86	6	IN HOC SIGNO	III	
19	AE2	Constantius Gallus	<i>Siscia</i>	351 354	4,07	6	FEL TEMP REPARATIO FH		RIC 8 343, 345
20	AE3	Constantius Gallus		351 354	2,08	6	FEL TEMP REPARATIO FH		
21	AE2	Constantius Gallus	<i>Thessalonica</i>	351 354	4,48	12	FEL TEMP REPARATIO FH	E	RIC 8 181
22	AE2	Constantius II	<i>Constantinopolis</i>	351 355	4,84	6	FEL TEMP REPARATIO FH4	S or Z	RIC 8 109
23	AE3	Constantius II	<i>Constantinopolis</i>	351 355	3,96	12	FEL TEMP REPARATIO FH		RIC 8 116

Nr.	Denomination	Issuer	Mint	Dating		Weight	Die-axis	Type	Mint mark	Reference
24	AE2	Constantius II	<i>Cyzicus</i>	351	354	4,32	5	FEL TEMP REPARATIO FH3	A	RIC 8 96
25	AE3	Constantius II	<i>Siscia</i>	351	355	2,08	6	FEL TEMP REPARATIO FH3	A	RIC 8 352
26	AE3	Constantius II	<i>Cyzicus</i>	355	358	1,94	6	FEL TEMP REPARATIO FH	A	RIC 8 115
27	AE3	Constantius II	<i>Roma</i>	355	358	1,62	12	FEL TEMP REPARATIO FH3	Q	RIC 8 314
28	AE3	Constantius II	<i>Siscia</i>	355	358	2,42	6	FEL TEMP REPARATIO FH	G	RIC 8 369
29	AE3	Constantius II		350	358	3,45	12	FEL TEMP REPARATIO FH		
30	AE3	Constantius II	<i>Siscia</i>	350	358	2,24	12	FEL TEMP REPARATIO FH	D	RIC 8 352, 369
31	AE3	Constantius II		350	358	1,85	6	FEL TEMP REPARATIO FH		
32	AE3	Constantius II		350	358	2,7	5	FEL TEMP REPARATIO FH3		
33	AE3	Constantinian dynasty		350	358	0,8	12	FEL TEMP REPARATIO FH		
34	AE3	Constantinian dynasty		350	358	1,48		FEL TEMP REPARATIO FH		
35	AE3	Constantinian dynasty		350	358	3,04	6	FEL TEMP REPARATIO FH		
36	AE3	Constantius II		350	358	1,36	12	FEL TEMP REPARATIO FH		
37	AE4	Constantius II	<i>Sirmium</i>	357	361	2,53	12	SPES REIPVBLICE		RIC 8 90
38	AE4	Constantius II		357	361	1,38	6	SPES REIPVBLICE		
39	AE4	Constantius II		357	361	2,39	6	SPES REIPVBLICE		
40	AE3	Constantius II		357	361	1,28	12	SPES REIPVBLICE		
41	AE4	Iulianus Apostata	<i>Sirmium</i>	357	361	2,32	12	SPES REIPVBLICE		RIC 8 81

Nr.	Denomination	Issuer	Mint	Dating	Weight	Die-axis	Type	Mint mark	Reference
42	AE4	Constantius II/Iulianus Apostata		357 363	1,01	12	SPES REIPVBLICE		
43	AE3	Valens	<i>Siscia</i>	364 367	1,94	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 7b i
44	AE3	Valens	<i>Siscia</i>	364 367	1,95	12	GLORIA ROMANORVM	*/R	RIC 9 5b vii
45	AE3	Valens	<i>Siscia</i>	364 367	1,94	1	GLORIA ROMANORVM	Γ	RIC 9 5b ii
46	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	364 367	2,15	12	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 5a vii
47	AE3	Valentinian I	<i>Thessalonica</i>	364 367	1,7	12	GLORIA ROMANORVM	B	RIC 9 16a i
48	AE3	Valens	<i>Aquileia</i>	364 367	1,32	12	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 9b ib
49	AE3	Valens	<i>Thessalonica</i>	364 367	1,28	12	GLORIA ROMANORVM	Γ	RIC 9 16b iii
50	AE3	Valentinian I	<i>Thessalonica</i>	364 367	2,24	12	SECVRITAS REIPVBLICAE	A or Δ	RIC 9 16a i
51	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	364 367	2,44	12	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 5a iii
52	AE3	Valens	<i>Aquileia</i>	364 367	2,44	12	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 9b vi b
53	AE3	Valens	<i>Aquileia</i>	364 367	2,06	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 9b xiii a
54	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	364 367	2,2	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 5b v, vii
55	AE3	Valentinian I	<i>Aquileia</i>	364 367	2,25	12	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 7a iii
56	AE3	Valens	<i>Siscia</i>	364 367	2,16	6	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 5b ii
57	AE3	Valens	<i>Siscia</i>	364 367	1,64	6	GLORIA ROMANORVM	A or Δ	RIC 9 5b v, vii
58	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	364 367	2,11	12	GLORIA ROMANORVM	B	RIC 9 5a ii
59	AE3	Valens	<i>Siscia</i>	364 367	2,05	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 5b i-iii
60	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,48	1	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 14a x

Nr.	Denomination	Issuer	Mint	Dating	Weight	Die-axis	Type	Mint mark	Reference
61	AE3	Valens	<i>Aquileia</i>	367 375	1,55	12	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 11b xvib
62	AE3	Valentinian I	<i>Aquileia</i>	367 375	2,26	1	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 11a xvii a
63	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,12	1	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 14a xvi
64	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,28	11	GLORIA ROMANORVM	F/R CA	RIC 9 14a xxxiv var
65	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,44	12	SECVRITAS REIPVBLICAE	Δ	RIC 9 15a xvi-xvii
66	AE3	Gratianus	<i>Siscia</i>	367 375	2,66	6	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 14c xxxiii
67	AE3	Valentinian I	<i>Constantinopolis</i>	367 375	1,67	12	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 42a 2
68	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,17	7	SECVRITAS REIPVBLICAE	A	RIC 9 15a x
69	AE3	Valens	<i>Siscia</i>	367 375	2,59	6	GLORIA ROMANORVM	B	RIC 9 14b x
70	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,37	6	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 14a xxiii
71	AE3	Gratianus	<i>Arelate</i>	367 375	0,91	11	GLORIA NOVI SAECLVI		RIC 9 15
72	AE3	Gratianus	<i>Siscia</i>	367 375	2,34	7	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 14c xxix
73	AE3	Gratianus	<i>Siscia</i>	367 375	2,38	6	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 14c xvii
74	AE3	Valens	<i>Aquileia</i>	367 375	1,37	12	SECVRITAS REIPVBLICAE	P	RIC 9 12b xvia
75	AE3	Valens	<i>Aquileia</i>	367 375	1,64	12	SECVRITAS REIPVBLICAE	S	RIC 9 12b xviiiib
76	AE3	Gratianus	<i>Siscia</i>	367 375	2,68	6	GLORIA ROMANORVM	P ^o M ^o // ASISC[.]	RIC 9 14c xv, xvii var
77	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,34	6	GLORIA ROMANORVM	B	RIC 9 14a x
78	AE3	Valentinian I	<i>Aquileia</i>	367 375	2,04	6	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 11a xv, xvii
79	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	3,96	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 15a xiii
80	AE3	Gratianus	<i>Siscia</i>	367 375	2,87	12	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 14c xxxv

Nr.	Denomination	Issuer	Mint	Dating	Weight	Die-axis	Type	Mint mark	Reference
81	AE3	Valentinian I	<i>Thessalonica</i>	367 375	2,4	6	GLORIA ROMANORVM	B	RIC 9 161 a xvii
82	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,41	1	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 14a xi-xii
83	AE3	Gratianus	<i>Lugdunum</i>	367 375	2,17	1	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 20c xxvi b, xxvii b
84	AE3	Gratianus	<i>Siscia</i>	367 375	3,05	12	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 14c xxix
85	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,37	6	GLORIA ROMANORVM	B	RIC 9 14a xvii
86	AE3	Valens	<i>Aquileia</i>	367 375	2,68	6	SECVRITAS REIPVBLICAE	P	RIC 9 12b xiv a
87	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,06	12	SECVRITAS REIPVBLICAE	Δ	RIC 9 15a x
88	AE3	Valens	<i>Siscia</i>	367 375	2,35	12	GLORIA ROMANORVM	B	RIC 9 14b xvi
89	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,57	12	SECVRITAS REIPVBLICAE	Δ	RIC 9 15a x
90	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,21	6	GLORIA ROMANORVM	B	RIC 9 14a xiv
91	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	367 375	2,01	6	GLORIA ROMANORVM	B	RIC 9 14a xxxii
92	AE3	Gratianus	<i>Siscia</i>	367 375	2,27	12	SECVRITAS REIPVBLICAE	A	RIC 9 15c xi
93	AE3	Valentinian I	<i>Thessalonica</i>	367 375	2,3	6	GLORIA ROMANORVM	A	RIC 9 26a xiii
94	AE3	Valentinian I	<i>Roma</i>	364 375	1,78	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 17a x, 24a x
95	AE3	Valens	<i>Roma</i>	364 375	2,57	12	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 17a ix, 24a, ix
96	AE3	Valens	<i>Roma</i>	364 375	1,87	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		RIC 9 17b ix, 24b ix
97	AE3	Valentinian I		364 375	1,5	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		
98	AE3	Valentinian I		364 375	1,3	12	SECVRITAS REIPVBLICAE		
99	AE3	Valentinian I	<i>Siscia</i>	364 375	1,64	12	SECVRITAS REIPVBLICAE		
100	AE3	Valentinian I		364 375	2,64	6	GLORIA ROMANORVM		

Nr.	Denomination	Issuer	Mint	Dating	Weight	Die-axis	Type	Mint mark	Reference
101	AE3	Valentinian I		364 375	1,75	6	GLORIA ROMANORVM		
102	AE3	Gratianus	<i>Thessalonica</i>	367 375	2,64	6	GLORIA ROMANORVM		RIC 9 26c xxxviii
103	AE3	Valentinian dynasty		364 378	1,63	1	SECVRITAS REIPVBLICAE		
104	AE3	Valentinian I/ Gratianus		364 378	0,98	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		
105	AE3	Valentinian dynasty		364 378	1,67	12	SECVRITAS REIPVBLICAE		
106	AE3	Valentinian dynasty		364 378	1,68	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		
107	AE3	Valentinian dynasty		364 378	1,5	12	SECVRITAS REIPVBLICAE		
108	AE3	Valentinian dynasty		364 378	0,62	1	SECVRITAS REIPVBLICAE		
109	AE4	Valentinian dynasty		364 378	1,78	6	SECVRITAS REIPVBLICAE		
110	AE3	Valens		364 378	2,22	6	GLORIA ROMANORVM	-/*	
111	AE3	Valens	<i>Siscia</i>	364 378	2,21	12	SECVRITAS REIPVBLICAE		
112	AE3	Valens		364 378	1,12	6	GLORIA ROMANORVM		
113	AE3	Valentinian dynasty		364 392	1,89		GLORIA ROMANORVM		
114	AE3	Valentinian dynasty		364 392	0,67	12	GLORIA ROMANORVM		
115	AE3	Sarmatian imitation			1,12				
116	AE				0,32				
117	AE				2,79				

Of the 117 coins (tab. 1; fig. 3) only two were worn beyond identification. Apart from the two denarii subaerati and two antoniniani the remaining 111 were minted in the 4th century. This also includes a Sarmatian coin imitation that can generally be dated to this century. The span of the hoard from 330 to 375 is continuous, the majority of the coins (72 pieces) were issued by the Valentinianic dynasty (chart).

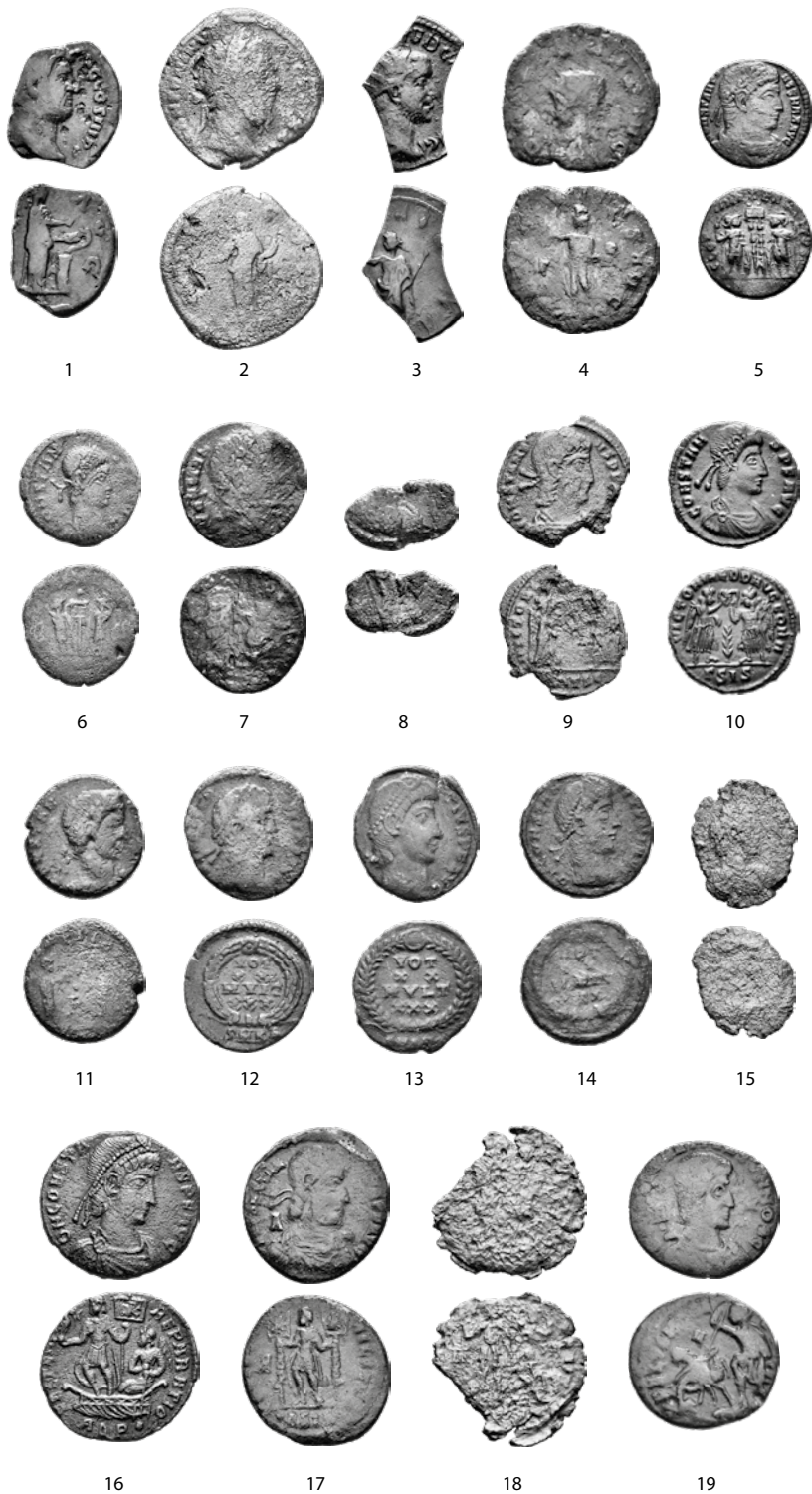

Fig. 3a. Vác-Kláraháza – Roman coins from the hoard (foto Lajos Juhász).

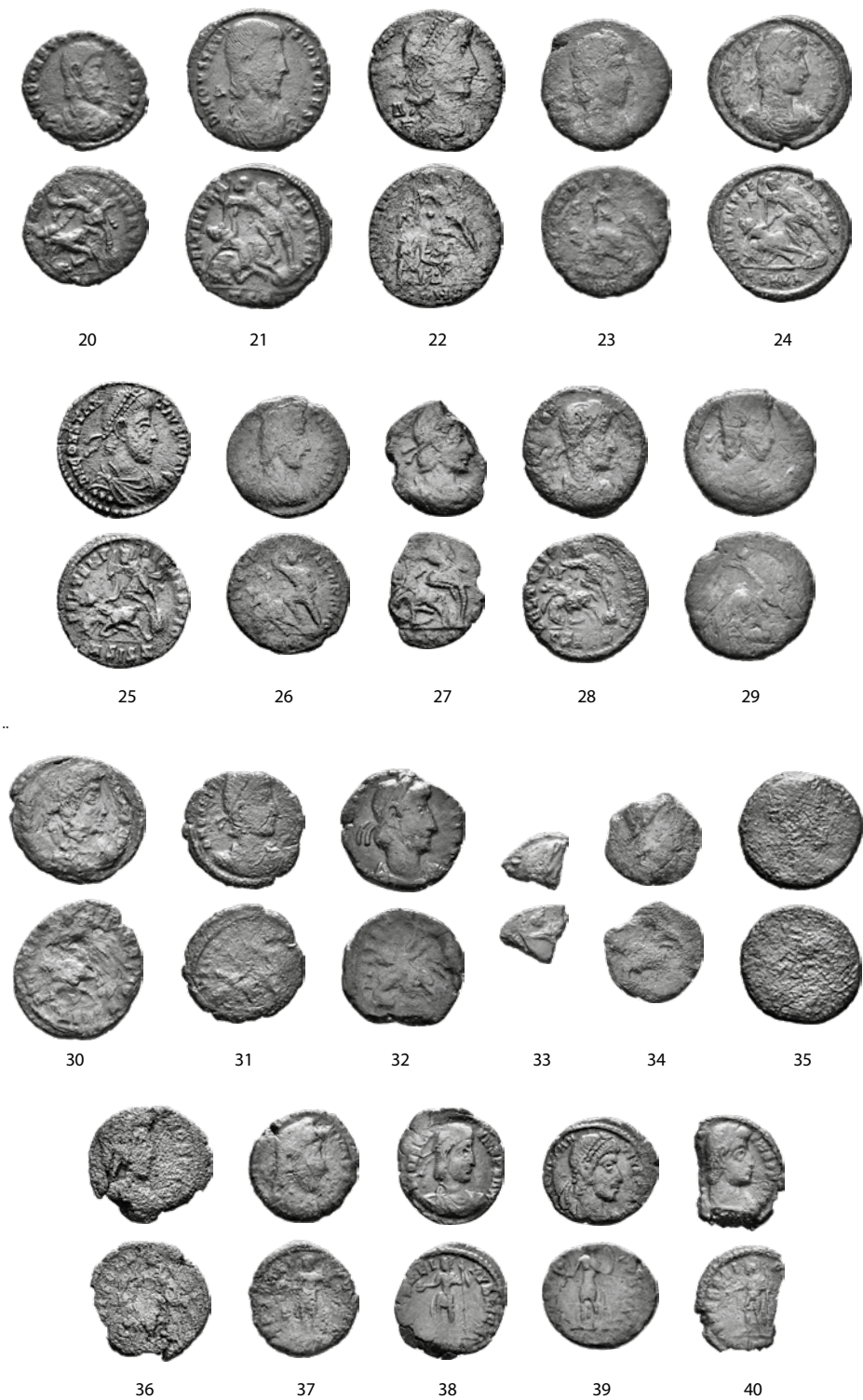

Fig. 3b. Vác-Kláracháza – Roman coins from the hoard (foto Lajos Juhász).

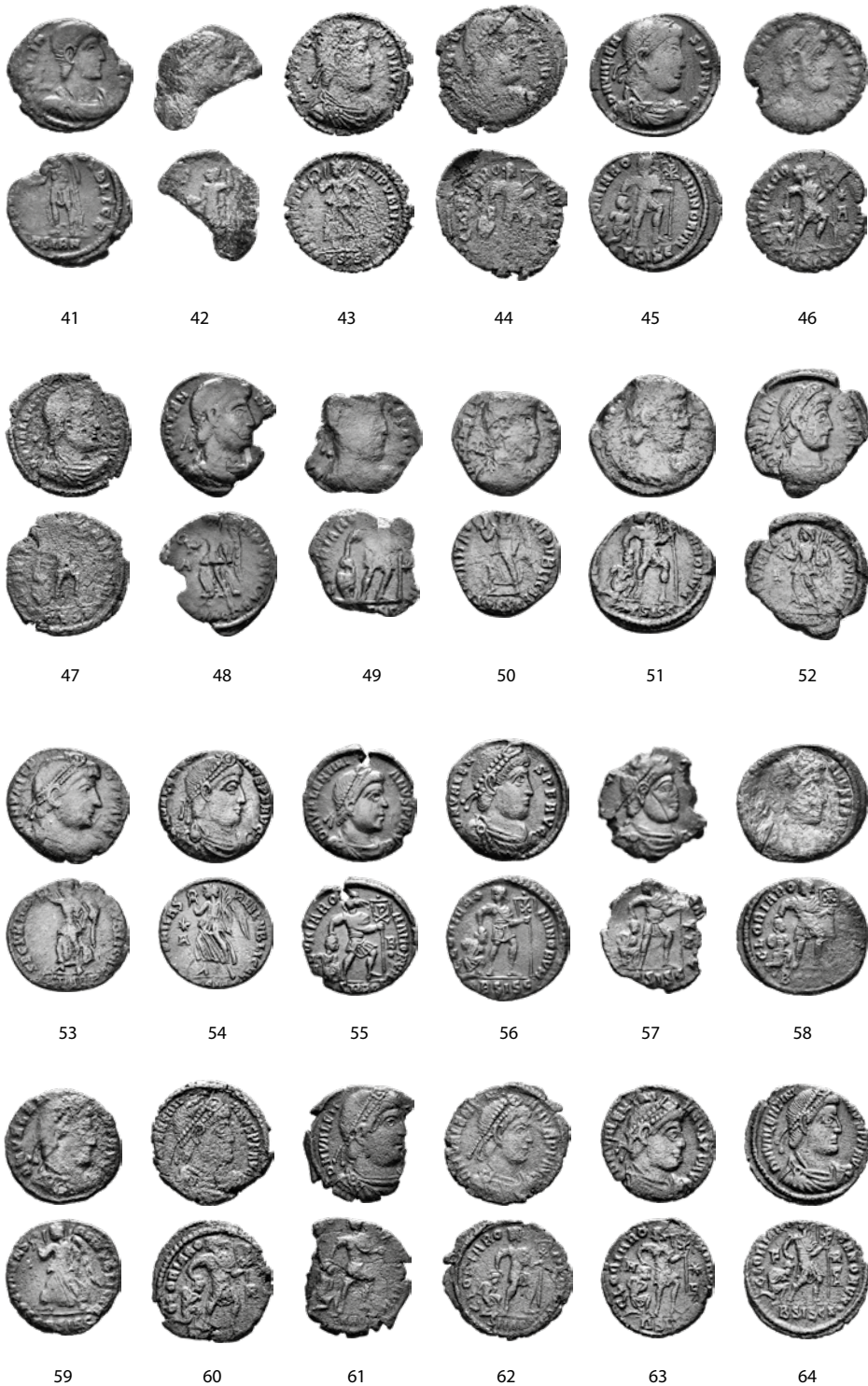

Fig. 3c. Vác-Kláráháza – Roman coins from the hoard (foto Lajos Juhász).

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

Fig. 3d. Vác-Kláracháza – Roman coins from the hoard (foto Lajos Juhász).

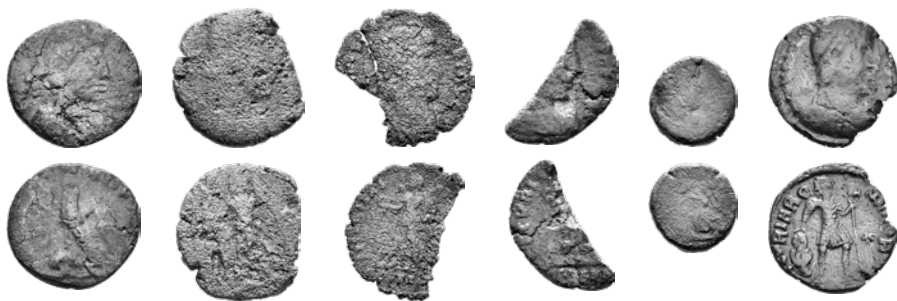
88   89   90   91   92

93   94   95   96   97   98

99   100   101   102   103   104

105   106   107   108   109   110

Fig. 3e. Vác-Kláracháza – Roman coins from the hoard (foto Lajos Juhász).

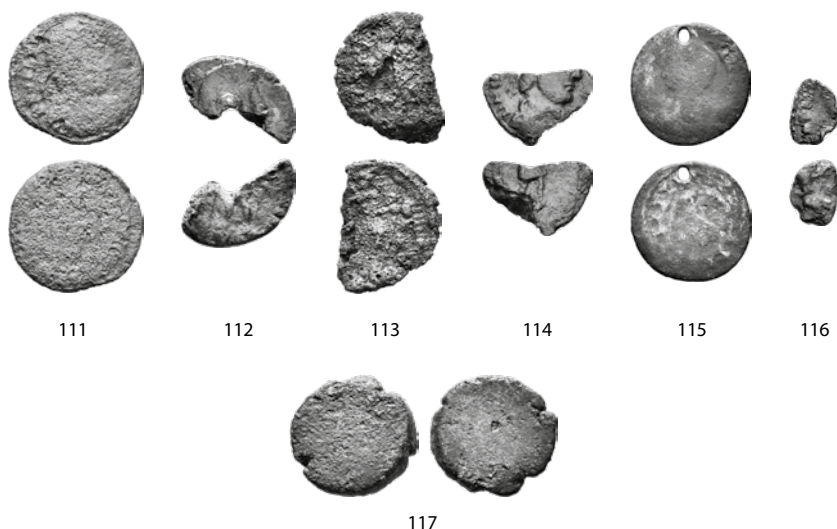

Fig. 3f. Vác-Kláraháza – Roman coins from the hoard (foto Lajos Juhász).

The hoard's curve gradually increases until the 340s (GLORIA EXERCITVS and VICTORIAE DD AVGG Q NN types), a greater spike can mostly be observed following the 348 monetary reform, i.e. the introduction of the FEL TEMP REPARATIO reverses (for a brief overview on the reform: *Abdy 2012*, 595–597). Interestingly enough we have 7 of the larger AE 2 pieces from the early years of the reform that is relatively numerous. 18 are of the fallen horseman type and 6 coins are of the SPES REIPVBLICE types from the latter part of the 350s. Only one of these could possibly be dated until 363, the rest only up to 361. The peak of the curve presents itself under the rule of Valentinian I with 60 pieces: 17 coins originated in his early reign (364–367) while 35 pieces are from his later years (367–375), and 8 only generally can be put between 364 and 375. A few coins could only be dated to a broader period due to their bad state of preservation: 10 can be put between 364 and 378, while two GLORIA ROMANORVM reverse types between 364 and 392.

The curve's peak around the end of the closing of the hoard can usually be explained by the sudden removal of the coins from circulation as opposed to a wealth collected over a longer period of time. However, it is following the Valentinianic dynasty that coin circulation ceases in Pannonia, therefore the lack of more recent pieces does not necessarily reflect the time of the treasure's burial, but rather the lack of newer specimens. Later coins are relatively few and are mostly single finds on both sides of this Limes stretch. The difficulties of dating are even more pronounced in the Barbaricum, where the coins may have been in use for much longer. Recently new data emerged from outside of the Roman Empire with coins from the 5th–6th centuries although only as single coin finds and not parts of hoards (*Juhász 2021a*, 28–30, 32).¹

Five coins stand out from the bulk of the 4th century pieces, where the question can be raised whether they belong to the hoard or are just single finds from the same area. In general, none of them are unfamiliar from the pieces normally found in the Barbaricum, furthermore their appearance in 4th century hoards is not without precedent. Two of them are denarii sub-aerati of Hadrian and Marcus Aurelius, another two are antoniniani minted by Trebonianus Gallus and Gallienus. Gallus' coin was mutilated by three blows made by a circular tool, giving the flan its peculiar shape (nr. 3).

¹ In addition, other sites in Pest County have also yielded later finds.

The most interesting coin from Vác-Kláraháza is the Sarmatian imitation (nr. 114) that according to the analogies can also be dated to the 4th century but giving a narrower time frame is problematic (Gohl 1904, 81–86). Originally, the author had some doubts whether it belonged to the hoard since none of these were previously discovered in troves; however, most of them are in fact stray finds without any know context. However, according to the GPS coordinates, the Sarmatian coin imitation came from the southern edge of the field next to the 4th century Roman coins. Furthermore, recently in two further cases this type of Sarmatian coin imitations has been found in scattered hoards from Dunafalva² and Csólyospálos (Steuer – Vida 2023).

In some cases, the Sarmatian imitations come from known find spots, but at Pécska and Békésszentandrás they were grave goods (Gohl 1904, 84/13; Juhász 2020, 140). The portraits primarily facing left are paired with reverse images depicting stars and crescent that imitate the 2nd century denarii (Juhász 2020, 139–140). The copper alloy pieces with stylized obverse and reverse representations, together with the pseudo-legends consisting merely of O and I letters were not capable of deceit, thus they can be regarded as imitations and not forgeries. Their appearance in hoards does not seem logical at first since they probably did not possess a monetary but an apotropaic function. This is supported by the fact that these coins were always either pierced or looped including three unique finds. One is the already mentioned grave from Békésszentandrás, where four Sarmatian coin imitations were placed on the head of the deceased woman as part of a headdress. Another grave of this same late Sarmatian cemetery provided further two coins in the grave of a child, most likely placed around its neck (Juhász 2023). A lead piece from Martfű has a medallion-like decorative setting cast together with the coin imitation (Juhász 2021b). A similar object was also discovered in a female Sarmatian grave at Hódmezővásárhely (Juhász 2024).

Therefore, when these imitations were hoarded, they seem to have undergone a change of function, and were regarded as genuine coins.³ The Vác-Kláraháza piece was quite worn but the two indeterminable ones were even more so, still they were seen valuable enough to be concealed.

The excess number of Valentinianic coins accounts for the dominance of the AE 3 denomination (87 pcs – 75 %) that are followed by the AE 4 pieces of the Constantinian dynasty (16 pcs – 14 %) (chart). In addition, the Sarmatian coin imitation is also of the AE 3 size. Somewhat surprising are the seven specimens of AE 2 that make up 6 % of the hoard, which are quite rare in the Barbaricum and Pannonia as well. The typical denominations of the 2nd and 3rd centuries are the two denarii subaerati and two antoniniani. Apart from these only two further pieces could not be identified more precisely.

The 4th century mints show a dominance of Siscia (41 pcs – 53%) followed by Aquileia (11 pcs – 14 %) and Thessalonica (8 pcs – 10 %) (chart). Far fewer are known from the following production sites: 4–4 pcs (5 – 5 %) from Rome and Cyzicus, 3 pcs (4 %) from Constantinople, 2–2 pcs (1 – 1 %) from Sirmium and Arelate and a single piece from Antioch. Regarding one coin, it was not possible to determine whether it was minted in Sirmium or Siscia. The antoninianus of Gallienus was struck in Rome, which was not incorporated in the 4th century statistics to not distort the results. The coin of Trebonianus Gallus was minted in Mediolanum being the single one from this mint. It was not possible to attribute 35 coins, i.e. almost a third of the hoard, to any mint.

The closest parallel to the Vác-Kláraháza Hoard is the one from Öcsöd, in the south of Jász-Nagykun-Szolnok County. This considerably larger, but an also incomplete find of 2001 coins sets off with a piece each of Claudius II and Tetricus II, and following a considerable gap continues with those of Constantine I. The majority of the specimens are dated to the Valentinianic era, the latest being minted between 375 and 378 for Gratian and Valentinian II. (Jónás 1929–1930, 44).

---

2 Unpublished.

3 No other pieces of jewellery were found at any of these sites.

The Hajdúnánás-Tedej Hoard is comprised of 695 4th century coins (*Soproni 1966–1967*). The curve starting from 342 increases from 348 and shows a slight decrease at the end of the Constantinian dynasty. The majority of the find, 383 pcs, can be dated between 364–367, while also a considerable amount, 248 pcs between 367 and 375 – these are the latest coins in the hoard.

One also has to mention the incomplete Ormód (Brestiv, Ukraine) Hoard consisting of 25 gold coins (*Lehóczky 1892, 75–76; Kuzsinszky 1892, 335–338; Eremić 2014, 128*).⁴ The earliest piece is that for Hadrian's wife, Sabina, followed by an aureus of Marcus Aurelius just like in the Vác-Kláraháza find those, however, being denarii subaerati. Naturally the greater prestige of gold pieces most likely contributed to their longer preservation, which is supported by the gold objects also buried alongside the coins. A difference is that the Ormód Hoard continues with the specimens of Diocletian, Maximian and Galerius and that the curve is relatively stable until the closing of the hoard under Valentinian I and Valens.

The Bojná Hoard (Slovakia) is made up of a coin of Gallienus followed by Constantinian bronze pieces and those of Valentinian I. (*Hrnčiarik 2013, 91/ 1374*). The Zagórzyn (Poland) treasure closing in 388 starts off with the pieces of Hadrian and the Antoninian dynasty, but primarily consists of the 4th century gold coins (*Bursche 1998, 51–61*). The Vadul lui Isac Hoard (Moldova) was composed of 42 coins, half of them were early, the other half late Imperial pieces (*Isvoranu – Dima 2018, 57*). The oldest piece is that of Faustina Minor minted in Philippopolis, followed by those of the Severan dynasty and those of the second part of the 3rd century. The 4th century coins set off with Constantine I and close in 378 with Valens.

The hoards closing under the Valentinianic dynasty are also known from Pannonia and mark the end of local coin circulation (*Jónás 1933–1934, 3; Vida 2020, 62–64*). Ending in 375 are the ones from Mernye – 115 pcs (*Sz. Burger 1978*), Kazsok – 748 pcs (*Sz. Burger 1967–1968*), Mocsá – 1313 pcs (*FMRU III, 183–192*), Ságvár – 230 pcs (*Vida 2020, 62*), Tác – appr. 3000 pcs (*Vida 2020, 62–63*) finds. The ones closing in 378 are known from Árpás – 4872+ pcs (*Jónás 1933–1934*), Döbrönte-Dobogó – 3447 pcs (*Vida 2020, 63*), Márok – 3509 pcs (*Sz. Burger 1978*), Pécs – 364 pcs (*Sz. Burger 1981*) and Takácsi – 746 pcs (*Vida 2020, 63*). There are also further depositions with less secure dating from Vérteskethely – 951 pcs (*FMRU III, 469*) closing with Valens and the one from Gelse – 285 pcs (*Kerényi 1950, 58*) and Veszprém – 8700 pcs (*Ötvös 1908, 131*) under Gratian. These are all hoards with a greater number of specimens than those in the Barbaricum, although this is not surprising in a province where the coins of the Valentinianic dynasty are quite numerous. It can also be observed that the appearance of some far earlier coins is not unprecedented. The Árpás Hoard began with a denarius of Severus Alexander followed by an antoninianus of Salonina and Claudius II each (*Jónás 1933–1934, 3*). The earliest specimen of the Veszprém Hoard is an antoninianus of Gallienus, while in the one from Mernye of Probus (*Ötvös 1908, 131; Sz. Burger 1978, 149*). Similarly complex is the hoard from Pécsvárad containing 465 pcs and spanning throughout 400 years. The earliest coin is a semis minted for Faustina Minor followed by 17 specimens from the Severan age to the end of the 3rd century. The majority however are those of the Constantinian and Valentinianic dynasties. The most recent piece of Justinian I along with the four pieces of 3rd century provincial coins were excluded from the hoard by the publisher K. Biróné Sey. Her reasons being: “*The find was kept for generations by the donor's family, thus it is likely that the very early (kat. 1-4) and the very late specimens (kat. 465) differing from the bulk of the hoard do not belong to it but had been mixed in over the decades of safekeeping.*” (*Biróné Sey 1987, 171*).⁵ Despite this she took the Faustina Minor piece to be an original part of the hoard.

4 Next to the 24 coins, 3 golden nuggets, 1 chain fragment and 3 ingots were hidden in a ceramic vessel.

5 Translation from Hungarian by the current author.

As we have seen, a small number of the 3rd century antoniniani are not unfamiliar in the 4th century hoards, while earlier coins are much rarer, although not unprecedented.⁶ On the basis of the parallels, the denarii subaerati, the antoniniani and the Sarmatian imitation cannot be excluded from the hoard.

The most obvious historical context for the Vác-Kláracháza Hoard is the Quadian-Sarmatian conflict of 374–375 AD (*Mócsy 1974*, 126–129). Valentinian I expanded his ambitious fortification plans into the barbarian territories, which the Quadi did not take kindly to, and after the assassination of their king Gabinius, asserted their claims by force. The Sarmatians also joined them, which was met by a Roman punitive campaign that indirectly led to the emperor's stroke at Brigetio in 375, when receiving the Quad envoys. Bearing in mind that no coins in the Vác-Kláracháza Hoard can securely be dated after 375, the later date is only due to the broader dating of the types for the worn specimens.

The territory of Vác was very close to the Limes, thus it was likely involved in these combats, either for the attacks or for the counter campaigns, therefore these coins could well be connected with this war. However, it is during the Valentinianic dynasty that the coin supply ceases in Pannonia adding to the dating difficulties of these hoards. Likewise, the drying up of the influx of more recent coins these could also have arrived to the Barbaricum at a later stage. It is extremely difficult to determine the date of the burial of hoards outside the Roman Empire, as well as the circulation date of the single coin finds, since, in the absence of their own permanent mints, they were in use much longer than in Roman territories.

The Vác-Kláracháza Hoard, although incomplete, is an important addition to the presence of coins of Valentinianic dynasty in the Barbaricum, and thus to the last days of the 4th century in the entire region, including Pannonia.

This research was supported by the National Research, Development and Innovation Office – NKFIH 143188.

Bibliography

- Abdy, R. 2012:* Tetrarchy and the House of Constantine. In: Metcalf, W. E. (ed.): *The Oxford handbook of Greek and Roman coinage*. Oxford, 584–600.
- Bíróné Sey, K. 1987:* A pécsváradi éremlelet. *Folia Archaeologica* 38, 171–192.
- Bursche, A. 1998:* Złote medaliony rzymskie w Barbaricum. *Symbolika prestiżu i władzy społeczeństw barbarzyńskich u schyłku starożytności*. Warszawa.
- Eremić, D. 2014:* Coin finds beyond the Danube: functions of fourth century gold coins within barbarian societies. In: Bokern, A. – Rowan, Cl. (edd.): *Embodying Value? The Transformation of Objects in and from the Ancient World*. BAR International Series 2592. Oxford, 121–130.
- FMRU III:* Redő, F. 1999 (ed.): *Die Fundmünzen der Römischen Zeit in Ungarn*. Band III. Komitat Komárom-Esztergom. Berlin – Budapest.
- Fülep, F. – Sz. Burger, A. 1981:* Ein spätrömischer Münzschatz aus der Römerstadt Sopiana (Pécs). *Folia Archaeologica* 32, 169–187.
- Hrnčiarik, E. 2013:* Römische Kulturgut in der Slowakei: Herstellung, Funktion und Export römischer Manufakturerezeugnisse aus den Provinzen in der Slowakei. Bonn.
- Isvoranu, Th. – Dima M. 2018:* Depozitul monetar din secolul IV p. Chr. descoperit la Vadul lui Isac, Republica Moldova. *Studii și Cercetări de Numismatică* 17–20, 43–57.
- Jónás, E. 1929–1930:* Az öcsödi éremlelet. *Numizmatikai Közlöny* 28–29, 30–44.

---

6 The earliest coin in the Dadilly hoard closing under Valentinian I was a republican denarius. <https://chre.ashmus.ox.ac.uk/hoard/12746>

- 1933–1934: Az árpási római éremlelet. Numizmatikai Közlöny 32–33, 3–27.
- Juhász, L. 2020: Szarmata érmek fejdíszként egy békésszentandrás késő szarmata női sírból. *Archaeologiai Értesítő* 145, 137–143.
- 2021a: Antik érmek az Ipoly mentén. In: Juhász, L. (ed.): *Numismatica Pannonica III*. Budapest, 23–36.
- 2021b: An exceptional Sarmatian cast medallion with star and crescent. *Dissertationes Archaeologicae Ser. 3. No. 9*, 135–141.
- 2023: Two Sarmatian coin imitations from a Late Sarmatian grave at Békésszentandrás. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2021, 21–26.
- 2024: A rare Sarmatian coin imitation in lead from a grave at Hódmezővásárhely. *Archaeologiai Értesítő* (published online ahead of print 2024).
- Kerényi, A. 1950: Gelse. *Numizmatikai Közlöny* 48–49 (1949–1950), 58.
- Kuzsinszky, B. 1892: Az ormódi aranykincs érmei. *Archaeologiai Értesítő* 12, 335–338.
- Lehóczky, T. 1892: Az ormódi aranykincsről. *Archaeologiai Értesítő* 12, 75–76.
- Mócsy, A. 1974: Pannonia a késői császárkorban. Budapest.
- Ötvös, G. 1908: Irodalom. *Numizmatikai Közlöny* 7, 128–131.
- RIC 2/3*: Abdy, R. – Mittag, P. 2019: *Roman Imperial Coinage. Volume II – Part 3. From AD 117–138. Hadrian*. London.
- RIC 3*: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1930: *The Roman Imperial Coinage. Volume III. Antoninus Pius to Commodus*. London.
- RIC 4/3*: Mattingly, H. – Sydenham E. A. – Sutherland, C. H. V. 1949: *The Roman Imperial Coinage. Volume IV, Part 3. Gordian III. to Uranius Antoninus*. London.
- RIC 5/1*: Webb, P. H. 1927: *The Roman Imperial Coinage. Volume V, Part 1. (Valerian to Florian)*. London.
- RIC 8*: Kent, J. P. C. 1981: *The Roman Imperial Coinage. Volume VIII. The Family of Constantine I A.D. 337–364*. London.
- RIC 9*: Pearce, J. W. E. 1951: *The Roman Imperial Coinage. Volume IX. Valentinian I–Theodosius I*. London.
- Soproni, S. 1966–1967: Valentinianus-kori éremlelet Hajdúnánás-Tedejéről. A Debreceni Déri Múzeum évkönyve, 91–117.
- Steuer, I. – Vida, I. 2023: A csölyospálosi éremlelet – előzetes beszámoló. *Cumania* 30, 37–50
- Sz. Burger, A. 1967–1968: Későrómai éremlelet Kazsokról (Somogy m.). *Numizmatikai Közlöny* 66–67, 3–22.
- 1978: Ein spätrömischer Münzschatz aus Mernye. *Folia Archaeologica* 29, 135–148.
- Vida, I. A. 2020: Thoughts on the numismatic history of the Pannonian limes. In: Farkas, I. G. – Neményi, R. – Szabó, M. (eds.): *The Danube Limes in Hungary. Archaeological research conducted in 2015–2020*. Pécs, 47–76.

Summary

Lajos Juhász, Valentinianic Coin Hoard from Vác-Kláraháza.

The end of the 4th century AD brought a rather turbulent era in the history of Pannonia and the entire Carpathian Basin. The fall of the Roman rule and the collapse of the Limes drastically changed the political, social and economic landscape. The coin hoards from this period are important testament of this time, and also mark the end of monetary circulation for centuries. Unfortunately, it is not uncommon for parts of the treasures to be lost due to their problematic

discovery or subsequent dispersion of the coins. The previous factor is also complicating the analysis of the hoard from Vác-Kláracháza, which shall be put forward below.

The story began in August of 2017 when the metal detectorists working with the Tragor Ignác Museum in Vác had found 21 late Roman coins along the Gombás Creek on a field under agricultural cultivation, southeast of the city of Vác (Fig. 1). Upon searching the area again, additional 24 pieces were discovered. It then became apparent that these finds could possibly be part of a scattered coin hoard, thus the need for more intensive research was formulated. A field survey led by Hella Mag, an archaeologist of the Museum, was carried out on a 40 × 40 m area in September 2019 and provided further 26 coins, now also with GPS coordinates (Fig. 2). At this point the number of coins amounted to 71 pieces, and the next step was to carry out an excavation on the site, which was unfortunately hindered by the corona virus pandemic. Since then, additional metal detecting resulted in further 46 coins increasing the total number of pieces to 117 that forms the basis of this paper.

Of the 117 coins (tab. 1; fig. 3) only four were worn beyond recognition. Apart from the two denarii subaerati and two antoniniani the remaining 111 were minted in the 4th century. This also includes a Sarmatian coin imitation that can also generally be dated to this century. The spread of the hoard from 330 to 375 is continuous, the majority of the coins (72 pieces) were issued by the Valentinianic dynasty (chart).

The hoard's curve gradually increases until the 340s (GLORIA EXERCITVS and VICTORIAE DD AVGG Q NN types), a greater spike can mostly be observed following the 348 monetary reform, i.e. the introduction of the FEL TEMP REPARATIO reverses. Interestingly enough, we have seven of the larger AE 2 pieces from the early years of the reform that is relatively numerous. 18 are of the fallen horseman type and 6 coins are of the SPES REIPUBLICAE types from the latter part of the 350s. Only one of these could possibly be dated until 363, the rest only up to 361. The peak of the curve presents itself under the rule of Valentinian I with 60 pieces: 17 coins are from his early reign (364–367) while 35 from his later years (367–375), and 8 can only generally be put between 364 and 375. A few coins could only be dated to a broader period due to their bad state of preservation: 10 can be put between 364 and 378, while two GLORIA ROMANORVM reverse types between 364 and 392.

Five coins stand out from the bulk of the 4th century pieces, where the question can be raised whether they belong to the hoard or are just single finds from the same area. In general, none of them are unfamiliar from the pieces normally found in the Barbaricum, furthermore their appearance in the 4th century hoards is not without precedent. Two of them are denarii subaerati of Hadrian and Marcus Aurelius, another two are antoniniani minted by Trebonianus Gallus and Gallienus. Gallus' coin was mutilated by three blows made by a circular tool giving the flan its peculiar shape (nr. 3).

The most interesting coin from Vác-Kláracháza is the Sarmatian imitation (nr. 114) that according to the analogies can also be dated to the 4th century but giving a narrower time frame is problematic (Gohl 1904, 81–86).

The excess number of Valentinianic coins accounts for the dominance of the AE 3 denomination (87 pcs – 75 %) that are followed by the AE 4 pieces of the Constantinian dynasty (16 pcs – 14 %). In addition, the Sarmatian coin imitation is also of the AE 3 size. Somewhat surprising are the seven specimens of AE 2 that make up 6 % of the hoard, which are rare in the Barbaricum and Pannonia as well. The typical denominations of the 2nd and 3rd centuries are the two denarii and two antoniniani. Apart from these only two further pieces could not be identified more precisely.

The Vác-Kláracháza Hoard, although incomplete, is an important addition to the presence of coins of Valentinianic dynasty in Barbaricum, and thus to the last days of the 4th century in the entire region, including Pannonia.

English summary by L. Juhász

Author

Lajos Juhász, PhD.

Eötvös Loránd University

Institute of Archaeological Sciences

Múzeum krt. 4/B, H-1088 Budapest, Magyarország

e-mail: juhasz.lajos@btk.elte.hu

NÁLEZ KAROLINSKÉHO DENÁRU Z TIŠIC (OKR. MĚLNÍK)

K „oběhu“ ražené mince v Čechách
v průběhu první poloviny 9. století

Jiří LUKAS – Naďa PROFANTOVÁ – Jan VIDEMAN

Abstract – A Carolingian Denier Found near Tišice (Mělník Distr.). A Contribution to the ‘Circulation’ of Struck Coins in Bohemia during the 1st Half of the 9th Century.

A Charlemagne denier of the Depeyrot 606 type found at Tišice (Mělník Distr.) extends the finds of the Carolingian coins from the territory of the Czech Republic. At the same time, it allows us to consider more deeply the character and development of struck coinage in Bohemia of the 9th century and confront it with the flow of Carolingian imports reflecting the changes in the cultural orientation and lifestyle of the ruling elites.

 Frankish Empire, Charlemagne, denier, Tišice

Nestává se příliš často, aby archeologické nálezy učiněné v průběhu necelých dvaceti let výrazně změnily náš pohled na historický vývoj jedné z etap rodičího se českého státu a na proces sociální hierarchizace (tj. komplexnosti) společnosti na konci 8. a počátku 9. století.¹ Právě tuto radikální změnu způsobily nálezy karolinských mincí, odkrývané v Čechách od roku 2006. Jejich rostoucí počet nám dovoluje blíže se dotknout některých obecnějších otázek, souvisejících s vývojem vztahů Čech a Francké (Východofrancké) říše v období 9. století. Nálezu posledního z řady jednotlivě objevených karolinských denárů v Čechách je věnována následující studie.

V průběhu roku 2023 byl na katastru obce Tišice (okr. Mělník) nalezen, jako jednotlivá mince bez dalších archeologických souvislostí, karolinský denár. Mince byla nalezena na poli SSV od obce Tišice, blíže levého břehu Tišického potoka v poloze „V dílcích“, GPS – 50°16'11.648"N, 14°34'2.868"E (obr. 1).

¹ Míra komplexnosti společnosti je měřítkem její vyspělosti.

Francká říše, **Karel Veliký** (768–814)

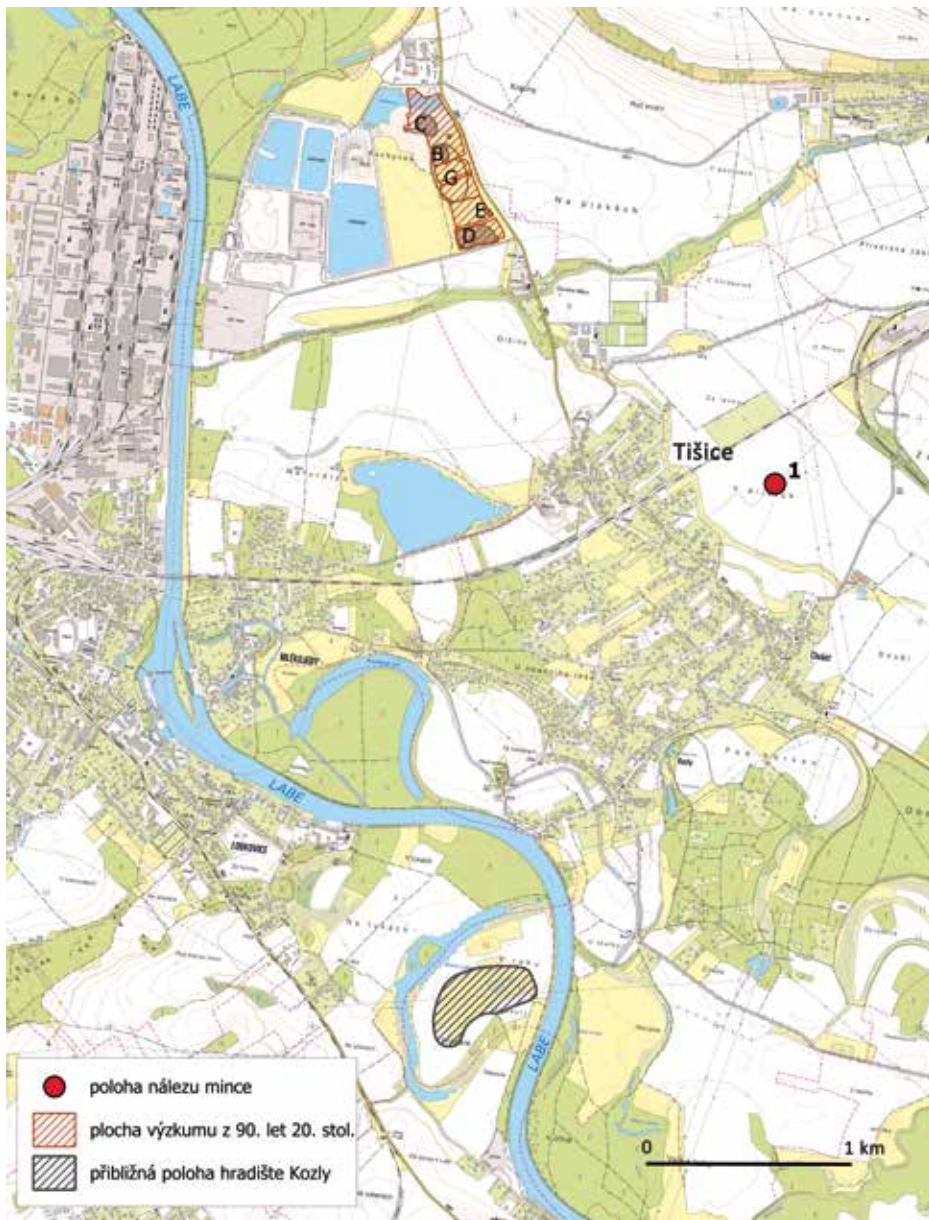
mincovna: *Melle*, AR denár, 793/794–813

Av.: rovnoramenný kříž s patkami, vnitřní i vnější obvodek perlovcový, + CARLVS REX FR

Rv.: karlovský monogram, vnitřní i vnější obvodek perlovcový, + METVLLO

Lit.: *Morisson – Grunthal* 1967, 243, č. 1063; *Depeyrot* 2008, 290, č. 606.

1,49 g; 20,0/20,5 mm

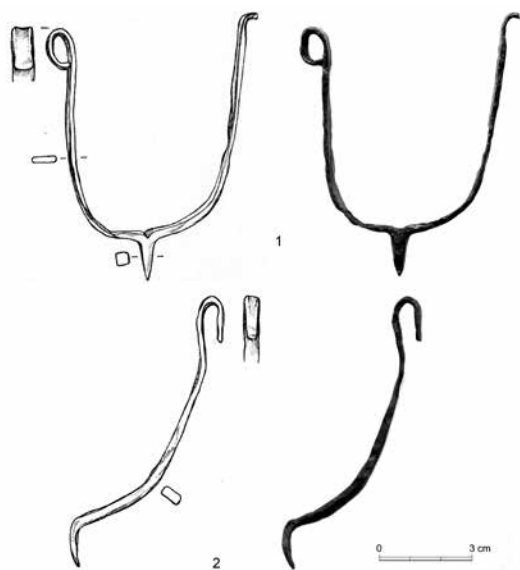
Obr. 1. Tišice, poloha nálezu denáru Karla Velikého typu Depeyrot 606 (1), raně středověké osady (ovál G) a hradiště Kozly (černá šrafura). Grafika I. Hrušková.

Sídelně historické souvislosti

Západně od místa nálezů karolinského denáru byla ve vzdálenosti asi 1,2 km odkryta část sídliště s více než 22 zahloubenými objekty ze starší a z počátku střední doby hradištní, tj. z 8. a z 1. poloviny 9. století (Dreslerová 1995, 114–116; Foster – Dreslerová 1997; Turek 1998; 2000; Turek – Foster 2001). Z nekeramických nálezů zaujmou nálezy gracilních ostruh s ven vyhnutými háčky, z nichž tři mají vyšší oblouk (80–102 mm i s částí bodce) a jsou tedy raně středověkého stáří (obr. 2),² případně bronzový prsten a kroužek (Turek 1998, 228).³ Keramika z devíti objektů, odkrytých v letech 1997–1998 a předběžně hodnocených, odpovídá materiálem, tvarem a výzdobou 8. a 1. polovině 9. století (Kotková 2002; obr. 3–4).⁴ Sídlíště v Tišicích nebylo jen zemědělskou osadou, ale nejspíše kontrolovalo důležitý brod přes Labe, což by vysvětlovalo atypickou koncentraci nálezů ostruh (4 kusy).

Místo nálezů leží v širším zázemí pravděpodobného blatného hradiště Kozly, vzdáleném vzdušnou čarou 2,3–2,4 km (Sláma 1986, 79; 1988, 26–27). Hradiště o rozloze cca 1,4 ha, vybudované v meandru řeky Labe, ležící původně na pravém břehu řeky bylo podle nového výzkumu I. Štefana (FFUK) a J. Hasila (ARUP) bezpečně datováno do 9. století.

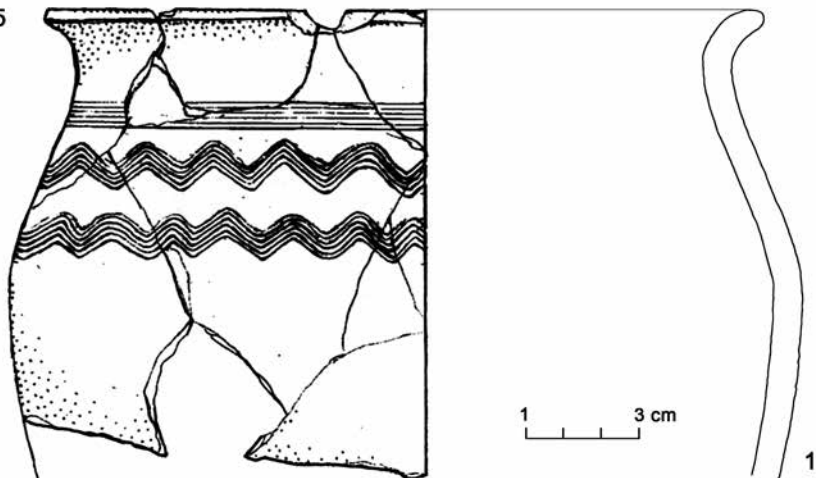
Svoji polohou může místo nálezů karolinského denáru z okolí Tišic souviset rovněž se severněji položeným výšinným sídlištěm a později hradištěm v Přívorech, s doloženým osídlením ve starší a střední době hradištní, tj. v 8.–10. století, jehož význam není úplně jasný, ale souvislost s kontrolou komunikací v této části Polabí je pravděpodobná (Profantová 2002). Na význam této komunikace poukazuje kromě karolinské mince z Tišic a karolinského denáru z Kostelního Hlavna (Polanský – Krásný – Kout 2015; Lukas – Videman 2021, 19, č. 3, obr. 6) rovněž mozaika karolinských importů včetně zlacené bronzové ostruhy ze Skorova u Staré Boleslavi (Profantová 2016).

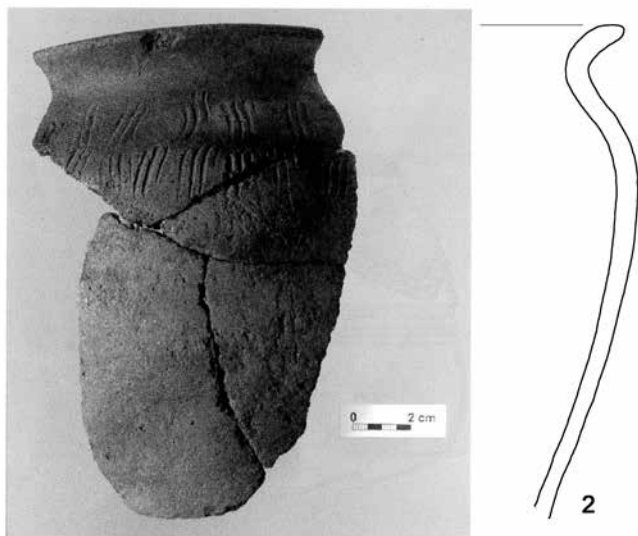
Obr. 2. Tišice. Ostruhy s háčky ze sídliště (výzkum P. Foster, ARUP 1997 a 1999). 1) obj. 633 II; 2) obj. 235 (kresba L. Raslová).

- 2 Bohužel u některých ostruh není možné snadněji ověřit vazbu na kontext objektu, a tedy na keramický soubor. Některé (1–2) mohou patřit době římské, na lokalitě též zastoupené.
- 3 Plán rozsáhlého výzkumu s lokalizací jádra osady ze starohradištního období (většího počtu objektů, převážně protáhlých jam) zveřejnil M. Kuna (2007, 95, obr. 40).
- 4 Keramika z asi 10 objektů je známa N. Profantové z autopsie.

obj. 265

obj. 325

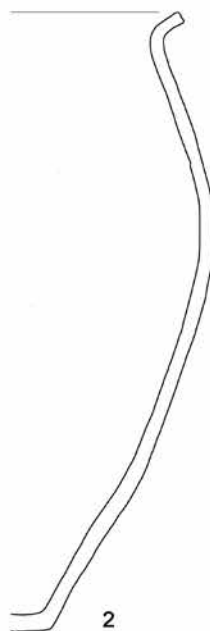

Obr. 3. Tišice. Keramika z objektů č. 265 a 325 (podle *Kotková 2002*).

obj. 360

1 3 cm

Obr. 4. Tišice. Keramika z objektu č. 360 (podle *Kotková 2002*).

K otázce časového zařazení denárů typu Depeyrot (2008) č. 606

Je jisté, a na základě analýz mincovních nálezů prokazatelné, že denáry typu kříž – karlovský monogram Depeyrot (2008, 290) č. 606 byly v mincovně v Melle raženy jak Karlem Velikým v letech 793/794–814, tak i jeho vnukem, prvním panovníkem Západofrancké říše Karlem II. Holým v letech 840–877 (Coupland 2015). Nejistota v přidělení ražby denárů tohoto typu z mincovny jednomu z obou panovníků se proto logicky promítá již od konce 19. století do základní referenční literatury.⁵

Převažující názor je dnes založen na zastoupení denárů tohoto typu z mincovny v Melle v hromadném nálezu Wiesbaden – Biebrich, odkrytém v roce 1921. Z nálezového souboru, obsahujícího podle odhadu 4–5 tisíc mincí bylo podrobně popsáno pouze 48 exemplářů (Völckers 1965, 182–186), mezi nimi 44 denárů Karla Velikého z období po mincovní reformě uskutečněné v roce 793/794, tři denáry papeže Lva III. (795–816) a jeden dirham Hárúna ar-Rašída (786–809). Struktura zachované části nálezů naznačuje, že jeho typové spektrum nebylo pravděpodobně široké, a že se zastoupení denárů Karla Velikého z poreformního období (tj. z let 793/794–814) z mincoven Dorestad, Mohuč, Melle (obr. 5), Pavia, Toulouse, Tours a Ravenna pohybovalo ve stovkách exemplářů (Kluge 2014, 54–55). B. Klugem statisticky podložená úvaha, spolu se zastoupením trojice denárů papeže Lva III., ražených v Římě nejdříve v roce 795 (obr. 6) a dirhamu abbasovského panovníka Hárúna ar-Rašída, raženého v roce 790/791 v tuniské Afrigii (obr. 7) naznačují, že k ukrytí nálezového souboru Wiesbaden – Biebrich 1921 došlo nejspíše na sklonku vlády Karla Velikého a že za emitenta zde zastoupených denárů typu Depeyrot 606 z mincovny v Melle je možno označit právě tohoto panovníka. K témuž názoru, podepřenému dalšími relevantními argumenty, se přiklání i současné bádání (Wamers 2005; Depeyrot 2008, 290; Kluge 2014, 146; Coupland 2014; 2015; Coupland – Emmerig 2019, 241).

Obr. 5. Denáry Karla Velikého typu Depeyrot 606 z hromadného nálezu Wiesbaden – Biebrich (Völckers 1965, 184, č. XLII:19–21).

Obr. 6. Denáry papeže Lva III. (795–816), typu CNI 15, 95, č. 6 (Grierson – Blackburn 1986, 563, č. 1033) z hromadného nálezu Wiesbaden – Biebrich (Völckers 1965, 186, č. XLII:45–47).

5 Gariel 1883–1884, tab. XIII:209 (Karel Veliký), tab. XXIII:58 (Karel Holý); Prou 1896, 688 (Karel Veliký), č. 692 (Karel Holý); Morrison – Grunthal 1967, č. 1063 (Karel Holý); Grierson – Blackburn 1986 (ražba z let 923–993).

Obr. 7. Dirham Hárúna ar-Rašida (786–809) z hromadného nálezu Wiesbaden – Biebrich (Völckers 1965, 186, č. XLII:48).

Složitost nastává při přidělení jednotlivě nalezených exemplářů denárů typu Depeyrot (2008) č. 606, u kterých se při určení jejich emitenta nelze opřít o strukturu a dataci hromadných nálezových celků. Možné, ale zároveň velmi pravděpodobné východisko při řešení tohoto problému nabídl S. Coupland. Na základě geografického rozmístění hromadných nálezů prokázal, že mince Karla Velikého obíhaly v mnohem větším geografickém prostoru než mince Karla II. Holého, a že nálezy se zastoupením denárů typu Depeyrot (2008) č. 606, ražené v období vlády Karla II. Holého, se soustřeďují téměř výlučně do prostoru západofrancké Akvitánie. Na základě uvedené skutečnosti je proto podle něj mnohem pravděpodobnější, že nálezy denárů tohoto typu, odkryté ve východních oblastech Francké říše, byly raženy za panování Karla Velikého, tj. v letech 793/794–814 (Coupland 2014; 2015, 72, tab. 2; Coupland – Emmerig 2019, 238–239).

Pro časové zařazení ražby denárů typu Depeyrot (2008) č. 606 nalezených jednotlivě v Čechách (Praha-Šárka, Chotěšov, Tišice) není proto bez zajímavosti, že na základě shora uvedených skutečností přehodnotili S. Coupland a H. Emmerig určení emitenta denárů tohoto typu, nalezených jednotlivě v bavorském Podunají, ve prospěch Karla Velikého (Coupland – Emmerig 2019, 239–241).⁶

Nálezy karolinských denárů v Čechách

V Čechách byly dosud odkryty dva hromadné a osm jednotlivých nálezů karolinských denárů z prvních desetiletí 9. století (obr. 8). Jejich soupis a datování je ve světle shora uvedených skutečností následující:

Hromadné nálezy

Karel Veliký (768–814)

1. Hradec u Hudčic (k.ú. Martinice, okr. Příbram) 2007–2008, tpq. 812

Počet mincí: 4 ex.

Mincovní typ: kříž – monogram, 793/794–812

Mincovna: Pavia

Lit.: Videman – Lutovský 2012; Lukas – Videman 2021, 19, č. 2, obr. 5.

Ludvík I. Pobožný (814–840)

2. Jedomělice (okr. Kladno) 2006, tpq. 822

Počet mincí: cca 70 ex., popsáno 45 ex.

Mincovní typy:

6 Jedná se o nálezy jednotlivých exemplářů denáru typu Depeyrot 606 z Bad Deutsch-Altenburgu (Emmerig 2004, 57–58, B 9), Itzlingu (Emmerig 2004, 62, č. B 25) a Marienbergu (Coupland – Emmerig 2019, 253, č. 8).

I. typ hlava panovníka – různé obrazové motivy (kříž, kaplice, loď apod.), případně kaplice s nápisem *XRISTIANA RELIGIO* bez uvedení názvu mincovny (13 ex.),⁷ Strassburg, Aachen, Dorestad, Quentovic, 814–819

II. typ kříž – název mincovny (32 ex.), Benátky, Milán, Pavia, Aachen, Dorestad, Melle, Ampurias, 819–822

Lit.: *Videman – Profantová 2014; Lukas – Videman 2021*, 20, č. 5, obr. 8.

Nálezy jednotlivých mincí

Karel Veliký (768–814)

3. Tismice (okr. Kolín) 2012

Mincovní typ: *CARO/LVS* – název mincovny, Amiens? (*Depeyrot 2008*, neuvádí), 771–793/794

Lit.: *Militký – Profantová – Videman 2013; Lukas – Videman 2021*, 19, č. 1, obr. 4.

4. Chotěšov (okr. Plzeň-jih) 2020

Mincovní typ: kříž – monogram, Melle (*Depeyrot 2008*, č. 606), 793/794–814

Lit.: *Čechura – Břicháček 2020; Lukas – Videman 2021*, 21, č. 8, obr. 11.

5. Chotíkov (okr. Plzeň-sever) 2022

Mincovní typ: kříž – monogram, Milán (*Depeyrot 2008*, č. 662F), 793/794–814

Lit.: *Čechura – Lukas – Vích 2024*.

6. Kostelní Hlavno (okr. Praha-východ) 2013

Mincovní typ: kříž – monogram, Kolín n. R. (*Depeyrot 2008*, č. 340), 793/794–814

Lit.: *Polanský – Krásný – Kout 2015; Lukas – Videman 2021*, 19, č. 3, obr. 6.

7. Nová Sídla (okr. Svitavy) 2017

Mincovní typ: kříž – monogram, Pavia (*Depeyrot 2008*, č. 780E), 793/794–812

Lit.: *Lukas – Videman 2021*, 19, č. 4, obr. 7 (jako Vysoké Mýto okolí 2020);
Čechura – Lukas – Vích 2024.

8. Praha-Šárka (Praha 6) 1964

Mincovní typ: kříž – monogram, Melle (*Depeyrot 2008*, č. 606), 793/794–814

Lit.: *Hásková 1964; Lukas – Videman 2021*, 21, č. 7, obr. 10.

9. Tišice (okr. Mělník) 2023

Mincovní typ: kříž – monogram, Melle (*Depeyrot 2008*, č. 606), 793/794–814

Ludvík I. Pobožný (814–840)

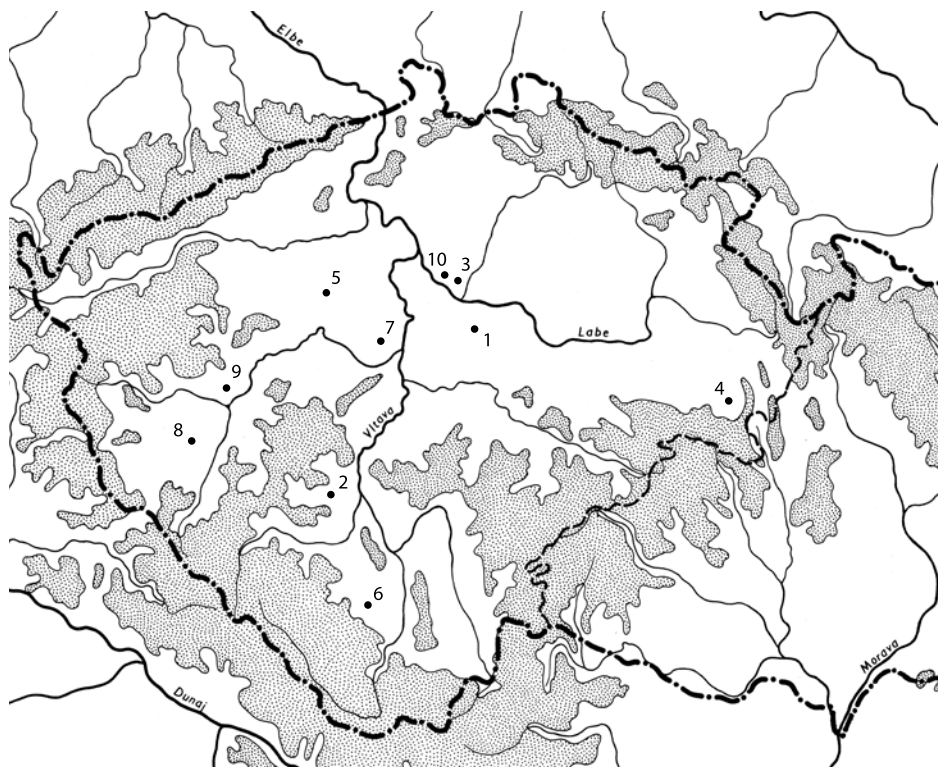
10. Olšovice (okr. Prachatice) před 2016

Mincovní typ: *XRISTIANA RELIGIO*, Paříž (*Depeyrot 2008*, č. 1179), 822/823–840

Lit.: *Profantová – Videman – Štěpančík 2020; Lukas – Videman 2021*, 20, č. 6, obr. 9.

---

⁷ V případě kombinace hlava – kaplice je název mincovny na rubních stranách denárů nahrazen opisovou legendou *XRISTIANA RELIGIO*. Nejedná se však o typ kříž – kaplice, vedený pod názvem *XRISTIANA RELIGIO*, ražený v přibližně 40 západoevropských mincovnách v letech 822–840 a pravděpodobně i později (*Coupland 2015*).

Obr. 8. Nálezy karolinských denárů v Čechách: 1. Tismice (okr. Kolín) 2012; 2. Hradec u Hudčic (okr. Příbram) 2007/2008; 3. Kostelní Hlavno (okr. Praha-východ); 4. Nová Sídla (okr. Litomyšl) 2020; 5. Jedomělice (okr. Kladno) 2006; 6. Olšovice (okr. Prachatice) před 2016; 7. Praha-Šárka (Praha 6) 1964; 8. Chotěšov (okr. Plzeň-jih) 2020; 9. Chotíkov (okr. Plzeň-sever) 2022; 10. Tišice (okr. Mělník) 2006.

Místa nálezů karolinských mincí v Čechách jsou v převažující míře soustředěna do areálů, nebo blízkého zázemí raně středověkých hradišť (Tismice, Hradec u Hudčic, Praha-Šárka), nebo do okolí významných vnitrozemských obchodních, ale i vojensky strategických cest (Tišice, Kostelní Hlavno, Nová Sídla, Chotěšov). Lze důvodně předpokládat, že karolinské mince přicházely do Čech od jihu a jihozápadu z Bavorska. Počet nálezů jednotlivých „ztrátových“ mincí navíc napovídá, že mohly být součástí obchodně-ekonomických vztahů v rámci tehdejších společenských elit. Karolinské denáry neopouštěly prostor české kotliny a nebyly jedním ze směnných prostředků mezinárodního obchodu, směřujícího na sever do oblastí Pobaltí. Svědčí o tom absence nálezů karolinských denárů na území dnešního Polska,⁸ ale i Moravy.⁹ Čechy tak představovaly jedinou geograficky uzavřenou oblast s významným výskytem nálezů karolinských mincí, ležící severně od bavorského Podunají (Lukas – Videman 2021, 21–22).

8 Na území dnešního Polska byly karolinské denáry (mimo mladší hromadné depoty) nalezeny pouze v Janowie Pomorskim, někdejší významném obchodním emporiu Truso (Bogucki 2006; 2007). Do pobaltského obchodního okruhu náleží rovněž nálezy karolinských denárů z oblastí Šlesvicka-Holštýnska, Předního Pomofánska, Dánska a jižní Skandinávie (Heijne 2004; Wiechmann 2004; Garipzanov 2005; Bogucki 2006). K odlišnostem ekonomického vývoje a geografických vazeb oblastí dnešního Slezska, Čech a Moravy v období raného středověku na základě nálezů mincí srovnaj: Paszkiewicz 2023.

9 Dnes již neověřitelný je rukopisný záznam J. Skutila o nálezu „staré mince, prý kopie z doby Karla Velikého“ v Pařezovicích (okr. Vyškov) v roce 1883 (Videman – Paukert 2009, 458, č. 179).

Nejstarší karolinskou ražbu nalezenou v Čechách představuje denár Karla Velikého (768–814) z mincovny Amiens? (z let 771–793/794), objevený v areálu hradiště Tismice (okr. Kolín), nejmladší pak denár Ludvíka I. Pobožného (814–840) typu *XRISTIANA RELIGIO* z mincovny v Paříži (z let 822–840), nalezený jednotlivě v okolí Olšovic (okr. Prachatice). Mezi ražbou obou uvedených mincí je tak jen nedlouhý časový úsek několika desítek let, po němž následuje 70–80 let trvající období bez jakýchkoli nálezů mincí v Čechách.¹⁰ Uvedená skutečnost vynikne zvláště při srovnání s nálezy karolinských ražeb v sousedním, s Říši propojeným Bavorskem (tab. 1).

Tab. 1. Nálezy karolinských mincí v Čechách a v Bavorsku.¹¹

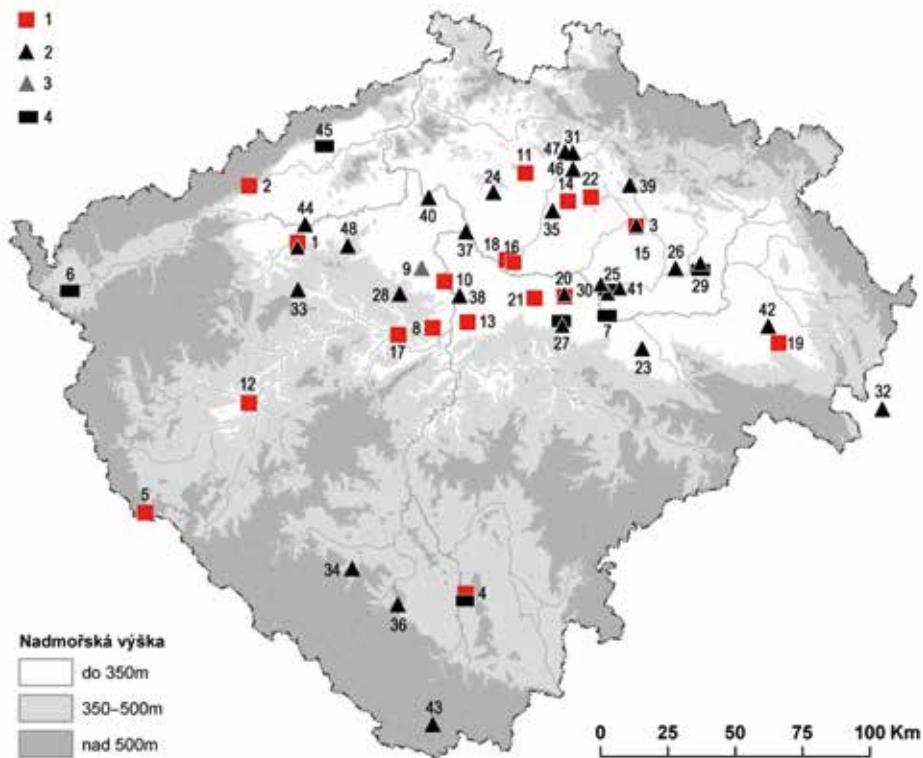
		Čechy	Bavorsko	Čechy	Bavorsko
mincovní typ	datace	nálezy jednotlivých mincí		hromadné nálezy	
Karloman I. (768–771)					
	768–771		1		
Karel Veliký (768–814)					
CARO/LVS – název mincovny	771–793/794	1	9		1
kříž – monogram	793/794–814	6	9	1	
portrét s císařským titulem	800–814				
Ludvík I. Pobožný (814–840)					
portrét s císařským titulem	814–819		8	1	
kříž – název mincovny	819–822/823				
<i>XRISTIANA RELIGIO</i>	822/823–840	1	19		2
Lothar I. (840–855)					
kříž – kaplice	840–855		5		
Ludvík II. Němec (843–876)					
					1
Arnulf Korutanský (877–896–899)					
			1		
CELKEM		8	52	2	4

Rozdílnost obou geografických celků, Čech a Bavorska, vynikne zvláště u nálezů ražeb Ludvíka Pobožného (814–840) typu *XRISTIANA RELIGIO* z let 822/823–840 a denárů Lothara I. (840–855). Zatímco v Čechách nám jediný zde nalezený denár typu *XRISTIANA RELIGIO* (Olšovice) uzavírá souvislejší řadu denárových typů karolinských mincí s převahou ražeb Karla Velikého z let 793/794–814, je na území Bavorska zřejmě časová kontinuita mincovních nálezů od konce 8. do poloviny 9. století, s vrcholem v období vlády Ludvíka Pobožného (814–840), a početně výrazněji omezená až po polovině 9. století. Důvodem byly nepochybně politické a následně ekonomické změny související s rozdělením jednotné Francé říše po roce 840, resp. 843, a s postupným konstituováním její východní části v samostatný politický celek – Východofrankou říši. Jedním z důsledků bylo rovněž postupné ukončení přílivu ražené mince ze vzdálených oblastí západní části Říše do Bavorska a přilehlého Podunají, které nedokázala nahradit ani produkce severoitalských mincoven Pavie, Benátek a Milána (*Emmerig 2004; Coupland – Emmerig 2019*).¹²

10 Následují až nálezy denárů bavorského vévody Arnulfa Bavorského (907–914, 917–937), z areálu hradiště Dřevíč (*Lukas – Videman 2021*, 30, č. 1) a z Nového Sedla u Žatce (*Lukas – Videman 2021*, 31, č. 2). Uvedené denáry z mincoven v Salzburgu a Řezně byly raženy po roce 917.

11 Údaje o nálezích karolinských ražeb v Bavorsku vycházejí ze soupisových prací: *Emmerig 2004; Coupland 2010; Coupland – Emmerig 2019; Lukas – Videman 2021*, 22–25.

12 Druhá polovina 9. a první polovina 10. století je obdobím výrazného poklesu mincovních nálezů na území celého Německa (*Blackburn 1993*, 41, tab. 6).

Obr. 9. Významné pozdněmerovejské a karolinské importy v Čechách. (značky: 1 – pozdněmerovejské a raněkarolinské nálezy; 2 – pozdněkarolinské nálezy; 3 – nejistý raně či pozdně karolinský zlatený nálezy; 4 – karolinské importy v hrobech): 1. Dolánky – Rubín (okr. Louny); 2. Černovice (okr. Chomutov); 3. Češov (okr. Jičín); 4. Dobřejovice (okr. České Budějovice); 5. Folmava (okr. Domažlice, dlouhý sax); 6. Jindřichov (okr. Cheb, dlouhý sax); 7. Kolín (okr. Kolín); 8. Kosoř (okr. Praha-západ); 9. Kováry – Budeč (okr. Kladno); 10. Levý Hradec (okr. Praha-západ); 11. Plužná (okr. Mladá Boleslav); 12. Plzeň – Doudlevec (meč); 13. Praha – Kunratice; 14. Semčice (okr. Mladá Boleslav); 15. Skochovice (okr. Hradec Králové); 16. Skorkov (okr. Praha-východ); 17. Svatý Jan pod Skalou (okr. Beroun); 18. Stará Boleslav (okr. Praha-východ); 19. Svařeň (okr. Ústí nad Orlicí); 20. Tatce (okr. Kolín); 21. Tismice (okr. Kolín); 22. Vlčí Pole (okr. Mladá Boleslav, meč); 23. Čáslav (okr. Kutná Hora); 24. Hradsko (okr. Mělník); 25. Kanín (okr. Nymburk); 26. Kosičky (okr. Hradec Králové); 27. Kouřim (okr. Kolín, Stará K. i U Sv. Jiří); 28. Kyšice (okr. Kladno); 29. Libčany (okr. Hradec Králové); 30. Libice (okr. Nymburk); 31. Loukov (okr. Mladá Boleslav); 32. Mařín (okr. Svitavy); 33. Milíčov (okr. Rakovník); 34. Nemětic (okr. Strakonice); 35. Nepřevážka – Chloumek (okr. Mladá Boleslav); 36. Netolice (okr. Prachatice); 37. Obříství (okr. Mělník); 38. Praha-Butovice; 39. Prachov (okr. Jičín); 40. Roudnice – Bezděkov (okr. Litoměřice); 41. Sány (okr. Nymburk); 42. Stradouň (okr. Ústí nad Orlicí); 43. Šafléřov – Malšín (okr. Český Krumlov); 44. Žatec (okr. Louny); 45. Želénky (okr. Teplice); 46. Mužský-Hrada; 47. Hradec nad Jizerou; 48. Kozojedy-Dřevíč. Sax z Děčínska je nelokalizovatelný, není na mapě (tučné kumulace předmětů; autor N. Profantová; grafika L. Raslová).

Počátek přílivu karolinských mincí do Čech byl spojen s expanzí Francké říše do prostoru Podunají na přelomu 8. a 9. století (k historickým událostem: *Mikušek 1979; Třeštil 2001, 71–85; Bláhová – Frolík – Profantová 1999, 165–185; Lukas – Videman 2021, 17*). Zničení avarského kaganátu v Panonii v letech 791–796 vyvolalo v následujících desetiletích zásadní změny v politickém, ale i ekonomickém a kulturním životě národů obydávajících střední Podunají a přilehlé oblasti Čech a Moravy. V roce 805 došlo k tažení frankých vojsk do Čech, jejichž výsledkem bylo, kromě zabití českého kmenového knížete „Lecha“, uložení povinnosti

pravidelné platby tributu.¹³ Nárok Říše na území Čech byl pak jasně deklarován v právním dokumentu „*Ordinatio imperii*“, vydaném v roce 817 Ludvíkem I. Pobožným (814–840). Podle něj získal jeho syn a pozdější panovník Východofrancké říše Ludvík II. Němec pod svou pravomoc „*Bavorsko a Korutance, Čechy, Avary a také Slované kteří jsou na východě Bavorska*“.¹⁴ O jisté míře podřízenosti svědčí rovněž přítomnost českých zástupců na říšském sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 822.

Odrzem politických, ale i ekonomických vztahů s Frankou říší v tomto období jsou zde popisované nálezy karolinských mincí, prokazující, vedle písemných a archeologických pramenů, že Čechy byly v prvních desetiletích 9. století součástí, byť jen okrajovou, ekonomického a kulturního prostoru jednotné Karolinské říše. Zásadní změny kulturní orientace a životního stylu vládnoucích elit, vyjádřené proměnou uplatňovaných symbolů společenského postavení, významně dokumentují archeologicky zachycené importy zejména zbraní a šperků (obr. 9).

Intenzita politických vztahů Čech a Karolinské říše se odvíjela od stability její ústřední moci. V období vlády Ludvíka I. Pobožného však tato moc vlivem odstředivých sil postupně slábla. Období 30. a počátku 40. let 9. století bylo v Říši spojeno s vnitřními ozbrojenými přecházejícími v otevřenou válku mezi císařem a jeho syny, což následně způsobilo její definitivní rozpad na tři samostatné celky.

Verdunskou smlouvou byl v roce 843 deklarován rovněž vznik Východofrancké říše pod vládou Ludvíka II. Němce (843–876). Potřeba upevnění jeho politické moci vedla v následujících letech, kromě jiného, k vojenskému tlaku na východní hranice s cílem obnovení systému tributární a vazalské závislosti Čech. Výsledkem byl křest 14 českých knížat v lednu 845 v Řezně.¹⁵ Údaje z dobových historických pramenů však dokládají, že „podřízenost“ Čech Východofrancké říši bylo třeba potvrzovat v následujících desetiletích řadou vojenských výprav, jejichž výsledek byl často nejednoznačný.¹⁶ Po smrti Ludvíka II. Němce v roce 876 se Čechy navíc ocitly ve sféře stále silící mojžírovské Moravy a zjevně oslabené vazby

-
- 13 „*Veškeré vojsko vtrhlo na rozkaz krále Karla [syna Karla Velikého] a jeho velmožů kteří s ním byli do této země [Čech]. Ale Slované, ukryvajíci se mimo cesty v lesích, se ani v nejmenším nepřipravovali k boji. Když plenili a vypalovali tuto zemi po 40 dní, zabili jejich knížete jménem Lech*“; „*Caroli autem regis et principum eis qui cum eo erant imperio usus totus ille exercitus ipsam regionem invadit. Sed Sclavi invidia et saltus penetrantes se minime ad pugnam preparaverunt. Vastata autem et incensa per XL dies eadem regione, ducem eorum nomine Lechonem occidit*“ (*Annales Mettenses priores*, 94). „... mnohé barbarské a divoké národy žijící mezi Rýnem, řekou Vislou, mořem a Dunajem. ... donutil [Karel Veliký] k placení tributu; s nejmocnějšími z nich, s Velety, Srby, Obrodity a Čechy svedl války ...“; „... *deinde omnes barbaras ac feras nationes, que inter Rhenum ac Visulam fluvios oceanumque ac Danubium positae ... ut eas tributarias efficeret; inter quas free praecipuae sunt Weletabi, Sorabi, Abodriti, Boemani – cum his namque bello confligit; ...*“ (*Einhardi Vita Caroli Magni*, 18). K tažení franských vojsk do Čech v roce 805 podrobně: *Třeštík 2001*, 72–75.
- 14 „*Item Hludowicus volumus ut habeat Baioariam et Carentanos, et Beheimos et Avaros, atque Sclavos, qui ab orientali parte Baioariae sunt*“ (*Capitularia regum Francorum*, 271).
- 15 „*Ludvik přijal čtrnáct z českých knížat s jejich lidmi, toužících přijmout křesťanské náboženství a nařídil je v oktávě Epifanie [13. ledna] pokřtít*“; „*Hludowicus XIII ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis christianam religionem desiderantes suscepit et in Octavis theophaniae baptizari iussit*“ (*Annales Fuldenses*, 35).
- 16 Zreadlem těchto událostí jsou Fuldské analý, podle jejichž zpráv již roku 946 prošel Ludvík II. Němec „*při zpáteční cestě [z Moravy] přes Čechy s velkými těžkostmi a se značnou ztrátou svého vojska*“ (*Annales Fuldenses*, 36) a v roce 848 byl přinucen potlačit povstání a „*přinutit Čechy, aby poslali své zástupce ve věci míru a vydali rukojmí*“ (*Annales Fuldenses*, 37). Vojenská výprava, uskutečněná v roce 849, skončila porážkou východofranckého vojska, které bylo donuceno postavit vítězům rukojmí (*Annales Fuldenses*, 38–39). V roce 856 Ludvík II. Němec „*procházeje Čechami přijal několik jejich knížat do poddanství*“ (*Annales Fuldenses*, 47) a v případě výpravy uskutečněné v roce 857 dobylo východofrancké vojsko blíže nelokalizované hradiště „*civitatem Wiztrachi ducis*“ a dosadilo tam svého kandidáta z řad domácí aristokracie (*Annales Fuldenses*, 47). V roce 869 se při útocích do příhraničních oblastí Východofrancké říše spojili Češi se Srby a teprve po vojenském tažení Ludvíkova syna Karlomana „*žádali o příměří a dosáhli ho*“ (*Annales Fuldenses*, 67–70).

s Bavorskem se obnovily až po roce 895, kdy se knížata Spytihněv a Witizla podrobila v Řezně královské moci.¹⁷

Omezení obchodně-ekonomických styků v období oslabování ústřední moci Francké říše a nejistot spojených s konstituováním Východofrancké říše mohly být jednou z příčin absence nálezů karolinských mincí v Čechách, doložené podle současných znalostí od 40. let 9. století. K obnovení výskytu a později i oběhu ražené mince v Čechách došlo, na základě datovaných mincovních nálezů, až v souvislosti s utvářením raného přemyslovského státu v průběhu první poloviny 10. století. V protikladu k uvedenému je však třeba uvést, že karolinské zbraně a kovové ozdoby proudily do Čech, pokud lze soudit na základě delších časových úseků jejich užívání, v průběhu 9. století spíše plynule, bez výrazných, desetiletí trvajících časových prodlev. Lze tak usuzovat, že užívání západních mincí bylo spjato s politickými změnami výrazněji, než nošení prestižních ozdob a výstroje lokálních elit.

Autorské podíly J. Lukase a J. Videmana na příspěvku vznikly za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/11.I.a, 00023272).

Prameny

Annales Fuldenses: Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum 7 (ed. F. Kurze). Hannoverae 1891.

Annales Mettenses priores: Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum 10 (ed. B. von Simon). Hannoverae – Lipsiae 1905.

Capitularia regum Francorum: Monumenta Germaniae Historica. Capitularia 1 (ed. A. Boretius). Hannoveriae 1883.

Einhardi Vita Caroli Magni: Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum 25 (ed. O. Holder-Egger). Hannoverae 1911.

Literatura

Blackburn, M. 1993: Coin circulation in Germany during the Early Middle Ages. The evidence of single-finds. In: Kluge, B. (ed.): Fernhandel und Geldwirtschaft. Beiträge zum Deutschen Münzwesen in sächsischer und salischer Zeit. Ergebnisse des Dannenberg-Kolloquiums 1990. Sigmaringen, 37–54.

Bláhová, M. – Frolík, J. – Profantová, N. 1999: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek I. Do roku 1197. Praha – Litomyšl.

Bogucki, M. 2006: Denar Ludwika Pobożnego znalezione w Janowie Pomorskim – Truso. *Wiadomości Numismatyczne* 50, 173–180.

– 2007: Coin finds in the viking Age emporium at Janów Pomorski (Truso) and the Prussian phenomenon. In: Suchodolski, S. – Bogucki, M. (eds.): Money circulation in antiquity the Middle Ages and modern times. International Symposium on the 50th Anniversary of *Wiadomości Numismatyczne*. Warszawa, 79–107.

CNI 15: *Corpus Nummorum Italicorum*. Vol. XV, Roma, Parte I (dalla caduta dell' Impero d' Occidente al 1572). Roma 1934.

---

17 „V polovině července [895] se konal v městě Řezně všeobecný sněm; všechna knížata Čechů, které kníže Svatopluk nedávno násilím vytrhl ze svazku a nadvlády bavorského kmene, a jejichž předáky byli Spytihněv a Vitislav, přišli sem z území Slovanů ke králi [Arnulfu Korutanskému], byli jim přijati s poctou a podáním ruky, jak bylo zvykem, smířili se a poddali se královské moci.“; „Mediante mense Iulio habitu mest urbe Radasbona generale conventum; ibi de Sclavania omnes duces Boemanorum, quos Zwentibaldus dux a consortio et potestate Baioaricae gentis per vim dudum divellendo detraxerat, quorum primores erant Spitignewo, Witizla, ad regem venientes et honorifice ab eo recepti per manus, prout mos est, regiae potestati reconciliatos se subdiderunt.“ (*Annales Fuldenses*, 126).

- Coupland, S. 2010:* Carolingian single finds and the economy of the early ninth century. *Numismatic Chronicle* 170, 287–319.
- 2014: Die Münzen Karls des Großen – neue Einblicke. *Numismatisches Nachrichtenblatt* 63, 356–360.
- 2015: Attributing the Melle coins of Charlemagne and Charles the Bald, particularly single finds from the Netherlands'. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 102, 61–96.
- Coupland, S. – Emmerig, H. 2019:* Neue karolingische Münzfunde aus Bayern und Österreich. *Numismatische Zeitschrift* 125, 233–264.
- Čechura, M. – Břicháček, P. 2020:* Denár Karla Holého z Chotěšova (okr. Plzeň- jih). *Numismatické listy* 75, 24–29.
- Čechura, M. – Lukas, J. – Vích, D. 2024:* Nálezy denárů Karla Velikého z okolí Chotíkova (okr. Plzeň-sever) a Nových Sidel (okr. Svitavy). *Numismatický sborník* 36, 21–27.
- Depeyrot, G. 2008:* Le numéraire carolingien: Corpus des monnaies. Wetteren.
- Dreslerová D. 1995:* The Prehistory of the Middle Labe (Elbe) Floodplain in the Light of Archaeological Finds. Vývoj nivy středního Labe ve světle archeologických nálezů. *Památky archeologické* 86/2, 105–145.
- Emmerig, H. 2004:* Der Freisinger Münzschatzfund und das Geldwesen in Bayern zur Karolingerzeit. Mit einer Auswertung des Freisinger Traditionsbuches als geldgeschichtlicher Quelle. In: *Sammelblatt des historischen Vereins Freising* 38, Freising, 11–75.
- Foster, P. J. – Dreslerová, D. 1997:* Tišice, okr. Mělník. Nálezová zpráva v archivu Archeologického ústavu AV ČR, v.v.i., Praha. C-TX-202200725.
- Gariel, E. 1883–1884:* Les monnaies royales de France sous la race carolingienne I–II. Strasbourg.
- Grierson, P – Blackburn, M. 1986:* Medieval European Coinage. With a catalogue of the coins in the Fitzwilliam Museum Cambridge. Vol. I. The early Middle Ages (5th–10th centuries). Cambridge.
- Garipzanov, I. 2005:* Carolingian Coins in Ninth-Century Scandinavia: A Norwegian Perspective. *Viking and Medieval Scandinavia* 1, 43–71.
- Hásková, J. 1964:* Nález karolinského denáru v Šárce. K obchodním stykům českých Slovanů s říší frankou. *Numismatický sborník* 9, 5–9.
- Heijne, C. von 2004:* Särpräglat. Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca 800–1130). *Stockholm Studies in Archaeology* 31. Stockholm.
- Kluge, B. 2014:* Am Beginn des Mittelalters. Die Münzen des karolingischen Reiches 751 bis 814. Berlin.
- Kotková, M. 2002:* Příspěvek k raně středověkému osídlení s přihlédnutím k oblasti jihovýchodního Mělnicka. FFUK Praha, bakalářská práce. Nepublikovaný rukopis.
- Kuna, M. 2007:* Archeologie pravěkých Čech I. Pravěký svět a jeho poznání. Praha.
- Lukas, J. – Videman, J. 2021:* Počátky českého mincovnictví. Praha.
- Mikušek, E. 1979:* Ideové pojetí vztahu českého státu k říši německé v dílech dějepisců 10. a 11. století. *Sborník historický* 26, 5–59.
- Militký, J. – Profantová, N. – Videman, J. 2013:* Pozdně římské mince a denár Karla Velikého (768–814) z areálu hradiště Tismice (okr. Kolín). *Numismatický sborník* 27/2 (2012–2013), 179–190.
- Morrison, K. F. – Grunthal, H. 1967:* Carolingian Coinage. New York.
- Paszkiwicz, B. 2023:* Śląsk w X wieku: źle postawione zagadnienie. *Slavia Antiqua* 64, 77–131.
- Polanský, L. – Krásný, F. – Kout, A. 2015:* Kolínský denár Karla I. Velikého nalezený u Kostelního Hlavna. *Numismatické listy* 70, 105–107.
- Profantová, N. 2002:* Výšinné sídliště v Přívorech (okr. Mělník) v raném středověku. *Vlastivědný sborník Mělnicka* 4, 22–47.
- 2016: Ostruhy jako doklady přítomnosti elity v 8. a 9. století v Čechách. *Archaeologia historica* 41/2, 7–40.
- Profantová, N. – Videman, J. – Štěpančík, Z. 2020:* Dálkové kontakty Netolicka v raném středověku: svědectví mincí a ozdob. *Numismatické listy* 75, 30–46.

- Prou, M. 1896:* Catalogue des monnaies françaises de la Bibliothèque Nationale. Les monnaies carolingiennes. Paris.
- Sláma, J. 1986:* Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Præhistorica 11. Praha.
- 1988: Střední Čechy v raném středověku III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu. Præhistorica 14. Praha.
- Třeštil, D. 2001:* Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871. Praha.
- Turek, J. 1998:* Tišice, okr. Mělník. Výzkumy v Čechách 1996–7. Praha, 228, č. 970.
- 2000: Tišice, okr. Mělník. *Nálezová zpráva v archivu Archeologického ústavu AV ČR, v.v.i., Praha. C-TX-200002054.*
- Turek, J. – Foster, P. J. 2001:* Tišice, okr. Mělník. Výzkumy v Čechách 1999. Praha, 295, č. 1452.
- Videman, J. – Lutovský, M. 2012:* Nález denárů Karla Velikého z hradiště Hradec u Hudčic (okr. Příbram). K problematice kontaktů franského impéria a Čech. Numismatický sborník 26/2 (2011), 201–210.
- Videman, J. – Paukert, J. 2009:* Moravské denáry 11. a 12. století. Kroměříž.
- Videman, J. – Profantová, N. 2014:* An der Ostgrenze des Frankenreiches. Ein Hortfund von Denaren von Ludwig dem Heiligen bei Jedomělice (Bezirk Kladno), Böhmen. *Quaestiones Medii Aevi Novae* 19, 367–390.
- Völckers, H. H. 1965:* Karolingische Münzfunde der Frühzeit (751-800). Pippin, Karlmann, Karl der Grosse (I. und II. Münzperiode). *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-Historische Klasse Dritte Folge* 61.
- Wamers, E. 2005:* Münzschatz aus Biebrich (Wiesbaden). In: Wamers, E. – Brandt, M. (eds.): *Die Macht des Silbers. Karolinische Schätze im Norden.* Regensburg, 23–24.
- Wiechmann, R. 2004:* Karolingische Denare aus Bardowik. Münzumlauflauf an der nördlichen Peripherie des Frankenreich. In: *Festschrift zum 100jährigen bestehen des Vereins der Münzenfreunde in Hamburg.* Numismatische Studien 16, 13–44.

Summary

Jiří Lukas – Nad'a Profantová – Jan Videman, A Carolingian Denier Found near Tišice (Mělník Distr.). A Contribution to the ‘Circulation’ of Struck Coins in Bohemia in the 1st Half of the 9th Century.

During the 2023, a single coin find without known archaeological context was discovered in the cadastral area of Tišice (Mělník Distr.). The coin was identified as a Charlemagne denier of the Depeyrot 606 type, which was struck between 793/794 and 813 in the mint of Melle in southern France. The findspot is located in close proximity to the ford over the Elbe River, in the wider background of an newly confirmed marsh-fort of Kozly from the 9th century. To the west of the findspot, a part of a settlement from the 8th and the first half of the 9th centuries had been excavated in the cadastral area of Tišice. The coin find may also be related to the more northerly situated hill-settlement and later hillfort of Přivory with attested settlement during the Early and Middle Hillfort periods, i.e., from the 8th to 10th centuries.

The opinions regarding the dating of the Depeyrot 606 type deniers bearing the cross and Carolingian monogram, minted in Melle, vary in the basic reference literature, both Charlemagne (768–814) as well as his grandson Charles II the Bald (843–877) being considered their issuers.

The currently prevailing opinion considering Charlemagne to be the issuer of the Depeyrot 606 denier is based on the composition of the Wiesbaden–Biebrich Hoard which was found in 2021 and buried at the end of Charlemagne’s reign, i.e., before 814. However, the attribution of single coin finds of the deniers of the Depeyrot 606 type, which are lacking a context of a hoard, is problematic. Possible and plausible solution has been suggested by S. Coupland. Based on

geographical distribution of coin hoards, it was proven that the Charlemagne coins were circulating in substantially larger area than the issues of Charles II the Bald and that the coin hoards containing deniers of the Depeyrot 606 type struck during the reign of Charles II the Bald are concentrated almost exclusively in the area of Aquitania in West Franconia. In light of this evidence, Coupland concluded that the deniers of the discussed type found in the eastern parts of the Franconian Empire were struck during the reign of Charlemagne, i.e., before 814.

So far, two hoards and eight single coin finds of Carolingian deniers from the end of the 8th and the first decades of the 9th centuries have been discovered in the territory of the Czech Republic. Based on comparison with the neighbouring areas of Central Europe, it appears that in the first decades of the 9th century, Bohemia presented the only geographically closed area with significant occurrence of Carolingian coins north of the Bavarian Danube region.

The earliest Carolingian coin found in the territory of the Czech Republic is a Charlemagne denier minted in Amiens (771–793/794) and found on the acropolis of the Tismice Hillfort (Kolín Distr.). The latest one is a denier of Louis I the Pious (814–840) of the XRIS-TIANA RELIGIO type, struck in Paris (822–840) and found individually in the vicinity of Olšovice (Prachatice Distr.). The timespan between these two coins is thus only a few decades. Subsequently, a period of 70–80 years followed from which no coin finds are attested for the territory Bohemia.

The influx of Carolingian coins to Bohemia began with the expansion of the Frankish Empire to the Danube Region on the turn of the 8th and 9th centuries. Their decline and end were linked to the disintegration and collapse of the Carolingian Empire in the 830s and 840s and the period of uncertainty related to the forming of the East Frankish Empire after 843. According to the archaeological evidence, the struck coins reappeared and circulated in Bohemia again only in connection with the formation of the early Přemyslid state in the first half of the 10th century.

English summary by L. Vacinová

Autoři

PhDr. Jiří Lukas

Muzeum hlavního města Prahy
Kožná 1/475, 110 00 Praha 1
e-mail: jlukas@volny.cz

PhDr. Nad'a Profantová, CSc.

Archeologický ústav AVČR, Praha, v.v.i.
Letenská 4, 188 00 Praha 1,
e-mail: profantova@arup.cas.cz

Ing. Jan Videman

Česká numismatická společnost, z. s. pobočka v Kroměříži
e-mail: jan.vid@seznam.cz

OLOMOUCKÁ ČÁST DENÁROVÉHO NÁLEZU Z MORAŠIC (OKR. ZNOJMO)

Filip HRADIL – Jan VIDEMAN – Lukáš RICHTERA

Abstract – Olomouc Part of the Denier Hoard from Morašice (Znojmo Distr.).

This contribution is concerned with the reconstruction of the Olomouc part of a denier hoard from the end of the 11th century, found in 1910 in Morašice, Southern Moravia, and analyses the volume of production of the Lutold's denier of the Cach (1972) no. 409 type, present in this coin find, based on examination of its obverse and reverse dies.

 Coin hoard, deniers, 11th century, Morašice, Moravia, production amount

Mincovní poklad z jihomoravské obce Morašice objevený v roce 1910 při stavbě stodoly rolníka Tomáše Hermana ukrýval v keramické nádobě na tisíc denárů ze závěru 11. století (*Nález 11/1*, 65, č. 1710; *Cach 1972*, 65, č. 239; *Videman – Paukert 2009*, 452, č. 142). Nevšední nález, svěřený neznámým majitelem zemi kolem roku 1100, se již několikrát stal předmětem odborného numismatického zájmu, a to především v otázkách rekonstrukce celkového počtu mincí a jejich typologické skladby (*Fiala 1922*, 152, tab. IX:4–5; *Červinka 1932*, 1–5). Krátce po svém objevení byla totiž hotovost Tomášem Hermanem darována záduší farního kostela v nedalekých Křtěnicích (dnes Trstěnicích), k nimž byly Morašice přiřaženy, a následně po částech rozprodávána zájemcům z řad sběratelů nebo paměťových institucí. Z tohoto důvodu je dnes poněkud obtížné, ba přímo nemožné, dohledat veškerý numismatický materiál ze zmíněného nálezu. Nicméně konfrontací již dříve publikovaných zjištění s písemnými i hmotnými prameny, které se vážou k numismatické sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci (dále jen VMO), lze nekompletní obraz morašického nálezu doplnit o jeho doposud nepřilíh známou olomouckou část.

Ústřední postavou v příběhu morašického pokladu se stal sběratel, archeolog a konzervátor památkové péče pro okresy střední a jihovýchodní Moravy, Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952), který, jak sám uvádí, prohlédl a prostudoval drtivou většinu objevených mincí v počtu 980 denárů a následně se podílel na jejich rozprodeji. Když se Zdeněk Fišer v polovině 90. let 20. století zabýval korespondencí I. L. Červinky s holešovským sběratelem Rudolfem Janovským vedenou v létě roku 1924, zjistil některé dílčí informace v záležitosti dělení morašických denárů (*Fišer 1997*, 83–88). Moravské zemské muzeum získalo z nálezu prostřednictvím kustoda Alfreda Palliardiho 154 mincí. Rudolf Janovský, ředitel spořitelny v Holešově, zakoupil 148 mincí a brněnský sběratel dr. Haas odkoupil 75 mincí. Dále se v korespondenci Janovského s Červinkou zmiňuje, že zájem o nákup morašických denárů projevil také sběratel, Karel Chaura a Eduard Peck, a mimo toho byly mince nabízeny ještě muzeím v Praze, Olomouci a Znojmě.

Není ambicí tohoto příspěvku předkládat čtenáři aktualizaci současného počtu známých exemplářů z morašického nálezu, dodejme jen, že v roce 1957 identifikoval Jiří Sejbal v numismatické sbírce Moravského zemského muzea pouze 82 denárů z Morašic (*Sejbal 1957*, 55) a také, že další z řady sběratelů, který od I. L. Červinky zakoupil morašické mince, byl

Josef Ječný, jehož sbírku získalo v roce 1934 Západočeské muzeum v Plzni. Zde je také uloženo šest denárů ze sledovaného nálezu (*Lukas – Hus 2017*, 197, č. 289–290, 327, 330, 332–333). Podstatná je pro nás ovšem v korespondenci blíže neupřesněná zmínka o nabídce odkupu mincí pro muzeum (či muzea) v Olomouci.

Doposud jediná publikovaná zpráva o moravských denárech v olomoucké sbírce pochází z roku 1986, kdy Václav Burian v příspěvku sumarizujícím počty mincí z jednotlivých nálezů uložených ve VMO uvedl u moravského nálezu 15 kusů, aniž by ovšem tyto mince blíže specifikoval (*Burian 1986*, 26). Jak se však o něco později ukázalo, denárů ze zmíněného nálezu bylo v olomoucké sbírce mnohem více. V závěru 80. let 20. století totiž prostudoval olomouckou část moravského nálezu v rámci připravované dizertace Tomáš Krejčík, který pracoval jak s denáry pocházejícími z bývalé sbírky olomouckého Vlasteneckého spolku muzejního, tak s denáry ze sbírky někdejšího olomouckého městského muzea (*Krejčík 1990*). Je tedy zřejmé, že obě olomoucká muzea, sloučená v roce 1951 do VMO, disponovala určitým množstvím moravských denárů, které získala nejspíše prostřednictvím I. L. Červinky. Krejčíkova nepublikovaná dizertační práce tak ve výsledku přinesla informace o 51 kusech uložených v Olomouci, s čímž následně operovala další literatura (*Videman – Paukert 2009*, 452, č. 142).

Systematické uspořádání středověké části numismatické sbírky VMO dokončené v roce 2021 vybězelo k revizi již dříve rozřazených nálezových celků. Na základě studia starého inventáře Vlasteneckého muzejního spolku došlo k identifikaci kolekce moravských denárů, z níž vyplynulo, že muzejní spolek získal od I. L. Červinky původně 24 denárů, vždy po čtyřech kusech od jednoho typu. Ve sbírce bylo dohledáno z uvedeného souboru 21 exemplářů.¹ Následně proběhla katalogizace nezpracovaného souboru 38 moravských denárů z provenience Muzea hlavního města Olomouce, který byl držen odděleně od mincí muzejního spolku v samostatné tzv. nálezové řadě.² Lze tedy říci, že nynější počet denárů z moravského nálezu dosahuje 59 kusů. Přehled všech v olomoucké sbírce zastoupených mincí a typů uvádíme níže (obr. 1).

Morava, OLOMOUCKO, Vratislav II. (1054–1061–1092)

mincovna: *Podivín* (?), AR denár

Av.: stylizovaná vousatá hlava zprava, různé varianty popisu

Rv.: stojící postava čelně s kopím v pravici, různé varianty popisu

Lit.: *Fiala 1895*, tab. VIII:26; *Cach 1972*, 19, č. 340;

Šmerda 1996, 98, č. 325; *Videman – Paukert 2009*, 107, č. 46.

1. 0,466 g; 16,4/1,5 mm; 9 h (inv. č. N 51.168)
2. 0,603 g; 16,5/16,2 mm; 2 h (inv. č. N 51.169)
3. 0,434 g; 15,9/15,7 mm; 11 h (inv. č. N 51.170)
4. 0,280 g; 15,9/16,1 mm; 11 h (inv. č. N 51.172)

mincovna: *Podivín* nebo *Olomouc*, AR denár

Av.: korunované poprsí zprava, různé varianty popisu

Rv.: sedící postava zleva, různé varianty popisu

Lit.: *Fiala 1895*, tab. VIII:27; *Cach 1972*, 20, č. 342;

Šmerda 1996, 98, č. 338a; *Videman – Paukert 2009*, 110–111, č. 48.

5. 0,608 g; 15,3/15,6 mm; 2 h (inv. č. N 28.832)
6. 0,673 g; 15,5/15,7 mm; 3 h (inv. č. N 28.833)
7. 0,598 g; 15,5/15,6 mm; 3 h (inv. č. N 28.834)
8. 0,364 g; 14,7/15,1 mm; 3 h (inv. č. N 28.835)

1 Jedná se o inv. č.: N 51.139–51.141, N 51.158–51.161, N 51.168–51.170, N 51.172, N 51.176–51.179 a N 51.202–51.207.

2 Jedná se o inv. č.: N 28.832–28.869.

9. 0,680 g; 16,0/15,9 mm; 3 h (inv. č. N 28.836)
 10. 0,556 g; 15,4/15,4 mm; 11 h (inv. č. N 28.837)
 11. 0,598 g; 15,7/15,8 mm; 12 h (inv. č. N 28.838)
 12. 0,618 g; 14,9/15,0 mm; 1 h (inv. č. N 28.839)
 13. 0,519 g; 15,3/15,5 mm; 5 h (inv. č. N 28.840)
 14. 0,645 g; 15,5/15,7 mm; 11 h (inv. č. N 28.841)
 15. 0,576 g; 15,2/15,5 mm; 3 h (inv. č. N 28.842)
 16. 0,480 g; 15,0/14,9 mm; 11 h (inv. č. N 28.843)
 17. 0,617 g; 15,9/16,1 mm; 11 h (inv. č. N 28.844)
 18. 0,635 g; 16,1/15,9 mm; 10 h (inv. č. N 28.845)
 19. 0,608 g; 15,4/15,5 mm; 3 h (inv. č. N 28.846)
 20. 0,538 g; 15,2/15,5 mm; 7 h (inv. č. N 51.139)
 21. 0,612 g; 15,4/15,4 mm; 11 h (inv. č. N 51.140)
 22. 0,585 g; 15,6/15,5 mm; 11 h (inv. č. N 51.141)

Morava, BRNĚNSKO (?), Břetislav II. a Vratislav II., společná vláda (asi 1092)

mincovna: *Podivín* nebo *Brno*, AR denár

Av.: poprsí zprava, před sebou drží kříž, jméno panovníka v různých variantách

Rv.: vousatá hlava čelně, jméno panovníka v různých variantách

Lit.: *Fiala 1895*, tab. IX:12; *Cach 1972*, 23, č. 381; *Šmerda 1996*,

116, č. 452; *Videman – Paukert 2009*, 121–122, č. 57.

23. 0,457 g; 15,5/15,4 mm; 7 h (inv. č. N 28.847)
 24. 0,574 g; 15,1/15,1 mm; 6 h (inv. č. N 28.848)
 25. 0,466 g; 16,8/16,9 mm; 4 h (inv. č. N 28.849)
 26. 0,582 g; 15,7/15,5 mm; 3 h (inv. č. N 28.850)
 27. 0,571 g; 16,3/16,5 mm; 3 h (inv. č. N 51.158)
 28. 0,521 g; 16,2/15,9 mm; 4 h (inv. č. N 51.159)
 29. 0,493 g; 15,3/15,2 mm; 2 h (inv. č. N 51.160)
 30. 0,451 g; 15,7/15,4 mm; 4 h (inv. č. N 51.161)

Morava, ZNOJEMSKO, Lutold (1092–1097, 1099–1112)

mincovna: *Znojmo*, AR denár

Av.: postava čelně s mečem v pravé ruce, jméno panovníka v různých variantách

Rv.: poprsí čelně, vedle něj berla, jméno svätce v různých variantách

Lit.: *Fiala 1895*, tab. XIII:4; *Cach 1972*, 26, č. 409; *Šmerda 1996*,

114, č. 446; *Videman – Paukert 2009*, 173–174, č. 92.

31. 0,627 g; 15,7/15,9 mm; 9 h (inv. č. N 28.851)
 32. 0,641 g; 15,7/15,7 mm; 3 h (inv. č. N 28.852)
 33. 0,605 g; 15,8/15,6 mm; 9 h (inv. č. N 28.853)
 34. 0,593 g; 15,3/15,1 mm; 5 h (inv. č. N 28.854)
 35. 0,524 g; 15,2/15,2 mm; 9 h (inv. č. N 28.855)
 36. 0,638 g; 15,6/15,8 mm; 1 h (inv. č. N 28.856)
 37. 0,569 g; 15,1/15,2 mm; 12 h (inv. č. N 28.857)
 38. 0,572 g; 15,2/15,1 mm; 1 h (inv. č. N 28.858)
 39. 0,745 g; 16,1/16,1 mm; 11 h (inv. č. N 28.859)
 40. 0,708 g; 16,6/16,2 mm; 10 h (inv. č. N 28.860)
 41. 0,718 g; 15,6/15,6 mm; 9 h (inv. č. N 28.861)
 42. 0,442 g; 15,7/15,7 mm; 12 h (inv. č. N 28.862)
 43. 0,581 g; 15,7/15,5 mm; 9 h (inv. č. N 28.863)
 44. 0,670 g; 15,5/15,7 mm; 10 h (inv. č. N 28.864)
 45. 0,606 g; 15,8/15,6 mm; 9 h (inv. č. N 28.865)

46. 0,616 g; 14,8/15,1 mm; 3 h (inv. č. N 28.866)
 47. 0,530 g; 15,4/15,7 mm; 4 h (inv. č. N 28.867)
 48. 0,608 g; 15,3/14,7 mm; 12 h (inv. č. N 28.868)
 49. 0,572 g; 15,2/15,1 mm; 6 h (inv. č. N 28.869)
 50. 0,701 g; 15,6/15,4 mm; 1 h (inv. č. N 51.202)
 51. 0,532 g; 15,3/15,2 mm; 8 h (inv. č. N 51.203)
 52. 0,595 g; 15,8/16,1 mm; 6 h (inv. č. N 51.204)

AR denár

Av.: kaplice, z níž vyčnívá ruka s křížem, jméno panovníka v různých variantách

Rv.: hlava nad stolicem čelně, jméno světce v různých variantách

Lit.: *Fiala 1895*, tab. XIII:5; *Cach 1972*, 26, č. 410; *Šmerda 1996*, 114, č. 447; *Videman – Paukert 2009*, 175–176, č. 93.

53. 0,702 g; 17,5/17,4 mm; 11 h (inv. č. N 51.205)

54. 0,659 g; 16,9/17,4 mm; 9 h (inv. č. N 51.206)

55. 0,550 g; 17,4/17,2 mm; 6 h (inv. č. N 51.207)

AR denár

Av.: poprsí nad stolicem čelně, v pravici kopí, jméno světce v různých variantách

Rv.: kaplice, z níž vyčnívá ruka s křížem, jméno světce v různých variantách

Lit.: *Fiala 1895*, tab. XIII:7; *Cach 1972*, 26, č. 412; *Šmerda 1996*, 114, č. 448b; *Videman – Paukert 2009*, 178–179, č. 95.

56. 0,638 g; 16,0/16,0 mm; 12 h (inv. č. N 51.176)

57. 0,614 g; 16,8/16,1 mm; 2 h (inv. č. N 51.177)

58. 0,614 g; 16,7/16,6 mm; 7 h (inv. č. N 51.178)

59. 0,717 g; 16,3/16,1 mm; 8 h (inv. č. N 51.179)

Obr. 1. Morašice – mince z depotu (foto P. Rozsívál; čísla odpovídají katalogu; zvětšeno 1,5:1).

Komentář k denáru typu Cach (1972) 409

Tomáš Krejčík ve své práci shromáždil údaje o 55 exemplářích denáru Lutolda Znojemského typu Cach (1972) č. 409, různého nálezového původu a v řadě případů také bez potřebných informací v tomto směru (Krejčík 1990, 107–112, č. 70). V jeho soupisu jsou zahrnuty mince ze sbírky VMO (část), Moravského zemského muzea v Brně, Jihomoravského muzea ve Znojmě, Národního muzea, Oblastního muzea v Kutné Hoře, mincovního kabinetu ve Vídni, mincovního kabinetu v Berlíně a dále pak z několika soukromých sbírek. Krejčík identifikoval v daném souboru 13 různých lícnicích a 22 rubových razidel. Mince bohužel nejsou vyobrazeny a nelze tedy ověřit shodu exemplářů ze sbírky VMO, u nichž nejsou v Krejčíkově práci uvedena inventární čísla (tab. 1–2).

Tab. 1. Shodná razidla Lutoldova denáru (C 409) z olomoucké části morašického nálezu (Av.: poprsí čelně s mečem v pravé ruce, opis LVTOLDVS – proti směru hod. ručiček).

R 1	R 2	R 3	R 4	R 5	R 6	R 7
N 28.851	N 28.852	N 28.854	N 28.856	N 28.858	N 28.859	N 28.860
N 28.855	N 28.853	N 28.857	N 28.867	N 28.866	N 28.864	N 28.862
N 28.861	N 28.863		N 51.202	N 28.868		N 28.865
				N 28.869		
R 8	R 9					
N 51.203	N 51.204					

Tab. 2. Shodná razidla Lutoldova denáru (C 409) z olomoucké části morašického nálezu (Rv.: poprsí čelně s berlou v pravé ruce, opis +SMICOLAVS – po směru hod. ručiček).

R 1	R 2	R 3	R 4	R 5	R 6	R 7
N 28.851	N 28.852	N 28.853	N 28.854	N 28.858	N 28.859	N 28.860
N 28.855	N 28.856	N 28.863	N 28.857			
	N 28.867					
R 8	R 9	R 10	R 11	R 12	R 13	R 14
N 28.861	N 28.862	N 28.864	N 28.865	N 28.866	N 28.868	N 28.869
R 15	R 16	R 17				
N 51.202	N 51.203	N 51.204				

Ze zjištěných počtů razidel lze udělat odhad celkového počtu lícnicích a rubových kolků, použitých k produkci daného mincovního typu a návazně odhadnout rozsah jeho produkce. Je nutné upozornit, že takto vypočtené hodnoty jsou pouze orientační a jsou ovlivněny řadou faktorů. Na prvním místě hraje pochopitelně roli velikost zkoumaného souboru a jeho reprezentativnost. Neumíme v tuto chvíli říci, nakolik byl soubor, získaný do muzejní sbírky (sbírek) nahodilý, či zda hrála roli snaha o výběr různých ražebních variant. Vzhledem k tomu, že se jednotlivé mince od sebe liší jen v nepatrných detailech, můžeme dovozovat, že blíže pravdě je první alternativa. Výpočet odhadnutého celkového počtu D_{est} existujících lícnicích, resp. rubových razidel byl proveden podle statistické metody W. Estyho (2006, 359–364):

$$D_{est} = \left(\frac{d}{C_{est}} \right) \left(1 + \frac{d_1}{2d} \right)$$

Kde d značí počet různých razidel, jejichž použití bylo pro ražbu zkoumaného souboru zaznamenáno, d_1 je počet razidel použitých pro ražbu pouze jediného exempláře a kde C_{est} je definováno jako:

$$C_{est} = 1 - \frac{d_1}{n}$$

Kde n je celkový počet mincí v souboru. V případě souboru VMO obsahujícího 22 exemplářů (tj. $n = 22$) bylo zjištěno (Tab. 1), že počet zaznamenaných razidel d činí pro averz 9, resp. 17 pro reverz. V případě averzu obsahuje výčet razidel, použitých k ražbě pouze jediné mince pouze dvě razidla (R8 a R9), tedy $d_1 = 2$. Výčet razidel použitých k ražbě pouze jediné mince je v případě reverzu širší a zahrnuje všechny razidla v intervalu R5–R17, tedy $d_1 = 13$. Posledním parametrem používaným v dalších výpočtech je počet razidel, které byly použity pro ražbu duplikátů d_2 (pro averz byly nalezeny dva duplikáty (R3 a R6), pro reverz duplikáty tři – R1, R3 a R4).³ Po dosažení proměnných pro averz ($n = 22$, $d = 9$ a $d_1 = 2$) do výše uvedených vzorců získáme:

$$C_{est} = 1 - \frac{2}{22} = 0,9091$$

$$D_{est} = \left(\frac{9}{0,9091}\right) \left(1 + \frac{2}{18}\right) = 11$$

A analogicky pro reverz ($n = 22$, $d = 17$ a $d_1 = 13$):

$$C_{est} = 1 - \frac{13}{22} = 0,4091$$

$$D_{est} = \left(\frac{17}{0,4091}\right) \left(1 + \frac{13}{34}\right) = 57$$

Tyto výsledky lze shrnout následujícím způsobem. V případě averzu časté opakování se použitých razidel naznačuje, že pravděpodobnost, že nově objevená mince bude ražena dalším, doposud nepopsaným razidlem, je malá. Odhad existujícího počtu razidel (tj. 11) je blízký již zjištěnému počtu razidel ve zkoumaném souboru (tj. 9) a lze v tomto ohledu považovat za relevantní. V případě reverzu je odhadované množství všech existujících razidel výrazně vyšší, protože velká část mincí je ražena nestejnými razidly a počty opakovaného použití razidla jsou nízké. Je proto velmi pravděpodobné, že zaznamenaný počet odlišných razidel (zjištěno 17) není konečný a razidel bude existovat více (odhad činí 57).

Vzhledem ke skutečnosti, že uvedené odhady jsou založeny na využití statistických modelů, jsou tyto zjištěné hodnoty pouze pravděpodobným, nikoliv však exaktním výsledkem. Je proto vhodné k těmto výsledkům/odhadům připojit i interval, v němž se s nějakou dostatečně vysokou pravděpodobností (např. s 95% pravděpodobností) bude nacházet hledaný výsledek. Ani toto rozšíření však nezaručuje získání přesných a konkrétních čísel, stále se jedná o odhad.

V již zmíněné studii (*Esty 2006*) jsou pro výpočet intervalu spolehlivosti použity dva rozdílné přístupy. Pro menší soubory je vhodnější vztah:

3 Použitý model nepočítá s tím, že ve zkoumaném souboru budou triplikáty či dokonce vyšší počet opakování (nebo alespoň nebudou přítomny ve statisticky významné míře) – což je s ohledem na dramatické zjednodušení výpočetního problému svým způsobem oprávněný předpoklad a očekávatelné chování, avšak platné pro dostatečně velké a skutečně náhodně vytvořené soubory (obsahující navíc mince ražené s použitím velkého počtu razidel). Zkoumaný soubor VMO však toto neočekávané chování vykazuje, pro averz lze nalézt čtyři triplikáty (R1, R2, R4 a R7) a dokonce i jeden případ, který se opakuje 4× (R5), pro reverz lze zaznamenat jeden triplikát (R2). Tato častá opakování (především v případě averzu) jednoduše znamenají, že výběr je nějakým způsobem omezen, s každou další zkoumanou mincí nepřibývá nové razidlo, tj. s vysokou pravděpodobností je počet existujících razidel již téměř vyčerpán a šance na nalezení dalšího nového razidla jsou nízké. Za takových okolností může být odhad počtu razidel logicky poměrně nepřesný a je proto vhodné s ním i takto pracovat. Omezení výběru může být dáno i skutečností, že se jedná o soubor z nějakého důvodu nepokrývající celé období produkce dané mince.

$$e + \left(\frac{2e}{n}\right)^2 \pm \left(\frac{2e}{n}\right)\sqrt{2e}$$

Přičemž v tomto vztahu hodnota e představuje hodnotu D_{est} , spočtenou dle dalšího vzorce:

$$D_{est} = \frac{2n}{R - 4 + \sqrt{8R + R^2}}$$

Kde $R = n / d$. Pokud dosadíme do těchto dvou vztahů požadované hodnoty ze souboru VMO pro averz ($n = 22$, $d = 9$, tedy $R = 22/9$), získáme pro D_{est} :

$$D_{est} = \frac{44}{2,4444 - 4 + \sqrt{19,552 + 5,9751}} = 12,581$$

Odhadovaný počet razidel je tedy asi 13, což je poměrně dobře konzistentní i s předchozím výpočtem (odhad činil 11 razidel pro averz). Pro výpočet intervalu spolehlivosti pak platí:

$$12,581 + \left(\frac{25,162}{22}\right)^2 \pm \left(\frac{25,162}{22}\right)\sqrt{25,162} = 8,152 \text{ a } 19,626$$

Což znamená, že odhad existujícího počtu averzních razidel založený na datech získaných ze souboru VMO činí minimálně 8 razidel a maximálně 20 razidel (s 95 % pravděpodobností). Vzhledem ke skutečnosti, že počet zjištěných razidel činí 9, je spočtená hodnota minimálního počtu 8 razidel v rozporu se skutečností. Důvodem může být jak nedostatečná reprezentativnost souboru, tak i poměrně nízký počet zkoumaných mincí. Na straně druhé lze výsledek do jisté míry chápat i tak, že 9 nalezených razidel pro averz již může velmi pravděpodobně představovat i konečný počet existujících razidel.

Tímto způsobem provedený výpočet pro odhad minimálního a maximálního počtu reverzních razidel (tj. $n = 22$, $d = 17$, tedy $R = 22/17$) poskytuje $D_{est} = 57,727$ (tedy 58 razidel, což je ve velmi dobrém souladu s dříve odhadnutým počtem 57 razidel) a minimální počet razidel je odhadnut na 29 a maximální na 142 kusů.

Pro práci s většími soubory je ve studii (*Esty 2006*) uveden ještě jeden vztah umožňující odhad minimálního a maximálního počtu razidel (tento vztah je naopak nevhodný pro menší soubory):⁴

$$C_{est} \pm \left(\frac{2}{n}\right)\sqrt{d_1 + 2d_2 - \frac{d_1^2}{n}}$$

Kde d_2 je počet razidel použitých pro ražbu duplikátů a $C_{est} = 1 - d_1/n$ (viz výše). Po dosazení proměnných pro averz ($n = 22$, $d_1 = 2$ a $d_2 = 2$) do výše uvedeného vztahu získáme:

$$0,9091 \pm \left(\frac{2}{22}\right)\sqrt{2 + 4 - \frac{4}{22}} = 0,6898 \text{ a } 1,1284$$

4 Obecně Esty (2006) uvádí, že soubory využívané k odhadům počtu existujících razidel by měly obsahovat alespoň tři desítky mincí. Za menší soubory lze obecně považovat soubory o více než třech desítkách exemplářů, obsahující vyšší desítky exemplářů. Větší soubory by měly obsahovat více než sto exemplářů.

Takto získané hodnoty je třeba postupně dosadit jako hodnoty C_{est} do prvního uvedeného vzorce pro D_{est} (viz výše), další proměnné $d = 9$ a $d_1 = 2$. Výsledkem je opět odhad minimálního a maximálního počtu razidel, tedy:

$$D_{est} = \left(\frac{9}{1,1284} \right) \left(1 + \frac{2}{18} \right) = 8,8623$$

$$D_{est} = \left(\frac{9}{0,6898} \right) \left(1 + \frac{2}{18} \right) = 14,4967$$

Minimální odhadovaný počet razidel pro averz činí 9, maximální počet 14. Analogicky lze provést odhad pro počet reverzních razidel ($n = 22$, $d = 17$, $d_1 = 13$ a $d_2 = 3$):

$$0,4091 \pm \left(\frac{2}{22} \right) \sqrt{13 + 6 - \frac{169}{22}} = 0,1033 \text{ a } 0,7149$$

A po dosažení vypočtených hodnot jako hodnot C_{est} do vzorce pro D_{est} :

$$D_{est} = \left(\frac{17}{0,7149} \right) \left(1 + \frac{13}{34} \right) = 32,870$$

$$D_{est} = \left(\frac{17}{0,1033} \right) \left(1 + \frac{13}{34} \right) = 227,603$$

Odhadovaný počet existujících razidel pro reverz založený na datech získaných ze souboru VMO činí minimálně 33 razidel a maximálně 228 razidel. Maximální počet razidel odhadnutý posledním uvedeným způsobem je výrazně vyšší, než odhad předchozí (142 razidel).

Analogický přístup lze aplikovat i pro odhady počtu razidel na soubor v dizertační práci Tomáše Krejčíka (*Krejčík 1990*). Pro averz byly zjištěny hodnoty: $n = 49$, $d = 13$, $d_1 = 6$ a $d_2 = 2$ a pro reverz hodnoty $n = 49$, $d = 23$, $d_1 = 8$ a $d_2 = 6$ (Tab. 3 a 4).⁵ Konkrétně byly zjištěny tyto údaje pro averzní razidla: č.1 (1×), č.3 (8×), č.4 (1×), č.5 (12×), č.6 (3×), č.7 (2×), č.8 (1×), č.14 (1×), č.16 (3×), č.22 (1×), č.27 (2×), č.28 (1×), č.38 (1×) a pro reverzní razidla: č.1 (1×), č.2 (4×), č.3 (3×), č.4 (1×), č.7 (2×), č.8 (2×), č.9 (2×), č.10 (5×), č.11 (1×), č.12 (3×), č.13 (1×), č.14 (3×), č.16 (6×), č.18 (2×), č.19 (2×), č.23 (1×), č.26 (3×), č.28 (1×), č.32 (1×), č.45 (1×), č.48 (2×). Počty opakování pro averz: 1× (6 ks), 2× (2 ks), 3× (2 ks), 8× (1 ks), 12× (1 ks), 13× (1 ks), počty opakování pro reverz: 1× (8 ks), 2× (6 ks), 3× (4 ks), 4× (1 ks), 5× (1 ks), 6× (1 ks). Výsledky odhadů jsou shrnuty společně s odhady pro soubor VMO následovně:

Odhady počtu razidel pro soubor VMO

Averz, základní odhad: 11 razidel

Averz, odhad (1) minimálního a maximálního počtu razidel: 13 (min. 9, max. 20)⁶

Averz, odhad (2) minimálního a maximálního počtu razidel: min. 9 a max. 14

5 Soubor dat v dizertační práci Tomáše Krejčíka (*Krejčík 1990*) čítá celkem 55 exemplářů, posledních šest exemplářů je však uvedeno neurčitě – nelze jednoznačně rozhodnout o jaká se jedná razidla (uvedeno „podobně jako 1.“). Z tohoto důvodu je odhad počtu razidel proveden pouze s jednoznačně určenými razidly ($n = 49$).

6 Jako minimální odhad uveden zjištěný počet raznic, dle výpočtu by mělo být uvedeno 8.

Reverz, základní odhad: 57 razidel

Reverz, odhad (1) minimálního a maximálního počtu razidel: 58 (min. 29, max. 142)

Reverz, odhad (2) minimálního a maximálního počtu razidel: min. 33, max. 228

Odhady počtu razidel pro soubor „Krejčík“

Averz, základní odhad: 18 razidel

Averz, odhad (1) minimálního a maximálního počtu razidel: 15 (min. 12, max. 19)

Averz, odhad (2) minimálního a maximálního počtu razidel: min. 16 a max. 21

Reverz, základní odhad: 32 razidel

Reverz, odhad (1) minimálního a maximálního počtu razidel: 35 (min. 25, max. 49)

Reverz, odhad (2) minimálního a maximálního počtu razidel: min. 27, max. 41

Odhad, postavený na širším souboru dat v dizertační práci Tomáše Krejčíka (*Krejčík 1990*) se jeví být reálnější. Hodnoty vzešlé z výpočtu pro soubor 22 exemplářů z VMO jsou evidentně ovlivněny menší reprezentativností souboru. Přesto oba soubory dat potvrzují, že počet použitých rubových razidel byl vyšší, než počet razidel lících. Toto zjištění koresponduje s obvyklými poměry. Celkový rozsah ražby lze stanovit na základě odhadu životnosti razidel, která je tradičně uvažována na přibližně 7–10 tisíc kusů mince pro kolek spodní a zhruba 5 tisíc kusů pro kolek svrchní. Lící razidlo bylo častěji používáno jako spodní (*Sejbal 1997*, 106). Produkci daného denárového typu Lutolda Znojemského tak můžeme odhadovat s použitím širší Krejčíkovy databáze v přibližném rozmezí $35 \times 5\,000 = 175\,000$ ks denárů či $15 \times 10\,000 = 150\,000$ ks denárů. Při maximálním odhadovaném počtu razidel pro revers (49) je odhad 245 000 kusů, pro averz (19) činí odhad vyražených kusů 190 000. Závěry jsou pochopitelně pouze orientační a mohou být v budoucnu ovlivněny či upřesněny získáním rozsáhlejších vstupních podkladů.

Tab. 3. Evidence zaznamenaných razidel pro averz v souboru „Krejčík“

č.	komentář	nové razidlo?	opakování razidla č.															
			1	3	4	5	6	7	8	14	16	22	27	28	38			
1	1. kolek	ano																
2	kolek jako 1	ne	■															
3	jako 1, ale 2. kolek	ano																
4	jako 1, ale 3. kolek	ano																
5	jako 1, ale 4. kolek	ano																
6	jako 1, ale 5. kolek	ano																
7	jako 1, ale 6. kolek	ano																
8	jako 1, ale 7. kolek	ano																
9	kolek jako 5	ne				■												
10	kolek jako 5	ne				■												
11	kolek jako 2	ne	■															
12	kolek jako 5	ne				■												
13	kolek jako 2	ne	■															
14	jako 1, ale 8. kolek	ano																
15	kolek jako 5	ne				■												
16	jako 1, ale 9. kolek	ano																
17	kolek jako 2	ne	■															
18	kolek jako 2	ne	■															
19	kolek jako 3	ne		■														
20	kolek jako 5	ne				■												

č.	komentář	nové razidlo?	opakování razidla č.															
			1	3	4	5	6	7	8	14	16	22	27	28	38			
21	kolek jako 2	ne	■															
22	jako 1, ale 10. kolek	ano																
23	kolek jako 7	ne								■								
24	kolek jako 2	ne	■															
25	kolek jako 5	ne					■											
26	kolek jako 6	ne							■									
27	jako 1, ale 11. kolek	ano																
28	jako 1, ale 12. kolek	ano																
29	kolek jako 1	ne	■															
30	kolek jako 1	ne																
31	kolek jako 27	ne															■	
32	kolek jako 3	ne		■														
33	kolek jako 6	ne								■								
34	kolek jako 3	ne		■														
35	kolek jako 3	ne		■														
36	kolek jako 5	ne					■											
37	kolek jako 5	ne					■											
38	jako 1, ale 13. kolek	ano																
39	kolek jako 3	ne		■														
40	kolek jako 1	ne	■															
41	kolek jako 16	ne														■		
42	kolek jako 5	ne							■									
43	kolek jako 1	ne	■															
44	kolek jako 2	ne	■															
45	kolek jako 3	ne		■														
46	kolek jako 16	ne															■	
47	kolek jako 5	ne							■									
48	kolek jako 3	ne		■														
49	kolek jako 5	ne							■									
50	podobné jako 1.	?																
51	podobné jako 1.	?																
52	podobné jako 1.	?																
53	podobné jako 1.	?																
54	podobné jako 1.	?																
55	podobné jako 1.	?																

Tab. 4. Evidence zaznamenaných razidel pro reverz v souboru „Krejčík“

č.	komentář	nové razidlo?	opakování razidla č.																					
			1	2	3	4	7	8	9	10	11	12	13	14	16	18	19	23	26	28	32	45	48	
1	1. kolek	ano																						
2	jako 1, ale 2. kolek	ano																						
3	jako 1, ale 3. kolek	ano																						
4	jako 1, ale 4. kolek	ano																						
5	kolek jako 3	ne			■																			
6	kolek jako 2	ne	■																					
7	jako 1, ale 5. kolek	ano																						
8	jako 1, ale 6. kolek	ano																						
9	jako 1, ale 7. kolek	ano																						
10	jako 1, ale 8. kolek	ano																						

Literatura

- Burian, V. 1986:* Nálezy mincí ve sbírkách Krajského vlastivědného muzea v Olomouci. Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, 240 25–28.
- Cach, F. 1972:* Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.
- Červinka, I. L. 1932:* Nálezy mincí z Moravy, Časopis Vlasteneckého spolku musejního 45, 1–36.
- Esty, W. 2006:* How to estimate the original number of dies and the coverage of the sample. The Numismatic Chronicle 166, Offprint. London.
- Fiala, E. 1895:* České denáry. Praha.
- 1922: Denáry moravské dosud nepopsané. Věstník numismatické společnosti československé v Praze 4, 152.
- Fišer, Z. 1997:* K osudům nálezu denárů z Morašic (okr. Znojmo). Folia Numismatica 10–11 (1995–1996), 83–88.
- Krejčík, T. 1990:* Denáry moravských úředních knížat 11. – 12. století. Kandidátská dizertační práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (nepublikovaný rukopis).
- Lukas, J. – Hus, M. 2017:* Sbirka českých raně středověkých mincí Západočeského muzea v Plzni. Numismatický sborník 31/2, 193–251.
- Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956:* České, moravské a slezské nálezy mincí období denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 5–73.
- Sejbal, J. 1957:* Poznámky k nálezu denárů v Morašicích okr. Moravský Krumlov. Časopis moravského musea 42, 55–66.
- 1997: Základy peněžního vývoje. Brno.
- Šmerda, J. 1996:* Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.
- Videman J. – Paukert J. 2009:* Moravské denáry 11.–12. století. Kroměříž.

Summary

Filip Hradil – Jan Videman – Lukáš Richtera, Olomouc Part of the Denier Hoard from Morašice (Znojmo Distr.).

The Olomouc component of the Morašice Hoard encompasses two historical coin assemblages. The first one comes from the Patriotic Museum Society and contains 21 pieces (originally 24). The second assemblage consists of 38 deniers from the collection of the then Museum of the Capital of Olomouc. A total of 59 deniers from the Morašice Hoard in the collection of the Regional Museum in Olomouc represent six coin types (*Cach 1972*, nos. 340, 342, 381, 409–410 and 412).

Based on the number of dies known to date, statistical models were used to estimate the possible total number of existing obverse as well as reverse dies for the deniers of the C 409 type. Knowing the total number of dies used gives a general idea on the production volume of the denier type under discussion.

English summary by L. Vacinová

Autoři

PhDr. Filip Hradil

Katedra historie Filozofické fakulty univerzity Palackého v Olomouci
Na Hradě 5, 771 80 Olomouc
e-mail: filip.hradil01@upol.cz

Vlastivědné muzeum v Olomouci
Náměstí Republiky 5, 771 00 Olomouc

Ing. Jan Videman

Česká numismatická společnost, z. s. pobočka v Kroměříži
e-mail: jan.vid@seznam.cz

doc. RNDr. Lukáš Richtera, Ph.D.

Česká numismatická společnost, z. s. pobočka Pražské groše
Arménská 1372/10, 101 00 Praha 10

Ústav chemie a biochemie, Agronomická fakulta,
Mendelova univerzita v Brně
Zemědělská 1, 613 00, Brno
e-mail: richtera@mendelu.cz

NÁLEZ MINCE MONGOLSKÉHO ČINGISCHÁNA Z K. Ú. SLAVKOV POD HOSTÝNEM (OKR. KROMĚŘÍŽ)

Jiří MILITKÝ – Filip HRADIL –

Tomáš SOMER – Dagmar GROSSMANNOVÁ

Abstract – A Mongolian Coin of Genghis Khan Found in the Slavkov pod Hostýnem Cadastral Area (Kroměříž Distr.).

In 2020, a dirham of the Great Mongol Genghis Khan (1206–1227), struck between 1220 and 1225, was found in the cadastral area of Slavkov pod Hostýnem. This is the first find of a Mongolian coin in Moravia, and with a high degree of probability it can be considered an artefactual evidence of the Mongol campaign of 1241. In the contribution presented, this find is placed in a broader historical context. A single coin find presenting such a unique material source documenting a particular historical event is quite rare.

 Hostýn, Mongols, Great Mongol Khans, dirham, 1241, Legends of Hostýn

Předmětem tohoto příspěvku je zveřejnění nového a pro moravské území zcela jedinečného nálezu mince Velkých mongolských chánů z úpatí vrchu Hostýn. Dirham s arabskými nápisy představuje mimořádně cenný doklad přítomnosti Mongolů na Moravě v roce 1241. Samo místo nálezu, opředené legendami spojenými právě s mongolským vpádem, umožňuje vyhodnocení nalezené mince v širších historických souvislostech.

Nálezové okolnosti a určení mince

Mince byla nalezena 2. července 2020 při privátním průzkumu s detektorem kovů a následně předána do depozitu na numismatické oddělení Moravského zemského muzea (Brno). Místo nálezu se nachází na k. ú. Slavkov pod Hostýnem (okr. Kroměříž). Jedná se o úpatí vrchu Hostýn (735 m. n. m.) orientované západním směrem k intravilánu obce, odkud je přístup na vrchol kopce nejméně náročný. Nálezový prostor leží na rozhraní louky a lesa (GPS – 49.3752778 N, 17.6866189 E). Autenticitu nálezu potvrzuje fakt, že nálezce vůbec netušil, o jakou minci se jedná a při předání do muzea ji označoval za medailku.

VELCÍ MONGOLŠTÍ CHÁNOVÉ

Čingischán (AH 603–624 = AD 1206–1227)

AR dirham (ražba ve jménu “Khaqan”), chórezmská série, bez jména mincovny a data (AH 617–622 = AD 1220–1225)

Av.: v perlovci a vnitřním kruhu: منين / امير المؤ / لدين الله / الناصر ||

an-Nāšir / li-dīn Allāh / amīr al-muʿ / minīna

[*an-Nāšir / li-dīn Allāh / obránce víry / vůdce věřících*]

Rv.: v perlovci a vnitřním kruhu: الأعم / خاقان / عدل ||

ʿadl / ḥāqān / al-aʿzam

[*spravedlivý / chán / nejvyšší vládce*]

Lit.: *Mitchiner 1977*, 240, no. 1495.¹

3,979 g; 16,3/14,7 mm

Pod vedením Čingischána, jenž přijal titul Velký chán všech Mongolů, zahájili počátkem 13. století sjednocené mongolské kmeny usazené v severovýchodní Asii vojenskou územní expanzi na jih a především na západ. Ve výbojích pokračovali i Čingischánovi potomci, kteří postupně ovládli islamizovaná středoasijská území a v roce 1240 rozvrátili Kyjevskou Rus. Na dobytých územích ve střední Asii zachovali lokální měnové systémy, jejichž základem byly stříbrné dirhamy, a nadále razili mince s arabskými nápisy.

Do této kategorie spadá zde prezentovaná ražba. Tento typ mince je odvozen od malých dirhamů chórezmského šáha Muhammada II. (ʿAlāʾ al-Dīn Muhammad II., 1200–1220/1221), který byl poražen Čingischánem. Chórezm byl následně připojen k mongolské říši i přes odpor Muhammadova syna Jalāl al-Dīna, který byl definitivně zlomen v roce 1231. Mince uvádí jméno abbásovského chalífy an-Nasira (1180–1225), který sídlil v Bagdádu. Chalífa, přestože v této době přímo ovládal pouze oblast zhruba dnešního Iráku, formálně reprezentoval vládce celého islámského světa, proto bylo jeho jméno běžně uváděno i na mincích ražených regionálními muslimskými vládci. Tyto dirhamy s arabskými nápisy v chórezmském stylu byly raženy za Čingischána, přičemž na sledované minci je uveden pouze titul chán. Existují však emise i s plným uvedením Čingischánova jména (*Mitchiner 1977*, 240, č. 1496). Na minci ze Slavkova pod Hostýnem není vyznačena mincovna, a tak lze pouze předpokládat, že stejně jako její vzor, byla ražena spíše v severním Afghánistánu než v samotném Chórezmu.² Přesnou oblast vzniku této mince bohužel neznáme. Jedná se nicméně o typickou ukázkou kontinuity mincovní výroby Velkých mongolských chánů navazující na předchozí období. Zároveň však jde o ražby s velmi nízkým obsahem stříbra, což je dobře zřetelné i u nalezeného exempláře.

Postavení mince mongolského Čingischána v rámci struktury oběživa na Moravě v období 1. poloviny 13. století

Pro lepší pochopení výjimečnosti mince mongolského Čingischána ze Slavkova pod Hostýnem je vhodné se stručně zmínit o peněžní situaci na Moravě ve 13. století. Tomuto tématu byla v posledních letech věnována značná pozornost (*Sejbal 2008; Grossmannová 2015a; 2015b; 2023*). Na základě svědectví moravských mincovních nálezů z první poloviny 13. století lze jmenovat tři dominantní složky oběživa tehdejší střední Evropy – denáry, feniky a brakteáty. Domácí denárovou složku zastupují „nové“ denáry a oboly ražené po vzoru

1 Za popis a určení mince děkujeme kolegyni mgr. Dorotě Małarczyk z Numismatického kabinetu Národního muzea v Krakově.

2 Chórezm je historické území ve střední Asii, ležící na dolním toku a v deltě řeky Amudarji v dnešním Uzbekistánu a Turkmenistánu.

rakouských feniků od druhého období vlády markraběte Vladislava Jindřicha I. (1197–1222) až po Přemysla Otakara II. (1247–1253–1278), tzv. denáry fenikového typu. Od druhé poloviny 50. let 13. století byly potom raženy další nové mince, malé brakteáty, i když ani denáry z oběhu zcela nezmizely a v omezeném množství byly raženy i nadále spolu s brakteáty, pro které byly ekvivalentní jednotkou (*Grossmannová 2015a*, 15–16).

Počátek 13. století se nesl ve znamení přílivu kvalitních cizích mincí na Moravu, jejichž převaha je jasně patrná v dochovaných mincovních nálezech. Jedná se zejména o feniky, které na Moravu přicházely především z rakouských zemí. Zpočátku se jednalo o široké feniky ražené ještě ve 2. polovině 12. století, ty však byly postupně nahrazovány vídeňskými feniky (*Grossmannová 2015b*). Rakouské feniky však nebyly jediné cizí mince, které se v této době na Moravu dostávaly. Jako další součást oběživa jsou zaznamenány rovněž jihoněmecké feniky a brakteáty z německých zemí. České mince se v tomto období v moravských nálezech objevují pouze minimálně (*Grossmannová 2023*, 65–70). Tato situace se začala měnit ve 30. letech 13. století, kdy byl objeven významný zdroj stříbra na Českomoravské vrchovině, zejména v okolí Jihlavy, který zajistil potřebnou surovinu pro ražbu kvalitní domácí mince. Převahu v oběživu tak získaly moravské ražby. Ve 40. letech 13. století, v období ztráty mongolské mince pod Hostýnem, bylo oběživo na Moravě již složeno především z moravských mincí, denárů a obolů, ražených markrabaty pravděpodobně pouze v mincovnách Brno a Olomouc. Jen jako drobná příměs se v depotech objevují rakouské feniky. Na základě analýzy mincovních depotů lze konstatovat, že nález mongolské mince je zcela výjimečný a ojedinělý a tento typ ražeb jednoznačně nepatřil k běžné součásti oběživa na Moravě v první polovině 13. století.

Dobové písemné prameny k mongolskému vpádu na Moravu

Pomineme-li listinná falza z 19. století, existuje jen velmi málo autentických písemných pramenů, které informují o přítomnosti mongolské armády na Moravě v letech 1241–1242 (*Somer 2018*, 246–248; 2021). Na základě dostupných informací je však možné rekonstruovat zásadní momenty včetně jejich chronologického ukotvení.

Nebývale početné mongolské vojsko se vydalo na velikou západní výpravu již v roce 1235 a na konci roku 1240 se jí podařilo dobýt Kyjev, významné mocenské, kulturní a obchodní centrum, které udržovalo vazby se zeměmi střední Evropy. Mongolská armáda se po krátké zimní přestávce pohnula dále na západ, a to ve dvou velikých proudech. První, větší, pronikl z více směrů do nitra uherského království, kde pod vedením Batua (vnuka Čingischána) v krvavé bitvě u Muhi (na řece Sajó) uštědřil 11. dubna 1241 uherskému králi Bělovi IV. těžkou porážku. Uherský král sice se štěstím z bojiště unikl, nicméně většina jeho království byla Mongoly obsazena a zejména prostor centrálních Uher byl silně zpustošen (*Chambers 1979*, 85–113; *Jackson 2005*, 58–86).

Pro dění na Moravě jsou však důležitější osudy té části mongolského vojska, které již v zimě na přelomu let 1240/1241 vtrhlo do Polska pod vedením dalších vnuků Čingischána, Ordy a Baidara, který je v Evropě známý jako Peta. Odhadnout sílu této části vojska není snadné, ale patrně se jednalo o jeden tümen, tvořící ideálně 10 000 mužů (*Önnerfors 1967*, 19; *Świętosławski 2021*, 83). Tradičně je účel této části armády vysvětlován snahou Mongolů zamezit pomoci uherskému králi ze strany dalších křesťanských panovníků, nicméně je nutné přiznat, že se jedná o výklad současných historiků, který nemá oporu v pramenech (*Pow 2021*, 100). Mongolské vojsko postupovalo úspěšně územím Polska ve více proudech. Nomádkým bojovníkům se dařilo vyhýbat se velikým bitvám až do 9. dubna 1241, kdy v bitvě u Lehnice dosáhli po tvrdém boji vítězství nad nejmocnějším z polských Piastovců, Jindřichem II. Pobožným, který byl i švagrem českého krále Václava I. Kromě Jindřicha v této

bitvě padl i Přemyslovec Boleslav ze zapuzené větve Děpolticů (*Kozłowska-Budkowa – Turkowska – Pieradzka 1975*, 20–21, 23, 25; *Dejmek 1991*; *Korta 1994*, 27; *Somer 2018*, 239).

České království tedy bylo až do této doby ušetřeno bezprostředního vojenského ohrožení, což ale neznamená, že stálo mimo veškeré dění. Jeho obyvatelé si byli vědomi hrozby mongolského vpádu (nejpozději od roku 1240) a na mnoha místech patrně docházelo ke zpevňování opevnění a hromadění zásob (*Emler 1874*, 285). Dochovaná korespondence navíc jasně dokazuje, že český král byl o vývoji situace velmi dobře zpraven různými kanály a pro mnohé další evropské vládcy, zejména pro císaře Fridricha II. a jeho syna Konráda IV., se sám stal důležitým zdrojem informací (*Coulter 2022*). Václav I. nechťel pouze pasivně přihlížet a táhl se svou armádou na pomoc svému švagrovi Jindřichu II. směrem k Lehnici, nicméně zasáhnout již nestihl, neboť v době konání bitvy se měl nacházet jen zhruba dva dny cesty od bitevního pole (*Šebánek – Dušková 1962*, 499, č. 307; *Vaniček 2000*, 352–362; *Zemlička 2002*, 160–164). K nějakým drobnějším střetům mohlo dojít v okolí Kladska, ale jistotu v tomto nemáme (*Arndt 1866*, 540; *Kozłowska-Budkowa – Turkowska – Pieradzka 1975*, 24–25; *Daňhelka 1988*, 313–326). Bitva u Lehnice sice byla pro Ordu a Baidara vítězná, nicméně řady jejich vojska jistě dost prořídily. Pokud skutečně do Polska vtrhl jeden tümen, tedy 10 000 mužů, lze očekávat, že po 9. dubnu se mohlo jednat již jen o nižší jednotky tisíců (*Korta 1983*, 108). Čingischánovi vnuci patrně realisticky zhodnotili situaci a rozhodli se pro rychlý postup směrem do Uher přes území Moravy. O průchodu mongolského vojska Moravou se dochovalo jen minimum pramenů (*Somer 2018*). Jediná oblast, která byla na základě svědectví písemných pramenů průchodem mongolských vojsk prokazatelně zasažena, bylo Opavsko (*Šebánek – Dušková 1962*, 201–203, č. 108). Trasa vojska proto vcelku očekávatelně vedla Moravskou branou. Nepřátelské vojsko se rozdělilo do více menších skupin, přičemž dobové kolínské anály zmiňují čtyři takové oddíly (*Cardauns 1872*, 535). Ty pak velmi rychle prošly územím Moravy a několika různými hraničními průsmyky, tradičně jsou uváděny Jablunkovský či Hrozenkovský, se dostaly na území Uher (*Holeščák 2024*). Pramenně jsou zde dobře zdokumentované boje v okolí Trenčína, který dokonce čelil neúspěšnému obléhání (*Uličný 2004*, 13). Písemné i archeologické prameny však dokládají přítomnost Mongolů i severněji v oblasti Kysuce a Púchova (*Uličný 2004*, 12–14; *Holeščák 2024*).

Dva prameny umožňují alespoň rámcově datovat, kdy Moravou prošla část mongolského vojska. Prvním z nich je list, jehož autory jsou františkáni Jordanes (vicemistr česko-polské provincie) a pražský kustod neznámého jména (s iniciálou A.). Podle nich na Moravu vstoupili Mongolové někdy před svátkem Nanebevstoupení Páně (ten připadal v roce 1241 na 9. května) a dodávají ještě poměrně zajímavý detail, že se na Moravě měli Mongolové od té doby zdržovat – zpráva pochází pravděpodobně z května 1241 (*Luard 1882*, 83–84, č. 51; *Šebánek – Dušková 1962*, 500, č. 308).³ Další pramen, patrně uherské provenience, uvádí, že se tak mělo stát tři týdny po Velikonocích, tedy okolo 21. dubna 1241 (*Holder-Egger 1892*). Všechny známé prameny se vzácně shodují v jednom důležitém detailu. Žádný z nich nezmiňuje větší vojenské akce na Moravě ani dobývání opevněných lokalit. Průchod Moravou tedy byl velmi rychlý, patrně v řádu jednotek dní, a nedošlo zde k žádné větší bitvě. Plenění venkova, které prameny taktéž zmiňují, na druhou stranu lze předpokládat (*Holder-Egger 1892*; *Šebánek – Dušková 1962*, 499, č. 307; *Marek 2008*, 82–83). Vstup Mongolů na Moravu pak lze datovat vcelku spolehlivě do období přelomu dubna a května 1241, přičemž nejzazší termíny jsou 21. dubna a 9. května.

Abstenci většího vojenského střetu na Moravě jistě přispěl i fakt, že se český král, patrně i s jádrem svého vojska, nacházel na samém západním okraji království. Jak bylo zmíněno výše, kolem 9. dubna Václav I. se svou armádou operoval nedaleko Lehnice (*Šebánek – Dušková*

3 „Et ante Ascensionem Domini Moraviam intraverunt, ubi commorantur.“

1962, 499, č. 307). Další položkou v itineráři českého krále je až 7. květen 1241, kdy vydal listinu na hradě Königstein, který dnes již leží v Německu na řece Labi, jen pár kilometrů východně od Drážďan (*Šebánek – Dušková 1962*, 201–203, č. 108). Lze spekulovat, že Václav I. předpokládal, že Mongolové budou postupovat dále na západ, což není bez opodstatnění; v dubnu (patrně po vítězné bitvě u Lehnice) měli Mongolové plnit území na hranicích míšeňské diecéze (*Cardauns 1872*, 535). Rychlý průchod Moravou proto nejspíše nebyl očekáván a moravský markrabě, mladičkův syn českého krále, Vladislav (narodil se před rokem 1230), nepodnikl proti nájedníkům žádnou rozhodnou akci.

Otázkou zůstává, jak dlouho se Mongolové na Moravě zdrželi a jestli zde nějakou dobu tábořili. Že tomu tak bylo, naznačuje jak list krále Václava z dubna či května 1241, tak i zmiňovaný list dvou františkánů z května téhož roku (*Luard 1882*, 83–84, č. 51; *Šebánek – Dušková 1962*, 500, č. 308).

Po stažení z Moravy na území dnešního Slovenska táhlo mongolské vojsko přes Trenčínskou a Nitranskou župu dále do západní části jižního Slovenska, kde zůstali až do přelomu let 1241 a 1242. Kolem Vánoc se pak měli po zamrzlém Dunaji dostat na jeho pravý břeh. Odtud měli stihnout ještě krátce poplenit některé oblasti Dolního Rakouska a jižní Moravy a poté se spojit se zbytkem vojska na území dnešního Maďarska (*Uličný 2004*, 14; *Holeščák 2024*).

Legenda hostýnská v historiografickém kontextu

Podobně jako je v Čechách hora Říp památným místem nepostrádacím historicko-mytický i národně-buditelský význam, je na Moravě v těchto ohledech neméně slavným vrch Hostýn, ležící v oblasti Hostýnských vrchů. Lokalita přitahující po několik staletí široké masy křesťanských poutníků, se po objevení nejslavnějšího falza české moderní historie, *Rukopisu Královédvorského* (1817), stala předmětem zájmu řady českých historiků a literárních vědců. Ti často s velkým nasazením hledali dalších více než sto let důkazy o pravosti či nepravosti tzv. hostýnské legendy, poeticky zpracované v ústřední básni nazvané *O velikých bojích křesťan s Tatarý*, resp. *Jaroslav* (*Hanka 1835*, 6–17). Vyprávění o zázračném ochránění obyvatel Moravy, kteří se na Hostýn utekli v roce 1241 před zemi pustošícím tatarským, resp. mongolským vojskem, představovalo látku, s níž už v 17. století pracovali významní historikové pobělohorských Čech a Moravy. Jako první publikoval nejspíše ústně tradovanou legendu o ochránění Moravanů na Hostýně Bohuslav Balbín v díle *Diva Montis sancti*. V jeho podání byli Mongolové, kteří na Hostýně oblehli uprchlé obyvatele z okolních vsí, zahrání při bouři kamením padajícím z nebe. Toto kamení, jak Balbín uvádí, již není patrné, nicméně na daném místě existuje pramen, který si žízniví Moravané na Matce Boží při obležení vyprosili (*Balbín 1665*, 48–49). Krátce nato podal v historickém kalendáři *Sacri pulveres* nepatrně odlišnou verzi hostýnské zázraku Balbínův přítel a řádový spolubratr Jiří Crugerius, který horu zřejmě sám navštívil. Mongoly totiž nezahrnalo kamení padající z nebe, nýbrž poznání marnosti obléhat horu, když se po velké bouři objevil pramen vody, který žíznivé křesťany zachránil. Mongolové odtáhli pryč k Olomouci, kde jim 25. června 1241 uštědřil rozhodující porážku Jaroslav ze Šternberka (*Crugerius 1669*, 249–252, 25. červen). V prvním dílu *Poselkyně starých příběhů českých* z pera Jana Františka Beckovského se pak hostýnská legenda stala součástí uceleného a rozvětveného vyprávění popisujícího příčiny a okolnosti mongolského vpádu na Moravu. Díky českému znění si tato

verze získala značnou oblíbenost, rychle se rozšířila a začala být přejímána dalšími autory.⁴ Právě Beckovského redakce zřejmě posloužila autorovi slavné básně Rukopisu Královédvorského jako předloha (*Flajšhans 1932*, 78–79, 89–90).

Barokní historiografové Balbinem počínaje a Beckovským konče ovšem jen novým způsobem rozvíjeli již dříve známý příběh o střetnutí křesťanského a mongolského vojska nedaleko Olomouce, o němž referují středověké kroniky tak řečeného Dalimila (*Havránek – Daňhelka 1958*, 138, kap. 82, verš 26–50) a Přibíka Pulkavy z Radenína (*Emler 1893*, 143–144). Václav Hájek z Libočan v tištěné a velmi rozšířené *Kronice české* bitvu u Olomouce zasadil, podobně jako první redaktor *Kroniky Pulkavovy*, do doby vpádu uherských vojsk Bély IV. na Moravu roku 1253. Na uherské straně tehdy bojovali Tataři, kterým nakonec s úspěchem čelil olomoucký hejtman, Hájkem označený za Jaroslava ze Šternberka (*Hájek z Libočan 1541*, CCXXXVII–CCXXXVIII). Na jeho líčení navázal v latinském spise *Historiae regni Bohemiae* olomoucký biskup Jan Dubravius, jenž bitvu u Olomouce vztáhnul do doby mongolského vpádu roku 1241 (*Dubravius 1552*, C–CI). Kombinace Dubraviova a Hájkova vyprávění pak byla dokonána v populárním díle Bartoloměje Paprockého z Hlohohol, v němž Jaroslav ze Šternberka porazil u Olomouce tatarské vojsko a zabil jejich předáka Petu (*Paprocký z Hlohohol 1593*, XXI–XXII). Tato verze příběhu se pak ustálila a stala se nosnou pro historiky činné v 17. století, jako například Jiřího Crugeria nebo Tomáše Pešinu z Čechorodu (*1677*, 343–349). Recentně se vývojem tzv. olomoucké legendy v dílech českých předbělohorských kronikářů zabýval Tomáš Somer (*2018*, 242–244).

Téma úlohy a významu Hostýna v českých dějinách však záhy přerostlo rámec odborné debaty historiků. Hostýnská legenda se po objevení Rukopisu Královédvorského stala materií národního uvědomění Čechů a Moravanů rozvíjeného například v literárních dílech Jana Kollára (*1824*, 131), Františka Sušila (*1847*) a dalších. Nutno říci, že vedle příběhu o zázračném vyvážnutí křesťanů oblehnutých mongolským vojskem, se v průběhu 19. století výrazněji profiloval také příběh zformulovaný v práci *Sacra Moraviae Historia* Janem Jiřím Středovským (*1710*, 42), který vylíčil Hostýn před příchodem svatých Cyrila a Metoděje jako místo uctívání pohanského boha Radegasta.⁵ Impulz k oživení hostýnské poutní tradice, která po zavedení josefínských církevních reforem upadla, přineslo šestisté výročí tatarského vpádu na Moravu v roce 1841. Byla zahájena obnova zchátralého barokního chrámu na vrcholu kopce⁶ a v souvislosti s uvedeným výročím vyšla celá řada literárních prací, z nichž musíme na prvním místě jmenovat sborník historických a literárních příspěvků s názvem *Wpád Mongolů do Morawy*, který sestavil Alois Vojtěch Šembera (*Šembera /ed./ 1842*). Šembera věnoval svou práci hostýnským poutníkům, čímž zdůraznil roli tohoto místa při mongolském vpádu. Hostýn v jeho době nepochybně představoval příhodnější lokalitu k šíření myšlenky vzájemnosti Čechů a Moravanů slavících zázračné vítězství svých křesťanských předků nad pohanským nepřítelem, než tomu bylo v případě německy mluvící Olomouce.

4 „Téhož času když Tataři do Moravy vpadli, a kamkoliv přišli, všudy pálili, hubili a lid mordovali, Moravané blíž Holešova bydlicí na jeden vrch, Hostejn nazvaný, jakožto na místo bezpečné se sběhli, však coby pili, neměli, neboť na tom celém vrchu žádné vody se nenalézalo. I utekli se s prosbami svými k Marii Panně, a k ní na pomoc jedním srdcem když volali, nenadále velký příval i hromobití se strhlo a Tatarý od toho vrchu odehnalo. Vyprávěla se také na též vrchu čistá i hojná z jedné skály voda, která dosavad hojně teče a těm velmi jest užitečná, kteří bolavé oči mají, neboť se jich nesčíslný počet již uzdravil, což potvrzuje kostel Panny Marie dávných časův na též vrchu postavený, do něhož velké množství lidu každoročně v neděli po na nebe vstoupení Krista Pána putuje, a v něm od Otce Nebeského na přímluvu Marie Panny mnohé milosti poutníkům se udělují, odkudž také pověst toho vrchu daleko rozhlášena jest.“ (*Beckovský 1700*, 399).

5 Další vývoj této historické představy na literárním poli shrnul O. Králík (*1969*, 12–16).

6 Kaple na Hostýně byla velmi pravděpodobně vystavěna již v 16. století a nejspíše sloužila horníkům pracujícím v blízkém okolí (*Zapletal 1939*, 19, 27). Před rokem 1625 se ke kapli konaly poutě lokálního významu, ovšem jejich motivace je nejasná. O rozšíření a nové vybavení kaple se po roce 1650 zasloužili Rottalové jakožto noví majitelé panství. Konečně v letech 1721–1748 byl na vrcholku kopce postaven na náklady Františka Antonína hraběte z Rottalu barokní poutní chrám (*Maur 2006*, 291).

Podíváme-li se na moderní historiografickou produkci k uvedenému tématu, nelze si nepovšimnout, že ústředním motivem všech odborných prací, ať už byly psány z pozic obhájců či kritiků pravosti Rukopisu Královédvorského nebo z pozic obhájců či odpůrců starodávné hostýnské poutní tradice, se stalo hledání věrohodných dobových pramenů. Nedostatečné pramenné základny si byl vědom už František Palacký, který sice věřil pravosti Rukopisu, ovšem ve své práci o vpádu Mongolů zastával přeci jen velmi opatrné stanovisko. Hostýnskou legendou se *de facto* nezabýval. Z jeho pohledu ale měla určitý význam, neboť se jedná o pramen hovořící o porážce Mongolů na Moravě, byť písemně zaznamenaný až koncem 17. století (Palacký 1842, 393). V důsledku neexistujících dobových pramenů pak pozitivističtí historikové označili hostýnskou legendu za zcela smyšlenou. Václav Novotný například uvedl, že „...u Hostýna nebylo nikdy žádné bitvy s Tatary, zejména tato byla vymyšlena z obchodních účelů na odůvodnění ‚zázračného‘ pramene tam prýštitého“ a za autora legendy označil Crugeria (Novotný 1928, 1006). Na něho pak navazující Václav Flajšhans dospěl k závěru, že hostýnská legenda vznikla až v 60. letech 17. století přispěním Bohuslava Balbína, velkého cítele Panny Marie, a to na pozadí aktuálního nebezpečí tureckých vpádů na Moravu (Flajšhans 1932, 85–86). Flajšhansovi však v recenzi jeho článku na stránkách Časopisu Matice moravské oponoval Jindřich Šebánek, který odmítl tvrzení, že by v důsledku tureckého vpádu na Moravu roku 1663 vznikla o dva roky později Balbínem zapsaná legenda. Nicméně i on považoval historické jádro hostýnské legendy za smyšlené a na základě studia místních archivních pramenů považoval za nepřátele od Hostýna husity a nikoliv Mongoly (Šebánek 1934, 450). Na druhé straně badatelského spektra lze spatřit daleko méně kriticky uvažující historiky, kteří se ve snaze obhájit pramenně nedoložené mongolské tažení Moravou rozhodli chybějící prameny buď vytvořit, nebo zkrátka přehlížet některé zásadní argumenty svých oponentů. V této skupině bychom mohli hledat především moravského zemského historiografa Antonína Bočka (1841), který vymyšlené prameny dokládající ničivé počínání Mongolů zařadil do třetího svazku moravského diplomataře, jehož byl editorem.⁷ Není však smyslem tohoto příspěvku podrobně analyzovat historiografickou a literární produkci, která se hostýnskou legendou a původem poutního místa zabývá, ani zde není prostor hostýnskou legendu porovnávat s dalšími dvěma známými příběhy o zázračném ochráněním obyvatel Moravy před Tatary, tedy legendou olomouckou a legendou štramberskou. Tím se již zabývali Oldřich Králík (1969) nebo Eduard Maur (2006, 281–312), kteří velmi pregnantním způsobem shrnuli problematiku mytizace tatarského vpádu na Moravu.

Nález ze Slavkova pod Hostýnem a otázka archeologické doložitelnosti mongolského vpádu na Moravu

V posledních letech se také v českých zemích rozvíjejí snahy o archeologické dokumentace míst vojenských konfliktů z období středověku či raného novověku (např. *Drnovský – Hejhal /eds./ 2020*). Jde např. o masové hroby s antropologicky doložitelnými smrtelnými zraněními, spojitelné obvykle s historicky doložitelnými bitvami (v evropském kontextu souhrnně: *Biederman – Čornej – Militká – Šámal 2018, 37–42*). Průzkumy s detektory kovů pak umožňují identifikovat bitevní areály lokalizované často jen nepřesně písemnými prameny – dobrým příkladem je bitva u Lipan v roce 1434 (*Biederman – Čornej – Militká – Šámal 2018*). Obecně však platí, že archeologická doložitelnost menších vojenských střetů ve volné krajině je značně komplikovaná. Navíc konflikty 15. století zanechaly po sobě daleko větší spektrum kovových artefaktů vojenského charakteru než střety ze 13. století.

7 Bočkovými padělký se zabývali např. Bretholz (1897) nebo Šebánek (1936).

Dalšími doklady vojenských akcí jsou zánikové horizonty stavebních objektů na panských sídlech. V českém prostředí lze jmenovat z dobře archeologicky prozkoumané situace z 15. století například Manský dům na hradu Krivoklát (*Durdík 1999*, 301) či hrad Sion (*Durdík 1999*, 497), ale známe i archeologické doklady násilně spálených vesnic, např. Česnovice v jižních Čechách (*Militký – Vařeka 1997*).

Daleko hůře identifikovatelná jsou krátkodobá vojenská tažení bez historicky doložených písemných zpráv o místech střetů či dobývání konkrétních lokalit. Tohoto charakteru je také mongolský vpád na Moravu. Z výše prezentovaných historických skutečností lze předpokládat, že zde nedošlo k žádné větší bitvě, a je otázka, jestli vůbec docházelo k obléhání opevněných sídel. Vpád se však nepochybně neobešel bez plenění venkova, což se však archeologicky zatím nepodařilo spolehlivě prokázat. Za této situace je tedy doložení mongolského vpádu v artefaktuální rovině poněkud složité. Nicméně mongolský vpád do Polska je právě z pohledu hmotných pramenů souhrnně zpracován (*Liwoch 2020*) a může být určitým příkladem pro moravské území.

V případě diskuze o předpokládaném mongolském obležení Hostýna bádání vycházelo prakticky jen z kritiky písemných archivních pramenů či literárních památek. Svědectví pramenů archeologické povahy doposud chybělo. Nelze však říci, že by se v minulosti potenciálně zajímavé objekty neobjevily. Již v Šemberově sborníku jsou zmíněna svědectví obyvatel žijících v obcích pod Hostýnem týkající se nálezů údajně tatarské zbroje. „*Také ukazuje lid u Slavkova pod Hostýnem místo ,na šachtách řečené‘, kde prý pobité Tatarý pochovávali.⁸ Před lety nalezl jistý Rusavan při Hostýně železný šíp a vykopáno prý i celé brnění složené ze samých kroužků.*“ (*Šembera /ed./ 1842*, 26).⁹ Podobně jsme informováni ze stránek Časopisu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (*Anonym 1886*, 143), že v roce 1886 věnoval do numismatické sbírky zmíněného spolkového muzea „*plíšek snad z dob tatarských nalezený na Šachtách pod Hostýnem*“ holešovský děkan a amatérský archeolog Rudolf Kašpar. Tento nález eviduje také dodnes zachovaná kniha dárců muzea Vlasteneckého spolku, avšak jeho identifikace v současné sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci je velmi obtížná. Je zde sice uložena jedna ražba (ev. č. N 9.164) z období vlády Velkých mongolských chánů, ale je jen málo pravděpodobné, že by šlo o onen „*plíšek snad z dob tatarských*“. Jde o billonový, tzv. široký dirham vyražený v Otrarů na jihu dnešního Kazachstánu (historické území Chórezmu). V opisu je uvedeno jméno abbasovského chalífy an-Nasira (1180–1225), ovšem jeho emitentem byl chán Möngke (1251–1259), což vylučuje možnost spojit uvedenou ražbu s vpádem mongolských vojsk na Moravu roku 1241 a velmi pravděpodobně i s výše uvedeným nálezem.¹⁰

8 Lokalitu Šachty ve Slavkově pod Hostýnem zmiňuje v souvislosti s pohřbíváním padlých Mongolů i starší práce o dějinách Moravy (*Pilař – Moravec 1785*, 145).

9 Tyto informace Šembera získal od svého přítele, evangelického pastora Daniela Slobody z Rusavy, další osud nálezů není známý.

10 Za určení děkujeme kolegyni mgr. Dorotě Malarczyc z Numismatického kabinetu Národního muzea v Krakově.

VELCÍ MONGOLOVÉ, Möngke (AH 649–658 = AD 1251–1259),

abbasovský chalíf **an-Nāšir li-dīn Allāh** (1180–1225; posmrtně)

mincovna: *Otrar*, AR široký dirham

Av.: خان \ الامام الا \ عظم النا \ صر لدين الله ||

Ḥān / al-Imām al-a / ʿzam an-Nā / šir li-dīn Allāh

Rv.: لا اله الا \ الله محمد \ رسول الله \ لناصر لدين \ الله ||

Lā ilāha illā / Allāh Muḥammad / rasūl Allāh a / n-Nāšir li-dīn / Allāh

Lit.: *Album 2011*, 213, č. 1978C.1; *Mayer 1998*, č. 9.

6,342 g; 39,3/39,9 mm (Vlastivědné muzeum v Olomouci, ev. č. N 9.164)

Nový nález mince Velkých mongolských chánů ze Slavkova pod Hostýnem je tedy dosud jediným autentickým dokladem přítomnosti Mongolů pod Hostýnem. Datace mince do let 1220–1225 odpovídá chronologii mongolského vpádu, tedy roku 1241. Je zřejmé, že uplynula řada let, než dirham doputoval ze střední Asie do střední Evropy. Jak výše ukázalo shrnutí mincovních nálezů z doby okolo poloviny 13. století na Moravě, je zcela vyloučené, aby sledovaná mince mohla být součástí lokální struktury oběživa. Tuto interpretaci umocňuje skutečnost, že jde o dosud jediný prokazatelný nález mongolské mince na Moravě, přičemž nálezy mongolských mincí dosud chybí i na území Polska,¹¹ Slovenska nebo Maďarska.¹²

Pokud je známo, jediný další archeologický nález spojitelný hypoteticky s mongolským vpádem představuje šipka z hradu Bánov (*Gardelková-Vrtelová 2020*, 136). Tento hrad, poprvé však doložený až v roce 1294, se nachází na hranici Moravy a historického uherského království jen pár kilometrů od Trenčína, tedy v předpokládaném směru pohybu mongolského vojska. Ani tento artefakt ovšem není zcela průkazný, protože i na Moravě nalézáme také hroty tzv. „kumánských“ šípů, např. z doby vpádu uherského vojska na Moravu v roce 1253, které jsou typologicky od mongolských jen těžko rozlišitelné. Je však možné, že se nálezy spojitelné s Mongoly i na Moravě rozhojní. V této souvislosti je znovu vhodné poukázat na archeologické nálezy z polského území (*Liwoch 2020*).

Závěr

Nález mince Velkých mongolských chánů pod Hostýnem může mít souvislost s průchodem mongolského vojska na přelomu dubna a května roku 1241. Z Hostýna je možné pokračovat na Makovský i Lyský průsmyk, lze proto uvažovat i o tom, že se zde nějaká větší skupina Mongolů rozdělila do dvou proudů při průchodu do oblasti v okolí Trenčína. Vyloučit nelze ani možnost, že na Moravě – možná právě na Hostýně či v jeho okolí – zůstala pár dní či jednotek týdnů menší část vojska monitorující dění na Moravě. Tyto interpretace však zůstávají jen pracovními hypotézami.

Nález mongolské mince ze Slavkova pod Hostýnem je však prakticky jistým důkazem, že se Mongolové v těsné blízkosti Hostýna skutečně pohybovali. Jde o jedinečný příklad, kdy mincovní nález je nositelem zásadní informace, doplňující jen velmi obecně známý historický kontext. Nevíme samozřejmě, za jakých okolností byla ražba ztracena, netušíme, jestli zde vojsko tábořilo, nebo jde-li o náhodnou ztrátu mince ve volné krajině. I kdyby zde vojáci po nějakou dobu tábořili, je pravděpodobnost nálezu další mongolské mince zcela minimální.

11 Za informaci děkujeme Prof. dr hab. Borysi Paszkiewiczovi.

12 Za informaci děkujeme Mgr. Marku Budajovi, PhD. Jediný známý mincovní nález z oblasti dnešního Slovenska (Ružomberok), který lze spojit s mongolským vlivem, sestává ze čtyř měděných mincí orientálního původu z doby 9. až 15. století, z nichž jedna je ražba chána Janibega (polovina 14. století). Tento soubor však nesouvisí s mincovním oběhem a patrně se jednalo o suvenýr z cest (*Holeščák 2023*).

V každém případě jde o zajímavý důkaz, že vojáci s sebou nosili mince pocházející z dobytých a vzdálených asijských oblastí.

Čingischánův dirham objevený pod Hostýnem má ještě jeden velmi zajímavý dovětek. Generace historiků se přely o pravdivost hostýnských legend. Dnes je zřejmé, že v úrovni interpretace písemných pramenů lze hostýnské příběhy spojené s Mongoly považovat pouze za krásné legendy barokní doby. Je ovšem fascinující, že první artefaktuální důkaz přítomnosti Mongolů na Moravě pochází právě z úpatí Hostýna. Jeho prostřednictvím tak díla psaná v 17. století dostávají nový rozměr, ačkoliv jakékoliv propojení mezi historickou skutečností a tradovanými příběhy zřejmě nikdy neprokážeme.

Autorský podíl J. Militkého na příspěvku vznikl v rámci jeho pracovního úvazku v Centru mediévistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze.

Prameny a literatura

Album, S. 2011: Checklist of Islamic Coins, 3rd edition. Santa Rosa, California. (A free online PDF version of Checklist of Islamic Coins, 3rd Edition (2011); access 28.06.2023);

Anonym 1886: Bez názvu. Časopis Vlasteneckého spolku muzejního 2, 143.

Arndt, W. 1866: Annales Silesiaci compilati. In: Pertz, G. H. (ed.): Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum 19. Hannoverae, 536–540.

Balbín, B. 1665: Diva Montis Sancti, seu Origines et miracula Magnae Dei hominumque matris Mariae, quae in Sancto Monte regni Bohemiae, ad argentifodinas Przibramenses, quotidianâ populi frequentia, et pietate, in statua sua mirabili, aditur, et colitur [...]. Pragae.

Beckovský, J. F. 1700: Poselkyně Starých Příběhův Českých, Aneb Kronyka Česka, Od prwnjho do nyněgssý Země České Příchozu Dwauch Knjžat Charwátských Czecha y Lecha Wlastnjch Bratřj Až do Sstiatného Panowánj Cýsaře Ržjmského, Krále Českého, ec. Ferdynanda Prwnjho Wždyckny Wjtěže Slawného [...]. Djl Prwnj. W Královském Starém Městě Pražském.

Boček, A. 1841: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae III. Olomucii.

Biederman, J. – Čornej, P. – Militká, L. – Šámal, Z. 2018: Středověké bojiště u Lipan ve světle poznatků historických disciplín a probíhajícího archeologického výzkumu. Historie a vojenství 3, 32–51.

Bretholz, B. 1897: Die Tataren in Mähren und die moderne mährische Urkundenfälschung. Brünn.

Cardauns, H. 1872: Annales S. Pantaleonis Coloniensis. In: Pertz, G. H. (ed.): Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum 22. Hannoverae, 529–547.

Coulter, M. 2022: Patterns of communication during the 1241 Mongol invasion of Europe: insights from the Ottobeuren letter collection. Journal of Medieval History 48/4, 496–523.

Crugerusius, J. 1669: Sacri Pulveres mensis Ivni [...] Sub Auspicijs Sacromontanae Virginis, et SS: Patriarchae Norberti, Candidissimi Ordinis Praemonstratensis editi ac publico donati. Pragae.

Daňhelka J. – Hádek, K. – Havránek, B. – Kvítková, N. 1988: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (2) – vydání textu a veškerého textového materiálu. Praha.

Dejmek, J. 1991: Děpoltici (K mocenskému postavení jedné vedlejší větve Přemyslovců.). Mediaevalia Historica Bohemica 1, 118–122.

Drnovský, P. – Hejhal, P. (eds.) 2020: Archeology of Conflicts. Hradec Králové.

Dubravius, J. 1552: Historiae regni Bohemiae, de rebus memoria dignis, in illa gestis, ab initio Boiemorum. [Prostějov].

Durdík, T. 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.

Emler, J. 1874: Letopisy České od roku 1196 do roku 1278. Fontes rerum Bohemicarum 2. Praha, 282–303.

– 1893: Kronika Pulkařova. Fontes rerum Bohemicarum 5. Praha, 1–326.

Flajšhans, V. 1932: Záraz hostýnský a báseň „Jaroslav“. Český časopis historický 1, 78–92.

- Gardelková-Vrtelová, A. 2020:* Šipky z hradu Bánova ve sbírkách muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě. In: Bistrák, P. – Maříková-Kubková, J. (eds.): S licenciou 007, Zborník príspevkov k 70. narodeninám Petra Baxu. Praha – Bratislava, pp. 131–141.
- Grossmannová, D. 2015a:* Denáry a brakteáty na Moravě ve 2. polovině 13. století / Deniers and Bracteates in Moravia in the Second half of the 13th Century. Brno.
- *2015b:* Pfennige der österreichischen Länder im mährischen Münzwesen des 13. Jahrhunderts. Notae Numismaticae / Zapiski numizmatyczne 10, 147–164.
- *2023:* Peníze z počátků Moravského markrabství, Mince a měna 1. poloviny 13. století. Brno – Praha.
- Hájek z Libočan, V. 1541:* Kronyka Czeská. [Jan Nepomuk Schönfeld, Praha 1819].
- Hanka, V. (ed.) 1835:* Rukopis kralodvorský, a giné wýtečnějšj národnj zpěwopravné básně wěrně w půwodnjm starém gazyku, též w obnoweném pro snadnějšj wyrozuměnj, s připogenjm ukázek polského a krainského přeloženj, Wydán od Wáclawa Hanky, rytjře řádu sw. Wlad. bibliothekáře Národnjho museum. W Praze.
- Havránek, B. – Daňhelka, J. (eds.) 1958:* Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila. Praha.
- Holder-Egger, O. 1892:* De invasione Tartarorum fragmentum. In: Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 29. Hannoverae, 599–600.
- Holeščák, M. 2023:* The Oriental Coin Hoard from Ružomberok, Slovakia. In: Golev, K. – Rusev, D. (eds.): Nomads and their Neighbours in the Middle Ages. Chronica 21. Szeged, 291–300.
- *2024:* Mongol Invasion of 1241–1242 North of the Danube: Orda Khan's Trail to Esztergom. In: Nagy, B. et al (eds.): The Mongols in Central Europe: The Profile and Impact of their Thirteenth-Century. Budapest.
- Chambers, J. 1979:* The Devil's Horsemen. The Mongol Invasion of Europe. London.
- Jackson, P. 2005:* Mongols and the West, 1221–1410. Harlow.
- Kollár, J. 1824:* Sláwy dcera we třech zpěwjch. Budín.
- Korta, W. 1983:* Najazd Mongołów na Polskę i jego legnicki epilog. Katowice.
- *1994:* Problemy bitwy legnickiej i stan badań. In: Korta, W. (ed.): Bitwa Legnicka: Historia i tradycja. Wrocław – Warszawa, 7–33.
- Kozłowska-Budkowa, Z. – Turkowska, D. – Pieradzka, K. 1975:* Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae, Liber 7–8. Varsaviae.
- Králík, O. 1969:* Historická skutečnost a postupná mytizace mongolského vpádu na Moravu roku 1241. Olomouc.
- Liwoch, R. 2020:* The Mongols in Poland in the 13th century. Trace of the Invasions. In: Drnovský, P. – Hejhal, P. (eds.): Archeology of Conflicts. Hradec Králové, 55–68.
- Luard, R. H. 1882:* Matthaei Parisiensis, monachi Sancti Albani. Chronica Majora 6. London.
- Marek, M. 2008:* Epistola magistri Rogerii in Miserabile Carmen super destruction regni Hungarie per Tartaros facta editum ad reverendum dominum Iohannem Pesthensiensis ecclesie episcopum feliciter incipit. In: Marsina, R. – Marek, M. (eds.): Tatársky vpád: historické rozprávanie o strašných udalostiach, ktoré priniesli obyvateľom Uhorského kráľovstva veľa utrpenia a celú krajinu priviedli na pokraj skazy. Budmerice, 57–125.
- Maur, E. 2006:* Paměť hor, Šumava, Říp, Blaník, Hostýn, Radhošť. Praha.
- Mayer, T. 1998:* Sylloge Numorum Arabicorum Tübingen. Nord- und Ostzentrasien, XV b Mittelasien II. Tübingen – Berlin.
- Militký, J. – Vařeka, P. 1997:* Česňovice: Archeologický výzkum středověké a novověké vesnice na Českobudějovicku I. Pozdně středověký dům v usedlosti čp. 13. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 10, 58–79.
- Mitchiner, M. 1977:* The World of Islam. Oriental Coins and Their Values. London.
- Novotný, V. 1928:* České dějiny. Díl I, část 3. Praha.
- Önnerfors, A. 1967:* Hystoria Tartarorum C. de Bridia Monachi. Berlin.

- Palacký, F. 1842:* Der Mongolen Einfall im Jahre 1241, Eine kritische Zusammenstellung und Sichtung aller darüber vorhandenen Quellennachrichten, mit besonderer Rücksicht auf die Niederlage Mongolen bei Olmütz. Prag.
- Paprocký z Hlohol, B. 1593:* Zrčadco Slavného Margkrabstwij Morawského: W kterémž geden každý Staw dáwnost wzáctnost y powinnost swau vhléda: Krátce sebrané a wydané [...]. Olomutii.
- Pešina z Čechorodu, T. 1677:* Mars Moravicus: Sive Bella Horrida Et Cruenta, Seditiones, Tumultus, Praelia, Turbae: et ex ijs enatae Crebrae Et Funestae Rerum Mutationes, Dirae Calamitates, Incendia, Clades, Agrorum Depopulationes, Urbium Vastitates, Aedium Sacrarum Et Prophanarum Ruinae, Arcium Et Oppidorum Eversiones, Pagorum Cineres, Populorum Excidia, et alia id genus mala, quae Moravia hactenus passa fuit. Praegae.
- Pilař, A. – Moravec, F. 1785:* Moraviae Historia Politica et Ecclesiastica. Pars prima. Brunae.
- Pow, S. 2021:* Mongol Inroads into Hungary in the Thirteenth Century. In: Maiorov, A. V. – Hautala, R. (eds.): The Routledge Handbook of the Mongols and Central-Eastern Europe. Political, Economic, and Cultural Relations. Oxon – New York, 98–118.
- Sejbal, J. 2008:* Moravské mincovnictví 13. století. Vývoj peněžně ekonomických vztahů na Moravě 13. století. Plzeň.
- Somer, T. 2018:* Forging the Past: Facts and Myths behind the Mongol Invasion of Moravia in 1241. The Golden Horde Review 6, 238–251.
- 2021: The Bohemian Kingdom and the Mongol ‘invasion’ of 1241. In: Maiorov, A. V. – Hautala, R. (eds.): The Routledge Handbook of the Mongols and Central-Eastern Europe. Political, Economic, and Cultural Relations. Oxon – New York, 119–133.
- Středovský, J. J. 1710:* Sacra Moraviae Historia sive Vita SS, Cyrilli et Methvdii. Solisbaci.
- Sušil, F. 1847:* Básně. Brno.
- Świętosławski, W. 2021:* The Mongol Invasion of Poland in the Thirteenth Century. In: Maiorov, A. V. – Hautala, R. (eds.): The Routledge Handbook of the Mongols and Central-Eastern Europe. Political, Economic, and Cultural Relations. Oxon – New York, 82–97.
- Šebánek, J. 1934:* [recenze studie V. Flajšhanse], Časopis Matice moravské 58, 446–450.
- 1936: Moderní padělky v moravském diplomatáři Bočkově do roku 1306. Časopis Matice moravské 60, 27–84, 455–499.
- Šebánek, J. – Dušková, S. 1962:* Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae 4-1. Praegae.
- Šembera, A. V. (ed.) 1842:* Wpád Mongolů do Morawy. W Holomauci.
- Uličný, F. 2004:* Vpády Mongolov na Slovensko v roku 1241. Vojenská história 8/3, 3–20.
- Vaniček, V. 2000:* Velké dějiny země Koruny české 2 (1197–1250). Praha – Litomyšl.
- Zapletal, F. 1939:* Z minulosti Hostýna a Bystřice. Dolní Újezd u Lipníka.
- Žemlička, J. 2002:* Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti. Praha.

Summary

Jiří Militký – Filip Hradil – Tomáš Somer – Dagmar Grossmannová, A Mongolian Coin of Genghis Khan Found in the Slavkov pod Hostýnem Cadastral Area (Kroměříž Distr.).

The coin was found on July 2, 2020 during a private metal detector survey, and consequently handed over to the numismatic department of the Moravian Museum in Brno. The findspot is located in the cadastral area of Slavkov pod Hostýnem (Kroměříž Distr.), at the foot of the Hostýn Hill (735 m above sea level), to the west in the direction of the built-up area, from where the hill's top is accessible in the least exacting way. The site consists of an interface between a meadow and a wood (GPS –49.3752778N, 17.6866189E).

The coin type presented here was derived from the small dirhams of Jalal ad-Din Khwarazm-Shah who was defeated by Genghis Khan in 617 AH (AD 1220). Caliph an-Nasir,

quoted on the coins, died in 622 AH (AD 1225). These dirhams with Arabic inscriptions of Khwarazmian style were minted during the reign of Genghis Khan. The coin reads just the title 'Khaqan', however, issues bearing his full name are also known. There is no mint quoted on the coin, so it can only be assumed that it was struck, just as its prototypes, in northern Afghanistan rather than in Khwarazm itself. Unfortunately, the exact location remains unknown. This is a typical example of monetary continuity of the Great Mongol Khans, ongoing from the previous period. The content of silver in these coins is very low.

The find of the Great Mongol Khans' coin under the Hostýn Hill can be related to the passage of the Mongol army at the turn of April and May of 1241. Considering the practicable move from Hostýn towards the Makov and Lissa Passes, it is also possible that a larger Mongol group split in two streams here when passing to the area around Trenčín. We also cannot rule out the possibility that a smaller part of the army remained in Moravia for a few days or weeks – perhaps on the Hostýn Hill or in its surroundings – monitoring the situation in Moravia. However, these interpretations are mere working hypotheses.

At any rate, the find of a Mongol coin in Slavkov pod Hostýnem represents a clear evidence of the Mongol presence in the close vicinity of the Hostýn Hill. This is a unique example of a single coin find bearing the essential information and corresponding with the historical context known only in general. Of course, we do not know under what circumstances the coin was lost, whether the army was encamped there, or whether the coin was accidentally lost in the open countryside. Even if the soldiers camped here for some time, the probability of finding another Mongol coin is quite minimal. In any case, this is an interesting evidence of soldiers carrying coins originating from conquered distant Asian regions.

There is one more very interesting aspect about the Genghis Khan's dirham uncovered under the Hostýn Hill. Generations of historians have disputed the veracity of the Hostýn legends. Today, it is clear that at the level of interpretation of written sources, the Hostýn stories associated with the Mongols can only be regarded as beautiful legends of the Baroque era. It is fascinating, however, that the first artifactual evidence of the Mongol presence in Moravia comes precisely from the foot of the Hostýn Hill. Looking through it, the works written in the 17th century are getting a new dimension, despite the relation between the historical reality and traditional stories can hardly be ever proved.

English summary by J. Kysela

Autoři

doc. PhDr. Jiří Militký, Ph.D., DSc.

Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze, Jilská 1, 110 00 Praha 1

Národní muzeum-Historické muzeum, numismatické oddělení,
Vínohradská 1, 110 00 Praha 1
e-mail: militky.jiri@seznam.cz
ORCID 0000-0002-9654-6061

PhDr. Filip Hradil

Katedra historie Filozofické fakulty univerzity Palackého v Olomouci
Na Hradě 5, 771 80 Olomouc
e-mail: filip.hradil01@upol.cz

Vlastivědné muzeum v Olomouci
Náměstí Republiky 5, 771 00 Olomouc

PhDr. Tomáš Somer, Ph.D

Katedra historie Filozofické fakulty univerzity Palackého v Olomouci
Na Hradě 5, 771 80 Olomouc
e-mail: tomas.somer@upol.cz

Mgr. Dagmar Grossmannová, Ph.D.

Numismatické oddělení, Historické museum, Moravské zemské muzeum
Zelný trh 6, 659 37 Brno
e-mail: dgrossmannova@mzm.cz

HROMADNÝ NÁLEZ DROBNÝCH STŘEDOVĚKÝCH MINCÍ Z NUZIC (OKR. ČESKÉ BUDĚJOVICE)

Příspěvek k poznání struktury oběživa
v době vlády Jiřího z Poděbrad

Jan JOHN – Pavel GREGOR – Daniel KOVÁŘ

Abstract – A Hoard of Small Medieval Coins from Nuzice (České Budějovice Distr., South Bohemia).

The article summarizes the current state of knowledge and brings the analysis of a hoard of small medieval silver coins which was found accidentally near the village of Nuzice, close to Bechyně in South Bohemia, in 2017. The evaluation of the find includes not only the typological and chronological classification of the coins but also an elemental analysis of one counterfeit (SEM/EDS) and selected circular coins with a lion (XRF). We also attempt to place the find within the historical context of the so-called Second Hussite War, specifically in the late 1460s.

 Coin hoard, South Bohemia, 15th century, Second Hussite War

Tento příspěvek shrnuje aktuální stav poznání a zpracování hromadného nálezu drobných středověkých mincí, který byl náhodně objeven u obce Nuzice nedaleko Bechyně v jižních Čechách v roce 2017. Součástí vyhodnocení nálezu je kromě typologického a chronologického zařazení mincí také prvková analýza dobového falza a výběru kruhových penízů se lvem. Přinášíme také pokus o zasazení nálezu do historického kontextu tzv. druhé husitské války, konkrétně na sklonek 60. let 15. století.

Nálezové okolnosti

Dne 13. 4. 2017 byl nahlášen náhodný nález mincí na zoraném poli severně od obce Nuzice (okr. České Budějovice). Mince byly v počtu cca 100 kusů rozptýlené na povrchu ornice, odkud byly vysbírány. Neprodleně po ohlášení, dne 15. 4. 2017, na místě nálezu proběhla detektorová prospekce pod vedením Jana Johna, archeologa Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Průzkumu se zúčastnila řada amatérských spolupracovníků,¹ díky nimž se z ornice podařilo vyzdvihnout dalších cca 280 mincí, které byly jednotlivě zaměřovány pomocí přijímače GPS (obr. 1). Z tohoto zaměření je evidentní, že depot byl rozorán na poměrně velkou oválnou plochu o rozměrech cca 60 × 20 m. K jeho narušení muselo dojít již před rokem 2017, jak ukazuje nejenom značný prostorový rozptyl mincí, ale i poškození řady exemplářů oběhem v ornici. Z prostorové distribuce nálezů lze relativně přesně usuzovat na polohu

1 Jiří Beneš, Miroslav Kratochvíl, Petr Ouško, Jakub Šterbík a další.

původního uložení. Ta na mapě stabilního katastru z 19. století odpovídá hranici mezi velkou parcelou č. 402 v poloze „*Na Hracích*“² (obecní pozemek) a řadou úzkých parcel jižně od ní, které patřily místním hospodářům. Je tedy možné, že depot mincí byl původně uložen v rámci pozemkové hranice, pravděpodobně meze, nebo okraje pole. Stopy keramické nádoby, nebo jiného obalu bohužel nebyly nalezeny. Dalších přibližně 200 mincí se podařilo dohledat v následujících letech, i tak je ale prakticky jisté, že depot nebyl zachráněn celý a zde publikovaný materiál představuje jeho snad převážnou část, nikoliv však kompletní celek.

Obr. 1. Zaměření mincí z detektorové prospekce na podkladu Císařského povinného otisku stabilního katastru z roku 1828.

Numismatická analýza

Během všech prospekci se podařilo zachránit soubor mincí čítající celkem 585 kusů, z toho některé pouze ve formě zlomků. Počtem 516 kusů mezi nimi zcela dominují české kruhové penízy se lvem, ražené přibližně mezi lety 1450/1460–1482. Ostatní české nominály tohoto období, tedy pražské groše a halěře s korunou zde zcela chybějí. Mezi domácí mince však lze započítat i dobové falzum kruhového penízu se lvem, jemuž se z hlediska technologie výroby věnujeme na jiném místě článku. Druhou nejpočetnější kategorií (52 ks) jsou moravské městské penízy ražené v Brně, Jihlavě a Znojmě. Zcela okrajovou součástí depotu jsou pak drobné mince ze sousedních oblastí Horní Lužice, Kladska, Rakouska a Bavorska (tab. 1)

2 Označení polohy „*Na Hracích*“ („*Na Hradcích*“) se vztahuje k pravěkému hradišti Hradec u Nuzic (naposlady Hlásek – Bayer – Kovačiková – Křivánek – Novák – Vondrovský – Šálková 2023, 123), které se nachází asi 500 m od místa nálezů depotu. V současných mapách je poloha depotu označována jako „*Dlouhé čtvrtky*“.

Tab. 1. Složení depotu z hlediska původu mincí.

	kusů	%
Čechy (kruhové penízy)	516	88
Čechy (<i>falzum kruhového penízu</i>)	1	0,2
Morava	52	9
Rakousko (Dolní Rakousko a Štýrsko)	9	1,5
Horní Lužice	3	0,5
Kladsko	2	0,4
Bavorsko (Landshut a Norimberk)	2	0,4
Celkem	585	100

České kruhové penízy byly klasifikovány podle nejnovějšího typologického schématu, sestaveného Pavlem Gregorem a Jiřím Hánou (*Gregor – Hána 2020*). Nuzice jsou prvním větším nálezem zpracovaným podle této typologie, ostatní soubory popsané podle uvedené typologie obsahují zpravidla jen několik kusů. Z celkového počtu 516 českých penízů lze do jednotlivých typů roztrždit 453 mincí (obr. 2), v ostatních případech se jedná o nečitelné exempláře či menší zlomky, anebo mince určitelné do rozmezí několika typů. Počty jednotlivých variant uvádíme v tabulce č. 2. Mezi jednoznačně určitelnými exempláři výrazně převažuje typ IV (300 ks – 66 %), naopak nejméně je pouhými 18 kusy (4 %) zastoupena paralelní řada A (obr. 2). Z paralelních řad je zastoupena výlučně řada A, z hlavní řady chybí typy 0 a I, tedy penízy jejichž střížky byly prokazatelně vyrobeny čtyřřazem nebo stříháním, na rozdíl od ostatních typů, při jejichž výrobě byl již používán průbojník. Zpracováním zejména hlavy lva (menší korunovaná hlava s kruhovým uchem a široce rozevřenou tlamou) do nové typologie nezapadá mince s evidenčním číslem 527, kterou lze zatím označit jen jako atypickou ražbu (obr. 3:1).

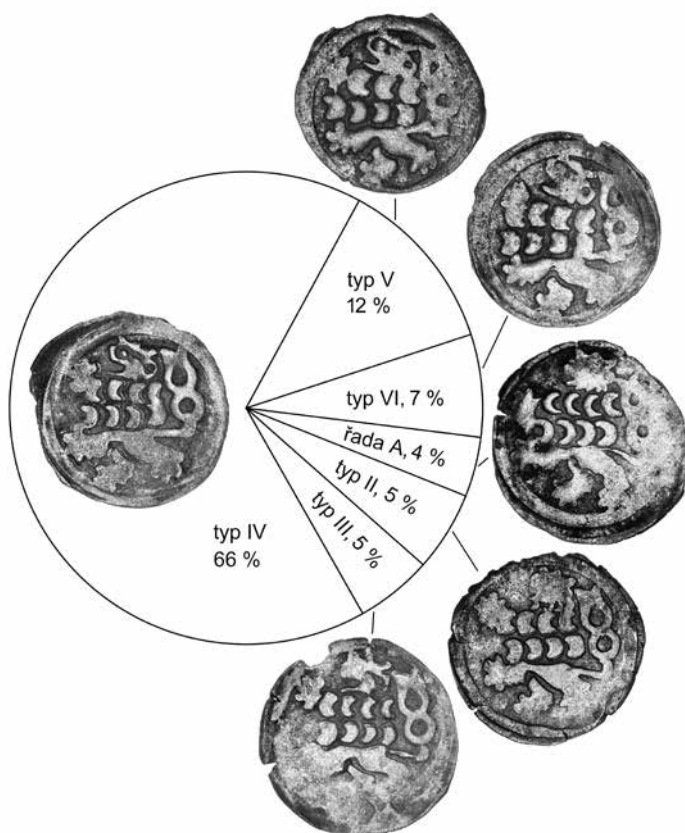
Tab. 2. Zastoupení variant kruhových penízů se lvem.

Typ/varianta	kusů	Typ/varianta	kusů
II/1	21	IV/3	292
II/3	2	IV/6	4
II/5	1	V/1	53
III/1	9	VI/1	35
III/2	1	A/1	16
III/4	11	A/2	1
III/6	2	A/4	1
IV/1	4	Celkem	453

Z hlediska technologie výroby střížků vidíme podobnou situaci také u mincí z **Moravy**. Pouze v jednom případě jde o minci se čtyřřazem, a to konkrétně o starší brněnský peníz z let 1439–1452 (obr. 3:2; *Radoměský 1976*, 124, typ II.9), respektive z let 1435–1452 podle J. Sejbala (1965, 235). V ostatních případech jde o kruhové městské penízy, ražené od 50. let 15. století. Nejpočetnější jsou mezi nimi ražby z mincovny v Brně (*Radoměský 1976*, 125, typ II.16, 25 ks), následovány mincovnou Znojmo (14 ks) a Jihlava (*Radoměský 1976*, 126, typ II.20, 12 ks). V případě znojenských ražeb se vyskytují dva typy penízů. Typ s dřikem v písmenu Z (*Radoměský 1976*, 126, typ II.21) je zastoupen devíti kusy a typ bez dříku v písmenu Z (*Radoměský 1976*, 126, typ II.22) je zastoupen pěti kusy.

Čtyřřaz je naopak běžný mezi fenikovými ražbami z **Rakouska**, které představují nejstarší složku depotu. Najdeme mezi nimi vídeňský půlfenik Albrechta III. ražený po roce 1388

(obr. 3:3; Koch 1994, 312, typ F a 2), který můžeme jako jednu z pouhých dvou mincí v depotu spolehlivě datovat ještě do 14. století. Nejvýrazněji (4 kusy) jsou zastoupeny vídeňské feniky Albrechta V. z období kolem roku 1416 (Koch 1994, 312, typ F a 5). Tyto feniky se do jižních Čech dostávaly během husitských válek ve velkém množství, což dokládají např. výsledky nedestruktivního průzkumu obsahu textilního obalu, který byl součástí depotu z Hradců (Kumpová – Vopálenský – John 2023). V depotu z Nuzic jsou obsaženy i dva vídeňské půlfeniky stejného panovníka (Koch 1994, 313, typ F a 6) a půlfenik Arnošta Železného (1406–1424) z mincovny ve Štýrském Hradci (Koch 1994, 325, typ F b 2 b). Nejmladší mincí rakouské části depotu je vídeňský půlfenik Ladislava Pohrobka (obr. 3:4; Koch 1994, 314, typ F a 9). Ražbu těchto poměrně kvalitních feniků s jakostí 0,438 zahájil Ladislav Pohrobek v době své samostatné vlády v roce 1456, vzhledem k jeho smrti v roce 1457 jich však nebylo vyraženo příliš velké množství.

Obr. 2. Nuzice: koláčový graf zastoupení typů kruhových peněz se lvem.

Rakouské fenikové ražby tedy pocházejí s výjimkou mince Ladislava Pohrobka z období před polovinou 15. století, a to samé platí i pro obě mince z oblasti **Bavorska**, mezi nimiž najdeme půlfenik se čtyřřazem, ražený v mincovně Landshut v letech 1395–1406 během vlády vévody Jindřicha XVI. (obr. 3:5; Emmerig 2007, 240, typ BL-11.2). Později se kvalita bavorských i rakouských drobných mincí začala výrazně zhoršovat, což je pravděpodobně příčina jejich absence v depotu z Nuzic. Kupříkladu v roce 1459 byla v Bavorech-Landshutu zahájena výroba stříbrných feniků s extrémně nízkou jakostí 0,0625 (Nemeškal 1993, 72), zatímco starší bavorské feniky měly od roku 1400 předepsanou jakost 0,4375, v roce 1406

sníženou na 0,375 (*Emmerig 2007*, 32). Druhou mincí z prostoru Bavorska je fenik purkrabství Norimberk, konkrétně ražba podle dohody z let 1390–1397 mezi bamberským biskupstvím a purkrabstvím Norimberk (obr. 3:6; *Fenzlein 2020*, 62, typ B-003). Tato mince se u nás v nálezích vyskytuje zřídka, známe ji v jednom exempláři z velkého nálezu v Králově Dvoře u Berouna (*Radoměřský 1976*, 167). Ohledně přiřazení feniku k purkrabství Norimberk je rozhodující umístění štítů. V případě norimberské ražby Fridricha V. je Zollernský štít z pohledu pozorovatele vlevo a bamberský vpravo. Dále písmeno B (na minci z Nuzic nezřetelné) nad štíty a růžice pod štítem. Bamberské ražby Antona z Rotenhanu mají naopak bamberského lva vlevo a Zollernský štít vpravo a nad štíty gotické písmeno A.

Dále jsou v depotu okrajově zastoupeny mince z oblasti **Horní Lužice**, konkrétně tři exempláře zhořeleckých bílých penízů s nápisem GOR a korunou (*Paszkiewicz 2021*, 389, typ 15.2) spadající do vlády Albrechta Habsburského (1437–1439) nebo Ladislava Pohrobka (1440–1457). Oběh zhořeleckých mincí, známých svou nevalnou jakostí, byl v Čechách zakázán reformou z roku 1469 (*Castelin 1953*, 253).

Ještě méně se v depotu odrazila mincovní produkce hrabství **Kladsko**, a to dvěma horskými penízy (*Paszkiewicz 2021*, 381, typy 13.4a + 13.4b) raženými v mincovně Kladsko v letech 1456–1460 za Jiřího z Poděbrad. Jednotlivé varianty se liší hvězdicí umístěnou pod předními nohama lva. Varianta 13.4a má vyraženu pěticipou hvězdicí, kdežto varianta 13.4b má hvězdicí šesticipou.

Obr. 3. Nuzice: 1. atypický kruhový peníz (ev. č. 537); 2. moravský peníz se čtyřřázem (ev. č. 538); 3. vídeňský půlfenik Albrechta III. (ev. č. 192); 4. vídeňský půlfenik Ladislava Pohrobka (ev. č. 317); 5. Landshut, půlfenik se čtyřřázem (ev. č. 102); 6. fenik purkrabství Norimberk (ev. č. 250; foto J. John, zvětšeno).

Katalog mincí

ČECHY

Pohusitské interregnum (1439–1453) nebo **Ladislav Pohrobek** (1453–1457) nebo **Jiří z Poděbrad** (1458–1471)

mincovna: *Kutná Hora*, AR kruhový peníz typ II/1 (21 ks)³

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 34.

Ev. č. 9, 99a, 106b, 118, 168, 207, 211c, 273, 296, 310a, 355, 361, 368, 369, 410, 429, 432, 463, 474, 494, 501

AR kruhový peníz typ II/3 (2 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 36.

Ev. č. 415, 536

AR kruhový peníz typ II/5 (1 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 38.

Ev. č. 15

3 Arabská číslovka za lomítkem znamená variantu, v katalogu používáme tento zkrácený zápis – např. typ II/1 oproti delšímu označení typ II varianta I v originální typologii *Gregor – Hána 2020*.

AR kruhový peníz typ II – bez určení varianty (1 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 34–38

Ev. č. 490

AR kruhový peníz typ III/1 (9 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 39.

Ev. č. 3, 121, 178, 253 (zlomek), 268, 283, 376, 455, 475

AR kruhový peníz typ III/2 (1 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 40.

Ev. č. 78

AR kruhový peníz typ III/4 (11 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 42.

Ev. č. 2, 84, 99b, 109a, 147, 496, 500, 511, 523, 552, 560

AR kruhový peníz typ III/6 (2 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 44.

Ev. č. 142a, 305

AR kruhový peníz typ IV/1 (4 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 45.

Ev. č. 179, 254, 326, 476

AR kruhový peníz typ IV/3 (292 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 47.

Ev. č. 5, 7, 10, 11, 12, 14, 18, 20, 21, 26, 28, 31, 33, 34b, 36 (zlomek), 39, 43, 47, 48, 49, 53, 54, 57, 58, 60 (zlomek), 61a, 61b, 62, 63, 67, 69, 70, 71, 72, 79, 80a, 81, 83a, 83b, 83c, 85, 88, 89, 90, 93, 96, 97, 98, 101, 103, 104, 105, 108 (zlomek), 115, 117, 119, 120a, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 144, 146, 148, 153, 154, 155a, 156, 157, 158, 160, 162, 165, 167, 169, 171, 174, 176, 177, 181, 182, 183, 184, 189, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 208, 211b, 212, 215, 216, 217, 218b, 224, 225, 226, 229a, 229b, 230, 231, 234, 237, 239, 240, 242, 243, 244, 245a, 246 (zlomek), 247, 248, 255, 259, 260a, 260b, 264, 271, 276, 278, 280, 281, 282, 284, 285, 286, 287, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 300, 302, 309, 310b, 313, 314, 316, 320, 321, 323, 324, 325, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 338, 339, 341, 342, 346, 347, 350, 351, 352, 353, 357, 359, 360, 362, 364, 365, 366, 372, 377, 378, 379, 380, 384, 385, 386, 387, 388, 390, 392, 394, 395, 396, 397, 399, 403, 404, 407, 408, 409, 411, 413, 416, 417, 420, 421 (zlomek), 422, 424, 425, 433, 434, 435, 436, 437, 439, 440, 441, 443, 442, 444, 445, 447, 448, 449, 451, 454, 458 (zlomek), 459, 460, 461, 464, 465, 466, 469, 471, 472, 477, 478, 479, 482, 483, 485, 486, 487, 488, 491, 492, 493, 495, 497, 498, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 510, 512, 513, 514, 515, 518, 519, 520, 521, 530, 532, 535, 537, 539, 541, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 556, 558, 559, 561, 570

AR kruhový peníz typ IV/6 (4 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 50.

Ev. č. 114, 175, 393, 412

AR kruhový peníz typ V/1 (53 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 51.

Ev. č. 4, 13, 17, 32, 35, 42, 44, 45, 55, 65, 68, 80b, 82, 100, 106a, 123, 125, 140, 155b, 163, 164, 170, 205, 220, 235, 238, 241, 251, 272, 274, 277, 289, 290, 301, 343, 348, 391, 402, 423, 431, 438, 450, 480, 484, 489, 509, 516, 525, 529, 531, 542, 543, 551

AR kruhový peníz typ VI/1 (35 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 53.

Ev. č. 1, 8, 25, 34a, 46, 51, 56, 64, 75, 77, 91, 111, 143 (zlomek), 151 (zlomek), 172, 193 (zlomek), 206, 211d, 213, 218a, 249, 252, 266, 291, 303, 306, 307, 322, 354, 389, 401, 428 (zlomek), 533, 534, 557

AR kruhový peníz typu II až IV (3 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 34–50.

Ev. č. 214 (zlomek), 245b (zlomek), 524

AR kruhový peníz typu II až VI (16 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 34–54.

Ev. č. 19 (zlomek), 38 (zlomek), 122 (zlomek), 187 (zlomek), 209 (zlomek), 210 (zlomek), 227 (zlomek), 315 (zlomek), 319 (zlomek), 340, 457 (zlomek), 526, 528, 538 (zlomek), 554, 555 (zlomek)

AR kruhový peníz typu III až IV (2 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 39–50.

Ev. č. 427 (zlomek), 452 (zlomek)

AR kruhový peníz typu III až VI (12 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 39–54.

Ev. č. 92, 107, 191, 267, 371, 383, 430, 453 (zlomek), 467, 473, 499, 522

AR kruhový peníz typu IV až VI (21 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 45–54.

Ev. č. 30 (zlomek), 74 (zlomek), 120b (zlomek), 132 (zlomek), 141, 188, 221, 228 (zlomek), 257 (zlomek), 263, 269, 279, 304 (zlomek), 308, 345, 349, 367 (zlomek), 398, 400, 414 (zlomek), 462

AR kruhový peníz typu V až VI (1 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 51–54.

Ev. č. 40 (zlomek)

AR kruhový peníz typ A/1 (16 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 56.

Ev. č. 41, 59, 76, 94a, 94b, 110, 112, 116, 236, 258, 270, 327, 363, 370, 406, 544

AR kruhový peníz typ A/2 (1 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 57.

Ev. č.: 356

AR kruhový peníz typ A/4 (1 ks)

Lit.: *Gregor – Hána 2020*, 59.

Ev. č.: 232

AR kruhový peníz atypický (1 ks)

Lit.: –.

Ev. č. 527

AR kruhový peníz bez možnosti určení typu (5 ks)

Lit.: –.

Ev. č. 52, 336, 468 (zlomek), 470, 481

AR kruhový peníz dvakrát vyražený – neurčitelný (1 ks)

Lit.: –.

Ev. č. 517

Neznámá padělatelská dílna

AE falzum kruhového penízu (1 ks)

Lit.: –.

Ev. č. 299

MORAVA

BRNO, město

mincovna: *Brno*, AR městský peníz se čtyřřádem z let 1439–1452 (1 ks)

Lit.: *Radoměský 1976*, 124, typ II.9.

Ev. č. 568

AR městský kruhový peníz ražený po roce 1452 (25 ks)

Lit.: *Radoměský 1976*, 125, typ II.16.

Ev. č. 16, 27, 29, 99c, 126, 142b, 149, 150, 152, 161, 173, 185, 190, 211a, 288, 373, 375, 382, 426, 456, 540, 563, 564, 565, 569

JIHLAVA, město

mincovna: *Jihlava*, AR městský kruhový peníz po roce 1460 (12 ks)

Lit.: *Radoměský 1976*, 126, typ II.20.

Ev. č. 87, 145, 233, 261, 262, 311, 374, 381, 418, 562, 566, 567

ZNOJMO, město

mincovna: *Znojmo*, AR městský kruhový peníz po roce 1460 (9 ks)

Lit.: *Radoměský 1976*, 126, typ II.21.

Ev. č. 6, 37, 50, 186, 203, 219, 223, 318, 446

AR městský kruhový peníz po roce 1460 (5 ks)

Lit.: *Radoměský 1976*, 126, typ II.22.

Ev. č. 95, 159, 180, 265, 405

HORNÍ LUŽICE

ZHOŘELEČ, město

Albrecht Habsburský (1437–1439) nebo **Ladislav Pohrobek** (1440–1457)

mincovna: *Zhořelec*, AR bílý peníz s nápisem GOR a korunou (3 ks)

Lit.: *Paszkiiewicz 2021*, 389, typ 15.2.

Ev. č. 23, 73, 419

KLADSKO

Jiří z Poděbrad (1454–1471)

mincovna: *Kladsko*, AR horský peníz se lvem z let 1456–1460 (1 ks)

Lit.: *Paszkiiewicz 2021*, 381, typ 13.4a.

Ev. č. 312

AR horský peníz se lvem z let 1456–1460 (1 ks)

Lit.: *Paszkiiewicz 2021*, 381, typ 13.4b.

Ev. č. 222

DOLNÍ RAKOUSKO

Albrecht III. (1365–1395)

mincovna: *Videň*, AR půlfenik se čryřázem, po roce 1388 (1 ks)

Lit.: *Koch 1994*, 312, typ Fa2.

Ev. č. 553

Albrecht V. (1411–1439)

mincovna: *Videň*, AR fenik se čryřázem, kolem roku 1416 (4 ks)

Lit.: *Koch 1994*, 313, typ Fa5.

Ev. č. 113, 166, 256, 358

AR půlfenik se čryřázem (2 ks)

Lit.: *Koch 1994*, 313, typ Fa6.

Ev. č. 66, 109b

Ladislav Pohrobek (1452–1457)

AR půlfenik se čryřázem, po roce 1456 (1 ks)

Lit.: *Koch 1994*, 314, typ Fa9.

Ev. č. 317

ŠTÝRSKO

Arnošt Železný (1406–1424)

mincovna: *Štýrský Hradec*, AR půlfenik se čryřázem (1 ks)

Lit.: *Koch 1994*, 325, typ Fb2b.

Ev. č. 192

BAVORSKO-LANDSHUT

Jindřich XVI. (1393–1450)

mincovna: *Landshut*, AR půlfenik se čryřázem z let 1395–1406 (1 ks)

Lit.: *Emmerig 2007*, 240, typ BL-11.2.

Ev. č. 102

NORIMBERK (purkrabství)

Fridrich V. (1361–1397)

mincovna: *Norimberk*, AR fenik z let 1390–1397 (1 ks)

Lit.: *Fenzlein 2020*, 62, typ B-003.

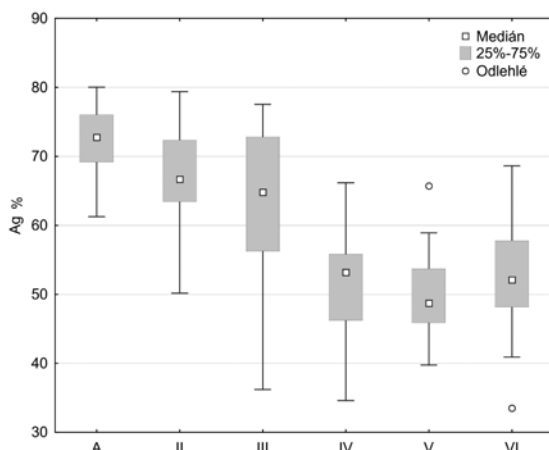
Ev. č. 250

XRF analýza vzorku kruhových peněz se lvem

Po provedení typologické analýzy českých kruhových peněz bylo celkem 127 ks použito pro rentgenfluorescenční (XRF) analýzu tak, aby vzorek obsahoval jak mince paralelní řady A, tak hlavní typy II–VI, a to vždy 22 exemplářů od každého hlavního typu a 17 ks mincí paralelní řady A. Měřena byla vždy jedna strana mince pomocí ručního rentgenového spektrometru Niton XL2 GOLDD s velkoplošným Silikon Drift Detektorem (SDD) a nízko-výkonovou rentgenovou lampou (45 kV/2W) se stříbrnou anodou. Přístroj není vybaven kolimátorem, a tak jsou data zprůměrovány z prakticky celé plochy mince.

Metoda XRF je sice zcela nedestruktivní, není však schopna proniknout do hloubky materiálu a odráží tedy prvkové složení povrchu mince, který je v našem případě silně postižen korozi a následným čištěním. Tyto procesy ochuzují povrch mince zejména o měď a v důsledku

tedy získáváme silně nadhodnocené koncentrace stříbra, které neodpovídají původní ryzošti mince (naměřeny byly až 80% povrchové obsahy stříbra, přičemž reálný obsah stříbra by měl být vždy pod 50 %). Přestože z analýz nelze usuzovat na původní ryzošť, v diagramech obsahu stříbra rozdělených podle jednotlivých typů vidíme rozdíly, které nejspíše nejsou náhodné (obr. 4). Nejvyšší koncentrace stříbra provází typ paralelní řady A, nižší obsahy stříbra byly naměřeny u typů II–III a nejnižší hodnoty u typů IV–VI. Toto zjištění v zásadě odpovídá trendu titračních zkoušek mincí z depotu z Králova Dvora, kde byly pro mince typu A a II (Radoměřským označované jako skupina C a A) zjištěny jakosti 0,436 a 0,458, kdežto pro typy IV–VI, přibližně odpovídající skupinám D a E u Radoměřského (1976) nižší jakosti 0,334 a 0,289 (*Radoměřský 1976*, 117). Zda výsledky přímo souvisí s chronologií kruhových penízů není zcela jisté, každopádně od typu IV můžeme s velkou pravděpodobností hovořit jak o intenzivnější produkci kruhových penízů, tak o snížení jejich jakosti.

Obr. 4. Nuzice: krabicový graf povrchových koncentrací stříbra na vzorku jednotlivých typů kruhových penízů se lvem podle XRF analýzy.

Dobové falzum a jeho složení

Pod evidenčním číslem 299 je v souboru z Nuzic obsaženo dobové falzum, které lze navzdory silnému poškození identifikovat jako padělek kruhového penízu se lvem (obr. 5). Za účelem identifikace způsobu výroby byla tato mince zkoumána pomocí metody SEM/EDS s využitím skenovacího elektronového mikroskopu Tescan Vega3XMU a EDS detektoru Ultim Max 65 firmy Oxford Instruments. Měření proběhlo v laboratořích Geologického ústavu AVČR v režimu vysokého vakua s urychlovacím napětím 20 kV.

Lokální měření proběhla na rubní straně mince, kde jsou o něco lépe dochovány zbytky původního stříbritého povrchu, na většině plochy je jinak obnaženo jádro načervenalého zbarvení. Na základě analýzy několika oblastí můžeme konstatovat, že mince obsahuje tři odlišitelné vrstvy kovových slitin.

Nejhůře je dochován původní povrch, projevující se jako drobné a velmi světlé ostrůvky, obsahující stříbro, případně kombinaci stříbra a rtuti (tab. 3, spektra 1, 4 a 5). Jde tedy nejspíše o mikroskopické zbytky stříbrného amalgámu, který je zachován pouze v místech, kde je jeho podkladem silnější stříbrtá (světle šedé v režimu odražených elektronů) vrstva se zvýšenou koncentrací cínu (spektrum 2, částečně spektra 4 a 5). Množství mědi v těchto spektrech zároveň naznačuje, že se může jednat o zbytky intermetalické fáze Cu-Sn. Samotné jádro mince je měděné (spektrum 3) bez obsahu cínu, přičemž v mědi jsou rozptýlené světlejší částičky se zvýšeným obsahem olova a arsenu (spektrum 6).

Jako nejpravděpodobnější interpretace výrobního procesu se nabízí pocínování měděného střížku a následné finální postříbření pomocí tenké vrstvy stříbrného amalgámu. K potvrzení používání tohoto vícefázového falzátorského postupu⁴ by však bylo třeba prostudovat více, pokud možno lépe dochovaných, padělků kruhových penízů.

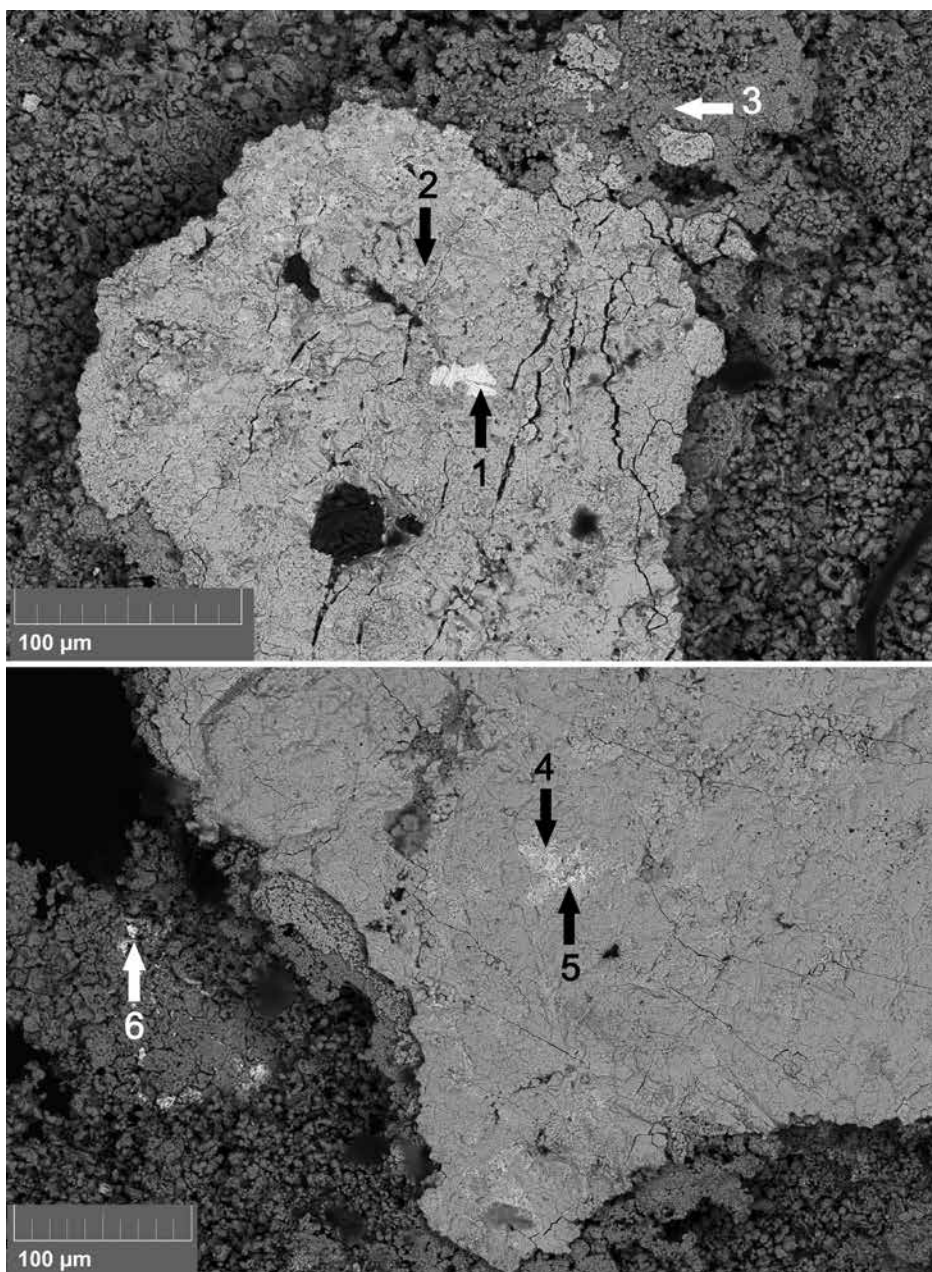
Tab. 3. Nuzice: Výsledky bodových měření pomocí SEM/EDS na povrchu mince č. 299. Všechny hodnoty jsou uvedeny v hmotnostních procentech.

Spektrum	Cu	As	Ag	Sn	Sb	Hg	Pb	O
1	6,53	–	93,47	–	–	–	–	–
2	60,3	–	4,01	31,47	–	–	–	4,22
3	98,47	–	–	–	–	–	–	1,53
4	11,75	–	69,51	7,46	–	11,29	–	–
5	8,62	–	62,6	3,25	–	24,25	–	1,28
6	30,75	13,03	–	–	1,32	–	46,4	8,51

Obr. 5. Nuzice: 3D model povrchu padělaného penízu ev. č. 299. Foto J. Beneš.

4 Podobná (zatím nepublikovaná) data byla pomocí SEM/EDS naměřena na některých falzech pražských grošů z tábořského pokladu.

Obr. 6. Nuzice: snímky dvou oblastí rubu mince č. 299 pomocí elektronového mikroskopu. Čísla jsou označena místa lokálních spektrálních analýz (viz tab. 3). Foto E. Pecková.

Historický kontext

Historie Nuzice je písemně zaznamenána od začátku poslední třetiny 13. století. V předchozím období vesnice tvořila součást majetkového zázemí panství Týn nad Vltavou v držbě

pražských biskupů. Roku 1268 biskup Jan III. postoupil Nuzice s několika okolními osadami králi Přemyslu Otakarovi II. výměnou za jiná zboží (*Emler 1872*, 240–241, č. 620). Stalo se tak v souvislosti s panovníkovým záměrem vybudovat na ostrohu staršího bechyňského hradiště zděný královský hrad a zabezpečit jej dostatečnou pozemkovou enklávou. Tato majetková směna byla potvrzena za biskupa Tobíáše v roce 1295 (*Emler 1875*, 726–727, č. 1692). Nuzice od té doby stabilně až do 19. století náležely k panství Bechyně, jehož území se měnilo ještě v době královské držby a později za šlechtických majitelů, přičemž největšího rozsahu nabylo v první polovině 16. století (souhrnně *Sedláček 1885*, 20–27; *Haas 1961*, 208, č. 797).

Za husitských válek přešlo bechyňské panství do rukou pánů z Lažan, kteří se na hradě usadili a od jeho názvu odvodili své přízvisko za jménem. Mezi lety 1461–1467 zemřel Jan řečený Bechyňka z Lažan a dědictví se ujal jeho syn Burian (Bechyňka) z Lažan, významný aktér konfliktů následující doby, jenž 30. listopadu 1465 přistoupil k Zelenohorské jednotě.⁵

Pro dějiny samotných Nuzic ve 2. polovině 15. století sice postrádáme přímé písemné zprávy, zato poměrně hojné prameny nás informují o událostech v kontextu užšího regionu. Období od konce jara 1467 do závěru léta 1469 bylo velmi turbulentní, prostoupené prakticky neustálými válečnými přípravami, ozbrojenými konflikty a otevřeným násilím vůči venkovskému obyvatelstvu. V českých dějinách bývá tato epizoda někdy označována jako druhá husitská válka, neboť uvrhla zemi do podobného chaosu. Její podstatou byl jednak vyhrcovaný střet mezi králem Jiřím z Poděbrad a jeho nábožensko-politickou opozicí, do kterého intervenoval papež prohlášením českého krále za kacíře a vyhlášením křížové výpravy, jednak vojenská aktivita ambiciózního uherského krále Matyáše Korvína, který toužil po české královské koruně a získal podporu části šlechty a měst v Čechách a na Moravě. Konfrontace měla navenek na obou stranách masku obrany pravé víry, ve skutečnosti se rozpadla do nepřehledné směti konfliktů, jejichž příčinou byly lokální majetkové spory, osobní animozity, obrana skutečných či domnělých právních nároků, anebo prostě vidina kořisti. Není proto divu, že se do zápasu zapojilo až neuvěřitelné množství šlechticů a městských obcí, a to zvláště v severních, západních a jižních Čechách (*Čornej – Bartlová, 2007*, 227–261, 254–255). K situaci na českém jihu existuje velmi bohatý archivní materiál, přesto jsou tehdejší události pro nás těžko uchopitelné jako celek. Ukazují však míru chaosu, násilí a bezpráví, která dopadala na obyvatelstvo velké části kraje. Nepřehlednost ještě prohlubují proměnlivé postoje největšího velmože Jana z Rožmberka, ale také nestálost držitele bechyňského panství Buriana z Lažan. Oba tyto šlechtici spolu majetkově sousedili: jimi ovládaná území na sebe navazovala v krajině mezi Bechyní, Soběslaví a Veselím nad Lužnicí (rožmberské zboží Choustník), ovšem kus bechyňského panství vybíhal ještě jižněji a dotýkal se třeboňského dominia Rožmberků. Důležitou základnu pro vojenské operace rožmberské strany představovalo město Soběslav, dobře opevněné a dostatečně velké, aby dokázalo zásobovat větší žoldnéřskou posádku. Jihočeský velmož Jan z Rožmberka se účastnil některých tažení po boku Poděbradova syna Jindřicha, ale jak o něm píše starý letopisec, „*zůstal jako korouhvička, kam vít; tam plášť*“ (*Porák – Kašpar 1980*, 200). Hlavním Rožmberským protivníkem byl v první fázi války Jindřich z Hradce a také Zdeněk ze Šternberka, vůdčí osobnost protipoděbradské koalice, který se v jižních Čechách významným způsobem vojensky a politicky angažoval (*Kubíková 2005*, 42–45). Burian z Lažan zřejmě pod nátlakem poskytl hrad Bechyni jako dočasnou základnu Zdeňkovi ze Šternberka, přestože osobně spolu nevycházeli nejlépe; možná právě nepříjemná zkušenost přispěla k následnému Burianovu obratu (*Rezek 1887*, 288–289, č. 151). Roku 1467 vojsko pod velením králova syna přitáhlo k Bechyni a situace přiměla Buriana z Lažan přidat se na Poděbradovu stranu (*Porák – Kašpar 1980*, 194). Bechyňský purkrabí Jan z Dubu 23. července 1467 vypověděl nepřátelství Janovi z Rožmberka. Roku 1468 Burian operoval v kraji s oddílem svých jezdců, což pochopitelně vyvolávalo snahy

5 Státní oblastní archiv v Třeboni, Historica Třeboň, sign. 1897, inv. č. 2431.

po odvetě (*Rezek 1887*, 323–324, č. 220). K novému vyhocení situace došlo v červnu 1468, kdy se ani duchovní na svých farách necítili bezpečni a kněží pod rožmberským patronátem žádali o poskytnutí úkrytu v opevněné Třeboni; mimo jiné to byl farář z Bošilce, Bukovska, Ševětína, Veselí nad Lužnicí a jiní (*Rezek 1887*, 330–331, č. 234). Jan z Rožmberka nechal shromažďovat vojenské síly ve strategicky položené Soběslavi a připravovat obranu přechodů přes řeku Lužnici, zatímco Hradečtí zvyšovali početní stavy posádek v Jindřichově Hradci a rakouském Litschau (*Rezek 1887*, 33, č. 238). Začátkem poslední červnové dekadý 1468 ozbrojenci hradeckých pánů vypálili Veselí nad Lužnicí a sousední ves Sviny a ve stejné době došlo ke krvavé potyčce u lužnického brodu pod Dráchovem (*Rezek 1887*, 334, č. 240–241). Spojené vojenské síly Šternberkovi a pána z Hradce následně vyplenily a zapálily Týn nad Vltavou. Asi největší střet ve zdejším regionu se odehrál 19. nebo 20. července 1468 mezi Vodňany a Čičenicemi, kde šternbersko-hradecké vojsko porazilo nedobře organizovanou městskou hotovost Vodňan; prameny hovoří o 192 padlých a mnoha zajatých. Směrem ke konci roku 1468 narůstala míra anarchie a násilí, rozmáhaly se loupeže a přepadení formánů, a to i v samotné Bechyni (*Rezek 1887*, 367–368, č. 304). V prosinci 1468 lidé Jana z Rožmberka a Zdeňka ze Šternberka konali nájezdy na bechyňské panství Buriana z Lažan i na přílehlý statek Jana ze Žimutic. Burian byl odhodlán mstít se stejným způsobem, ale právě Jan ze Žimutic jej přesvědčil, aby od tohoto odvetného úmyslu upustil. Žimutický rytíř zde vystupuje v úloze rozvážného prostředníka, a přestože sám utrpěl škody, snažil se situaci uklidnit diplomatickou cestou: žádal Rožmberka o přímluvu, aby Šternberkovi vojáci žimutickým poddaným „nebrali, ani jiných záhub na mě a na mé lidi činili“ (*Rezek 1887*, 373–374, č. 317). Složitost vztahů ilustruje i přesněji nedatovaný list z roku 1468, z něhož se dozvídáme, že služebníci pana ze Šternberka se usadili na hradě Dobronicích, odtud opověděli Burianovi z Lažan nepřátelství „a jemu škodu učinili i činie pálením i jinak“. Skupina drobných šlechticů z blízkosti Bechyně se raději uchýlila do bezpečné Soběslavi a zde se doslechla, že polští vojáci nakvartýrovaní v tomto městě hodlají škodit a pálit na Burianově panství. Jistě na základě zkušeností se obávali odvety ze strany pána na Bechyni a varovali Jana z Rožmberka, že „bude-li z toho zámku válka vedena proti Vaší Milosti a služebníkům vašim, odtud na panství Vaší Milosti muož veliká záhuba přijíti, i na nás na všechny, ktož tomu zámku přisedíme“ (*Rezek 1887*, 371–372, č. 314). Ve vojenském ohrožení se téhož roku ocitly rovněž tvrze Sedlec a Vhlavy mezi Hlubokou a Vodňany, nacházející se v rukou katolické strany; útok na tato menší, ale poměrně dobře opevněná sídla údajně chystali rytíři z Malovic a Libějovic spolu s posádkou z Hluboké (*Rezek 1887*, 374, č. 318).

Na jaře 1469 pokračovalo vzájemné poškozování majetku mezi Burianem z Lažan a Rožmberkem. Zapojila se do něj i posádka hradu Dobronic, který tehdy náležel rožmberskému služebníkovi Vítovi ze Rzávé, někdejšímu purkrabímu na Choustníku. Těžko hledat u některé strany větší vinu za rozdmýchání konfliktu. Kolem poloviny května 1469 se údajně v Bechyni shromažďovali jezdci připravení působit škody Rožmberkovi, zároveň se ke vpádům na rožmberská zboží chystali Táborští a jiní. K loupežným a ničivým výpravám se proto odhodlal i držitel dobrnického hradu, odkud „škodie *Bechyňkovi braniem i páleniem, a on proto služebníkóm Vaší Milosti* [Jana z Rožmberka] *i jiným dobrým lidem zase škodí a pálí*“. Vojenská přítomnost zneklidňovala poddané ještě v letních měsících, ačkoli už nešlo o tak bezprostřední ohrožení: po polovině léta 1469 se v prostoru Bechyně shromáždily oddíly hejtmána Střely a vimperského Kaplíře v počtu asi tři set jezdců, které odtud 26. srpna vytáhly přes Tábor na Kutnohorsko, kde se formoval vojenský kontingent krále Jiřího. Burian z Lažan jim při tom působil blíže nespecifikovanou škodu (*Archiv český I*, 233, č. 12). K utichání nepřátelství v regionu došlo v souladu s celkovým vývojem v zemi, v říjnu 1469 už Burian vystupuje sám jako zprostředkovatel příměří (*Rezek 1887*, 385, č. 342), ačkoli se ještě začátkem roku 1470 objevila podezření, že pod jeho pláštíkem jsou páchány další škody na rožmberských panstvích (*Rezek 1887*, 387, č. 346).

Kořistnické a odvetné výpravy na panství znepráteného souseda se jistě plošně dotýkaly většiny osídlených lokalit, a to tím citelněji, když jako Nuzice ležely na významnější spojovací komunikaci. Zmíněné ozbrojené střety se navíc odehrávaly ve vzdálenostech 5–25 kilometrů od Nuzic a lze předpokládat, že místní obyvatelé o nich byli informováni. Nepříznivě mohlo působit i povědomí, že rytíři a kněží se stahují do bezpečných měst, zatímco sami venkované měli jen málo možností spolehlivého úkrytu.

Plnění poddanských vesnic nebylo jen vedlejším projevem nepřátelství, samo o sobě se stalo prostředkem, jak způsobit škodu protivníkovi, jestliže se sám uzavřel na pevném hradě. Ozbrojené oddíly si mohly svévolně počínat i v neopevněných městečkách, jako například na podzim 1468 v rožmberském Miličíně, kde žoldněři Zdeňka ze Šternberka pobrali koně, vozy, zásoby ze stodol i cenné věci z komor „*a poslední jedouc i městečko zapálili*“, načež se ale další noc vrátili, aby pobrali, co ještě zůstalo, a zajali několik sousedů, aby za ně mohli vymáhat výkupné. Tento konkrétní případ uvádíme proto, že názorně ilustruje, čeho se venkovské obyvatelstvo mohlo právem obávat. Staré letopisy české přinášejí řadu dalších příkladů krajní krutosti (Porák – Kašpar 1980, 200–203). Nepochybujeme, že zprávy o podobných událostech se v regionu snadno šířily, násobily a zveličovaly, a že zejména v dlouhých válečných dobách „husitského“ století venkovští obyvatelé žili prakticky s latentním pocitem ohrožení. Strategie přežití a zachování majetku se staly realitou jejich života.

Pro poddané z Nuzic se v obdobích konfliktů stávala nebezpečnou i poloha osady na staré spojnici dvou regionálních center, Bechyně a Týna nad Vltavou – nasvědčuje tomu pozdější zpustnutí dvou třetin vsi za třicetileté války. S vojenskými aktivitami neznámého charakteru bychom mohli spojit nálezy železných kulí a pochvy šavle, které pocházely z polí zvaných „*Díly*“ a jsou připomínány obecní kronikou založenou po první světové válce.⁶ Připomenout lze v našem kontextu také povinnosti, které vázaly nuzické poddané k zámku v Bechyni a ke kterým patřila mimo jiné strážní služba. Jsou sice popsány až v urbáři z roku 1581, ale je pravděpodobné, že měly mnohem starší původ v dobách většího reálného ohrožení Bechyně: v rámci roboty totiž Nuzičtí „*mají dáti vosm hlásných každou noc na zámek na hlásku a pán jim má koupiti na zimu 4 kožichy k hlásce*“.⁷

Po celkovém pohledu na dění v regionu přenesme pozornost ještě na konkrétní místo, kde k nálezům mincovního depotu došlo. Jedná se o polohu, v níž se náhorní planina začíná svažovat do údolí Lužnice. Mapa stabilního katastru z roku 1828 ukazuje situaci, kterou bychom s opatrností mohli promítnout do mnohem starší doby, neboť vzhledem ke geomorfologii a tradičnímu zemědělskému využívání krajiny tu neexistuje předpoklad nějakých zásadních proměn. Náhorní planina označovaná pomístním názvem „*Hůrky*“ nebo „*Dlouhé čtvrtky*“ byla rozdělena na velice úzké a dlouhé parcely polí probíhající ve směru východ-západ; tato orientace souhlasí s hranou říčního údolí. Jednotlivé pozemky příslušely k více nuzickým usedlostem, a to střídavě tak, že spolu prakticky nikde nesousedila dvě pole téhož hospodáře. Průměrná šířka těchto polních pásů se pohybovala kolem pouhých osmi metrů. Mincovní nález pochází ze specifického místa na severním okraji této parcelace, na rozhraní mezi poslední polní parcelou a navazujícím svažitým pozemkem náležejícím nuzické obci, jenž mohl sloužit jako pastvina anebo nemusel být využíván vůbec. Při hranici mezi polem a obecní parcelou si lze představit mezní pás porostlý křovím. Poloha tedy mohla být nápadná z hlediska orientace, ale nehrozilo tu ani naorání nebo jiné porušení povrchu.

Severní krajní pole, tj. pozemek s parcelním číslem 403 a plochou 0,6 hektaru, patřil k zemědělskému zázemí usedlosti v Nuzicích čp. 27. Jako její příslušenství se výslovně uvádí už

6 Státní okresní archiv České Budějovice, Místní národní výbor Nuzice, Pamětní kniha 1914–1953, 27.

7 Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, Vrchní úřad Český Krumlov, sign. II D 7 G beta No 4, Urbář z roku 1581, pag. 76–77.

počátkem 19. století⁸ a není důvod se domnívat, že by tady v minulosti došlo k majetkovým přesunům. Držbu poddanského gruntu můžeme zpětně rekonstruovat až od doby po třicetileté válce, kdy měla usedlost výměru půdy jeden a čtvrt lánu. Zatímco válečné události způsobily dočasný zánik zhruba sedmi desetin vesnice (z celkových dvaceti zůstalo maximálně šest usedlostí, zpustlé začaly být obnovovány kolem roku 1652), grunt Hajných čp. 27 pravděpodobně nebyl fatálně postižen. Bez přerušení linie zde hospodařilo několik generací rodu: berní rula uvádí k roku 1654 Martina Hajného (*Čadková – Zahradníková 2013*, 48–49), po roce 1659 Martin usedlost celkově opravil a přistavěl chlévy, 1698 hospodářství převzal jeho syn Bartoloměj Hajný, 1708 syn Řehoř Hajný, 1720 syn Martin Hajný, 1753 syn Václav Hajný, 1781 syn Matěj Hajný, 1819 syn Václav Hajný, 1850 syn Tomáš Hajný.⁹

Závěry

Uzavření obsahu depotu z Nuzic lze na základě kombinace typologického spektra mincí a historického kontextu s největší pravděpodobností zařadit do 2. poloviny 60. let 15. století. Pro toto chronologické řazení by svědčil výskyt typu IV až VI, který nejspíše souvisí se zvýšenou produkcí mincovny v Kutné Hoře okolo roku 1464 (*Castelin 1953*, 237),¹⁰ a naopak absence českých kruhových peněz s perlovcem (typ P podle *Gregor – Hána 2020*). Ty sice nelze zcela spolehlivě spojit s reformou a novým mincovním řádem Jiřího z Poděbrad z 5. června 1469, jde však nepochybně o mladý typ, který se nevyskytuje v nálezech z 60. let (viz např. nález z Králova Dvora, datovaný před rok 1468 – *Radoměský 1976*, 182). O uložení depotu před mincovní reformou z roku 1469 také může svědčit přítomnost zhořeleckých ražeb, které byly touto reformou zakázány, a tudíž pro majitele depotu by nemělo význam tyto neplatné mince uchovávat. Rovněž z historického hlediska lze za nejvíce neklidné období, v němž bylo okolí Nuzic nejsilněji postiženo válečnými útrapami, označit interval let 1467–1469.

Kromě základních typů českých kruhových peněz se lvem (*Gregor – Hána 2020*, typy II–VI) je z vedlejších řad v depotu zastoupen pouze typ A, a to v poměrně malém množství (18 ks). Nález tedy nepřispívá k diskusi o možném jihočeském původu typu C (*Gregor 2016*). Navzdory tomu, že poděbradské období provázela bohatá padělatelská činnost, např. nález padělatelské díly v jeskyni Mincovna u Koněprus (*Hejna – Radoměský 1958*), ve sledovaném depotu bylo zachyceno jediné falzum. Podle materiálové analýzy bylo vyrobeno pocínováním a amalgamačním postříbřením měděného jádra.

Depot obsahuje překvapivě málo mincí ze sousedních regionů Rakouska a Bavorska, přičemž zcela chybějí nekvalitní feniky s velmi nízkým obsahem stříbra, jejichž produkce dosáhla v těchto regionech vrcholu během tzv. šinderlinkového údobí v rozmezí let 1457–1460. Podobný obraz skýtá i jeden z depotů odhalených na tvrzi ve Zvíroticích, kde je mezi 168 mincemi 167 českých kruhových peněz (*Radoměský 1983*, 40). Nález z Nuzic tedy svědčí o tom, že snaha Jiřího z Poděbrad o mincovní reformy a nasycení trhu drobnou domácí mincí po roce 1460 (*Boublik 2006*, 32) byla do značné míry úspěšná a minimálně v případě nepřítliš velkých částek (u zachráněné části nuzického nálezu se jedná o ekvivalent cca 80 pražských grošů) bylo venkovské obyvatelstvo schopno kumulovat úspory právě v místní drobné minci v podobě kruhových peněz se lvem.

8 Státní okresní archiv Jindřichův Hradec – pracoviště Zámek, Velkostatek Bechyně, sign. OS Bechyně 55, Rustikální pozemková kniha panství Bechyně 1745–1879, fol. 339r.

9 Státní okresní archiv Jindřichův Hradec – pracoviště Zámek, Velkostatek Bechyně, kart. 186, Pozemková kniha panství (1665)1668–1701, nefol.; týž fond, sign. B XII, E II 2, Pozemková kniha panství 1688–1775, fol. 644–648; týž fond, sign. OS Bechyně 55, Rustikální pozemková kniha panství Bechyně 1745–1879, fol. 332–339.

10 *Castelin (1953)* zmiňuje na s. 237 dva dopisy o tom, že mincovna v Kutné Hoře nemohla Janu z Rožmberka zmincovat stříbro, protože byla vyřížena ražbou mince pro krále. Druhý dopis z roku 1465 informuje, že jeho stříbro je již na peníze zpracováno.

Literatura

- Archiv český I: Dopisy zvikovské od r. 1458 do 1477. I. díl. Praha 1840.*
- Boublík, J. 2006: Měnové poměry doby poděbradské. Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie 60/1–2, 1–59.*
- Castelin, K. 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471. Praha.*
- Čadková, I. – Zahradníková, M. (edd.) 2013: Berní rula 4, Kraj Bechyňský I. Praha.*
- Čornej, P. – Bartlová, M. 2007: Velké dějiny zemí Koruny české, svazek VI, 1437–1526, Praha – Litomyšl.*
- Emler, J. (ed.) 1872: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, II. díl (1253–1310). Praha.*
- Emmerig, H. 2007: Bayerns Münzgeschichte im 15. Jahrhundert: Münzpolitik und Münzprägung der bayerischen Herzogtümer und ihrer Nachbarn von 1390 bis 1470. München.*
- Fenzlein, P. G. 2020: Nürnberger Münzen und Medaillen von 1050 bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts. Nürnberg.*
- Gregor, P. 2016: Pokus o přiřazení penízku se lvem typ Hána paralelní řada C. Numismatický časopis 3–4/2016, 10–13.*
- Gregor, P. – Hána, J. 2020: Typologie českých kruhových peněz se lvem a haléřů s korunou. Plzeň.*
- Haas, A. (ed.) 1961: Codex iuris municipalis regni Bohemiae IV-3. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1501–1526. Praha.*
- Hejna, A. – Radoměřský, P. 1958: Penězokazecká dílna v jeskyni „Mincovna“ na Zlatém koni u Koněprus. Památky archeologické 49, 513–558.*
- Hlásek, D. – Bayer, T. – Kovačiková, L. – Křivánek, R. – Novák, J. – Vondrovský, V. – Šálková, T. 2023: Jihočeská hradiště z přelomu starší a střední doby bronzové. Památky archeologické 114, 91–187.*
- Koch, B. 1994: Corpus Nummorum Austriacorum (CNA) Band I: Mittelalter. Wien.*
- Kubíková, A. 2005: Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana. České Budějovice.*
- Kumpová, I. – Vopálenský, M. – John, J. 2023: Possibilities and limitations of the X-Ray computed tomography in the investigation of a hoard of coins from the 15th century. The European Physical Journal Plus 138/4.*
- Nemeškal, L. 1993: Vývoj českého mincovnictví v druhé polovině 15. a na počátku 16. století. Numismatický sborník 19, 67–148.*
- Paszkievicz, B. 2021: Silesiorum Moneta. Warszawa.*
- Porák, J. – Kašpar, J. 1980: Ze Starých letopisů českých. Praha.*
- Radoměřský, P. 1976: Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. 2. vydání, Praha.*
- 1983: Dva zvirotické nálezy a příspěvek k otázce rožmberského mincovnictví. Numismatický sborník 16, 35–62.*
- Rezek, A. (ed.) 1887: Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského 1450–1526. Archiv český, VII. díl. Praha.*
- Sedláček, A. 1885: Hrady, zámky a tvrze království Českého, IV. díl, Vysočina Táborská. Praha.*
- Sejbal, J. 1965: Moravská mince doby husitské. Brno.*

Summary

Jan John – Pavel Gregor – Daniel Kovář, A Hoard of Small Medieval Coins from Nuzice (České Budějovice Distr., South Bohemia).

In 2017, a plow-damaged hoard of medieval coins was discovered in a field near Nuzice in South Bohemia. A total of 585 coins were successfully recovered. Of these, Czech circular coins with a lion overwhelmingly dominate with 516 pieces. Based on the typological spectrum of the coins and the historical context, the hoard's deposition in the ground can most likely be dated to the second half of the 1460s. This chronological classification is supported by the presence of types IV to VI, which are most likely linked to the increased production of the Kutná Hora Mint around 1464, and the absence of Czech circular coins with a beaded edge (type P). While these cannot be reliably connected to the reform and new minting order of George of Poděbrady from June 5, 1469, they are undoubtedly a later type, absent from finds dating to the 1460s. The presence of coins from Zhořelec/Görlitz, which were banned by the 1469 mint reform, may also indicate that the hoard was deposited before this reform. From a historical perspective, the most turbulent period in which the Nuzice area was heavily affected by the ravages of war can be identified as the years 1467–1469.

Even though this era was accompanied by significant counterfeiting activity, only one forgery was found in the hoard. According to material analysis, it was produced by tinning and amalgam silvering a copper core.

The hoard surprisingly contains very few coins from neighbouring regions of Austria and Bavaria, with a complete absence of low-quality pfennigs with very low silver content, whose production peaked in these regions during the so-called “Schinderling” period between 1457 and 1460. The find from Nuzice thus suggests that King George's efforts at coinage reforms and the saturation of the market with small domestic coins after 1460 were largely successful, and at least in the case of smaller sums, the rural population was able to accumulate savings specifically in the form of local small coins, namely the circular coins with a lion.

English summary by J. John

Autoři

PhDr. Jan John, Ph.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Archeologický ústav
Branišovská 31a
370 05 České Budějovice
e-mail: jjohn@jcu.cz

Pavel Gregor

Česká numismatická společnost, z.s.
Pobočka Pražské groše
e-mail: pa.gregor@tiscali.cz

PhDr. Daniel Kovář

Státní okresní archiv České Budějovice
Rudolfovská 40
370 01 České Budějovice
e-mail: daniel.kovar@ceskearchivy.cz

PRAŽSKÉ GROŠE Z NÁLEZU VE VAMBERKU (OKR. RYCHNOV NAD KNĚŽNOU)

Poznámky k typologii a chronologii pražských grošů Vladislava II. Jagellonského

Vojtěch BRÁDLE

Abstract – Prague Groschen in the Find from Vamberk (Rychnov nad Kněžnou Distr.). Notes on Typology and Chronology of Prague Groschen of Vladislav II Jagiello.

In 1923, Josef Poborský found a coin hoard consisting allegedly of 3 kilograms of coins in Zářečí, part of the town of Vamberk. However, the find did not survive. The article is dealing with a newly identified assemblage of 56 issues from this hoard, comprising the coins of George of Poděbrady (1458–1471) and Vladislav II Jagiello (1471–1516), stored in the numismatic collection of the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové.

Coin hoard, Bohemia, George of Poděbrady, Vladislav II Jagiello, Prague groschen

Relativně nedávno byl publikován rozsáhlý soubor 2482 v danou chvíli spolehlivě identifikovaných ražeb, jež pocházely z velkého mincovního depotu ze Zářečí, dnešní místní části města Vamberk (okr. Rychnov nad Kněžnou), který v roce 1923 objevil Josef Poborský. Jejich naprostou většinu představovaly české bílé peníze Vladislava II. Jagellonského (1471–1516) a Ludvíka Jagellonského (1516–1526). Dále zde byly ve velmi omezené míře přítomny mince různorodé provenience, např. z Moravy, Kladska, Zhořelce, Tyrol, Luzernu nebo Bosny (Brádle 2018).

Díky pokračujícímu studiu písemných materiálů, které jsou uloženy v rychnovském archivu, můžeme k depotu doplnit některé dosud neznámé údaje.¹ Předně lze uvést pravděpodobné datum objevu, a to 3. prosinec 1923 (*Zpráva Okresní správě politické Rychnov*). Vzhledem k nálezu až před koncem roku nepřekvapí, že v minulosti dohledané informace o darech mincí kosteleckému muzeu v dobovém tisku pocházejí nejdříve až z toho následujícího (Brádle 2018, 9, pozn. 8 a 10–11).

Nově objevený dokument je pro nás důležitý i z jiných důvodů. Potvrdil, že k nálezu došlo při kopání díry pro sloup plotu pod plochým kamenem, přičemž ten se měl nacházet přibližně půl metru hluboko. Pod ním ukrytou nádobu J. Poborský sice rozbil, ale střepy posbíral a měl je odnést na slepení Josefu Františku Královi, řídicímu učiteli vamberecké obecní školy. Jak ovšem víme, nádoba i textilie, v níž byly peníze zabaleny, se přesto nedochovaly, neboť po pozdějším uložení na městském úřadě byly některým jeho zaměstnancem vyhozeny na smetišť (Brádle 2018, 9). Zmiňovaný J. F. Král údajně o objevu informoval mj. dnešní Národní muzeum v Praze s tím, zda tato instituce o soubor stojí pro své sbírky (*Zpráva Okresní správě politické Rychnov*). Zde se však žádné mince prokazatelně související s popisovaným depotem nenacházejí.²

1 Za pomoc při vyhledávání materiálů k mincovním nálezům Rychnovska děkuji pracovníkům Státního okresního archivu Rychnov nad Kněžnou.

2 Za sdělení děkuji PhDr. Janu Boublíkovi z numismatického oddělení Národního muzea v Praze.

Zpráva četnické stanice přináší velmi jednoduchý popis celé hotovosti. Podle něho mělo její základ tvořit asi 1000 drobných stříbrných „husitských“ peněz. Dále měla obsahovat kolem 100 českých grošů „Václava II.“, přibližně 30 „křížáckých“ peněz a několik stříbrných „cizích“ peněz (*Zpráva Okresní správy politické Rychnov*). Tento původní popis musíme poněkud poopravit. Předně nález tvořilo podstatně více mincí, než byl prvotní odhad nečištěných (a minimálně částečně slepených) ražeb. Ony nejvíce zastoupené „husitské“ peníze evidentně ve skutečnosti představovaly z velké části bílé peníze jagellonského období. Na minimálně některých pražských groších sice byl správně rozpoznán lícni vnitřní opis SECVNDVS, ale jméno panovníka nepatřilo Václavu II. (WENCEZLAVS), nýbrž Vladislavu II. Jagellonskému (WLADISLAVS). Pod „křížáckými“ penězi pak můžeme celkem bez problémů spatřovat v první řadě tyrolské krejcary, resp. jim podobné ražby (např. z Luzernu). Malá příměs dalších „cizích“ mincí je v souladu s dosud spolehlivě známou částí depotu.

I když celkové uváděné počty jednotlivých ražeb jsou velmi nepřesné a je třeba je tak brát s patřičnou rezervou, odpovídají nám částečně na jednu otázku, kterou nebylo možné dříve vůbec zodpovědět, a totiž na přibližný poměr mezi drobnou mincí a pražskými groši v depotu (*Brádle 2018*, 205–206). Nyní můžeme říci, že většinu souboru reprezentovaly nižší nominály a groše tvořily evidentně jeho menšinu.

Citovaný rozbor nálezu (*Brádle 2018*) zdaleka neobsahoval informace o všech původně v něm zastoupených ražbách, neboť depot se jako celek do dnešní doby nezachoval a osud jeho podstatné části je neznámý. Dřívější práci lze v současné době ovšem doplnit o dalších 56 mincí. V jejich případě se jedná o pražské groše Jiřího z Poděbrad (1458–1471) a Vladislava II. Jagellonského. Tyto ražby se v minulosti nacházely v muzeu ve Vamberku a při zpracování ostatních mincí se je nepodařilo jednoznačně identifikovat (*Brádle 2018*, 11–12, pozn. 20).

Vamberecké muzeum (k jeho dějinám *Pavel 1968*, 180–182; *Vinterová 2017*, 30–31; přehledový popis vývoje jeho numismatické sbírky *Brádle 2021*, 23–30) mělo získat z depotu 72 grošů, které byly do evidence zapsány jako mince Vladislava II. Jagellonského (*Inventář Vamberk I*, 108, inv. č. 4274).³ Stejný počet ražeb je sice uveden i v dalším sbírkovém inventáři, kde se navíc zmiňuje jako rok jejich získání 1932 (*Inventář Vamberk II*, nestránkováno, inv. č. 1382), ale už v první uvedené knize byla poznamenána oprava na 61 kusů. Je tedy otázkou, zda původní počet byl chybný, nebo následně došlo k „odtržení“ menšího množství grošů od jejich zbytku.

Tyto pražské groše na rozdíl od jiných ražeb z popisovaného nálezu nebyly součástí vzájemné výměny v roce 1968 mezi dnešním Muzeem východních Čech v Hradci Králové (dále jen MVČ HK) a muzeem ve Vamberku (*Brádle 2018*, 11). V nové evidenční vamberecké knize ze 70. let ovšem odkaz na depot již nenajdeme (*Inventář Vamberk III*)⁴ a nelze říci, zda o jejich přesném náleзовém původu v danou chvíli vůbec někdo věděl (*Brádle 2018*, 11–12).⁵

3 Za možnost prostudovat materiály k dějinám muzea ve Vamberku, jež jsou uloženy v rychnovském muzeu, a doplňující konzultace k nim bych rád poděkoval Mgr. Tomáši Zelenkovi, Mgr. Tereze Vinterové a Ing. Tereze Zemánkové. V předchozí práci věnované nálezu byla kniha nepřesně zmíněna jako specializovaný inventář mincí (*Brádle 2018*, 11, pozn. 18), ačkoliv obsahuje údaje i o jiných artefaktech.

4 Podnětem pro založení inventáře byly výsledky revize, jež ukázala ve sbírkové evidenci výrazné nedostatky a jako celek ji označila za zcela nevyhovující (*Brádle 2021*, 26, pozn. 14). Inventář tak vznikl ve značné rychlosti, což se bohužel odráží na jeho výpovědní hodnotě.

5 To, že o spjitosti nějakých mincí s popisovaným nálezem byly tehdy jen mlhavé představy, svědčí soupis archeologických nálezů ve sbíre vambereckého muzea z roku 1972. Ten s otázkou u jedné z položek („Depot mincí, 13 ks“) uvádí, že se může jednat o exempláře evidované jako ono staré inventární číslo 1382 (*Soupis archeologických nálezů*, 9, č. 49/71–V). Přitom vzhledem ke struktuře těchto ražeb z rozebíraného depotu pocházet v žádném případě nemohou. K tomu je třeba dodat, že citovaný dokument představuje, minimálně v případě numismatického materiálu, velmi problematický pramen informací. Zavádějící je již jeho samotný název, neboť řada položek v něm uvedená nezahrnuje mince se známým náleзовým původem. Naopak u některých je jasné, že se do muzejní sbírky dostaly jiným způsobem. Těžko říci, podle jakého klíče byly některé položky do něho zařazeny, protože obdobné ražby, které také sbírka obsahovala, v něm chybí. Stejně nelze nijak zvlášť spoléhat na lokace těchto (občas evidentně jen údajných) nálezů. Pramen nemohl zjevně vzniknout na základě detailního studia a soudě podle popisů některých ražeb vznikl naopak evidentně bez elementárních znalostí z oblasti numismatiky.

Ačkoliv v opakovaně citované publikaci o nálezů bylo uvedeno, že někdejší vamberecká muzejní sbírka čítá v součtu více než oněch 72 pražských grošů Vladislava II. Jagellonského (*Brádle 2018*, 12, pozn. 20), během dalšího studia materiálů k numismatickým sbírkám muzeí Rychnovska se postupně podařilo zjistit přesný původ některých mincí, takže se okruh ražeb, jež by mohly pocházet z nálezů J. Poborského, snižoval. Díky přiřazení části souborů jiným regionálním institucím musíme dřívější informaci o výskytu pražských grošů Vladislava II. Jagellonského v samotné vamberecké sbírce v současnosti korigovat. Ta neobsahovala tolik ražeb, jak se dříve zdálo, a vylučovací metodou nakonec zůstal jediný soubor, který mohl pocházet z rozebíraného depotu. Jednalo se o 56 pražských grošů zapsaných pod někdejší pořadovým číslem 327/70 (*Inventář Vamberk III*, 10). Po převedení vamberecké sbírky do muzea v Rychnově byly zapsány pod přírůstkové číslo 5034/1978, resp. inventární číslo 18–A–181 (*Kniha přírůstků Rychnov*, 65).

Groše byly v roce 1987 součástí velkého převodu do MVČ HK. Ani na převodním seznamu není jejich nálezový původ poznamenán, ale nechybí zde odkaz na předchozí evidenci rychnovského muzea (*Převodní seznam*, položka č. 450). Po zjištění souvislosti těchto ražeb s vambereckým depotem byly zaevidovány pod inventární čísla N/N 27.047–27.102.

Katalog mincí

ČECHY, Jiří z Poděbrad (1458–1471)

mincovna: *Kutná Hora*, řezač želez Jan zlatník, AR pražský groš, z let 1469–1471

Lit.: *Cycoňová – Richtera 2015*, 130–131, I.c/1.

1. 2,684 g; 26,6/27,5 mm⁶ (inv. č. N/N 27.047)

Lit.: *Cycoňová – Richtera 2015*, 130–131, I.c/?.

2. 2,839 g; 26,8/27,2 mm (inv. č. N/N 27.048)

Vladislav II. Jagellonský (1471–1516)

mincovna: *Kutná Hora*, řezač želez Jan zlatník sám nebo s dílnou

s Řihou zlatníkem a asi Jišou, AR pražský groš, z let 1471–asi 1476⁷

Lit.: *Hásková 1971*, 29, I.a/(3?).

3. 2,631 g; 27,3/28,2 mm (inv. č. N/N 27.051)

Lit.: *Hásková 1971*, 29, jako I.a/3, ale písmeno „N“ ve slově PRAGENSES se šikmým dřikem.

4. 2,647 g; 27,1/27,7 mm (inv. č. N/N 27.049)

5. 2,502 g; 27,4/27,7 mm (inv. č. N/N 27.050)

Lit.: *Hásková 1971*, 29, I.a/(8?).

6. 2,841 g; 27,0/27,4 mm (inv. č. N/N 27.052)

Lit.: *Hásková 1971*, 29, jako I.c/1, ale písmeno „N“ ve slově PRAGENSES se šikmým dřikem a opravované písmeno „D“ ve slově SECVNDVS.

7. 2,691 g; 27,5/28,4 mm (inv. č. N/N 27.053)

6 Uváděné rozměry představují minimální a maximální průměr.

7 K otázkám datace a možného autorství razidel typů Hásková (1971) I–XI níže v textu. Za předchozí vzájemnou diskuzi na toto téma děkuji Mgr. Ondřeji Černoorskému. K jím navrženému rozlišení podoby ocasu lva u jednotlivých typů pražských grošů (*Černoorský 2016*, 17–27) bylo přihlíženo při určování ražeb z vambereckého nálezů.

Lit.: *Hásková 1971*, 29, I.1/?.

8. 2,582 g; 27,6/27,9 mm (inv. č. N/N 27.054)

Lit.: *Hásková 1971*, 29, (I?).a/(3 n. 7–8?).

9. 2,894 g; 26,8/27,5 mm (inv. č. N/N 27.057)

Lit.: *Hásková 1971*, 29, (I?).?/?.

10. 2,764 g; 26,9/27,5 mm (inv. č. N/N 27.055)

Lit.: *Hásková 1971*, 29, II.a/(3?).

11. 2,268 g; 28,0/28,6 mm (inv. č. N/N 27.056)

Lit.: *Hásková 1971*, 31, V.a/(2?).

12. 2,474 g; 27,0/28,0 mm (inv. č. N/N 27.058)

řezač želez Říha zlatník s dílnou asi s přítomností Jíši, AR pražský groš,
asi z let 1476–min. 1479

Lit.: *Hásková 1971*, 33, IX.c/(1?).

13. 2,223 g; 25,9/26,9 mm (inv. č. N/N 27.059)

Lit.: *Hásková 1971*, 34, X.c/1.

14. 2,623 g; 27,0/27,6 mm (inv. č. N/N 27.060)

Lit.: *Hásková 1971*, 34, X.c/2.

15. 3,131 g; 27,0/27,7 mm (inv. č. N/N 27.061)

16. 2,464 g; 28,0/28,7 mm (inv. č. N/N 27.062)

17. 2,454 g; 26,7/27,7 mm (inv. č. N/N 27.063)

Lit.: *Hásková 1971*, 34, (X?).c/2.

18. 2,766 g; 26,9/27,5 mm (inv. č. N/N 27.064)

řezači želez Říha zlatník a Jíša s dílnou, AR pražský groš, asi 1479 nebo poté

Lit.: *Hásková 1971*, 34–35, av. XI.a/1–4 a rv. jako X.

19. 2,759 g; 25,7/26,3 mm (inv. č. N/N 27.065)

Lit.: *Hásková 1971*, 33–35, av. XI.a/? a rv. jako IX–X, ale varianta ocasu lva.

20. 2,469 g; 28,1/29,2 mm (inv. č. N/N 27.066)

řezač želez Jíša, AR pražský groš, asi z let někdy po 1479–1494

Lit.: *Hásková 1971*, 35, XI.a/8.

21. 2,648 g; 26,0/27,8 mm (inv. č. N/N 27.067)

Lit.: *Hásková 1971*, 35, av. XI.a/19–21 a rv. XI.a/10 n. 30.

22. 2,672 g; 26,4/27,6 mm (inv. č. N/N 27.068)

Lit.: *Hásková 1971*, 35, XI.a/28.

23. 2,721 g; 26,7/27,1 mm (inv. č. N/N 27.069)

24. 1,811 g; 26,6/27,2 mm (inv. č. N/N 27.070)

Lit.: *Hásková 1971*, 35, jako XI.a/28, ale možná chyborážba WLACISnAVS.
25. 2,691 g; 26,6/27,2 mm (inv. č. N/N 27.071)

Lit.: *Hásková 1971*, 35, XI.a/?.
26. 2,909 g; 27,0/27,7 mm (inv. č. N/N 27.072)
27. 2,560 g; 26,1/26,7 mm (inv. č. N/N 27.073)

řezač želez Blažek Dráb, AR pražský groš, z let 1494–1502
Lit.: *Hásková 1971*, 38, jako XII.e/1, ale chyborážba SECVNDS, tvar písmena „N“ ve slově PRAGENSES nejistý.
28. 2,722 g; 26,6/27,2 mm (inv. č. N/N 27.075)

Lit.: *Hásková 1971*, 38, jako XII.e/3, ale chyborážba WVVLADISLAVS.
29. 2,687 g; 26,5/27,2 mm (inv. č. N/N 27.074)

Lit.: *Hásková 1971*, 38, jako XII.f/1, ale písmena „S“ na rv. obrácená, tvar písmena „N“ ve slově PRAGENSES a počet měsíčků v hřívě lva nejisté.
30. 2,140 g; 25,8/26,4 mm (inv. č. N/N 27.076)

Lit.: *Hásková 1971*, 38–39, av. jako XIII.c/? a rv. jako XII.f/(11–12?).
31. 2,719 g; 26,6/27,2 mm (inv. č. N/N 27.077)

řezač želez Hanuš z Řásné s dílnou, AR pražský groš, asi z let 1502–min. 1509
Lit.: *Hásková 1971*, 39, XIII.d/(2 n. 5?).
32. 2,375 g; 26,7/27,3 mm (inv. č. N/N 27.078)

Lit.: *Hásková 1971*, 39, jako XIII.(d?)/5, ale písmeno „N“ ve slově PRAGENSES bez šikmého dřívku.
33. 2,192 g; 25,9/26,7 mm (inv. č. N/N 27.089)

Lit.: *Hásková 1971*, 39, jako XIII.e/2, ale všechna písmena „S“ na av. s patkami.
34. 2,788 g; -/27,8 mm (inv. č. N/N 27.079)
35. 2,179 g; 24,5/25,9 mm (inv. č. N/N 27.080)
36. 2,329 g; 27,1/27,6 mm (inv. č. N/N 27.081)
37. 2,286 g; 26,9/27,9 mm (inv. č. N/N 27.082)
38. 2,439 g; 27,4/28,3 mm (inv. č. N/N 27.083)
39. 2,808 g; 27,4/28,2 mm (inv. č. N/N 27.084)

Lit.: *Hásková 1971*, 39, jako XIII.e/(2?), ale všechna písmena „S“ na av. s patkami.
40. 2,356 g; 26,8/27,5 mm (inv. č. N/N 27.085)

Lit.: *Hásková 1971*, 39, jako XIII.e/1–4, ale všechna písmena „S“ na av. s patkami.
41. 2,810 g; 26,3/27,3 mm (inv. č. N/N 27.086)

Lit.: *Hásková 1971*, 39, jako XIII.e/(1–4?), viditelná písmena „S“ na av. s patkami.
42. 1,730 g; 27,0/28,1 mm (inv. č. N/N 27.087)

Lit.: *Hásková 1971*, 39, jako XIII.(e?)/2, ale všechna písmena „S“ na av. s patkami.
43. 2,450 g; 26,4/27,1 mm (inv. č. N/N 27.088)

Lit.: *Hásková 1971*, 39, jako XIII.e/2, ale všechna písmena „S“ na av. s patkami a na rv. tečka navíc u hřivy lva.

44. 2,693 g; 26,6/27,1 mm (inv. č. N/N 27.090)

Lit.: *Hásková 1971*, 40, XV.a/(1?).

45. 2,695 g; 27,3/27,8 mm (inv. č. N/N 27.091)

Lit.: *Hásková 1971*, 40, XV.a/1 n. 2.

46. 2,630 g; 27,1/27,9 mm (inv. č. N/N 27.092)

Lit.: *Hásková 1971*, 40, jako XV.a/1, ale přítomnost drobného měsíčku ve spodní řadě hřivy lva na rv. nejistá.

47. 2,692 g; 28,3/28,8 mm (inv. č. N/N 27.093)

Lit.: *Hásková 1971*, 40, jako XV.a/1, ale bez drobného měsíčku ve spodní řadě hřivy lva na rv. (?) a na av. nejistý tvar koruny.

48. 2,434 g; 27,6/28,5 mm (inv. č. N/N 27.094)

Lit.: *Hásková 1971*, 42, XXI.e/1.

49. 2,606 g; 27,4/28,4 mm (inv. č. N/N 27.095)

Lit.: *Hásková 1971*, 43, jako XXII.a/4, ale koncové písmeno „S“ ve slově SECUNDUS odlišně otočené.

50. 3,113 g; 27,9/28,5 mm (inv. č. N/N 27.096)

AR pražský groš, asi z let po 1509–1516

Lit.: *Hásková 1971*, 44, (XXIII?).(c?)/(3?), tvar koruny na av., rozložení teček u ocasu lva (bez jazyka) na rv. i část opisových znamének na obou stranách neurčené.

51. 2,559 g; 27,5/28,1 mm (inv. č. N/N 27.097)

Lit.: *Hásková 1971*, 44, av. XXIII.d/8 a rv. XXIII.b/3.

52. 2,671 g; 27,8/28,3 mm (inv. č. N/N 27.098)

Lit.: *Hásková 1971*, 44–45, av. XXIII.f/1–2 a rv. XXIII.d/7.

53. 2,884 g; 28,2/28,5 mm (inv. č. N/N 27.099)

Lit.: *Hásková 1971*, 42–45, koruna na av. jako XXI.d, XXII.c a XXII.e, lev na rv. jako XXI a XXIV, neuvedená opisová varianta.

54. 2,845 g; 27,1/27,6 mm (inv. č. N/N 27.102)

Lit.: *Hásková 1971*, 44–45, av. jako XXIV.c/1–3, ale koruna s dvojicí teček, lev na rv. jako XXIII, neuvedená opisová varianta.

55. 2,762 g; 27,8/28,5 mm (inv. č. N/N 27.100)

Lit.: *Hásková 1971*, 44–46, av. XXIV.f/1, lev na rv. jako XXIII, neuvedená opisová varianta.

56. 2,611 g; 28,0/28,6 mm (inv. č. N/N 27.101)

Obr. 1a. Vamberk – hromadný nález mincí (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká).

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

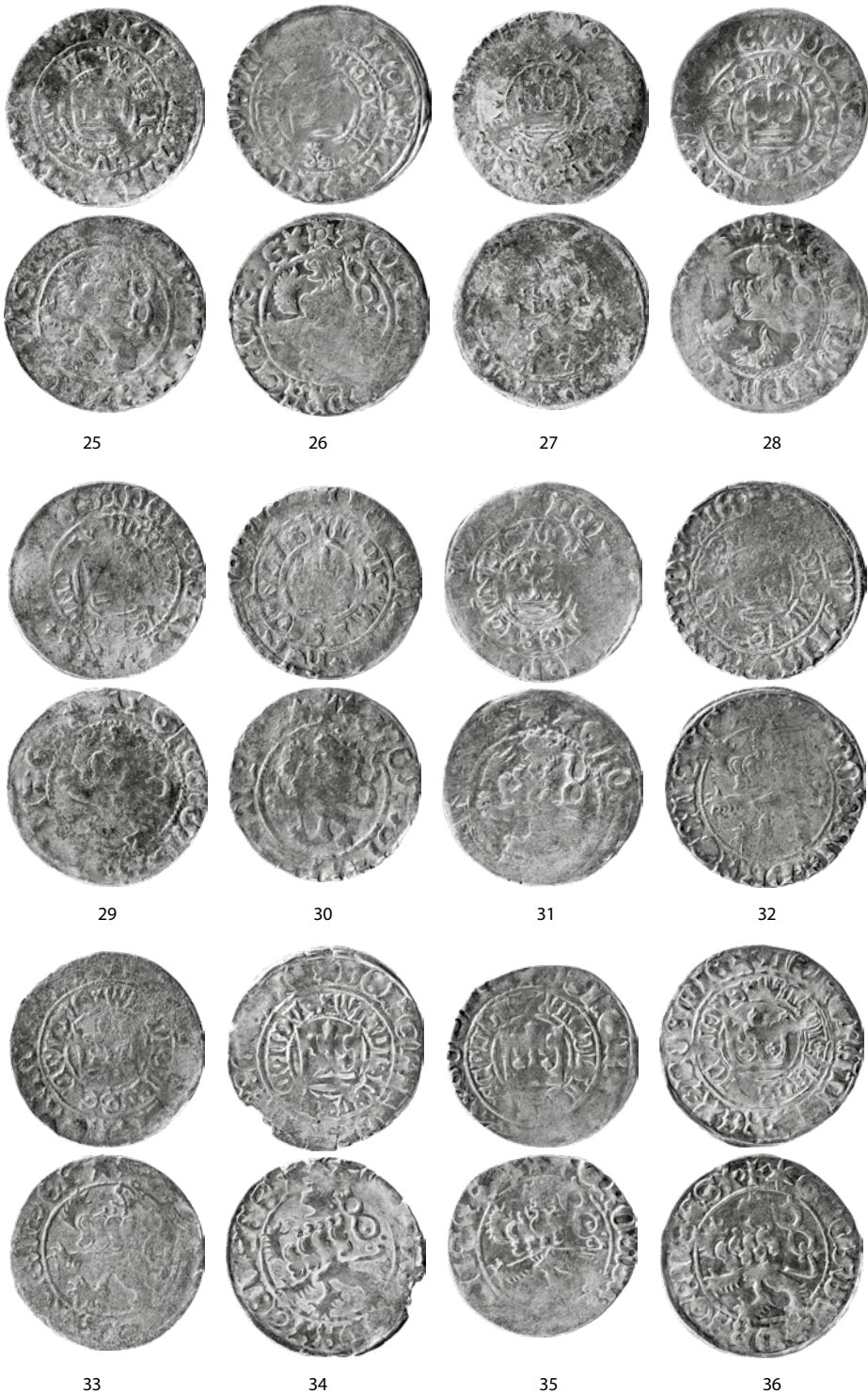
23

24

Obr. 1b. Vamberk – hromadný nález mincí (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká).

Obr. 1c. Vamberk – hromadný nález mincí (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká).

Obr. 1d. Vamberk – hromadný nález mincí (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká).

Obr. 1e. Vamberk – hromadný nález mincí (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká).

Prezentované mince představují dva pražské groše Jiřího z Poděbrad a 54 pražských grošů Vladislava II. Jagellonského. To na první pohled mírně odporuje výše uvedeným zmínkám v písemných materiálech, podle kterých mělo vamberecké muzeum získat pouze ražby druhého jmenovaného panovníka. Tuto informaci však musíme brát pouze jako rámcovou, neboť do muzea byly mince koupeny v nečištěném stavu (k očištění došlo teprve v MVČ HK). Na groších pokrytých v různé míře korozí nemuselo být pro méně „cvičené oko“ snadné poznat, že zde jsou zastoupeny i nějaké mince z předjagellonského období. Jejich přítomnost v nálezů není nijak překvapivá vzhledem k tomu, že také další depoty ukryté v průběhu 1. třetiny 16. století celkem běžně v určitém množství zahrnují starší pražské groše, a to především Václava IV. (1378–1419) a Jiřího z Poděbrad. Jako příklady lze uvést složení souborů z Tábora (*Krajíc – Chvojka 2007*) či Kosiček (*Brádle 2011*). Naopak jako zjevně zavádějící je třeba přijímat informaci o četném výskytu grošů Václava II. (*Zpráva Okresní správě politické Rychnov*), vzniklou původním chybným čtením popisu. Jejich výraznější přítomnost v depotu je jen málo pravděpodobná. Na druhou stranu musíme dodat, že rovněž v blízkém (z hlediska Vamberka) nálezů z Týniště nad Orlicí měly být v nějakém měřítku obsaženy (*Šůla 1966b*, 53–54, č. 95; *Brádle 2016*, 87–89).

Vzhledem k tomu, že v tomto článku popsáný soubor čítá 56 kusů, nebyly evidentně identifikovány všechny groše původně zakoupené do muzea ve Vamberku. Minimálně nám jich chybí pět, případně až 16, abychom se dostali na někdejší počet 61 (72) kusů. S jejich dohledáním již příliš počítat nelze. Kromě toho, že v prohlédnutých písemných materiálech nebyl nalezen odkaz, který by k identifikování vedl, situaci komplikuje nejistota ohledně jejich automatického spojování s mincovnictvím Vladislava II. Jagellonského. Jestliže ve výše prezentované části depotu jsou přítomny rovněž jiné groše, musíme s touto eventualitou počítat i v případě zbylých.

V předloženém příspěvku popsáné ražby doplňují osm dříve známých pražských grošů (*Brádle 2018*, 15–19), takže celkem v tuto chvíli můžeme spojit s vambereckým nálezem 64 mincí tohoto nominálu. Ačkoliv k předpokládanému ukrytí hotovosti došlo teprve někdy okolo roku 1526 (*Brádle 2018*, 205), neobjevuje se mezi nimi žádný exemplář Ludvíka Jagellonského, což však není překvapivé vzhledem k známé vzácnosti Ludvíkových ražeb. V případě Vladislavových grošů máme ovšem před sebou průřez typů od nejstarších až po ty nejmladší. Bohužel u řady z nich je zcela přesné určení komplikováno jejich stavem. Kromě dřívějších nedostatků zapříčiněných prací v mincovně (nedoražená místa, dvojráz, excentrická ražba) vykazují dnes opakovaně v různé míře korozi narušený povrch. Díky tomu nejsou na nich některé potřebné prvky vůbec zřetelné nebo je jejich podoba nejistá.

Dosud standardně používanou typologii Vladislavových pražských grošů publikovala již před delší dobou Jarmila Hásková (1971). Díky dlouhé vládě a tehdejší značné produkci kutnohorské mincovny existují jeho groše v mnoha typech a variantách (obrazu i opisu), k nimž se přidávají nejrůznější chyborážby. Důsledkem je zřetelná neúplnost citované typologie, jež se následně dobře ukázala při zpracování grošů z Chaurovy sbírky stejnou autorkou (*Hásková 1991*, 117–156, č. 400–561 a 247–274, č. 400–561). Každý větší nově zpracovávaný soubor dále přináší neznámé ražby nebo kombinace už podchycených razidel. Velkým přínosem v této souvislosti jsou publikované rozbory hromadných nálezů, z nichž je třeba uvést alespoň již zmíněný rozsáhlý poklad z Tábora (*Krajíc – Chvojka 2007*, 287–307). Ty doplňují četné drobnější studie věnované konkrétním ražbám nebo některým dílčím aspektům, takže v současné době nemusí být pro badatele úplně jednoduché se v problematice orientovat a citelně narůstá potřeba nového celkového zpracování. Rovněž v tomto příspěvku prezentovaný soubor obsahuje opakovaně groše, jež nejsou v typologii J. Háskové (1971) uvedeny. Nemusí se však nutně jednat o neznámé ražby, protože byly publikovány v rámci jiných prací.

J. Hásková položila na samotný počátek Vladislavova panování jako svůj první typ mince, jež obrazově navazují na groše Jiřího z Poděbrad a jako tvůrce razidel označila Jana zlatníka (*Hásková 1971*, 21, 29). To, že se skutečně jedná o nejstarší Vladislavův typ, dosvědčuje vedle ztvárnění obrazu rovněž struktura zachovaných pražských grošů z nálezů v Rychnově nad Kněžnou z roku 1963 (*Šůla 1966a*, 247–248). V něm jsou, kromě menší příměsi v podobě ražeb Václava IV., ve vyrovnaném počtu zastoupeny groše Jiřího z Poděbrad a Vladislava II. Jagellonského, přičemž druhého (v případě spolehlivě určitelných mincí) reprezentuje pouze první typ. Z toho lze vyvodit, že k ukrytí této hotovosti došlo relativně nedlouho po jeho nástupu na český trůn.⁸

Pokud se vrátíme k mincím z Vamberka, tak s typem Hásková (1971) I se setkáme minimálně v šesti případech (ve dvou dalších je příslušnost k němu pravděpodobná), přičemž u třech zjistíme rozdíly oproti citovanému typologickému rozboru. Na dvojici grošů (kat. č. 4–5), jinak odpovídajících variantě I.a/3, spatříme písmeno „N“ ve slově PRAGENSES se šikmým dřikem. Takové mince jsou přitom relativně běžné a známe je např. z Chaurovy sbírky (*Hásková 1991*, 248, č. 401–402), z depotů z Tábora (*Krajíc – Chvojka 2007*, 288, poř. č. 1/159,

8 Tento závěr byl učiněn na základě prohlídky z nálezů dochovaných ražeb, jež jsou uloženy aktuálně ve sbírce MVČ HK. Je však nutno brát v potaz, že celistvost souboru nebyla jistá již v době zpracování J. Šůlou (1966a, 248) a případně chybějící mince mohly teoreticky představovat i ražby jiných typů.

1/354, 1/547, 1/1064, 1/1227, 2/1500 a 2/2187), Kosiček (*Brádle 2011*, 16, č. 5–7) nebo Pl-chůvek (*Militký – Černožorský – Vích 2018*, 161, č. A2).⁹ Písmeno „N“ se šikmým dřikem ve slově PRAGENSES spatříme také na exempláři odpovídajícím jinak variantě I.c/1 (kat. č. 7). Ani takové ražby nejsou žádnou novinkou, neboť se mj. objevily ve zmíněných souborech z Tábora (*Krajíc – Chvojka 2007*, 288, poř. č. 1/119, 1/1066, 1/1108, 2/1850, 2/1990, 2/2233 a 2/2306) a Kosiček (*Brádle 2011*, 16–17, č. 8). Při pozornějším pohledu na groš z Vamberka navíc zjistíme, že při zhotovování příslušného razidla byl ve slově SECVNDVS nejprve použit místo písmena „D“ nějaký chybný punc, ale tvůrce si omylu všiml a opravil jej.

Jestliže na stanovení prvního typu panuje v odborné literatuře shoda, dále už situace tak jednoznačná zdaleka není. V typologii J. Háskové jsou s činností Jana zlatníka spojovány rovněž typy II–VI, které autorka datovala do let 1471–1477. Na ně dle jejího názoru navazovaly typy VII–X, datované 1477–1479 a spojované s osobou zlatníka Říhy. Po nich měla následovat dlouhodobá ražba jediného typu XI v letech 1479–1494 řezače želez Jiří (*Hásková 1971*, 29–37). Takové přiřazení jednotlivých typů ke konkrétním tvůrcům razidel a i jejich datace však byly následně z různých důvodů zpochybněny, resp. o nich byla vedena diskuze, která trvá do současnosti.

Podstatnou roli v této diskuzi hraje relativně značná proměnlivost některých prvků na groších typech I–X. Problému se zřetelnou variabilitou obrazu u části mincí si byl vědom již Jiří Schiller (*1991*, 132–139). Důvod spatřoval v tom, že zlatník Jan v důsledku svého onemocnění nebyl schopen razidla časem zhotovovat a práci vykonával tovaryš Říha, který posléze převzal po Janově smrti (posunutý už do roku 1476) vedení dílny (*Schiller 1988*, 115–122; *1990*, 102–106). S tímto názorem byl vysloven souhlas v rámci zpracování depotu z Kosiček, když byly groše typů I–VI označeny jako výsledek samotné práce zlatníka Jana nebo s podílem zlatníka Říhy a datovány do let 1471–1476 (*Brádle 2011*, 15). Ve stejné práci bylo uvedeno, že ani groše přiřazené do let 1476–1479 typů VII–X nejsou výsledkem činnosti jediného tvůrce, ale je třeba opět počítat s dílenskou výrobou razidel více osobami (*Brádle 2011*, 22–23). Možný důvod zmínil dříve opět J. Schiller (*1988*, 120; *1990*, 105), který znovu poukázal na nemoc zlatníka Říhy neschopného práce.

U hojně se vyskytujících typů IX a X se míra komplikací zřetelně navýšila kvůli tomu, že badatelé se musí kromě variability obrazu vypořádat ještě s jejich nejednoznačně interpretovatelným popisem (*Černožorský 2016*, 17). Ve zpracování souboru z Kosiček byly provizorně rozčleněny podle výskytu jazyka v tlamě lva a dále podle mohutnosti jeho „ochlupení“ (*Brádle 2011*, 24–25). Právě výraznost provedení „srsti“ byla použita jako dělicí kritérium v rámci publikace o tábořském pokladu, jak vyplývá z vyjádření o typu X, že „jeho základním znakem je výrazně ochlupený lev“ (*Krajíc – Chvojka 2007*, 293–294). Obrazová proměnlivost a zároveň značná frekvence výskytu obou typů vedla k zpochybnění i jejich časového zařazení do pouze krátkého intervalu navrženého J. Háskovou (*Hampl – Smělý 2011*, 125).

V rámci studie z Kosiček pak byly ještě samostatně vyčleněny exempláře, na jejichž líci se objevily „zjednodušené“ koruny, typické pro groše připisované J. Háskovou Jiřovi a jeho typu XI, a to v kombinaci s lvem se lví typu X z dílny Říhy, podle tehdy použitého členění tedy s těmi bez jazyka (*Brádle 2011*, 35–36). Takové ražby byly následně zmíněny i v rámci popisu malého nálezů z Bukoviny (*Brádle 2013b*, 128–131). Pokud byla podoba koruny jistá, tak ta Jiřova se opět vyskytla pouze dohromady se lvem bez jazyka typu X. Zajímavý by byl výskyt groše se lvem VII či VIII a s touto korunou, ale na dané minci nebyla dostatečně zřetelná. K souboru z Bukoviny lze poznamenat, že jde přes určitou problematičnost o potencionálně chronologicky citlivý materiál vzhledem k evidentně nejmladším ražbám odpovídajícím typu XI.

---

9 Přítomny jsou i mezi groši v rychnovském depotu z roku 1963 (viz předchozí poznámka).

Ačkoliv autor předložené práce použil jako kritérium pro členění typů IX a X výskyt jazyka rovněž v dalších textech,¹⁰ jako podstatně vhodnější se ukazuje jejich rozdělení podle provedení ocasu lva (ocas „a“ – typ IX; ocas „b“ – typ X), jak je navrhl O. Černohorský (2016, 23, tab. 2, obr. 1). Jeho studie přinesla do značné míry odlišný pohled na chronologii i autorství razidel Vladislavových grošů původních typů J. Háskové (1971) I–XI. Především na základě ztvárnění ocasu vytvořil dvě skupiny, kdy první s formou „a“ (typy I, IV–VII, IX) spojil se zlatníky Janem a Říhou a lety 1471–1479. Druhou s ocasem „b“ (typy II–III, VIII, X–XI) měly reprezentovat ražby Jiši z období 1479–1494 (Černohorský 2016, 25, tab. 3). V návaznosti na takto publikovaných závěrech byly nověji datovány a určeny např. groše z nálezů z Plochůvek (Militký – Černohorský – Vích 2018, 161–164).¹¹

Přestože Černohorského detailní studie přináší řadu podnětů do diskuze, musíme jeho rozdělení typů I–XI na uvedené dvě časově jasně odlišitelné skupiny zjevně odmítnout. Ztvárnění ocasu nemá pro stanovení chronologie takový význam, jaký mu byl připsán. Na vyvrácení správnosti tohoto členění ukazují struktura pražských grošů Vladislava II. Jagellonského v depotu z Hostinného z roku 1935 (Brádle 2023). Mezi odsud pocházejícími ražbami se objevily pouze typy I–VI (čili ty s formou ocasu „a“ i „b“). Svým složením tento nález potvrzuje závěr J. Háskové (1971), která právě z nich vytvořila svou první chronologickou skupinu. Z jejího pohledu mladší groše typů VII–X tu zaznamenány už nebyly.¹² Z tohoto důvodu bylo v katalogu vambereckých mincí výše v zásadě respektováno její časové rozdělení ražeb.

I když nález z Hostinného nám pomáhá poněkud problematiku objasnit, zůstává ražba typů I–XI obestřena řadou otázek, na které jednoznačnou odpověď v tuto chvíli neznáme. Logicky se tak pohybujeme „pouze“ na bázi více či méně odůvodněných konstrukcí. Jistá slabá místa mají veškerá dosavadní stanoviska, jež musíme chápat jako do jisté míry subjektivní mínění daného badatele. Takto je třeba přistupovat i k závěrům v tomto článku, kdy se jeho autor přiklonil k jednomu z možných řešení (srov. Brádle 2023, 101–105).

Důležitými proměnnými (či spíše neznámými), které podobu grošů ovlivňovaly, je fungování dílen zlatníků Jana, Říhy a Jiši, jejich personální obsazení a změny v osazenstvu. Podle názoru prezentovaného v tomto příspěvku nejsou vzhledem k proměnlivosti některých prvků razidla typů I–XI výsledkem práce pouze zmíněné trojice řezačů želez, ale jde o dílenské výroby, na nichž se podílelo v určité míře více „rukou“. Bohužel nevíme, jak se výše zmíněná onemocnění vedoucích projevovovala na jejich samotné činnosti v konkrétní chvíli. I když od jisté doby by nemohli vykonávat Jan i Říha fyzicky práci žádnou, stále zůstávali formálně v čele dílny a představovali odpovědné osoby za dodávaná razidla. Samotná změna ve vedení přitom nemusela nutně znamenat proměnu podoby mincí, neboť stávající puncy mohly být nadále používány. Pak je např. snadno možné, že ocas „a“ se objevuje ještě na groších typů VII a IX, ražených patrně až v době po smrti zlatníka Jana – pravděpodobného tvůrce této formy ocasu.

Ačkoliv verze ocasu „a“ bez jakýchkoliv pochyb (díky výskytu na groších Jiřího z Poděbrad i Vladislavově typu I) vznikla dříve než „b“, byly později obě po nějakou dobu používány souběžně. Posléze dochází k ukončení využívání formy „a“, zatímco ocas „b“ se standardně objevuje ještě na typu XI. Nutně se nabízí otázka, kdo byl tvůrcem této podoby ocasu. J. Schiller, který se mj. tímto prvkem obrazu zabýval, autoritativně tvrdí, že „tvůrcem puncu byl zcela jistě zlatník Říha“ a vznik puncu položil do roku 1473. Ten zároveň vystoupil s myšlenkou dočasného souběžného používání obou verzí ocasu (Schiller 1991, 136). Kdyby jeho

10 Použito bylo také v publikaci o vambereckém depotu (Brádle 2018, 15–16), kterou tento článek doplňuje.

11 Na tomto místě je třeba výslovně zdůraznit, že vlivem stavu, kdy pro rozdělení mincí mezi typy IX a X byla použita jednotlivými badateli odlišná kritéria, jsou v různých publikacích s totožným určením uvedeny jiné groše. V této práci bylo pro rozlišení typů IX–X přijato Černohorského dělení podle tvaru ocasu. Liší se tedy od předchozí studie o vambereckém depotu, kde byly mince určeny podle výskytu jazyka (viz předchozí poznámka).

12 I pro nález z Hostinného platí, že se nezachoval v úplnosti, a nelze vyloučit, že některé chybějící pražské groše mohly eventuálně patřit k nyní absentujícím mladším typům.

mínění bylo správné, znamenalo by to, že punc měl velmi dlouhou životnost, takže by byl řadu let po úmrtí svého tvůrce využíván na Jišově typu XI. To se nezdá být pravděpodobné. Blíže pravdě se jeví názor O. Černohorského (2016), který autorství spojuje se samotným Jišou. Ten mohl působit v dílně produkující razidla již v době, kdy k výrobě byly používány puncy nesoucí „rukopis“ zlatníka Jana. Jistotu o Jišově činnosti však nemáme. Musíme tedy připustit i teoretickou možnost, že do práce se zapojil až později. Pak by tvůrcem ocasu „b“ byl nám neznámý jiný člen dílny, který posléze pracoval pro Jišu, což se odrazilo na podobě typu XI. Autor tohoto příspěvku se podle stávajících znalostí domnívá, že Jiša spíše byl činný při výrobě punců pro razidla již v období před převzetím vedení dílny a je tak tvůrcem ocasu „b“.

Kromě ocasů „a“ a „b“ poukázal O. Černohorský na výskyt třetí formy „c“, kterou označuje jako náhradní kolek u typů IX–X (Černohorský 2016, 23, obr. 1). Také zde je otázkou, kdo byl autorem příslušného puncu. Odpověď na ni ovšem neznáme. Nejspíše jde o výtvar neznámého člena dílny, pracujícího patrně pod Říhou a/nebo snad posléze Jišou. V katalogu vambereckých mincí výše zjistíme jeden groš, kde byl použit právě zmíněný ocas „c“ (kat. č. 20). Zde by mohlo být důležité, že na aversu této mince je vyražena (hůře zřetelná) typická Jišova koruna typu XI. Groše s korunou typu XI byly sice v literatuře spojovány se lvem typu X (Brádle 2011, 35–36; Brádle 2013b, 128–131), jenže toto určení se opíralo o výskyt jazyka a tvar ocasu sledován nebyl. Na základě zběžné prohlídky, kterou v žádném případě nelze brát jako reprezentativní vzorek, byl na těchto „křížených“ ražbách pozorován ocas „b“ čili šlo by stále o typ X i podle rozdělení O. Černohorského (srov. kat. č. 19).

Groše kombinující na reversu starší podobu lva typu X (i varianty s ocasem „c“) a na aversu korunu typu XI by mohly pocházet snad z roku 1479. Tehdy by Jiša novou korunu vytvořil za nemocného (práce neschopného) Říhu. Případně je možné, že jsou takové ražby mladší a pocházejí až z let po 1479, neboť i po smrti Říhy se mohla razidla vyrábět za použití starších existujících kolků a teprve později v závislosti na opotřebování by byly nahrazovány. Postupně by se tak vytvořila typická podoba typu XI, k čemuž by tedy došlo až s blíže neurčitelným časovým odstupem od samotného Jišova převzetí vedení. Díky stabilizování situace ohledně výroby následně mohl daný typ být ražen po řadu let s minimálními proměnami.

To, co bylo dosud uvedeno, není úplně vyčerpávajícím vzhledem do celé velmi komplikované problematiky s některými (v současnosti) prakticky nřešitelnými otázkami. Protože předchozí text byl poněkud teoretizující a pro badatele, kteří se na jagellonské období nespécializují, i nepřehledný, je vhodné doplnit určitou sumarizaci.

Groše typu Hásková (1971) I stojí bezesporu na počátku typologie. Puncy k jejich razidlům vytvořil původně zjevně sám zlatník Jan. Už v době výroby tohoto nejstaršího typu by ho ale mělo postupně limitovat onemocnění, díky čemuž se začíná uplatňovat dílenská práce, jež se projevuje ve zvýšené variabilitě jednotlivých prvků obrazu. V Janově dílně působí mj. zlatník Říha, který se posléze stává jeho nástupcem v jejím čele. Snad ještě za Janova života zde pracuje i Jiša, který vytvoří nový tvar ocasu – dle O. Černohorského (2016) forma „b“. Ta je používána souběžně se starším tvarem „a“, vytvořeným zlatníkem Janem. Jeho samotné úmrtí (1476) se na podobě ocasu nijak neprojevuje a obě formy se uplatňují i nadále.

Díky nález z Hostinného (Brádle 2023) můžeme prokázat, že groše typů Hásková (1971) I–VI jsou starší než typy VII–X. Lze tak v zásadě přijmout autorčino časové určení, kdy první skupina pochází snad z let 1471–1476. Groše z druhé mohly být raženy minimálně do úmrtí Říhy (1479). Stávající puncy pak ještě ale pravděpodobně byly nějakou dobu používány, než byly kompletně nahrazeny prvky typu XI. Snad k roku 1479 a krátce poté bychom mohli klást groše se lvem typu X, na kterých se objevuje Jišova koruna na aversu. Jestli takové ražby začaly vznikat už před, nebo až po smrti Říhy, nejde říci. Do přibližně stejné časové roviny bychom položili i groše s Jišovou korunou, ale ocasem lva „c“. O něco dříve nejspíše vznikly exempláře, na nichž se objevuje také ocas „c“, ale tentokrát v kombinaci se starší korunou.

Po značně nepřehledné dosavadní situaci dochází ke stabilizaci dílny, která se projeví dlouhodobější ražbou jediného typu XI. Kdy přesně začal být ražen, je v současnosti nezodpověditelné. Mělo by to však být asi s určitým odstupem po roce 1479.

Pokud jde o samotný Jišův typ XI, tak ten se vyznačuje četnějším výskytem chyb v opisech. Takové ražby najdeme i mezi prezentovanými groši z vambereckého depotu. U jednoho exempláře (kat. č. 21) zjistíme chybně otočená obě písmena „S“ ve slově PRAGENSES. Totožnou chyborážbu znala již J. Hásková (1971, 35, XI/a.8) a objevila se rovněž v tábořském depotu (*Krajíc – Chvojka 2007*, 265, poř. č. 2/2235). Na jiném groši (kat. č. 25) se snad objevuje chybné WLACISNAVS. Taková chyba byla zastoupena v Chaurově sbírce (Hásková 1991, 261, č. 479). V rámci původní typologie J. Háskové (1971) nebyla dále uvedena kombinace líce XI.a/19–21 s rubem XI.a/10 nebo 30 (kat. č. 22), na němž je v opisu před GROSSI vyražena pouze jedna hvězdička s křížkem. Stejná kombinace je ale zmíněna v popisu pokladu z Tábora (*Krajíc – Chvojka 2007*, 240, poř. č. 2/1828).

Časté chyby se vyskytují rovněž na groších typu XII, které typologie J. Háskové spojuje s činností řezače želez Blažka Drába a datuje je do delšího období let 1494–1502 (Hásková 1971, 37–38). O jejich návaznosti na Jišův typ XI prokazatelně svědčí křížené ražby, kombinující práci obou tvůrců razidel. Takové ražby sice zachycuje citovaná typologická studie, ale nepřesně je přiděluje jen jednomu řezači jako varianty typů XI – Jiša (XI.h–i) a XII – Blažek Dráb (XII.a–c) (Hásková 1971, 36–37). Správné přidělení bylo nadneseno v publikaci o tábořském depotu (*Krajíc – Chvojka 2007*, 295, 297) a posléze použito ve zpracování nálezu z Kosiček (*Brádle 2011*, 47). Jako dílo obou tvůrců byly takové ražby označeny i v práci o depotu z Radče (*Brádle 2013a*, 14–15). Naproti tomu v nověji uveřejněném příspěvku o souboru z Pchůvek se jeho autoři přidrželi staršího rozlišení řezačů a zastoupený exemplář možné varianty XII.c/2 (kat. č. A62; s částečně problematicky znatelným obrazem) připsali jen Blažku Drábovi (*Militký – Černohorský – Vích 2018*, 164). Prezentovaná část vambereckého depotu tyto křížené ražby neobsahuje.

Z jednotlivých exemplářů typu XII se můžeme detailněji zastavit u groše kat. č. 28 s opisovou chyborážbou SECVNDS, jenž v zásadě odpovídá variantě XII.e/1 (tvar písmena „N“ ve slově PRAGENSES nejistý). Takové ražby jsou uvedeny v práci o tábořském depotu (*Krajíc – Chvojka 2007*, 114, poř. č. 1/1147 a 258, poř. č. 2/2104). V ní je zmíněna totožná chyba navíc s opravovaným písmenem „V“ (*Krajíc – Chvojka 2007*, 49, poř. č. 1/38). Chybné SECVNDS s opravou zjistíme v Chaurově sbírce, v níž je obsažen i exemplář bez ní (Hásková 1991, 265, č. 505 a 267, č. 519).¹³ Další groš odpovídající jinak variantě XII.e/3 má v opisu chybu WVVLADISLAVS (kat. č. 29). Ani ta není neznámá, jak dokládají ražby z Chaurovy sbírky (Hásková 1991, 265–266, č. 508–509), Tábora (*Krajíc – Chvojka 2007*, 245, poř. č. 2/1912) nebo Kosiček (*Brádle 2011*, 51, č. 118–119). Tábořský depot a Chaurova sbírka obsahují rovněž groše, na kterých jsou všechna písmena „S“ na rubu obrácená (Hásková 1991, 267, č. 518; *Krajíc – Chvojka 2007*, 47, poř. č. 1/9 a 55, poř. č. 1/135), stejně jako na vambereckém exempláři kat. č. 30 (na něm nejistý tvar písmena „N“ ve slově PRAGENSES a počet měsíčků v hřívě lva).

Nejzajímavější groš v rámci typu XII představuje kat. č. 31. Na něm vedle nevzhledného lva zjistíme podobně nehezky provedenou a zároveň vzácně se objevující korunu. Její výskyt uvádí typologická práce J. Háskové v kombinaci se lvem, který byl vytvořen řezačem želez Hanušem z Řásné, jako variantu „c“ typu XIII (Hásková 1971, 39). V jejím případě se jedná o kříženou ražbu spojující práci Blažka Drába s jmenovaným Hanušem z Řásné (viz níže). Stejnou korunu s Blažkovým lvem na rubu citovaná typologie nezmiňuje. Publikovány však byly exempláře z Chaurovy sbírky (Hásková 1991, 267, č. 520) nebo tábořského pokladu (*Krajíc – Chvojka 2007*, 48, poř. č. 1/12).

13 Chaurova sbírka zahrnuje dále groše se lvy typu XII a chybným SECVNDS na líci, na nichž jsou ale vyraženy oproti kusu z Vamberka odlišné koruny (Hásková 1991, 267–268, č. 520–521).

Výše bylo uvedeno, že varianta XIII.c představuje kříženou ražbu kombinující líc Blažka Drába a rub Hanuše z Řásné. S druhým z nich spojuje typologie J. Háskové i groše XIII.a–b, jejichž líc rovněž odpovídá Blažkově dílně. Naopak Hanušova koruna je uvedena u varianty XII.g, spojované dle podoby lva s Blažkem (*Hásková 1971*, 38–39). Všechny čtyři citované varianty reprezentují exempláře vzniklé díky použití razidel obou řezačů a původní připsání pouze jednomu není správné. Zpřesnění přineslo zpracování tábořského depotu (*Krajíc – Chvojka 2007*, 297, 299) a stejný závěr byl vysloven ve studii o nálezů z Kosiček (*Brádle 2011*, 51).

Již zmíněným typem XIII obecně začínají groše, které J. Hásková přiřazuje Hanuši z Řásné a dělí je na dvě skupiny. První datuje do let 1502–1509 a řadí k ní ražby XIII–XXIII.e. Druhou mají tvořit groše XXIII.f–XXVI z let 1509–1516, u nichž připouští činnost Zikmunda z Liboslavě (*Hásková 1971*, 39–46). I když později Zikmundovo působení omezila na rok 1516 (*Hásková 1991*, 155), J. Schiller jej vylučuje zcela. Hovoří však o možném spolupůsobení dílny (*Schiller 1988*, 122–124). Vzhledem k variabilitě prvků na groších typů XIII–XXVI byly v rámci zpracování kosičského souboru tyto ražby označeny jako dílo Hanuše z Řásné samotného nebo s podílem dílny (*Brádle 2011*, 52). Je třeba ovšem upřesnit, že k výrazným proměnám provedení např. koruny na líci dochází teprve u zjevně nejmladších mincí XXIII.f–XXVI. Tyto groše ukazují na zvýšený podíl dílenské práce.

Relativní vzácnost typů XXIV–XXVI vedla autory studie o depotu z Plchůvek k závěru, že původně vymezený časový úsek pro jejich ražbu (1509–1516) je příliš dlouhý a byly tedy raženy po kratší dobu. Zároveň poukazují na potřebu revize i typů XIII–XXIII (*Militký – Černošský – Vích 2018*, 230, pozn. 19). Ke grošům z Hanušovy dílny můžeme doplnit, že ještě ražba typu XXIII musela být evidentně zahájena nejspíše v letech 1508–1510. Do závěru prvního desetiletí 16. století totiž zjevně náleží ukrytí depotu z Radče, který jeden takový kus obsahoval (*Brádle 2013a*, 17–18, č. 8; k době ukrytí citovaná práce 125; 2017, 136). Samozřejmě nám to nic neřekne k otázkám, do kdy byl typ XXIII ražen a kdy jej mohly vystřídat groše XXIV–XXVI. Pokud bychom do období po roce 1509 měli přesunout některé další ražby, tak by se s největší pravděpodobností jednalo v první řadě o varianty, u kterých klasické rubní znaménko v podobě hvězdička – křížek – hvězdička nahradily velmi proměnlivé kombinace různých znamének. V souladu s tím byly takové mince v katalogu výše (kat. č. 51–56) datovány až do let po 1509.

Prezentovaný soubor pražských grošů z Vamberka obsahuje několik zajímavějších kusů z Hanušovy dílny. I když tvar lícni strany není jistý, objevuje se tu exemplář s potenciálním určením XIII.(d?)5 (kat. č. 33), ale písmeno „N“ ve slově PRAGENSES je vyraženo bez šikmého dřívku. Takové mince známe z depotů z Tábora (*Krajíc – Chvojka 2007*, 257, poř. č. 2/2103) a Kosiček (*Brádle 2011*, 53, č. 123). Oba citované nálezy zahrnují i groše s určením XXII.a/4, na nichž je oproti stávající typologii koncové písmeno „S“ ve slově SECUNDUS odlišně otočené (*Krajíc – Chvojka 2007*, 225, poř. č. 2/1599; *Brádle 2011*, 61, č. 169). Další exemplář představuje mince z Vamberka kat. č. 50. Jeden kus (kat. č. 44) nese na rubu lva bez jazyka a s hřívou, kterou v případě velkých měsíčků tvoří dvě řady 4 + 4, čímž odpovídá typu XIII. Oproti němu je ale navíc vyražena tečka za hřívou jako u typu XIV.

Bliže se můžeme zmínit rovněž o minci kat. č. 54. Na ní se objevuje na líci koruna známá z více variant uvedených v práci J. Háskové (XXI.d, XXII.c a XXII.e; 1971, 42–43) a na rubu lev s dvouřadou hřívou z měsíčků 3 + 4 typů XXI a XXIV (dle J. Háskové jsou oba lvi totožní kromě menší velikosti druhého z nich; 1971, 27). Pro typ XXIV by hovořil složitý ornament v rubním popisu i tvar znamének vyražených ve vnějším lícním popisu. V každém případě obdobná mince v typologii chybí a totéž platí pro podobu popisu. Totožný rubní popis je uveden u dvou kusů v tábořském depotu, na kterých koruna odpovídá variantě XXIV.d (*Krajíc – Chvojka 2007*, 239, poř. č. 2/1822 a 264, poř. č. 2/2216).

Na posledních dvou groších v katalogu (kat. č. 55–56) zjistíme lva s trojřadou hřívou odpovídající typu XXIII v kombinaci s novým ztvárněním koruny, jak se objevuje prvně u typu XXIV. V rámci něho J. Hásková rozlišila několik variant podle přítomnosti a rozložení teček

kolem koruny (*Hásková 1971*, 45–46). Na vambereckém groši kat. č. 55 se nacházejí dvě tečky nad ní na místech v citované typologii neuvedených. Ražby s totožnou korunou však již byly publikovány (*Jeřábek – Kučera 2016*, 70–72, č. 2–3), přičemž lící strana jedné z nich (kat. č. 3) dokonce pochází evidentně ze stejného razidla. Na rubních stranách dříve publikovaných exemplářů vidíme sice lvy také s trojřadou hřívou typu XXIII (v textu autoři hovoří pouze o typu XXIV navzdory odlišné podobě hřívy), ale obě jsou zhotoveny jinými razidly než vamberecký kus. Bohužel tato mince nemá dostatečně zřetelnou kombinaci znamének v rubním opisu. Podle viditelné části lze jen doplnit, že ve spojení se lvem typu XXIII by šlo o J. Háskovou neuvedenou opisovou variantu. Naopak nevylučuje řadu opisových variant zmíněných u typu XXIV.¹⁴

Na minci kat. č. 56 je vyražena J. Háskovou popsaná varianta koruny XXIV.f. Ani rubní strana groše není neznámá, neboť zjevně shodné razidlo bylo použito při výrobě výše zmíněného exempláře č. 3 v příspěvku T. Jeřábka a L. Kučery (*2016*, 72). Na něm je oproti tomu vambereckému lépe zřetelná kombinace znamének rubního opisu. V něm zaujme poněkud asymetrické umístění teček u prvního kroužku z důvodu nedostatku prostoru kolem něho. Horní tečka se tak nenachází přímo nad ním, ale lehce stranou. V typologii J. Háskové je uvedena u příslušné varianty XXIV.f/1 přítomnost teček pouze pod kroužky. Opis s tečkami i nad nimi v ní chybí.

Ačkoliv primárním cílem předloženého příspěvku je doplnění dřívější studie věnované vambereckému depotu (*Brádle 2018*) o nově zjištěné informace a představení dodatečně identifikovaných mincí, potvrzuje nám zároveň výraznou variabilitu pražských grošů Vladislava II. Jagellonského. Jejich novou komplexní typologii, která by nahradila dnes již v mnohém překonanou práci J. Háskové (*1971*), bohužel zatím postrádáme.

Prameny a literatura

- Brádle, V. 2011*: Nález mincí z obce Kosičky. Příspěvek k typologii pražských grošů Vladislava II. Jagellonského. *Fontes Musei Reginaehradecensis* 19. Hradec Králové.
- *2013a*: Nález mincí z Radče. Poznámky k typologii bílých peněz Vladislava II. Jagellonského. *Fontes Musei Reginaehradecensis* 20. Hradec Králové.
  - *2013b*: Nález pražských grošů Vladislava II. Jagellonského z Bukoviny (okr. Hradec Králové). *Numismatický sborník* 27/1 (2012–2013), 128–131.
  - *2016*: Grošový depot z Týniště nad Orlicí. In: Týniště známé i neznámé 2. Sborník Spolku přátel města Týniště nad Orlicí vydaný u příležitosti výročí 90 let vodárenské věže. Týniště nad Orlicí, 87–89.
  - *2017*: Doplněk k nálezu mincí z Radče (okr. Trutnov). *Numismatický sborník* 31/1, 134–136.
  - *2018*: Mincovní depot z Vamberka. Bílé peníze Vladislava II. Jagellonského a Ludvíka Jagellonského. *Fontes Musei Reginaehradecensis* 22. Hradec Králové.
  - *2021*: Poznámky k numismatickým sbírkám muzeí Rychnovska II (Městské muzeum ve Vamberku). *Orlické hory a Podorlicko* 28/1–2, 23–30.
  - *2023*: Poklad mincí z Hostinného. Pražské groše. *Fontes Musei Reginaehradecensis* 25. Hradec Králové.
- Cycoňová, L. – Richtera, L. 2015*: Nové typologické řazení pražských grošů Jiřího z Poděbrad (1458–1471). *Numismatické listy* 70, 114–131.
- Černohorský, O. 2016*: Příspěvek k typologii a chronologii pražských grošů Vladislava II. Jagellonského z let 1471–1494. *Numismatický sborník* 30/1, 17–27.

14 Protože řada malých měsíčků v hřívě lva typu XXIII je příležitostně jen špatně zřetelná, můžeme se domnívat, že některé mince, které J. Hásková přiřadila k následnému typu XXIV, ve skutečnosti nenesly figuru pouze s dvouřadou hřívou. Logickým důsledkem jsou opakovaně se objevující ražby určované jako jejich kombinace.

- Hámpl, P. – Smělý, T. 2011:* Několik zajímavých pražských grošů Vladislava II. Jagelonského. Poznámky k chronologii. Numismatické listy 66, 123–130.
- Hásková, J. 1971:* Pražské groše z let 1471–1526. Vladislav II. – Ludvík I. Hradec Králové.
- 1991: České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze. Chaurova sbírka. Svazek III. Pražské groše (1300–1526). Praha.
- Inventář Vamberk I:* Inventář sbírky Městského musea Vamberk. Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou (nepublikovaný rukopis).
- Inventář Vamberk II:* Inventář sbírek Městského musejního spolku „Lützow“ pro Vamberk a okolí (Lützowovo muzeum II). Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou (nepublikovaný rukopis).
- Inventář Vamberk III:* Inventář sbírky muzea Vamberk. Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou (nepublikovaný rukopis).
- Jeřábek, T. – Kučera, L. 2016:* Tři neznámé varianty pražského groše Vladislava II. Jagellonského. Numismatický sborník 30/1, 69–73.
- Kniha přírůstků Rychnov:* Kniha přírůstků z let 1978–1982. Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou (nepublikovaný rukopis).
- Krajíc, R. – Chvojka, J. 2007:* Tábořský poklad. Archeologický výzkum domu čp. 308. Tábor.
- Militký, J. – Černohorský, O. – Vích, D. 2018:* Raně novověký depot mincí z Plchůvek (okr. Ústí nad Orlicí). Numismatický sborník 32/2, 155–252.
- Pavel, B. 1968:* O vzniku a osvětové činnosti Městského muzea ve Vamberku. Orlické hory a Podorlicko 1, 180–182.
- Převodní seznam:* Převodní seznam k přírůstkovému číslu H312/1987. Muzeum východních Čech v Hradci Králové (nepublikovaný rukopis).
- Schiller, J. 1988:* Nové poznatky k otázkám chronologie pražských grošů Vladislava II. Jagellonského. In: Problematika mincovnictva Jagelovců. Materiály z V. československo-poľskej numizmatickej konferencie Svät, 20.–22. mája 1988. Nitra – Svät, 115–124.
- 1990: Kdy započal rýt kolký pražských grošů zlatník Říha?. Sběratelské zprávy 64, 102–106.
- 1991: K typům pražských grošů Vladislava II. v letech 1473–1474. Sběratelské zprávy 65, 132–139.
- Soupis archeologických nálezů:* Museum Vamberk. Soupis archeologických nálezů soustředěných ve sbírce musea. Archeologický ústav Akademie věd České republiky Praha, čj. 5664/72 (nepublikovaný rukopis).
- Šůla, J. 1966a:* Nález pražských grošů v Rychnově nad Kněžnou. Numismatický sborník 9, 247–248.
- 1966b: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1. Fontes Musei Reginahradecensis 3. Hradec Králové.
- Vinterová, T. 2017:* Z historie zrušených městských muzeí. Orlické hory a Podorlicko 24/1–2, 26–33.
- Zpráva Okresní správě politické Rychnov:* Nález starých mincí ve Vamberku. Zpráva četnické stanice Vamberk Okresní správě politické v Rychnově nad Kněžnou ze 7. prosince 1923. Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou I (1850–1946), inv. č. 1456, karton č. 587, složka 8–30/744 (nepublikovaný rukopis).

Summary

Vojtěch Brádle, Prague Groschen in the Find from Vamberk (Rychnov nad Kněžnou Distr.). Notes on Typology and Chronology of Prague Groschen of Vladislav II Jagiello.

In 1923, Josef Poborský discovered a substantial coin hoard in Zářečí, a part of the town of Vamberk; however, the find did not survive as a whole. The known part of the hoard has recently been published, providing information on 2,482 coins (*Brádle 2018*). The presented article adds some new facts. First, it is now possible to establish a probable date for

the discovery of the hoard: 3rd December 1923 (*Zpráva Okresní správě politické Rychnov*). In the past, it was not possible to identify the part of the hoard consisting of Prague groschen and formerly stored in the museum in Vamberk. Only during the following research, this problem was solved and another 56 coins completed the hoard. These are two Prague groschen of George of Poděbrady (1458–1471) and 54 Prague groschen of Vladislav II Jagiello (1471–1516), currently stored in the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové (under inv. nos. N/N 27.047–27.102).

Many variants and types of Prague groschen of Vladislav II Jagiello are documented and the coins from Vamberk attest to the variability of this denomination. Commonly used typology for these issues by Jarmila Hásková (1971) appears to be obsolete today in many respects. Above all, there are many additionally described Prague groschen which are not mentioned in the aforementioned publication. Virtually every larger coin assemblage contains some specimens that have not been documented by Hásková, and the Vamberk Hoard is no exception in this respect.

English summary by L. Vacinová

Autor

PhDr. Vojtěch Brádle

Muzeum východních Čech v Hradci Králové

Eliščino nábřeží 465, 500 03 Hradec Králové

e-mail: v.bradle@muzeumhk.cz

PŘÍSPĚVEK K TYPOLOGII ZHOŘELECKÝCH PENĚZ SE LVEM Z PŘELOMU 15. A 16. STOLETÍ A OTÁZKA JEJICH SKUTEČNÉHO NOMINÁLU

Lukáš RICHTERA – Pavel HAMPL – Jan CIHLÁŘ

Abstract – A Contribution to the Typology of the Görlitz Pennies with a Lion from the Turn of the 15th and 16th Centuries and the Question of their Actual Denomination.

Based on iconographic analyses of several tens of specimens of the Görlitz pennies with a lion, struck on the turn of the 15th and 16th centuries, three different types of these issues were defined. Total of 25 specimens from private collections were borrowed for non-destructive material testing. The surface chemical composition of these coins was investigated by the X-ray fluorescence analysis, and their total purity using the hydrostatic weighing system. Despite five specimens showing considerable material damage which prevented complex evaluation of the analyses, it is possible to make general conclusions at least based on chemical analyses of the remaining intact pieces. Individual types do not differ substantially in terms of metrological parameters and silver content. The analysis of the well preserved specimens allows to deduce that the original purity of these issues might have been ca 250–300/1000; i.e., about 0.10–0.15 g of pure silver in a coin weighing between 0.42–0.48 g. As for the fineness of the analysed coins, most of them consisted of 3½–4¼-lot silver alloy. Their original purity was hardly ever higher than 5 lots.

 Görlitz, Görlitz coin with a lion, typology, material analysis, RFA, hydrostatic weighing

Zhořelec (Görlitz, Gorlitiu) je město ležící na toku Lužické Nisy asi 20 km na sever od současné státní hranice České republiky. Od roku 1945 je západní část města s historickým centrem součástí Německa a východní část náleží Polsku. První zmínka o Zhořelci pochází z roku 1071, kdy císař Jindřich IV. daroval tuto obec i s přílehlou půdou míšeňskému biskupovi. O pět let později, roku 1076, patří toto území již k Čechám pod vládou knížete Vratislava II. Za vlády knížete Soběslava I., někdy ve 20. letech 12. století, začala osada získávat městský charakter. Samotná městská práva obdrželi zhořelečtí roku 1303 (*Kersken 2001*, 112). Roku 1329 jim byl Janem Lucemburským udělen mincovní regál (*Smolík 1971*, 40), tedy právo razit vlastní mince. Toto právo v roce 1422 potvrdil a rozšířil Zikmund Lucemburský (*Fiala 1888*, 90).

Zdaleka nejznámější a nejběžnější mincí, kterou razila zhořelecká mincovna, je fenik nebo peníz, mající na lici minuskulní nápis „gor“ umístěný uprostřed routového kruhu. Na lici bývá patrný čtyřráz, ať již pravý nebo falešný, existují však i exempláře zcela bez čtyřrázu na kruhovém střížku (*Castelin 1932*, 72; *Smolík 1971*, 40). Na rubu této mince je v nejrůznějším provedení vyobrazena česká královská koruna (*Smolík 1971*, 41). Uvedené zhořelecké mince byly položeny dobovým měnovým systémem na roveň tehdejší českým penězům se lvem (*Smolík 1971*, 48). Na základě výnosu krále Jiřího z Poděbrad z roku 1469 došlo v zemích Koruny české k devalvaci těchto peněz na polovinu jejich hodnoty tak, jak tomu bylo i u peněz kutnohorských (*Smolík 1971*, 48). Na Svatováclavském sněmu, zahájeném 12. října roku 1485, bylo rozhodnutí o devalvaci potvrzeno, čímž se z těchto mincí staly haléře nebo

½ feniky.¹ Původní zhořelecké halěře byly pro velmi nízký obsah stříbra vyloučeny z mincovního oběhu a měly platit už jen čtyři týdny od sv. Havla, tj. od 16. října (*Smolík 1971, 48*).

Vedle těchto ražeb se na sklonku 15. a počátkem 16. století objevují vzácně v nálezech i mince s nápisem „Gor“ na líci a dvouocasým lvem na rubu. Majuskulní písmeno „G“ v nápisu „Gor“ přechází u mladších ražeb do tvaru připomínajícího arabskou číslici „6“. Heraldické provedení rubní strany mincí odpovídá provedení českého dvouocasého lva na městském znaku, tj. českému lvu stojícímu na červeném poli na stříbrné patě štítu. Český lev se ve znaku Zhořelce objevuje od roku 1329 (*Neumann 1850, 83*). V roce 1433 byl městský znak vylepšen do současné podoby o říšskou orlici, čímž císař Zikmund Lucemburský ocenil město za odpor proti husitům (*Neumann 1850, 83; Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften 1839, 231*).

Česká numismatika není zcela jednotná v zařazení mince s „Gor“ na líci a lvem na rubu do dobového peněžního systému. Stejně jako většina našich numismatiků považuje Oldřich Šafář tuto minci za halěř, tedy za 1/14 pražského groše (*Šafář 1990, 132*). Z ikonografického hlediska je však tento pohled poměrně nelogický, pokud si uvědomíme, že české bílé peníze (1/7 pražského groše) ražené v Kutné Hoře nesou obraz českého lva, zatímco černé peníze, resp. halěře (1/14 pražského groše) nesou obraz Svatováclavské koruny (a iniciálu panovníka).

Dalším důvodem k zamyšlení se nad skutečným nominálem této zhořelecké ražby je i popis mělnického nálezu (*Brych – Radoměský 1989*). V tomto mělnickém nálezu (též označovaném jako 4. mělnický nález) byla mezi 56 mincemi i jedna mince s „Gor“ na líci a lvem na rubu. Zbytek depotu obsahoval pouze bílé peníze Vladislava II. Jagellonského a Ludvíka I. Jagellonského. Je velmi pravděpodobné, že tezurátor zcela záměrně schraňoval hodnotnější mince stejného nominálu a v souboru přítomná mince s „Gor“ na líci a lvem na rubu odpovídá (nebo se blíží) svoji hodnotou tehdejším českým bílým penězům. Podobnou vypovídací hodnotu jako mělnický nález má i před lety objevený, avšak zatím nepublikovaný konvolut nečištěných mincí, pocházející z údajně staré pozůstalosti. Mezi celkem 796 kusy mincí se objevil rovněž jeden exemplář této vzácné zhořelecké ražby. Zbylé mince v tomto konvolutu představovaly téměř výhradně bílé peníze Vladislava II. Jagellonského a Ludvíka I. Jagellonského, minoritně pak byly zastoupeny i nejstarší bílé peníze Ferdinanda I. Habsburského. Přestože se jedná o soubor výrazně bohatší jak počtem, tak i rozmanitostí typů a variant obažených ražeb, mají všechny mince v depotu stejně jako v případě mělnického nálezu hodnotu 1/7 pražského groše. Ve výše uvedeném souboru byla zaznamenána i jedna přeražba zhořeleckého halěře s „gor“ a korunkou na bílý peníz Vladislava II. Jagellonského (obr. 1).

Obr. 1. Ukázka přeražby zhořeleckého penízu s „gor“ a korunkou na bílý peníz Vladislava II. Jagellonského (15 mm a 0,36 g). Na averzu jsou patrné zbytky čtyřrázu a zbytky nápisu „gor“, na reverzu zbytky linií koruny (foto P. Hampl, zvětšeno 2:1).

¹ Pro úplnost uvedme, že dle sněmovních usnesení měly bílé peníze obsahovat 43,8 % Ag (7 lotů), později měla být jakost snížena na 37,5 % Ag /6 lotů/ (*Smolík 1971, 48*). Dle zjištění J. Smolika je průměrná hmotnost Vladislavových bílých peněz 0,38 g při ryzosti 40,7 % (*Smolík 1971, 45*) a průměrná hmotnost Ludvíkových bílých peněz 0,429 g při ryzosti 37,5 % (*Smolík 1971, 52*). Černé peníze (halěře) měly obsahovat 18,8 % Ag při váze 0,36 g (*Smolík 1971, 46*), v případě Ludvíkových černých peněz je uváděna při stejné ryzosti průměrná hmotnost 0,393 g (*Smolík 1971, 52*). Zhořelecké peníze s „gor“ a korunou vážily průměrně 0,34 g při ryzosti 16,9 % (*Smolík 1971, 41*).

Uvedenou myšlenku částečně podporuje i velký nález z Neustupova z roku 1923 (původně údajně 10 kg stříbrných mincí), který byl v držení, resp. jen jeho menší část (250–350 g), sběratele Dr. Turnwalda (*Nálezy I/3*, 280, č. 2871). Ten poskytl Castelinovi k prozkoumání bílé peníze Vladislava II. Jagellonského (jednostranné i oboustranné) a bílé peníze Ludvíka I. Jagellonského (*Castelin 1930*). Část, kterou Castelin nezkoumal, popisuje slovy: „... a 3 jednostranné bílé peníze Ferdinanda I. Z jiných mincí byly zastoupeny: 10–15 zhořeleckých haléřů na líci s českým lvem na rubu s gotickým „Gor“, jeden jednostranný haléř Oldřicha z Hardeku, hraběte Kladského (†1525), s opisem: ULRICH GROF C GLOC a českého lva. Dále obsahoval nález několik jednostranných haléřů Leonharda z Keutschachu, arcibiskupa Salzburského 1495–1519 a konečně asi 40 krejcarů tyrolských Sigmunda († 1496). Nejmladšími mincemi byly české bílé peníze Ferdinanda I. Lze z toho souditi, že nález byl zakopán krátce po roce 1526, pravděpodobně (jak uvidíme) ještě v prvním roce vlády Ferdinandovy.“ Podrobnější informace ke zhořeleckým ražbám v nálezu z Neustupova však Castelin neuvádí. Jeden zachovalý exemplář mince s „Gor“ na líci a lvem na rubu je popisován i z nálezu v Těšíně (*Paszkiwicz 2005*, 99–103), v tomto případě se dvěma haléři s „gor“ a korunkou a dvěma těšínskými ražbami. Dalším nálezem, v němž byly mince s „Gor“ a lvem zaznamenány, jsou nálezy z Rowu w Nowej Marchii (*Szcurek 1994*, 98) a z Prahy-Proseka z roku 1933.²

Uvažujeme-li, že hodnota zhořeleckého haléře s „gor“ a korunkou odpovídala 1/14 pražského groše, pak přeražení tohoto haléře na bílý peníz představovalo pro dobového falzátora 100% zisk. S uvedeným konáním se setkáváme i u výhradně českých ražeb – např. byla zaznamenána přeražba černého penízu Ludvíka I. Jagellonského na bílý peníz téhož panovníka (*Radoměřský 1953*, 117). Podrobněji se těmto podvodným aktivitám věnoval Hlinka a Radoměřský (*Hlinka – Radoměřský 1975*, 185 obr.), v jejichž studii lze nalézt perokresbu bílého penízu Ludvíka I. Jagellonského z nálezu v Bartolomějské ulici v Praze, který byl vyroben z Ludvíkova černého penízu.³ Pravděpodobně velmi podobný případ se podařilo zaznamenat na dalším exempláři (obr. 2).

Obr. 2. Ukázka přeražby černého penízu Ludvíka Jagellonského na bílý peníz téhož panovníka. Na reverzu jsou patrné zbytky korunovaného písmene L (foto archiv P. Gregor, zvětšeno).

V nálezu ze Sněžného v Orlických horách bylo mezi více než dvěma tisíci exempláři bílých peněz Vladislava II. Jagellonského nalezeno 22 podezřelých exemplářů, které se již při opatrném čištění rozpadaly (*Šůla 1963*, 89; *1969*, 119; *Hlinka – Radoměřský 1975*, 187). Na základě chemické analýzy (a nezávisle i polarograficky) bylo zjištěno, že obsah stříbra v nich byl zhruba o polovinu nižší (20,79–26,35 %), než odpovídá předepsanému obsahu

2 *Černohorský, Ondřej: Nález mincí z Prahy-Proseka z roku 1933. Příspěvek na konferenci: Numismatica centroeuropaea II, Brno, 22.–25. 5. 2017.*

3 J. Šůla (*1963*, 88) však toto falzum řadí mezi falza amalgamačně pokovená, což je v rozporu s výše uvedenou publikací (*Hlinka – Radoměřský 1975*, 187). Ani v původní Radoměřského práci (*Radoměřský 1953*, 117) není o amalgamačním postříbení uvedené přeražby zmínka.

drahého kovu (Šůla 1963, 89; Hlinka – Radoměřský 1975, 187).⁴ Ať se již jednalo o případné přeražby nižšího nominálu (černý peníz, zhořelecký halěr) nebo manipulaci s neraženými střížky přímo v mincovně nebo i mimo ni (úmyslná záměna střížků určených pro bílé peníze za střížky pro peníze černé nebo záměrné využití slitiny výrazně horší jakosti), výsledkem je vždy vyšší nominál ražený na střížku neodpovídající a často i pochybné kvality. Že uvedené konání bylo v dané době velmi časté, nevyhýbalo se ani kutnohorské mincovně a osobám s ní spojenými, a že za uvedené činnosti padaly mnohé tresty, se lze dočíst v řadě zdrojů (Radoměřský 1953, 117; Šůla 1963, 91; Hlinka – Radoměřský 1975, 186–194). Toto konání bylo z části umožněno a kryto systémem ražby *al marco* – což aplikováno v tomto případě znamená, že nezáleželo na obsahu stříbra⁵ toho kterého jednotlivého kusu, pokud platilo, že z jedné hřivny jich byl ražen deklarovaný počet – čímž byla poměrně logicky a jasně dána i jejich kupní síla a poměr k hrubé minci či jiným drobným nominálům v oběhu (samozřejmě v případě dobrovolného přijímání mince). Uvedený systém byl ale založen na důvěře, pokud z jakéhokoliv důvodu došlo k pochybnostem, nutně musela klesat kupní síla mincí, u kterých příjemci ztráceli důvěru v jejich kvalitu (tj. v reálný obsah drahého kovu).

Nařízená devalvace zhořeleckých ražeb musela nutně připravit město Zhořelec o část příjmu z ražby mincí. Tato událost mohla být logickým důvodem jednak k pozastavení doposud masivní ražby mincí s minuskulním nápisem „gor“ v routového kruhu s korunkou na reverzu a zároveň mohla být i impulsem k zaražení nového typu kvalitnějších mincí hned v roce 1485 nebo někdy krátce po něm. Těmito nově zaraženými mincemi by mohl být velmi vzácný halěr s písmenem „g“ a korunkou na reverzu (obr. 3)⁶ a v tomto příspěvku diskutovaný zhořelecký peníz s „Gor“ a lvem. Současná ražba halěře a penízu by tak představovala zavedení analogického dvounominálového systému drobných mincí, jaký byl ražen v Kutné Hoře. Pokud je možno soudit dle současného výskytu obou nominálů a jejich zastoupení v nálezech, probíhala jejich ražba jen v omezeném rozsahu a zřejmě i po relativně krátkou dobu.⁷ Zda důvodem snížené produkce byl nedostatek kvalitního kovu nebo nerentabilitnost ražby kvalitních mincí, je otázkou. Přes uvedené skutečnosti se však tyto mince v oběhu udržely i nadále a byly navíc zřejmě i masivně falšovány (údajně, když se k jejich ražbě nedostávalo mědi, byly raženy i ze železa), jak dokládají stížnosti na nízkou kvalitu zhořeleckých ražeb objevující se i v pozdějších letech, viz např. záznam ve starých letopisech z roku 1515 (*Palacký 1941*, 326, zápis 954). Přiřazení mince s písmenem „g“ a korunkou na reverzu městu Zhořelci podporují i další autoři, mimo jiné i O. Šafář (1990, 135). Minci však označuje jako půlhalěr, jemu známé exempláře mají průměr 9,5–11,5 mm a hmotnost 0,133–0,226 g. Dvě z těchto mincí byly zaznamenány v nálezů z Mělníku z roku 1946 (*Mikš 1950*, 210;

- 4 Uvedené výsledky analýz přes zjevnou pečlivost J. Šůly nelze v žádném případě považovat za původní rysoz zkoumaných mincí (navíc bez znalosti, do jaké míry jsou poškozeny korozi). Není-li uvedena reálná hmotnost drahého kovu v minci, ale pouze její procentuální zastoupení, výsledné složení může dobře posloužit jakékoliv teorii či spekulaci, např. závěr, že „Tyto analýzy vyloučily možnost, že méněhodnotné mince byly vyrobeny z černého halěře...“ (Šůla 1963, 89) je ve skutečnosti mylný – získané výsledky takový závěr sice nepotvrzují, ale rovněž nevyvracejí. Podrobnější diskuze k tomuto tématu překračuje rámec tohoto příspěvku a byla by jen opakováním již publikovaných skutečností. Tyto problémy jsou názorně demonstrovány např. na moravských denárech fenikového typu, jejichž zjištěné aktuální složení okolo 95 % Ag ještě neopravňuje k tvrzení, že s touto rysoz byly uvedené mince již raženy (Richtera – Zmrzlý – Videman. – Grossmannová – Kučera 2011, 3–17).
- 5 Často v těchto případech bývá při srovnávání různých ražeb zaměřován jediný podstatný údaj, tj. reálný obsah stříbra, za hmotnost či rysoz (viz pozn. 4). Zásadní je ale především reálný obsah drahého kovu. Příjem mince s vyšší rysoz je jistě preferovanější, ale jen pokud odpovídá i celková hmotnost stříbra (tj. např. mince s mírně vyšší rysoz, ale s poloviční hmotností zcela jistě neuspokojí požadavky svého příjemce jako mince dvakrát těžší). Taktéž snížení rysoz je ještě nutně nemusí znamenat zhoršení kvality mince, pokud je spojeno s odpovídající hmotnostní kompenzací.
- 6 E. Fiala (1888, 91) však tuto minci řadí do doby vlády Jiřího z Poděbrad a do kutnohorské mincovní produkce. Nepopíratelnou skutečností však je, že provedení koruny na těchto mincích dobře odpovídá provedení koruny na zhořeleckých halěřích (zatímco vyložená analogie mezi kutnohorskými ražbami není známa). Autoři příspěvku se proto přiklánějí, stejně jako většina dalších autorů, ke zhořelecké provenienci této mince.
- 7 Zhořelecký peníz s „Gor“ a lvem je v nálezech zastoupen velmi zřídka. Ve větší míře byl zastoupen v nálezů z Neustupova u Votic (10–15 kusů; *Castelin 1930*, 75).

Nálezy I/3, 259–260, č. 2738) a dvě v nálezu v Králově Dvoře u Berouna – 11,2 mm a 0,133 g (*Radoměrský 1967*, 129). Scheuner (1892, 169) považuje minci s písmenem „g“ a korunou pouze za zkušební ražbu z roku 1516.

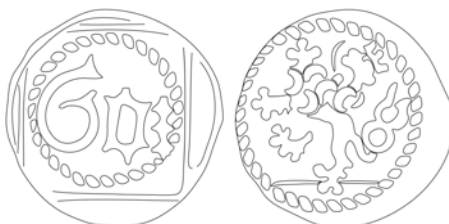

Obr. 3. Vzácný haléř s iniciálkou „g“ a korunou (10,20 × 11,70 mm a 0,192 g), který mohl představovat polovinu zhořeleckého penízu „Gor“ se lvem (soukromá sbírka – Pavel Gregor, cnspg: ZH_10; ex. Aurea 101, č. 533; foto P. Gregor, zvětšeno).

Typologie

Typologickému zpracování zhořeleckých penězů s „Gor“ a lvem nebyla doposud věnována dostatečná pozornost. Výjimkou je pouze článek Oldřicha Šafáře otištěný v *Numismatických listech* (*Šafář 1990*), kde jsou uvedeny pouze dvě různé mince, jež se shodují s typy I.a a II.b (viz níže). Mimo tyto dva již popsané typy se podařilo nalézt jeden zcela nový typ (III. typ) a jednu dosud nepopsanou variantu (II.a). Základními znaky, kterým bude věnována pozornost především a které umožňují spolehlivé rozlišení jednotlivých typů je písmeno „G“ v nápisu „Gor“, které je buď otevřené, nebo uzavřené. Dalším rozlišujícím znakem je kresba lva (především provedení hřívy, chomáčky na konci ocasu, zuby v tlamě).

Typ I.a

Obr. 4. Idealizovaná perokresba typu I.a (kresba podle exempláře č. 1).

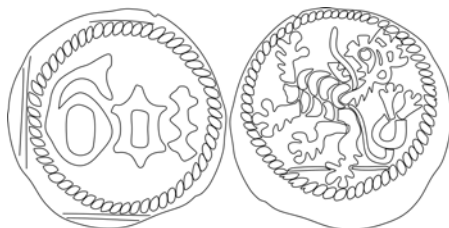
Na líci je otevřené písmeno „G“ v nápisu „Gor“ (typické pro typ I a III), nápis je uprostřed routového kruhu a kolem falešný čtyřřáz.⁸ Na rubu český lev (resp. zhořelecký lev)⁹ v provedení

8 V souladu s prací O. Šafáře (1990, 132–134) je jako lícní strana uvedena strana s „Gor“ a jako rubní strana pak strana se lvem.

9 Podrobnější diskuse k problematice, zda se jedná o českého či zhořeleckého lva, je uvedena v práci O. Šafáře (*Šafář 1990*, 133–134). Autoři se pouze neztotožňují s názorem na vznik „podložky“ lva ze „zdi“. Z heraldického hlediska existuje vysvětlení jednodušší. Rovná plocha představuje tzv. patu štítu (pokud je zelená, mluví se dokonce o trávniku). Původ této heraldské figury spočívá pravděpodobně ve snaze prosadit v heraldické kresbě naturalistické pojetí (tj. snaha o to, aby se obecné figury „nevznášely“). Výsledný vzhled zhořeleckého městského znaku je tak spíše výslednou kombinací tvůrčí invence herolda a nedůslednosti v dodržování heraldických pravidel než snahou jakkoliv se distancovat od českého lva.

dení typickém pro zhořelecký znak (lev stojící na patě štítu)¹⁰ v routovém kruhu.¹¹ Na koncích ocasu nejsou patrné výrazné chomáčky, křížení vytváří kruhovou smyčku (typické pro tento typ). Přední část těla lva je tvořena dvěma řadami robustních měsíčků symbolizujících hřívu. Horní řada je tvořena třemi měsíčky, přičemž první může splývat s tlapou. Ve druhé řadě jsou někdy dva, jindy tři měsíčky. Počet měsíčků nelze vždy spolehlivě rozlišit, neboť zadní část těla s tlapou má tvarově podobné zakončení a jednotlivé puncy, z nichž je obraz lva složen, se často výrazně překrývají. V tlamě lva nejsou patrné zuby, z tlamy lva vyčnívá dlouhý úzký jazyk. Spodní čelist bývá překryta měsíčky a je patrné jen její zakončení. Oko je naznačeno pouze prohlubní (obr. 4).

Typ II.a

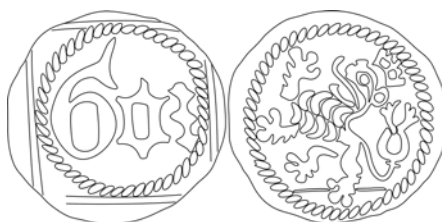

Obr. 5. Idealizovaná perokresba typu II.a (kresba podle exempláře č. 13).

Na lici je uzavřené písmeno „G“ v nápisu „Gor“ (typické pro typ II), nápis uprostřed routového kruhu a kolem falešný čtyřráz. Na rubu korunovaný dvouocasý lev v provedení typickém pro zhořelecký znak (lev na trávníku) v routovém kruhu. Na koncích ocasu, které jsou do raznice vyraženy samostatnými puncy, jsou výrazné chomáčky. Smyčka ocasu je ve tvaru podkovy. V některých případech (exempláře č. 12, 14 a 17) lze před rozdvojením ocasu lva pozorovat chomáč. Přední část těla lva je tvořena dvěma řadami měsíčků symbolizujících hřívu. Tyto měsíčky jsou tenčí než u předchozího typu. Horní řada je tvořena čtyřmi měsíčky, přičemž první může být menší a splývat s tlapou. Linie krku lva kopíruje tvar posledního měsíčku a může být mylně interpretována jako pátý měsíček. Ve druhé řadě jsou rovněž čtyři měsíčky, i v tomto případě může dojít k jejich překryvu s tlapy a správné určení jejich počtu může za jistých okolností činit potíže. Zadní část těla s tlapou má tvarově podobné zakončení jako poslední měsíček. Obě řady měsíčků se mohou překrývat a vytvářet tak dojem linií. Tlapy nesou výraznější prameny srsti, než je tomu u typu I. V tlamě lva jsou v obou čelistech patrné výrazné zuby, tlamou lva prochází poměrně masivní dlouhý jazyk. Oko je kulaté a poměrně výrazné. Koruna je pečlivěji propracovaná, než u typu I. – naznačeny jsou lilie i prostor mezi nimi (obr. 5).

- 10 Současný znak Zhořelce je popisován takto: *Městský znak je polcený; v pravé polovině je černý orel na zlatém poli, v levé polovině stojí na červeném poli na stříbrné patě štítu dvouocasý stříbrný lev se zlatou korunou, zlatými drápy a modrým jazykem. Lev drží pravou přední tlapou zlatou císařskou korunu, z pravého pole ji drží vlevo hledící hlava orla svým zobákem. Koruna je umístěna uprostřed mezi oběma poli...* (Görlitz. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, [cit. 2022-12-31]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Görlitz>).
- 11 Na základě heraldického provedení městského znaku (ať již současného nebo historického) a jeho výše uvedeného popisu jsou v této práci všechny ražby i perokresby vyobrazeny tak, aby lev stál na vodorovné ploše, a nikoliv na ploše nakloněné, jak je často chybně prezentováno. S chybným otočením reversu se lze setkat např. i v díle Die Saurmasche Münzsammlung (*Saurma-Jeltsch 1892*). Argumentace zdůvodňující toto počínání jako snahu o „vhodnější orientaci“ lva jsou v tomto ohledu naprosto bezpředmětné. Pravděpodobným důvodem, proč bývá zhořelecký peníz se lvem stále chybně orientován při fotodokumentaci, může být i následující poznámka: „U této zhořelecké mince je zajímavé, že lev na lici má za zadní levou tlapou šikmo položené výrazné dlouhé břevno (silnější čára či tyčka nebo snad kopy?), jež zdánlivě vyhlíží jako chyba v razidle; jelikož však stejný předmět nacházíme i u jiných exemplářů tohoto typu mincí (i u kusu vyobrazeného Saurmou), jde o úmysl, jehož vysvětlení nám zatím uniká (značka mincmistra?).“ (Brych – Radoměřský 1989, 133–134).

Typ II.b

Obr. 6. Idealizovaná perokresba typu II.b (kresba podle exempláře č. 20).

Licní strana typu II.b je svým provedením identická jako v případě II.a. Přesto se zatím nepodařilo nalézt jediný exemplář, u něhož by byla použita stejná raznice licní strany pro oba typy II.a a II.b. Stejně tak i provedení reverzu je identické s předchozím typem II.a s jedinou výjimkou, kterou je absence zubů v tlamě lva (obr. 6).

Typ III.a

Obr. 7. Idealizovaná perokresba typu III.a (kresba podle exempláře č. 25).

Na lici je otevřené písmeno „G“ v nápisu „Gor“, nápis je uprostřed routového kruhu a kolem falešný čtyřráz (podobně jako u typu I). Stejně jako u předchozích typů je na rubu český lev v provedení typickém pro zhořelecký znak v routovém kruhu. Zpracování ocasu je stejné jako u typu II, tj. na koncích ocasu jsou patrné výrazné chomáčky a křížení je ve tvaru podkovy. Tělo lva je kompaktní, s naznačenou hřívou. V tlamě lva nejsou patrné zuby, z tlamy lva vyčnívá dlouhý jazyk. Oko je kulaté (obr. 7).

Použité raznice

V případě 25 fyzicky zkoumaných exemplářů byly v rámci této studie srovnány i jednotlivé raznice za účelem zjištění možného počtu existujících raznic a jejich propojení – at' již v rámci každé skupiny nebo i napříč skupinami. Shodnost jednotlivých punců, jimiž byly ražební kolky vyrobeny zkoumána nebyla. Díky informaci o počtu známých raznic je možné se alespoň rámcově pokusit odhadnout celkovou produkci této poměrně vzácné mince.

V případě I. typu bylo mezi 10 zkoumanými exempláři zjištěno, že ze stejného páru raznic byly vyraženy v jednom případě tři a ve druhém případě dva zkoumané exempláře. Až na jedinou výjimku je každý nově zaznamenaný averz spojen i s novým provedením reverzu. Pouze v jednom případě bylo pozorováno opakované použití averzní raznice v kombinaci s jiným reverzem. Celkově bylo zaznamenáno šest různých raznic averzu a sedm různých raznic reverzu (tab. 1). Zajímavá ražební chyba byla pozorována na exempláři č. 3, u kterého došlo k ražbě licní i rubní raznicí na obou stranách střížku.

V případě typu II.a byla zaznamenána existence osmi různých raznic pro averz a pouze pět rozdílných raznic pro reverz (tab. 2). Mezi zkoumanými 8 exempláři typu II.a nebyly nalezeny žádné exempláře ražené z identického páru raznic. V jednom případě však bylo zaznamenáno použití jedné reverzní raznice v kombinaci se dvěma různými raznicemi pro averz a v dalším případě byla jedna raznice reverzu použita se třemi různými raznicemi pro averz.

Šest zkoumaných exemplářů typu II.b bylo vyraženo šesti různými lícními raznicemi a pěti raznicemi rubními. V jednom případě byla totožná rubní raznice použita v kombinaci se dvěma různými raznicemi lícními (tab. 3).

Vzhledem k ikonografické rozdílnosti averzu i reverzu I. a II. typu principiálně nemůže existovat shoda mezi jejich raznicemi. Neexistuje proto žádný případ, kdy by bylo zaznamenáno použití raznice I. typu u exempláře II. typu. Bylo by ale možné očekávat, že razidlo použité pro averz typu II.a mohlo být použito pro typ II.b. Taková skutečnost však u exemplářů zkoumaných v rámci této studie zjištěna nebyla. Rovněž v případě typu III nebyla zjištěna shoda jediné známé averzní raznice s žádnou z raznic použitých pro ražbu averzu u zkoumaných exemplářů typu I. Souhrnně lze konstatovat, že v rámci 25 zkoumaných exemplářů bylo zjištěno 21 různých raznic pro averz a 18 rozdílných raznic pro reverz. Názory na množství mincí vyražených z jednoho páru razidel (při ruční ražbě v relevantní době) se liší, rozdílná byla zřejmě též životnost lícních a rubních raznic. Z údajů publikovaných J. Schillerem (1988, 227) vyplývá, že životnost jedné raznice byla asi 5.000 mincí. Podobnou informaci, ovšem s dovětkem, že novější propočty ukazují na vyšší čísla, můžeme nalézt v díle E. Nohejlové-Prátové (1986, 141). Ta uvádí, jako nejnižší nové odhady, pro rubní razidla 5.000 až 7.500 mincí a pro lící raznici 10.000 mincí. Rovněž v Petráňově Ilustrované encyklopedii numismatiky (Petráň 2013, 143) se dočteme, že kapacita razidel (denárového období) byla odhadována na asi 5.000 mincí, avšak nově se zdá, že tento počet bude minimálně dvojnásobný. Cenné informace týkající se této problematiky získáme též z práce T. Smělého (1996, 141), který uvádí, že životnost lícních razidel pražských grošů Ferdinanda I. v období let 1533–1541 byla v průměru tři až šest měsíců a v pěti případech prokazatelně přesahovala minimálně 12 měsíců (teoreticky až tři roky), zároveň uvádí, že v této době bylo v kutnohorské mincovně v provozu 13 razicích dílen. Uvedené informace dohromady s daty o množství vyražených mincí v tomto období, jež se mělo pohybovat mezi 1.000.000 až 1.600.000 grošů za rok, jak uvádí J. Chvojka (1997, 26), mohou vést k odhadu, že z jednoho lícního razidla mohlo být teoreticky vyraženo 20.000 až 60.000 mincí. Tento odhad platí za předpokladu, že by každá ražební dílna měla k dispozici pouze jednu lící raznici, která by byla nepřetržitě v provozu a teprve po jejím spotřebování by se začala používat nová. Taková situace je nepravděpodobná, raznic bylo v mincovně k dispozici jistě o něco více a jejich používání tedy zřejmě nebylo zcela nepřetržité. Nicméně dá se skutečně očekávat, že jednou lící raznicí bylo možné vyrazit až několik (spíše nízkých) desítek tisíc mincí. Vyražené množství okolo 200.000 mincí lze považovat za velice střizlivý odhad počtu mincí učiněný na základě raznic identifikovaných v rámci této studie. Za dosažitelný objem ražby z těchto razidel by však mohlo být považováno i množství okolo 500.000 mincí. Vzhledem k tomu, že téměř každá ze zkoumaných 25 mincí znamenala i identifikaci nových raznic, pak je velmi pravděpodobné, že existuje ještě značné množství raznic, které nebyly zaznamenány. Lze předpokládat, že celkové množství zhořeleckých mincí s „Gor“ a Ivem, které bylo vyraženo, se pohybovalo v řádu milionů.

Tab. 1. Propojení lícních a rubních razidel u typu I.a (konkrétně: 1, 2, 7 Aa, 3 Bb, 4, 5 Cc, 6 Dd, 8 Ee, 9 Ff, 10 Bg).

		Reverz						
		a	b	c	d	E	F	g
Averz	A	•						
	B		•					•
	C			•				
	D				•			
	E					•		
	F						•	

Tab. 2. Propojení lícních a rubních razidel u typu II.a (konkrétně: 11 Aa, 12 Bb, 13 Cc, 14 Da, 15 Ec, 16 Fd, 17 Ge, 18 Hc).

		Reverz				
		a	b	c	d	E
Averz	A	•				
	B		•			
	C			•		
	D	•				
	E			•		
	F				•	
	G					•
	H			•		

Tab. 3. Propojení lícních a rubních razidel u typu II.b (Konkrétně: 19 Aa, 20 Bb, 21 Cc, 22 Db, 23 Ed, 24 Fe).

		Reverz				
		a	b	c	d	E
Averz	A	•				
	B		•			
	C			•		
	D		•			
	E				•	
	F					•

Další exempláře zaznamenané v aukcích, v literatuře a v soukromých sbírkách

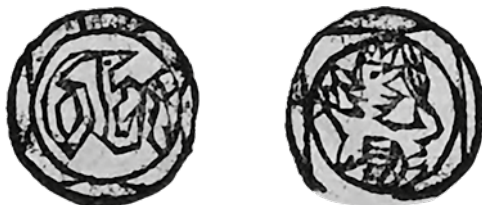
Vzhledem k tomu, že kvalita fotografií z aukcí se liší a není vždy dostatečná a stejně tak se nelze nekriticky spolehnout na případné metrologické údaje, nebyly takto zaznamenané exempláře a ani jejich fotografie do této studie zahrnuty. Následující tabulka (tab. 4) podává, bez nároku na úplnost, přehled takto zaznamenaných ražeb. Pořadí v tabulce je dáno datem konání aukce (je-li známo).

Tab. 4. Seznam exemplářů zhořeleckých peněz se lvem zaznamenaných v aukcích.

název aukce a termín (v původním znění)	popisek aukce (v původním znění)	zařazení
Lanz 124, č. 1693	RÖMISCH - DEUTSCHES REICH STÄDTE Görlitz: d=15 mm Heller, um 1450. Gor (gotisch) in Strichelkreis und Raute. Rs: Gekrönter Löwe links im Strichelkreis. Slg. Saurma 206. 0,45g. Selten. Fast vorzüglich.	II.a
Lanz 152, č. 809	SCHLESISIEN Görlitz Sigismund von Luxemburg (1420–1437) Heller o.J. GO+ im Kreis. Rs: Löwe nach links. Donebauer 933. 0,40g. Sehr schön.	I.a
Rauch 91, č. 1008	EUROPA UND ÜBERSEE DEUTSCHLAND Görlitz (D) Heller o.J., Saurma:206 s.sch.+	II.b
ČNS Jihlava 82, č. 176	Horní Lužice, Zhořelec - asi za Zikmunda Lucemb., peníz A: velké „Gor“ v perl. kruhu a falešném 4 rázu, R: český lev v perl. kruhu, 0,37 g, R, Sau 206	II.b
Aurea 50, č. 685	Zhořelec - městská ražba: Peníz (2. polovina 15. stol.), GOR / Český lev zleva, nep. exc. R! 1/1	I.a
Aurea 52, č. 597	Zhořelec - městská ražba: Peníz (2. polovina 15. stol.), GOR / Český lev zleva, pův. sáček s razítkem Sběratelský ruch R! -1/1-	II.a
ČNS Kroměříž 113, č. 204	Zhořelec-město, peníz okolo r.1450 gotické GOR/český lev v perlovci R sbírkový, zachovalost: 1/1	II.b
Nummus Olomouc 52, č. 362	Zhořelec - město (2.pol.15.stol.): Městský peníz, lev / GOR „R“_kraj. stří., část. nedor.	II.b (?)
Aurea E-Auction 11, č. 6572	Zhořelec - městská ražba Peníz (2. polovina 15. stol.), GOR / Český lev zleva_R!	II.b
Münzzentrum Rheinland 188, č. 3592	ALTDEUTSCHE GEBIETE Schlesien- Görlitz Stadt. Heller 15. Jh. Saurma-J, 206. . vz-	II.b
Nummus Olomouc 54, č. 227	Zhořelec - město (2.pol.15.stol.): Městský peníz, Lev / GOR - gotické GOR v kruh. perlovci a čtverci / Lev v perlovci Sa 206/91 „RR“ mír. nedor.	II.a (?)
Klim 67, č. 1854	Görlitz - Zhořelec, haler 2 pol. 15.stol. GOR / lev, SJ 206, excentr., 2 ks	I.a II.b
Aurea 32–33, č. 1333	Zhořelec - městská ražba: Peníz (2. polovina 15. stol.), GOR / Český lev zleva, SaM.206, hrubý perlovec _R! Stav -1/1-	I.a

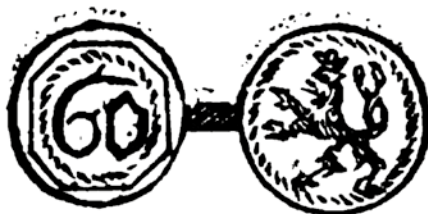
Se zmínkami o zhořeleckých penězích s „Gor“ a lvem se vedle již uvedených zdrojů ne-setkáváme příliš často. Tyto mince nejsou zastoupeny ani v takových sbírkách, jako je např. sbírka Chaurova nebo Květoňova. Častěji se s informacemi o těchto ražbách lze setkat ve starší literatuře, především v německy psaných dílech z 19. století.

Zřejmě nejstarší vyobrazení této mince, se kterým se lze setkat, pochází z roku 1615. Pravidelně vycházející zpravodajská kronika *Mercurii Gallobelgici succenturiati*¹² ve svém vydání z roku 1615 (*Gotthard 1615*) obsahuje list s vyobrazením mincí (obr. 20),¹³ jež jsou z příkazu císaře Matyáše přijímány v Českém království. Nacházejí se mezi nimi i zhořelecké mince „Gor“ – lev a „gor“ – korunka.¹⁴

Obr. 8. Vyobrazení zhořeleckého penízu s „Gor“ a lvem ve vydání kroniky *Mercurii Gallobelgici succenturiati* (*Gotthard 1615*).¹⁵

O 104 let později se kresba mince s „Gor“ a lvem objevuje v díle Johanna Benedicta Carpzova (*Carpzov 1719*, 203; obr. 9). Mince je správně přiřazena městu Zhořelci, byť nápis je prezentován pouze jako dvoupísmenný, tedy „Go“. Lev je uváděn a vyobrazen jako český, bez naznačení linie trávníku.

Obr. 9. Vyobrazení zhořeleckého penízu s „Gor“ (resp. s „Go“) a lvem v práci Johanna Benedicta Carpzova (*Carpzov 1719*, 203).

Za další půl století zachycuje existenci mince ve svém díle Mikuláš Adaukt Voigt. Minci však zobrazuje s obráceným nápisem „Gor“ a přiřazuje ji chybně Janu Lucemburskému (obr. 10). Stejně je zobrazen i haléř s „gor“ a korunkou, neboť Voigt nápis interpretuje jako IO či IOH (obr. 10).

12 *Mercurius Gallobelgicus* bylo nejstarší tištěné periodikum vycházející dvakrát ročně a seznamující čtenáře s přehledem aktuálních světových událostí. Vydávat jej začal roku 1592 nizozemský katolický uprchlík Michael ab Isselt pod pseudonymem D. M. Jansonius v Kolíně nad Rýnem. Po jeho smrti (1597) pokračovalo vydávání v Kolíně nad Rýnem pod názvem *Annalium Mercurio Gallobelgico succenturiatorum*. Od roku 1603 vycházelo ve Frankfurtu nad Mohanem konkurenční vydání pod názvem *Mercurii Gallobelgici succenturiati*. Právě v tomto frankfurtském vydání z roku 1615 – ve třetí knize desátého svazku – se nachází list s vyobrazením mincí berných v Českém království, mezi nimiž jsou i zhořelecké mince s písmeny Gor (obr. 20).

13 List je nadepsán DELINEATIO TRICRVCIA TORVM ET NVMMVLORVM MATHIAE IMPERATORIS MANDATO IN BOHEMIAE REGNO RECEPTORVM.

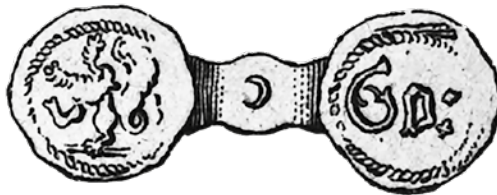
14 Je velmi zvláštní, že tyto zhořelecké mince, jejichž platnost byla u nás v průběhu předchozích více než 100 let několikrát omezena a jejich oběh byl dříve i přímo zakázán, byly roku 1615 považovány opět za platné mince. Můžeme spekulovat, zda to souviselo s prostým nedostatkem drobného oběživa, či snad s jinými ekonomicko-politickými důvody. Období před vypuknutím třicetileté války bylo zřejmě dobou značně turbulentní, což platí přímo i pro rok 1615, kdy se v Praze konal zemský sněm. Pátrání po důvodech, jež vedly k opětovnému uznání těchto mincí, je však již mimo rámec této studie. Bližší se ekonomicko-politickým souvislostem tohoto období věnuje P. Vorel (2020).

15 Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=jdO0KyCRClwC&pg=PT1&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=2

Obr. 10. Vyobrazení zhořeleckých ražeb v práci Mikuláše Adaukta Voigta, v níž jsou tyto ražby díky mylné orientaci averzu považovány za ražby Jana Lucemburského (Voigt 1772, 107–127).

V díle Františka Pubičky¹⁶ (1798) lze nalézt správné vyobrazení zhořeleckého penízu s „Gor“ a lvem, mince je však přiřazována Jiřímu z Poděbrad (obr. 11).

Obr. 11. Vyobrazení zhořeleckého penízu s „Gor“ a lvem v díle Františka Pubičky (1798). Mince byla mylně přiřazována Jiřímu z Poděbrad.

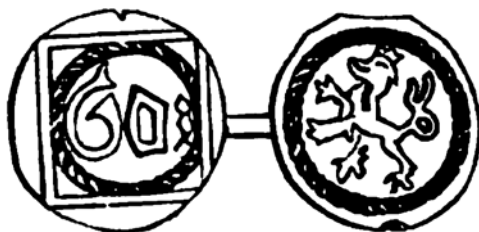
Roku 1846 ve svém díle o Saských mincích ve středověku Carl Friedrich von Posern-Klett řadí mince s „Gor“ a lvem mezi zhořelecké mince (*Posern-Klett 1846*, 103–107), stejně jako i mince „Gor“ – korunka a „g“ – korunka. Lva i korunku na těchto mincích považuje za české symboly. V publikaci jsou i nepříliš kvalitní vyobrazení těchto mincí (*Posern-Klett 1846*, Tab. XIX:16–20, XXV:31). Mezi zhořelecké mince autor nesprávně řadí také jednostranné i oboustranné kladské mince se lvem a literou „g“.

S vyobrazením převzatým z díla F. Pubičky (1798; obr. 11), ale již se správným přiřazením této mince městu Zhořelci, se setkáváme v díle „*O českých penězích do roku 1526*“ (Čermák 1888, 27, č. 12). V popisu uvádí, že se jedná o halěř, resp. „halíř“, který nese na lici českého lva a na rubu gotické „gor“ /Görlitz/ (Čermák 1888, 22 a 26).

E. Fiala (1888, 90, č. 929, Tab. XX:929) popisuje v Donebauerově sbírce tři exempláře s „gor“ a korunkou jako heller (schwarzpfennig) a věnuje se drobným odlišnostem. Exemplář s širokou korunkou byl podroben analýze (pravděpodobně zkoušce črtem) a je uvedena ryzost 169/1000, hmotnost 0,49 g a průměr 14 mm (Fiala 1888, 90). Další dva exempláře (Fiala 1888, 90, č. 930–931) vyobrazeny nejsou a mají následující parametry: 0,41 g, 14 mm a 0,25 g, 13 mm. Jako položky bez vyobrazení jsou uvedeny dva exempláře s „Gor“ a lvem, označené jako heller, s parametry: 0,43 g, 14 mm a 0,44 g, 14 mm (Fiala 1888, 90, č. 932–933). Fiala (1888, 91, Tab. XX:939) ražby s „gor“, resp. s „Gor“ přiřazuje Zhořelci a Zikmundovi Lucemburskému. Naproti tomu ražbu s „g“ a korunou (0,30 g, 11,5 mm) považuje za kutnohorské ražby Jiřího z Poděbrad (gotické písmeno „g“ interpretuje jako iniciálu jména Georgius).

16 Psán též Pubitschka.

Peníze s „Gor“ a lvem ve své studii popisuje a má též vyobrazeny zhořelecký numismatik R. Scheuner (1892, 167; obr. 12). Jemu známé exempláře (označuje je jako feniky) měly v průměru 14 mm a hmotnost v rozmezí 0,400–0,550 g. Zkouškou črtem zjištěný obsah stříbra odpovídá více než pětiletovému stříbru. Scheuner (1892, 168) v uvedené studii rovněž zmiňuje, že bylo váženo přibližně 300 feniků s „gor“ a korunkou, přičemž upozorňuje na odlišnosti v provedení korunky a konstatuje, že existuje nespočet variant. Zkoumané mince vážily od 0,220 g do 0,570 g s tím, že hmotnost většiny exemplářů spadá do užšího intervalu 0,400–0,450 g. Scheuner (1892, 169) s odkazem na historické záznamy (Neumann 1852, 442) zmiňuje existenci falz feniků z mědi či železa a s nápisem „got“ namísto „gor“.¹⁷ Jak již bylo uvedeno výše, zmíněný vzácný haléř s iniciálkou „g“ a korunou považuje Scheuner pouze za zkušební ražbu z roku 1516 a tvrdí, že k jejich oficiální ražbě nedošlo (Scheuner 1892, 169). Průměr v případě haléřů s iniciálkou „g“ a korunou uvádí 10–12 mm a hmotnost 0,175–0,200 g.

Obr. 12. Vyobrazení zhořeleckého penízu s „Gor“ a lvem ve studii R. Scheunera (1892).

V díle *Die Saurmasche Münzsammlung* (Saurma-Jeltsch 1892, 5, č. 206, Taf. III:91) je uveden jeden exemplář zhořeleckého penízu s „Gor“ a lvem, odpovídající typu II. W. Haupt (1978, 79–84) existenci penízu s „Gor“ a lvem zmiňuje, uvádí je jako feniky a konstatuje, že jsou vzácné, neboť byly přetaveny na haléře: „*Die Pfennige trugen das ähnliche Abzeichen Gor und auf der Rückseite den böhmischen Löwen. Die Görlitzer Pfennige mit dem Löwen sind selten, da sie die Stadt selbst später einshmolz und in Heller umprägen ließ.*“. Problematice zhořeleckých peněz se částečně věnovala i J. Hásková (1969, 39, 41, 51, 64–68 a 70).

Nově se velmi podrobně problematice zhořeleckých ražeb věnoval B. Paszkiewicz (2021, 136–138, 183–185 a 389–393). Přehledně shrnuje i další cenné zdroje informací a rovněž diskutuje vývoj, resp. pokles ryzosti penězů s „gor“ a korunkou, zmiňuje i dobová falza těchto ražeb (viz. pozn. 17). B. Paszkiewicz rozlišuje ve svém katalogu dvě provedení penízu s „Gor“ a lvem a předpokládá, že byly raženy ve dvou časových obdobích. Ražby s otevřeným písmenem „G“ vkládá do období po roce 1482 až do počátku 16. století s tím, že jejich ryzost měla činit 313/1000 a váha přibližně 0,49 g na počátku ražby a 0,445 g ke konci ražby (Paszkiewicz 2021, 391–392, typ 15.9). B. Paszkiewicz zkoumal celkem pět exemplářů tohoto typu a zaznamenal hmotnosti v rozsahu 0,37–0,46 g a průměr v rozmezí 14,6–14,9 mm. Ražbu s uzavřeným písmenem „G“ pak předpokládá po roce 1517, nezměněné ryzosti a váhy 0,445 g (Paszkiewicz 2021, 391–392, typ 15.13). Od tohoto typu autor uvádí tři různé exempláře o hmotnosti 0,37 g, 0,42 g a 0,46 g a průměr 14,6 mm.

17 Existence těchto falz byla skutečně doložena (Paszkiewicz 2021, 183–184).

Tab. 5. Zaznamenané exempláře v literatuře (pouze doložené fotodokumentací nebo spolehlivě určené).

mince č.	Reference	Zařazení	Poznámka
1	<i>Radoměrký – Brych 1989, 97–106</i>	II.a	13,8 mm, 0,381 g; <i>Saurma-Jeltsch 1892, Tab. III:91.</i>
2	<i>Šafář 1990, 129–137</i>	I.a	14–15 mm, 0,221–0,452 g, jakost črtem 300–500/1000 Ag (průměr hodnot menšího počtu kusů)
3	<i>Šafář 1990, 129–137</i>	II.b	14–15 mm, 0,221–0,452 g, jakost črtem 300–500/1000 Ag (průměr hodnot menšího počtu kusů)
4	<i>Krajčí – Chvojka 2007, 133</i>	II.b	Inv. č. 11866 (poř. č. 2/22), Slezsko, Zhořelec, městský peníz bez letopočtu se lvem. Hmotnost 0,46/0,45 g, průměr max. 14,6 mm; <i>Saurma-Jeltsch 1892, č. 206.</i>
5	<i>Černohorský 2017</i>	II.a	Muzeum hlavního města Prahy, inv. č. H 32.014/555, 0,37 g, 13,3 / 13,7 mm.

Vedle výše uvedených (a relativně snadno doložitelných) exemplářů z aukcí (tab. 4) bylo získáno ještě několik málo fotografií exemplářů ze soukromých sbírek (tab. 6), které nebylo možné prozkoumat fyzicky, ale o jejichž existenci nelze mít pochyb. Vzhledem k tomu, že sběratelé již mince nevlastnili nebo nebyli ochotni mince ke studiu zapůjčit, nebyly ani tyto exempláře do této studie zařazeny a tabulka jen shrnuje získané údaje.

Tab. 6. Další zaznamenané exempláře ze soukromých sbírek, které se nepodařilo zapůjčit k podrobnějšímu studiu.

mince č.	Zařazení	Poznámka
1	I.a	mírně ohnutý, 0,41 g, 14 × 15 mm
2	I.a	poškozený, 0,39 g, 13 × 14 mm
3	II.b	---
4	I.a	Lovecpokladu.cz, mince 2907, 15 mm

Materiálové analýzy

V rámci předložené studie se k fyzickému prozkoumání podařilo ze soukromých sbírek díky značné vstřícnosti a ochotě majitelů získat celkem 25 exemplářů mincí s „Gor“ a lvem.¹⁸ Všechny exempláře byly detailně nafoceny (obr. 19a–c), změřen byl nejmenší a největší průměr mince, mince byly zváženy na analytických vahách – výsledná hodnota je průměrem tří vážení. Obsah drahého kovu byl zjišťován hydrostatickou metodou¹⁹ (tab. 7) a povrchové složení mincí bylo analyzováno pomocí rentgenové fluorescenční analýzy (RFA, též XRF, tab.

18 Autoři studie děkují za důvěru a za nezištnou zápůjčku mincí ke studiu.

Poděkování patří: Pavlovi Gregorovi, J. K., P. B., M. S., L. K., O. Č., L. K. a P. H.

19 Pro stanovení hustoty hydrostatickou metodou byl jako referenční materiál použit standard z binární slitiny mědi a stříbra o ryzoosti 925/1000 a hmotnosti 22 g (Safina a.s., šarže KJ114/VMT00300) a referenční kapalinou byl tetrachlormethan (p.a.). Hydrostatické měření bylo prováděno na ověřeném zařízení vlastní konstrukce, váženo bylo na analytických vahách Pioneer™ PA124, výrobce OHAUS (maximální zatížení 120 g, minimální zatížení 10 mg, přesnost 1 mg, citlivost 0,1 mg). Měření byla provedena ve dnech 11. 9. 2020 a 29. 3. 2021. Výsledná hodnota je aritmetickým průměrem ze tří naměřených hodnot.

8).²⁰ Soubor 25 mincí již představuje celek, u kterého má jistý smysl pokusit se o základní statistické zpracování získaných dat. Na straně druhé však nelze takto získané výsledky, byť by byly jakkoliv přesvědčivé, prezentovat jako data, která absolutně reprezentují reálnou situaci daného oběživa. Je třeba si uvědomit, že mince ze soukromých sbírek by měly z větší části rozmanitý osud i v případě, že by se jednalo o mince téhož původu (z téhož depotu), neboť někteří majitelé mince různými způsoby čistí. Je ale mnohem pravděpodobnější, že i původ zkoumaných mincí byl různý, ať již ze starých sbírek nebo, jak tomu v posledních desetiletích běžně bývá, z rozchvácených nálezů. V takovém případě se výsledky hydrostatické zkoušky mohou výrazně odlišovat i u mincí vyražených na střížcích ze stejné tavby.

Tab. 7. Zhořelecké peníze se lvem z přelomu 15. a 16. století – základní metrologické parametry (hmotnost a rozměry), hydrostaticky stanovený (celkový) a pomocí RFA zjištěný (povrchový) obsah stříbra.

mince	typ	hmotnost [g]	hustota [g·cm ⁻³]	ryzost dle Krauta [% Ag]	ryzost dle Krauta [lot] ²¹	obsah Ag dle hydrostatiky [g]	povrchový obsah Ag dle RFA [g]	rozdíl ryzosti [%]	průměr mince	
									minimální [mm]	maximální [mm]
1		0,3800	9,2540	28,9±0,5	4 ¾	0,1097	49,7±0,1	20,8	14,05	14,37
2		0,3870	9,2585	29,2±0,5	4 ¾	0,1129	50,4±0,1	21,2	13,78	14,98
3		0,4219	9,0660	15,3±0,9	2 ½	0,0647	45,6±0,1	30,3	14,38	15,29
4		0,3887	8,8578	0,0±0,0	0	0,0000	46,2±0,1	46,2	13,69	14,89
5	I.a	0,4577	9,2782	30,5±0,4	5	0,1394	40,9±0,1	10,5	13,53	14,67
6		0,4367	9,1169	19,3±0,9	3 ¼	0,0841	54,5±0,1	35,2	13,81	14,74
7		0,4528	9,2625	29,4±0,7	4 ¾	0,1333	44,9±0,1	15,5	13,86	14,89
8		0,4324	9,1476	21,5±0,9	3 ½	0,0931	62,2±0,1	40,7	14,29	15,03
9		0,3801	9,2702	29,9±0,5	5	0,1137	41,9±0,1	12,0	13,96	14,68
10		0,5407	8,7909	0,0±0,0	0	0,0000	41,9±0,1	41,9	14,42	14,95
11		0,4218	9,2563	29,0±0,8	4 ¾	0,1225	48,4±0,1	19,4	13,50	14,24
12		0,5178	9,2779	30,4±0,3	5	0,1576	47,0±0,1	16,6	13,39	13,81
13	II.a	0,3935	9,2464	28,4±0,5	4 ¾	0,1117	46,2±0,1	17,8	13,75	14,79
14		0,4628	9,2592	29,2±0,0	4 ¾	0,1352	50,8±0,1	21,6	13,26	13,97
15		0,4914	9,1468	21,5±0,3	3 ½	0,1056	47,0±0,1	25,5	13,03	14,34

- 20 Povrchové prvkové složení bylo zkoumáno metodou rentgenové fluorescence ED–XRF na přístroji SPECTRO XEPOS (SPECTRO Analytical Instruments GmbH, Kleve, Německo) s 10 mm² Si drift detektorem (SDD) s elektrickým Peltierovým chlazením a s rozlišovací schopností <170 eV (měřené na Mn K_α linii) se vstupním poměrem pulsů 10 000 pulsů/s. Charakteristické záření prvků bylo buzeno rentgenkou s Pd anodou, s bočním 75 μm Be okénkem (max. výkon 50 W, max. napětí 50 kV). Pro měření lehkých prvků (Mg–V) byl využit terčík z HOPG (Highly Oriented Pyrolythitic Graphite), podmínky měření: 24,82 kV, 0,99 mA, 200 s, 3400–8200 cps, relativní mrtvá doba detektoru 3,0–5,8 %. Pro měření těžších prvků (Cr–Y, Hf–U) bylo primární rtg. záření modifikováno Mo-sekundárním terčíkem, podmínky měření: 44,70 kV, 0,55 mA, 200 s, 5000–15000 cps, relativní mrtvá doba detektoru 3,5–9,2 %. Obsah prvků Zr–Ce byl analyzován s využitím polarizačního terčíku z Al₂O₃, podmínky měření: 49,17 kV, 0,50 mA, 400 s, 700–1300 cps, relativní mrtvá doba detektoru 0,6–1,4 %. Data byla vyhodnocena s využitím programu Spectro X-Lab Pro v2.5 za použití modulu bezkalibrační analýzy využívajícího metody fundamentálních parametrů. Měřené mince byly vloženy do kalíšků o průměru 32 mm s napnutou polypropylenovou folií X-Ray thin-film TF-240, 4 μm (FluXana, Bedburg-Hau, Německo).
- 21 Pro přepočet obsahu stříbra v lotech bylo uvažováno, že středověké a raně novověké ryzí stříbro je ve skutečnosti zhruba 15 ½ lotové (tj. 969/1000). Jako 16 lotové stříbro tedy bylo vzato stříbro o ryzosti 969/1000.

16		0,4239	8,9012	0,0±0,0	0	0,0000	40,7±0,1	40,7	13,99	14,29
17	II.a	0,3573	9,0779	16,3±0,6	2 ¼	0,0581	38,7±0,1	22,4	13,70	14,84
18		0,3820	9,2174	26,4±0,9	4 ¼	0,1009	36,5±0,1	10,1	13,61	14,49
19		0,4491	9,2578	29,1±0,4	4 ¾	0,1308	56,1±0,1	27,0	13,14	14,03
20		0,4189	8,7108	0,0±0,0	0	0,0000	79,2±0,1	79,2	13,70	14,46
21	II.b	0,4881	9,0529	14,3±0,4	2 ¼	0,0697	57,0±0,1	42,7	13,42	14,44
22		0,4337	9,2368	27,7±0,0	4 ½	0,1203	44,5±0,1	16,8	13,48	14,98
23		0,3981	8,8680	0,0±0,0	0	0,0000	53,3±0,1	53,3	13,81	14,76
24		0,3559	9,1481	21,6±0,0	3 ½	0,0767	54,1±0,1	32,6	12,72	14,32
25	III.a	0,4491	9,1226	19,7±0,8	3 ¼	0,0885	32,2±0,1	12,5	14,00	14,59

Tab. 8. Výsledky RFA analýz zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století. Hodnoty obsahu prvků jsou v hmotnostních procentech a představují průměrnou hodnotu vypočtenou z hodnot naměřených na averzu a reverzu mince. Chyba měření představuje maximální zjištěnou hodnotu pro daný prvek.²²

mince	typ	Ag [%]	Cu [%]	Pb [%]	Sb [%]	Fe [%]	Ni [%]	Zn [%]	As [%]
1		49,71±0,09	49,32±0,07	0,062±0,004	0,617±0,008	---	0,013±0,001	0,007±0,002	0,265±0,003
2		50,42±0,09	49,33±0,07	---	0,212±0,005	---	---	0,005±0,002	0,034±0,001
3		45,58±0,07	53,97±0,07	---	0,357±0,006	---	0,007±0,001	---	0,085±0,001
4		46,23±0,08	52,90±0,08	0,031±0,003	0,455±0,007	---	0,088±0,003	0,005±0,002	0,287±0,003
5	I.a	40,94±0,08	58,40±0,08	0,021±0,003	0,332±0,006	---	0,062±0,003	---	0,253±0,002
6		54,45±0,09	45,20±0,07	---	0,274±0,006	---	---	0,021±0,004	0,052±0,001
7		44,89±0,07	54,38±0,07	0,032±0,003	0,489±0,007	---	0,018±0,001	---	0,194±0,002
8		62,18±0,10	36,71±0,06	0,065±0,004	0,741±0,010	---	0,037±0,002	0,005±0,002	0,264±0,003
9		41,90±0,07	57,30±0,08	0,026±0,003	0,544±0,007	---	0,012±0,001	---	0,212±0,003
10		41,92±0,08	57,36±0,08	0,022±0,003	0,475±0,007	---	0,027±0,002	---	0,193±0,002
11		48,39±0,09	50,79±0,07	0,044±0,004	0,465±0,008	---	0,014±0,001	---	0,294±0,003
12		47,00±0,08	52,26±0,08	0,033±0,004	0,372±0,008	---	0,031±0,002	0,008±0,002	0,293±0,003
13		46,17±0,08	53,10±0,08	0,026±0,003	0,449±0,007	---	0,009±0,001	---	0,245±0,002
14	II.a	50,81±0,09	48,17±0,07	0,077±0,004	0,569±0,008	---	0,015±0,001	0,004±0,002	0,347±0,004
15		46,98±0,08	52,25±0,07	0,030±0,003	0,495±0,007	---	0,015±0,001	---	0,230±0,002
16		40,66±0,08	58,39±0,08	0,050±0,004	0,395±0,006	0,193±0,006	0,010±0,001	---	0,309±0,003
17		38,66±0,07	60,60±0,08	0,046±0,003	0,400±0,006	---	0,024±0,002	---	0,273±0,003
18		36,45±0,07	63,03±0,08	0,005±0,003	0,329±0,006	---	0,014±0,001	---	0,172±0,002
19		56,10±0,09	43,03±0,07	0,045±0,004	0,570±0,008	---	0,005±0,000	0,007±0,002	0,248±0,002
20		79,23±0,12	19,20±0,04	0,196±0,005	0,915±0,013	0,011±0,002	---	0,018±0,003	0,429±0,005
21	II.b	57,04±0,09	41,78±0,07	0,126±0,005	0,646±0,010	---	---	0,010±0,004	0,389±0,005
22		44,48±0,08	54,44±0,08	0,098±0,004	0,549±0,008	---	0,019±0,001	---	0,414±0,004
23		53,30±0,09	45,42±0,07	0,097±0,005	0,708±0,010	0,044±0,004	0,011±0,001	0,026±0,004	0,397±0,004
24		54,07±0,09	45,05±0,07	0,030±0,004	0,572±0,009	---	0,016±0,001	0,011±0,002	0,248±0,003
25	III.a	32,23±0,07	67,14±0,09	0,014±0,003	0,244±0,006	---	0,077±0,003	0,007±0,002	0,289±0,003

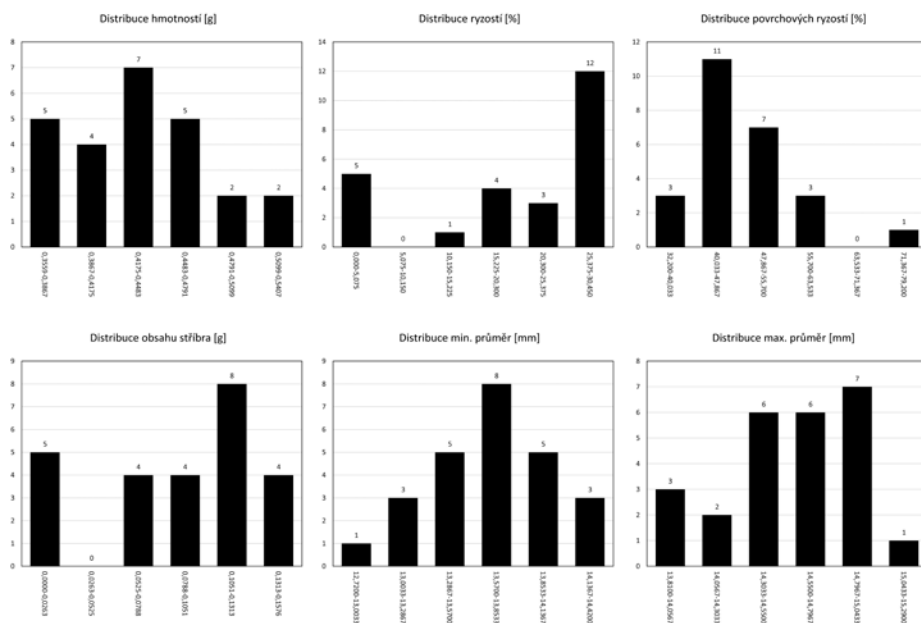
22 Dále byl vyhodnocován výskyt následujících prvků: Sn, Bi, Au, Hg, P, S a Si. Podrobněji o obsahu dalších prvků na příslušném místě v textu příspěvku.

Co se týče výsledků povrchové RFA analýzy, je třeba mít na paměti, že stejně, jak je výrobními postupy, korozí a čištěním výrazně ovlivněno vzájemné zastoupení mědi a stříbra (ve prospěch obsahu stříbra), je v povrchové vrstvě ovlivněno a změněno i zastoupení (a samotná přítomnost vůbec) minoritně a stopově zastoupených prvků. V některých případech může být dokonce značně diskutabilní i deklarovaná přítomnost některých minoritně či stopově zastoupených prvků. Algoritmy, které přítomnost minoritně nebo stopově zastoupených prvků vyhodnocují z naměřených spekter, jsou často nedokonalé a přítomnost či nepřítomnost konkrétního prvku nemusí být ve složitější slitině vyhodnocena validně. Záleží i na konkrétním přístroji a na tom, jak široké jsou linie ve spektru (čím větší je šířka linií, tím více se linie překrývají a tím hůře lze určit obsah prvků o nízké koncentraci vedle intenzivních linií hojněji zastoupených prvků). Rovněž zdánlivě velmi přesné informace o koncentracích minoritních či stopových prvků je třeba vnímat s větší rezervou a považovat je spíše za semikvantitativní, tím spíše, že vzorek nemá ideálně hladký povrch, je nehomogenní a neznáme, jak se koncentrace toho kterého prvku mění od povrchu do vnitřku mince. Výskyt konkrétního minoritně či stopově zastoupeného prvku bude ovlivněn i tím, zda (pokud) je ve slitině zastoupen více ve fázi bohaté na měď (jeho naměřené koncentrace budou nižší, než byly reálné) nebo ve fázi bohaté na stříbro (jeho naměřené koncentrace budou vyšší, než byly reálné, resp. původní). V neposlední řadě, s ohledem na poměrně vysokou citlivost RFA, nelze v případě stopově zastoupených prvků (především těch s ojedinělým výskytem) s jistotou vyloučit ani povrchovou kontaminaci, neboť historie jednotlivých exemplářů a způsob nakládání s nimi není znám. Obsah minoritně a stopově zastoupených prvků, kterým často bývá ve starších pracích přikládán značný význam, by tak měl být ze všech výše uvedených důvodů posuzován s maximálně kritickým přístupem. V případě zhořeleckých ražeb uvedené tvrzení platí tím spíše, že nedostatek drahého kovu ve zhořelecké mincovně měl za následek využívání různých zdrojů kovů jistě značně rozdílné kvality a rozdílného složení. Právě v tomto duchu je v následujícím textu shrnuta přítomnost minorit a stopově zastoupených prvků zjištěných ve zkoumaných exemplářích zhořeleckých mincí s „Gor“ a lvem.

V tabulárním přehledu (tab. 8) jsou vedle majoritně zastoupeného stříbra a mědi zahrnuty i minoritně a stopově zaznamenané prvky, konkrétně olovo, antimon, železo, nikl, zinek a arsen. Série spektrálních čar olova je ve spektrech všech vzorků velmi dobře patrná, konkrétně se jedná o linie L_{α_1} (10,552 keV), $L_{\beta_1} + L_{\beta_2/15}$ (12,614 a 12,620 keV), L_{γ_1} (14,764 keV) a o přítomnosti tohoto prvku ve slitině všech mincí nemůže být pochyb. Stejně tak je ve spektrech všech zkoumaných vzorků dobře pozorovatelná příměs antimonu (několik desetin procenta). Jeho existence byla jednoznačně prokázána pomocí série čar K (K_{α_1} (26,355 keV), K_{α_2} (26,106 keV), K_{β_1} (29,726 keV), v některých případech byla dokonce patrná i K_{β_2} (30,381 keV)). Ve všech spektrech zkoumaných vzorků je patrná i přítomnost železa (K_{α_1} (6,404 keV), K_{β_1} (7,054 keV)), ale pouze v některých případech byla nad limitem kvantifikace a je uvedena v tabulce. Ve spektrech jsou patrné i linie niklu ($K_{\alpha_1} + K_{\alpha_2}$ (7,478 a 7,461 keV)), které svojí intenzitou odpovídají zjištěným stopovým koncentracím. Diskutabilní může být určená koncentrace zinku, neboť nízké koncentrace lze dle $K_{\alpha_1} + K_{\alpha_2}$ (8,639 a 8,616 keV) určit vedle intenzivní linie mědi (K_{β_1} (8,903 keV)) poměrně obtížně. Na straně druhé stopové množství zinku jako zcela běžného a všudypřítomného prvku není ničím překvapivým a jeho přítomnost lze ve slitině či na povrchu mince očekávat. Podobné je to i se zjištěnými koncentracemi arsenu, jehož nejintenzivnější linie ($K_{\alpha_1} + K_{\alpha_2}$ (10,544 a 10,508 keV)) se překrývá s linií olova (L_{α_1} (10,552 keV)). Vzhledem k tomu, že v oblasti As K_{β_1} (11,722 keV) je patrné jen velmi nízké navýšení oproti pozadí, je pravděpodobné, že skutečné koncentrace budou ve skutečnosti nižší, než je uvedeno v Tab. 8.

V Tab. 8 nejsou uvedeny stopově zastoupené následující prvky: zlato, rtuť a bismut. Tyto prvky jsou prokazatelně přítomné v podstatě ve všech zkoumaných vzorcích, což dokládají jejich linie (Au L_{α_1} (9,713 keV), Au $L_{\beta_1} + L_{\beta_2/15}$ (11,440 a 11,583 keV), Hg L_{α_1} (9,989 keV), Hg $L_{\beta_1} + L_{\beta_2/15}$ (11,823 a 11,922 keV), Hg L_{γ_1} (13,830 keV), Bi L_{α_1} (10,839 keV), Hg $L_{\beta_1} + L_{\beta_2/15}$ (13,024 a 12,977 keV), Hg L_{γ_1} (15,248 keV)). Je důležité si uvědomit, že takto nízké

koncentrace zlata či bismutu nejsou ve středověké slitině ničím výjimečným. Přítomnost rtuti pak není dokladem falzátorské činnosti, ale je důsledkem využívání pagamentu nejružnějšího složení a kvality, který mohl obsahovat i amalgamačně pokovený materiál, včetně neodhalených falz. V tomto ohledu by mohl být zajímavý i výskyt cínu (z případných neodhalených pocínovaných falz), ale jeho přítomnost nelze ve spektrech jednoznačně prokázat. Ve vzorku č. 20 bylo navíc detekováno i malé množství jódu ($K_{\alpha 1}$ (28,607 keV), $K_{\alpha 2}$ (28,312 keV), patrná je dokonce i $K_{\beta 1}$ (32,289 keV)). Ve spektrech zkoumaných vzorků byly též v různé míře identifikovány linie síry ($K_{\alpha 1}$ (2,308 keV) a $K_{\beta 1}$ (2,464 keV))²³ a chloru ($K_{\alpha 1}$ (2,622 keV) a $K_{\beta 1}$ (2,813 keV)), což jsou prvky, které jsou typickými konstituenty korozních produktů stříbra.

Obr. 13. Grafické znázornění distribuce vybraných vlastností kompletního souboru (tj. 25 exemplářů) zkoumaných zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století. Na ose x jsou uvedeny rozsahy intervalů (jejich počet a šíře je dán výpočtem)²⁴, na ose y je počet mincí, které do zvoleného intervalu spadají (tento počet je uveden i nad každým sloupcem).

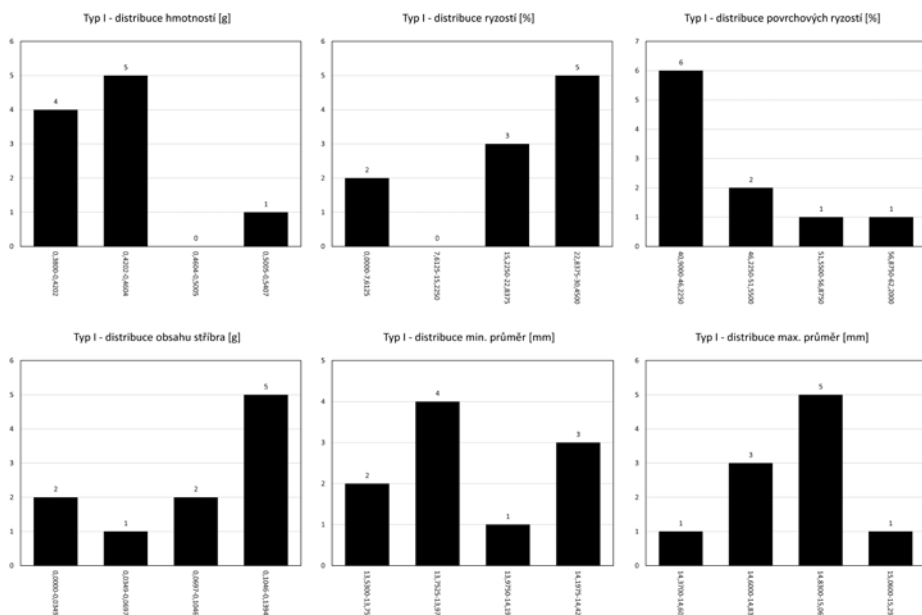
Z tabulárního přehledu (tab. 7 a 8) a z histogramů (obr. 13) lze pro kompletní soubor 25 exemplářů vyčíst následující informace:

1. hmotnost zhruba poloviny (12 exemplářů) ze všech zkoumaných mincí spadá do intervalu 0,4175–0,4791 g, pouze čtyři exempláře jsou těžší a devět exemplářů je lehčích
2. hydrostaticky určená ryzost u dvanácti exemplářů spadá do intervalu zhruba 250–300/1000, u 5 exemplářů nebylo díky jejich poškození možné ryzost hydrostaticky stanovit
3. povrchová ryzost (zjištěná pomocí RFA) spadá u 11 exemplářů do intervalu 400–480/1000, povrchová ryzost 18 ks leží v intervalu 400–560/1000, významně se vymyká vzorek č. 20 s povrchovou ryzostí téměř 800/1000 (zjevně poškozený korozi a/nebo čištěním)

²³ U linií síry je patrný částečný překryv s liniemi olova $M_{\alpha 1/2}$ (2,344 keV) a M_{β} (2,443 keV).

²⁴ Pro výpočet počtu sloupců v histogramu platí Sturgesovo pravidlo ($k = 1 + 3,3 \cdot \log n$, kde k je počet sloupců a n je počet dat). Pro výpočet vhodného počtu sloupců lze použít i zjednodušený vztah $k = n^{1/5}$. Pro 25 hodnot lze použít 6 sloupců, pro 9 exemplářů (typ I) je vhodné zvolit 4 sloupce a pro 15 exemplářů (typ II) je vhodné zvolit 5 sloupců.

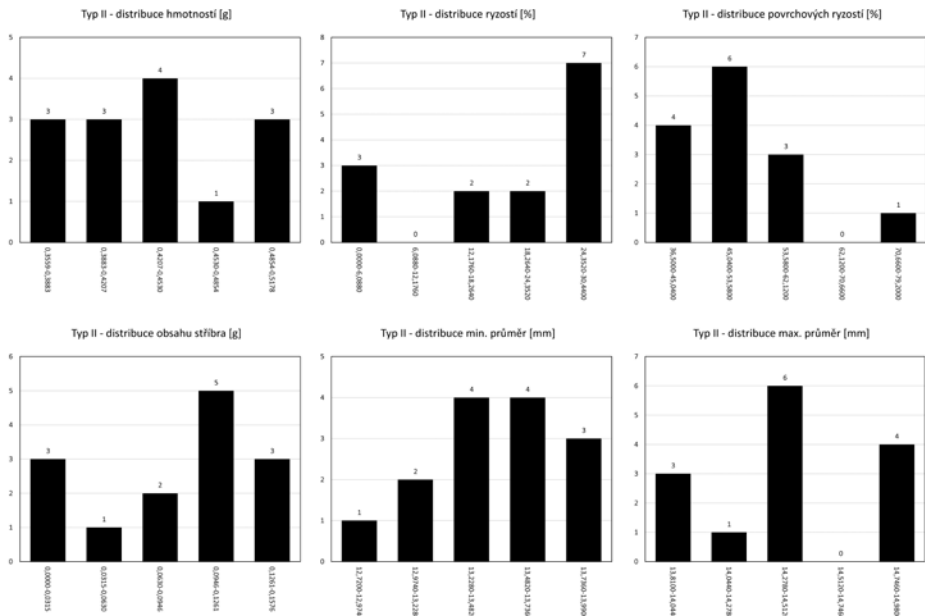
- reálný obsah stříbra (spočtený na základě výsledků hydrostatického stanovení) se nejčastěji pohybuje v intervalu 0,1051–0,1313 g (u 8 exemplářů), resp. v intervalu 0,0788–0,1576 g (u 16 exemplářů)
- minimální průměry střížků vykazují v podstatě jako jediné přibližně normální rozdělení, nejčastěji (v případě 18 ks) tyto průměry spadají do intervalu 13,3–14,1 mm
- naproti tomu maximální průměry střížků normální rozdělení nevykazují (spadají do intervalu 13,8–15,3 mm), což by mohlo být způsobeno deformací střížků při razbě

Obr. 14. Grafické znázornění distribuce vybraných vlastností zkoumaných zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století typu I. (tj. 10 exemplářů). Na ose x jsou uvedeny rozsahy intervalů, na ose y je počet mincí, které do zvoleného intervalu spadají (tento počet je uveden i nad každým sloupcem).

V případě typu I. bylo k dispozici pouze 10 exemplářů a tudíž závěry, které lze z tabelárního přehledu (tab. 7 a 8) a z histogramů (obr. 14) vyčíst, nejsou dostatečně spolehlivé a je třeba je interpretovat s maximální opatrností:

- většina exemplářů typu I vykazuje mírně nižší hmotnosti, než jaké jsou typické pro celý soubor (tyto hodnoty spadají do intervalu 0,3800–0,4577 g), což může být způsobeno korozí, vymyká se pouze vzorek č. 10 (0,5407 g)
- podobně jako v případě kompletního souboru, i v případě typu I je typická hydrostaticky zjištěná ryzost 230–300/1000
- podobně jako v případě celého souboru zkoumaných mincí, je běžná povrchová ryzost 410–460/1000 (u 6 ks), resp. 410–520/1000 (u 8 ks)
- reálný obsah stříbra činí u 5 exemplářů 0,1046–0,1394 g a u 7 exemplářů je v rozsahu 0,0697–0,1394 g, což je opět velmi podobné výsledku zjištěného i u celého souboru
- minimální průměry střížků spadají u 3 ks do intervalu 13,7–13,9 mm a u 7 ks do intervalu 13,5–14,2 mm, což rovněž dobře odpovídá kompletnímu souboru
- maximální průměry střížků spadají do intervalu 14,4–15,3 mm, průměry střížků typu I jsou tedy obecně nepatrně větší, než odpovídá celému souboru

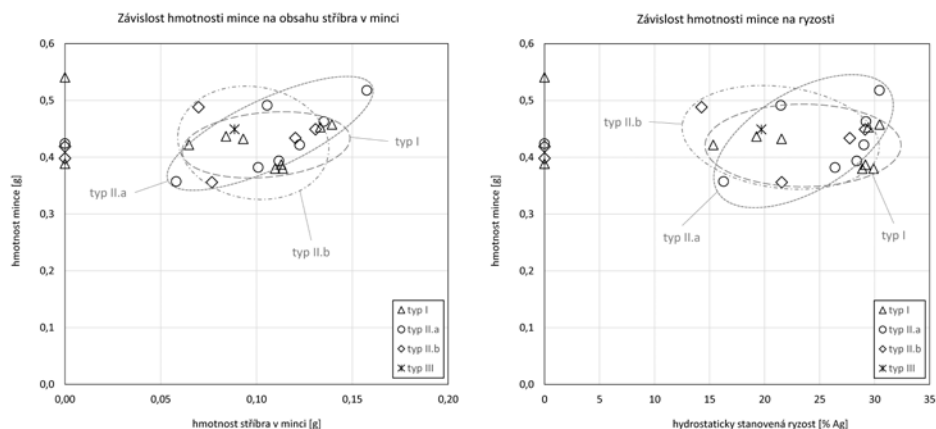
Obr. 15. Grafické znázornění distribuce vybraných vlastností zkoumaných zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století typu II. (tj. 14 exemplářů). Na ose x jsou uvedeny rozsahy intervalů, na ose y je počet mincí, které do zvoleného intervalu spadají (tento počet je uveden i nad každým sloupcem).

Pro typ II (sloučeny typy II.a i II.b; obr. 15) bylo zkoumáno celkem 14 exemplářů, přičemž je možné učinit následující závěry:

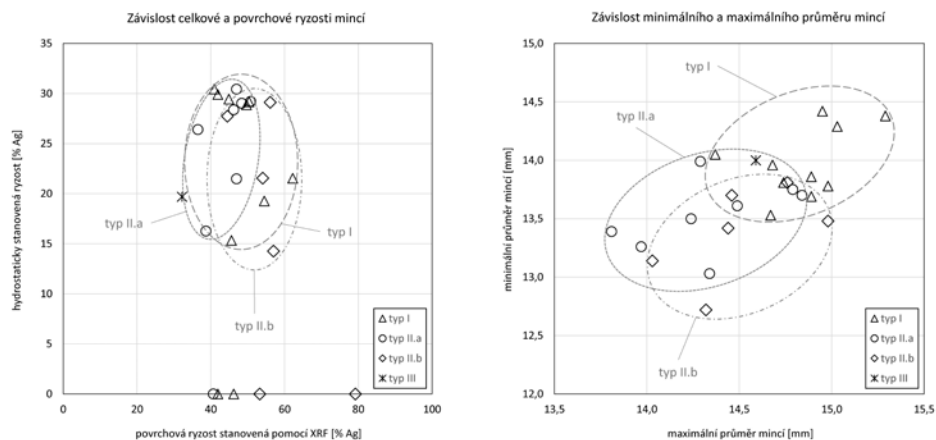
1. hmotnost většiny exemplářů (11 ks) spadá do intervalu 0,3559–0,4668 g, zbývající exempláře (3 ks) jsou těžší
2. hydrostaticky zjištěná ryzost sedmi exemplářů spadá do intervalu přibližně 240–300/1000, u tří exemplářů nebylo možné ryzost pomocí hydrostatického stanovení určit
3. většina exemplářů (10 ks) vykazuje povrchovou ryzost určenou pomocí RFA v rozsahu 365–540/1000
4. reálný obsah stříbra činí u pěti exemplářů 0,0946–0,1261 g a u 10 exemplářů v rozsahu 0,0630–0,1576 g, což je opět velmi podobné výsledku zjištěného u kompletního souboru
5. minimální průměry střížků vykazují přibližně normální rozdělení, nejčastěji (v případě 12 ks) tyto průměry spadají do intervalu 13,1–14,1 mm
6. maximální průměry střížků spadají do intervalu 13,8–15,0 mm, což poměrně dobře odpovídá celému souboru 25 exemplářů.

V případě, že by se jednotlivé typy lišily obsahem stříbra, resp. ryzostí, bylo by možné tuto skutečnost dobře odhalit sestavením grafu závislosti hmotnosti mince na hmotnosti stříbra v minci a velmi podobně též v případě závislosti hmotnosti mince na její ryzosti (obr. 16). Pokud by se obsah stříbra v jednotlivých typech skutečně odlišoval, bylo by možné pozorovat shluky (clustery) bodů, které by korespondovaly s jednotlivými typy. Takovou situaci však nepozorujeme, v tomto ohledu nelze mezi jednotlivými typy pozorovat žádné významné rozdíly (exempláře, u nichž nebylo díky materiálovému poškození střížku možné provedenou hydrostatickou zkoušku přepočítat na obsah stříbra, byly z této úvahy vyjmuty). Při posuzování existence těchto rozdílů je však třeba mít na paměti již zmíněnou skutečnost, tj. že v tomto případě je z materiálového hlediska zkoumána poměrně různorodá skupina mincí,

kteře mohly mít velmi odlišné osudy (především koroze a čištění), a tudíž mohly být méně významné rozdíly uvedenými procesy setřeny.

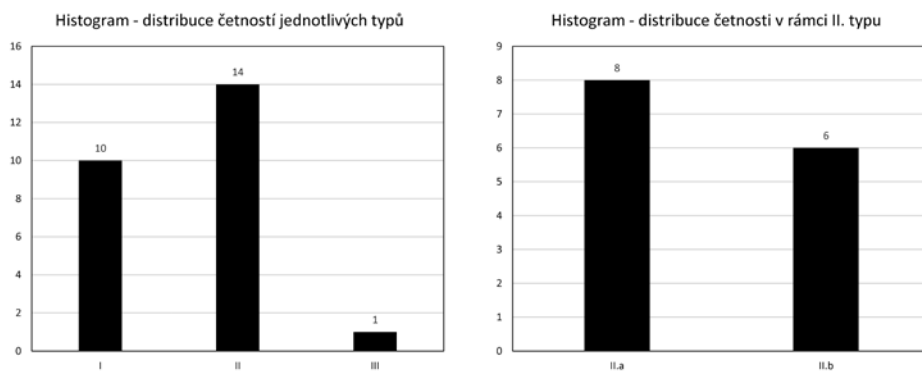
Obr. 16. Znárodnění korelace mezi celkovou hmotností mince a hmotností stříbra v ní (vlevo) a celkovou ryzostí (vpravo), zjištěných na základě hydrostatické zkoušky. V grafech jsou vyznačeny oblasti, v nichž se nacházejí konkrétní typy. Do těchto vymezených oblastí nejsou zahrnuty výsledky poškozených exemplářů, u nichž nebylo možné z výsledku hydrostatické zkoušky určit ryzost, resp. obsah stříbra (body nacházející se přímo na ose y). Vzhledem k tomu, že se středy vymezených oblastí z větší části překrývají, je zřejmé, že v rámci zkoumaných exemplářů a získaných dat zjevně není patrná žádná korelace, tj. o žádném z vymezených typů nelze říci, že by vykazoval vyšší či nižší ryzost (nebo obsah stříbra), než je typické pro typy ostatní.

Obr. 17. Znárodnění korelace mezi hydrostaticky stanovenou (celkovou) ryzostí a a povrchovou ryzostí stanovenou pomocí RFA (XRF, vlevo) a znárodnění korelace mezi minimálním a maximálním průměrem mince (vpravo). V grafech jsou vyznačeny oblasti, v nichž se nacházejí konkrétní typy. V případě srovnání celkové a povrchové ryzostí (obrázek vlevo) jsou patrné nepřilíš významné rozdíly mezi typem II.a a II.b. S notnou dávkou opatrnosti lze konstatovat, že při zhruba stejné celkové ryzosti je povrchová ryzost typu II.b obvykle mírně vyšší. Oblast vymezující typ I. se většinou své plochy překrývá s oběma oblastmi typu II., tj. nijak významně se neodlišuje. Do vymezených oblastí nejsou zahrnuty výsledky poškozených exemplářů, u nichž nebylo možné z výsledku hydrostatické zkoušky určit ryzost, resp. obsah stříbra (body nacházející se přímo na ose x). V případě srovnání minimálního a maximálního průměru (obrázek vpravo) lze pozorovat, že pro typ II.a i II.b (tedy i celkově pro typ II.) je obecně typická mírně menší hodnota obou průměrů, tj. mince typu II. jsou obecně menší než mince typu I., pro něž jsou naopak typické nepatrně vyšší hodnoty obou průměrů.

Žádnou významnou tvorbu clusterů nelze pozorovat ani v případě závislosti celkové (hydrostaticky určené) ryzosti na ryzosti povrchové (určené pomocí RFA), byť jsou patrné nepříliš významné rozdíly mezi typem II.a a II.b (obr. 17 vlevo). Se značnou opatrností lze proto konstatovat, že při zhruba stejné celkové ryzosti je povrchová ryzost typu II.b obvykle mírně vyšší. Vzhledem k tomu, že se oblast vymežující typ I. většinou své plochy překrývá s oběma oblastmi typu II., lze konstatovat, že se typ I. nijak významně neodlišuje od typů II.a a II.b. Ve zkoumaném souboru 25 exemplářů zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století je zjištěna povrchová koncentrace stříbra asi o 20 % vyšší, než celková koncentrace stříbra zjištěná hydrostaticky (poškozené kusy v to nezahrnuje). Zjištěná skutečnost je tak pouze dalším dokladem nevhodnosti povrchových metod (EDS, RFA) ke zjišťování reálné ryzosti mincí. Zjištěný rozdíl navíc dokládá využití techniky bělení při ražbě zkoumaných mincí, a tím je dalším nepřímým dokladem toho, že zkoumaný nominál odpovídá spíše bílému penízu (byly běleny) než černému penízu (pro nízký obsah stříbra běleny nebyly).²⁵

Pouze při srovnání minimálních a maximálních průměrů mincí (obr. 17 vpravo) lze pozorovat náznak vzniku dvou částečně oddělených skupin, konkrétně typ I vykazuje obecně poněkud větší střížky než jaké lze pozorovat pro typ II.a i typ II.b (obě skupiny se ale částečně překrývají). Jediný exemplář příslušející typu III svými rozměry (14,0–14,6 mm) i hmotností (0,4491 g) spadá do oblasti, v níž dochází k překryvu všech ostatních typů a v tomto ohledu tedy typ III nijak nevybočuje. Početní zastoupení exemplářů jednotlivých typů vyjma posledního typu činí 10:14, resp. 10:8:6 (obr. 18).

Obr. 18. Početní zastoupení jednotlivých typů I, II a III v rámci exemplářů analyzovaných v této studii (vlevo) a zastoupení typů II.a a II.b v rámci exemplářů analyzovaných v této studii (vpravo).

Všechny výše uvedené skutečnosti mohou logicky vést k pouze jedinému závěru. Výsledky získané zkoumáním metrologických parametrů 25 exemplářů zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století neopравňují k tvrzení, že mezi jednotlivými typy vymezenými na základě ikonografických odlišností existují nějaké rozdíly stran materiálového složení. Je proto spíše pravděpodobné, že se jedná buď o paralelně ražené typy, anebo o typy ražené v různých obdobích, ale při dodržení tehdy platných nařízení – což ale předpokládá, že se tato nařízení nezměnila, nebo byla obdobná.

25 V této souvislosti je třeba zmínit nekalé praktiky některých obyvatel spočívající ve snaze zvýšit kupní sílu zhořeleckých haléřů (s „gor“ a korunkou) bělením „solí a octem“, které zaznamenal městský kronikář a starosta Zhořelce Johannes Hasse († 1544) v Görlitzer Rathsanalen (*Neumann 1852, 448*). Podrobnější diskuse nad touto zajímavou a poměrně zásadní (a zřejmě značně rozšířenou) praktikou však přesahuje rámec této studie.

Obr. 19a. Fotografie analyzovaných zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století (metrologické parametry viz tab. 7). Exemplář č. 1 (cnspg: ZH_11);²⁶ 2 (cnspg: ZH_12); 3 (cnspg: ZH_13); 4 (cnspg: ZH_14); 5 (cnspg: ZH_9); 6 (cnspg: ZH_15); 7 (cnspg: ZH_16); 8 (cnspg: ZH_17); 9 (cnspg: ZH_18); 10 (cnspg: ZH_19).

26 Pro potřebu dalšího studia jsou fotografie v tomto příspěvku zkoumaných exemplářů pod uvedenými evidenčními čísly deponovány ve vysokém rozlišení v online databázi mincí grošového období vytvářené pobočkou pražské groše (ČNS z.s., pobočka Pražské groše): <https://www.cnspg.cz/>.

Obr. 19b. Fotografie analyzovaných zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století (metrologické parametry viz tab. 7). Exemplář č. 11 (cnspg: ZH_20); 12 (cnspg: ZH_21); 13 (cnspg: ZH_22); 14 (cnspg: ZH_8); 15 (cnspg: ZH_23); 16 (cnspg: ZH_24); 17 (cnspg: ZH_5); 18 (cnspg: ZH_25); 19 (cnspg: ZH_26); 20 (cnspg: ZH_4).

Obr. 19c. Fotografie analyzovaných zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století (metrologické parametry viz tab. 7). Exemplář č. 21 (cnspg: ZH_27); 22 (cnspg: ZH_28); 23 (cnspg: ZH_29); 24 (cnspg: ZH_3); 25 (cnspg: ZH_30).

Obr. 20. List z kroniky Mercurii Gallobelgici succenturiati – vydání z roku 1615, na kterém jsou vyobrazení mincí, jež jsou z příkazu císaře Matyáše přijímány v Českém království. Dole vlevo je nakreslena mince „Gor“ – lev a dole uprostřed mince „korunka“ – korunka.

Závěr

Na základě ikonografického rozboru zhruba čtyř desítek exemplářů zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století bylo možné definovat tři typy těchto ražeb (příčemž naprostou většinu představují typy I a II). Nedestruktivní materiálové analýzy 25 exemplářů neprokázaly, že by mezi těmito typy bylo možné nalézt jakékoliv statisticky významné rozdíly. S ohledem na ražbu *al marco* je toto zjištění v dobrém souladu s nejnovějšími poznatky Boryse Paszkiewiczze uvedenými v díle *Silesiorum Moneta*. Z uvedeného lze usoudit, že tyto ražby byly buď raženy současně, anebo pokud časově předcházely jeden typ druhému (jak předpokládá Paszkiewicz), nedošlo k významné změně ryzosti těchto ražeb. Přestože v pěti případech hydrostatická zkouška díky poškození materiálu neumožnila určit celkový obsah stříbra, neexistují důvody se domnívat, že by dané exempláře (a ani ostatní) byly raženy ze stříbra extrémně nízké ryzosti. Jsou-li vzaty v úvahu výsledky všech hydrostatických analýz, je průměrná ryzost stříbra zhruba 250/1000 (tedy asi 4 a ¼ lotová). Nejvyšší hydrostaticky zjištěná ryzosti se pohybují okolo 300/1000 (tedy asi 5 lotů, zjištěno celkem u 10 exemplářů, 5 ks u typu I.a, 4 ks II.a a 1 ks II.b). Tuto hodnotu lze zároveň považovat za velmi pravděpodobně odpovídající nebo velmi blízkou původní ryzosti, tedy ryzosti, s níž byly zhořelecké peníze se lvem raženy. Toto zjištění je opět ve velmi dobré shodě s informací uvedenou ve výše zmíněném díle *Silesiorum Moneta*, kde je pro oba typy shodně uváděna ryzost 313/1000. Svoji ryzostí zkoumané mince tedy neodpovídaly deklarované ryzosti českých bílých peněz, které měly mít jakost 7 lotů (do roku 1485), ale poměrně dobře se blížily jakosti 6 lotů, kterou měly české bílé peníze mít v letech 1485–1516. Samotná ryzost však není jediným parametrem, který umožňuje rozhodnout o kvalitě zhořeleckých ražeb. Mnohem důležitějším parametrem je reálný obsah stříbra. Jeho průměrný obsah v případě mincí, u nichž bylo možné výsledky hydrostatické zkoušky vyhodnotit, činí 0,106 g (v rozsahu od 0,058 g do 0,158 g). Je-li vyhodnocen obsah stříbra pouze v deseti nejlépe zachovaných exemplářích, činí průměrná hmotnost stříbra v nich 0,127 g (v rozsahu od 0,110 g do 0,158 g). Pokud bylo z jedné pražské hřivny raženo před rokem 1485 celkem 1309 bílých peněz a následně dokonce 1533 bílých peněz, znamená to, že hmotnost čistého stříbra v českých bílých penězích měla činit 0,193 g (před rokem 1485), resp. 0,165 g (po roce 1485).²⁷ Rozdíl v kvalitě zhořeleckých peněz se lvem není oproti českým bílým penězům tak dramatický a rozhodně tyto ražby mnohem lépe odpovídají bílým penězům, než halérům (černým penězům). Výsledky získané nedestruktivní analýzou 25 exemplářů zhořeleckých peněz se lvem však na straně druhé nemohou vyloučit ani tu skutečnost, že se kvalita těchto ražeb mohla během krátkého času zhoršit (tj. je na místě připustit možnost, že zkoumaný vzorek není reprezentativní).

Pokud je vzata v potaz již uvedená skutečnost, že průměrná hmotnost zhořeleckého penízu s „gor“ a korunkou činí 0,34 g při ryzosti 16,9 %, je obsah stříbra asi 0,057 g, tj. zhruba poloviční, než bylo zjištěno v této studii pro zhořelecké peníze s „Gor“ a lvem.

Uvedené výsledky zároveň opakovaným způsobem demonstrují značně diskutabilní využitelnost povrchových technik, které ještě i v současnosti stále bývají chybně využívány k určení ryzosti mincí – v této studii byla pomocí RFA zjištěná průměrná povrchová ryzost vybraných exemplářů téměř 475/1000 (průměrná povrchová ryzost všech zkoumaných exemplářů činí 484/1000). Uvedený rozdíl přibližně 20 % mezi zjištěnou povrchovou koncentrací stříbra a koncentrací stříbra zjištěnou hydrostaticky by v tomto konkrétním případě, pokud by povrchové koncentrace byly prezentovány jako celkové, představoval téměř 50% rozdíl v obsahu drahého kovu. Tento výsledek je způsoben jednak technologií bělení (využití technologie bělení je např. velmi dobře patrné na mincích

27 Při váze pražské hřivny 253,17 g (*Smolik 1971*, 47), váha zhořelecké hřivny byla 220,06 g (*Šafář 1990*, 135).

č. 2, 5, 9, 12, 14, 19 a 25) a může být následně umocněn i korozními procesy a nevhodným čištěním.

Vzhledem ke zjištěnému počtu 21 různých raznic pro averz a 18 rozdílných raznic pro reverz lze s jistou opatrností odhadnout i minimální počet vyražených zhořeleckých peněz s „Gor“ a lvem. Za předpokladu, že s pomocí jedné raznice bylo možné vyrazit okolo 20.000 mincí, by celkový objem produkce zhořeleckých peněz s „Gor“ a lvem, odhadnutý na základě jednoznačně doložených raznic, činil alespoň 500.000 exemplářů (což by odpovídalo zpracování přibližně 55–65 kg ryzího stříbra). Ve skutečnosti lze, alespoň z čistě technického hlediska, očekávat produkci alespoň řádově vyšší, tj. miliony kusů těchto mincí. K tomuto odhadu opravňují dvě skutečnosti: (i) jednak odhadovaná životnost raznic bude velmi pravděpodobně mnohem vyšší než uvažovaná a (ii) počet různých raznic bude téměř jistě výrazně vyšší, protože je statisticky krajně nepravděpodobné, že mezi 25 exemplářů zkoumanými v této studii byly zastoupeny všechny použité raznice. Na straně druhé je třeba vzít v úvahu skutečnost, že počet vyražených zhořeleckých peněz s „Gor“ a lvem mohl být limitován nedostatkem stříbra.

Autorské podíly J. Cihláře a L. Richtery na příspěvku vznikly za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/11.I.a, 00023272).

Literatura

- Brych, V. – Radoměřský, P. 1989: Archeologický příspěvek k mělnickým nálezům z doby jagellonské (nález z r. 1988). Numismatické listy 44, 97–106.*
- Carpzov, J. B. 1719: Neueröffneter Ehrentempel merkwürdiger Antiquitäten des Markgrafenthums Ober-Lausitz. Vol. 1–2. Leipzig.*
- Castelin, K. 1930: Ke chronologii bílých peněz Vladislava II. Numismatický časopis československý 6, 75–94.*
- 1932: Příspěvky k chronologii halčů Vladislavových a Ludvíkových (nález mělnický). Numismatický časopis československý 8, 63–73.*
- Čermák, K. 1888: O českých peněžích do roku 1526. Čáslav.*
- Fiala, E. 1888: Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. Prag.*
- Gotthard (Gotardo), A. 1615: Mercurii Gallobelgici Succenturiati, Sive, Rerum In Gallia Et Belgio Potissimum, Hispania Quoque, Italia, Anglia, Germania, Vngarija, Transylvania, vicinis[ue] locis, a nundinis Francofordiensibus Anni 1614 Autumnalibus, vsque ad Anni 1615. Vernales potissimum gestarum, Historicae Narrationis continuatae Tomi Decimi Liber Tertius. Frankfurt.*
- Hásková, J. 1969: Die Währungs- und Münzentwicklung unter den Jagellonen in Böhmen und Mähren (1471–1526). Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – historie 23, 1–99.*
- Haupt, W. 1978: Sächsische Münzkunde. 2. Druckquote der 1. Aufl. Berlin.*
- Hlinka, B. – Radoměřský, P. 1975: Peníze, poklady, padělky. Mince a jejich nálezy na československém území. Praha 1975.*
- Chvojka, J. 1997: Pražské groše Ferdinanda I. Praha.*
- Kersken, N. 2001: Die Oberlausitz von der Gründung des Sechsstädtebundes bis zum Übergang an das Kurfürstentum Sachsen 1346–1635. In: Joachim, B. (ed.): Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jahrhunderts. Leipzig (1. Auflage).*
- Krajč, R. – Chvojka, J. 2000: Táborský poklad. Archeologický výzkum domu čp. 308. Tábor.*
- Kraut, J. C. – Stern, W. B. 2000: The Density of Gold-Silver-Copper Alloys and its Calculation from the Chemical Composition. Gold Bulletin 33/2, 52–55.*

- Mikš, O. 1950:* Nález v Mělníku r. 1946. Numismatický časopis československý 19, 205–211.
- Nálezy II/3:* Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového (1300–1547). In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 115–298.
- Neumann, T. 1850:* Geschichte von Görlitz. Görlitz.
- 1852: Hasse, Johannes: Görlitzer Rathsanalen 1/2 (1509–1520). Scriptorum rerum Lusaticarum: Sammlung ober- und niederlausitzischer Geschichtschreiber. Neue Folge 3. Görlitz.
- Nohejlová-Prátová, E. 1986:* Základy numismatiky. Praha (2. doplněné vydání).
- Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften 1839:* Scriptorum rerum Lusaticarum: Sammlung ober- und niederlausitzischer Geschichtschreiber. Neue Folge 1. Görlitz.
- Palacký, F. 1941:* Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané; vydal s poznámkami Jaroslav Charvát a slovníčkem opatřil František Krčma. Praha.
- Paszkiwicz, B. 2005:* Znaleziska monet z Brennej i Cieszyna w zbiorze Muzeum Slaska Cieszynskiego. Cieszynskie studia muzealne 2, 87–103.
- 2021: Silesiorum moneta, czyli mennictwo śląskie w późnym średniowieczu (1419–1526) z katalogiem monet śląskich, kłodzkich i lużyckich z lat 1327–1526. Warszawa – Wrocław.
- Petráň, Z. 2013:* Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky. Praha. (4. opravené a aktualizované vydání).
- Posern-Klett, C. F. von 1846:* Sachsens Münzen im Mittelalter. 1, Münzstätten und Münzen der Städte und geistlichen Stifter Sachsens im Mittelalter : mit 46 lithographirten Tafeln. Leipzig.
- Pubička, F. 1798:* Franz Pubitschka's Weltpriesters, und der Weltweisheit D. Chronologische Geschichte Böhmens. des VI^{ten} Theils, Von den Religionsunruhen. II^{ter} Band; und dieser Geschichte 9tes Stück, unter den Königen: Georg von Podiebrad, Wladislaw dem IIten und Ludwig. Prag.
- Radoměřský, P. 1953:* Nález v Praze I, Bartolomějské ulici. Numismatický sborník 1, 115–117.
- 1967: Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. Sborník národního muzea v Praze, Řada A – historie 21, 109–191.
- Richtera, L. – Zmrzlý, M. – Videman, J. – Grossmannová, D. – Kučera, L. 2011:* Moravské denáry fenikového typu Přemysla Otakara II. z nálezu Třebíč-Borovina (II) a jejich analýza. Folia Numismatica 25, 3–17.
- Saurma-Jeltsch, H. von 1892:* Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge von etwa dem Beginn der Groschenzeit bis zur Kipperperiode. Berlin.
- Scheuner, R. 1892:* Die Münzen der Stadt Görlitz. Neues Lausitzisches Magazin 68, 165–175.
- Schiller, J. 1988:* Ještě k výrobě razidel v kutnohorské mincovně. Sběratelské zprávy 58. Hradec Králové, 225–228.
- Smělý, T. 1996:* Nedatované pražské groše Ferdinanda I. Numismatické listy 51, 129–153.
- Smolík, J. 1971:* Pražské groše a jejich díly (1300–1547). Praha (reprint díla z roku 1894, doplněný K. Castelinem a I. Pánkem).
- Szcurek, T. 1994:* Skarb monet z XV i XVI wieku z Rowu koło Myślizborza. Gorzów Wielkopolski.
- Šafář, O. 1990:* Zhořelecké halěře. Numismatické listy 45, 129–137.
- Šůla, J. 1963:* K otázce jakosti drobných českých mincí Vladislava II. Numismatické listy 18, 88–92.
- 1969: Nález mincí ve Sněžném. Příspěvek ke studiu bílých peněz Vladislava II. Acta Musei Reginalhradensis, Serie B – Scientiae sociales 11 (1967–1969), 117–131.
- Voigt, M. A. 1772:* Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Münzen nach chronologischer Ordnung, nebst einem kurzen Begriff des Lebens der Münzfürsten, und anderer, auf welche sie gepräget worden; mit eingestreuten historischen Nachrichten von dem Bergbaue in Böhmen. Praha.
- Vorel, P. 2020:* Zahájení „české války“ v kontextu vládního bankrotu roku 1615. Český časopis historický 118, 893–963.

Aukční katalogy

Aurea 50: Numismatika Aurea. Aukce 50 (25. 5. 2013).

Aurea 52: Numismatika Aurea. Aukce 52 (7. 12. 2013).

Aurea 101: Numismatika Aurea. Aukce 101 (5. 6. 2021).

Aurea E-Aukce 11: Numismatika Aurea. E-Aukce 11 (21.–25. 5. 2017).

Aurea E-aukce 32–33: E-Aukce – sbírka Ladislava Skály a 33. E-Aukce (1.–6. 10. 2021).

ČNS Jihlava 82: Česká numismatická společnost, pobočka Jihlava. Aukce 82 (12. 5. 2013).

ČNS Kroměříž 113: Česká numismatická společnost, pobočka Kroměříž. Aukce 113 (25. 6. 2016).

Klim 68: Filatelie Klim. Aukce 67 (11. 5. 2019).

Lanz 124: Numismatik Lanz München. Auktion 124 (30. 5. 2005).

Lanz 152: Numismatik Lanz München. Auktion 152 (1. 7. 2011).

Münzzentrum Rheinland 188: Auktion 188 (20.3. 2019).

Nummus 52: Nummus Olomouc. Aukce 52 (25. 2. 2017).

Nummus 54: Nummus Olomouc. Aukce 54 (6. 4. 2019).

Rauch 91: Auktionshaus H. D. Rauch GmbH. Wien. Auktion 91 (5. 12. 2012).

Summary

Lukáš Richtera – Pavel Hampl – Jan Cihlár, A Contribution to the Typology of the Görlitz Pennies with a Lion from the Turn of the 15th and 16th Centuries and the Question of their Actual Denomination.

Based on iconographic analysis of several dozens of specimens of the Görlitz pennies with a lion from the turn of the 15th and 16th centuries, three different types were defined. Non-destructive analyses were undertaken in case of 25 pieces. The surface chemical composition of these coins was investigated by the X-ray fluorescence analysis, and their total purity using the hydrostatic weighing. The analysis of the well preserved specimens indicates that the original purity of these issues might have been ca 250–300/1000; i.e., about 0.10–0.15 g of pure silver in a coin weighing between 0.42–0.48 g. As for the fineness of the analysed coins, most of them consisted of 3½–4¾-lot silver alloy and their original purity was hardly ever higher than 5 lots.

The measured precious metal content in the coin alloy of the Görlitz pennies bearing the letters 'Gor' and the image of a lion is 0.106 g (ranging from 0.058 g to 0.158 g). If we evaluate the amount of precious metal only in case of the ten best preserved specimens, the average weight of their silver content is 0.127 g (ranging from 0.110 g to 0.158 g). On the other hand, the silver content in the coin alloy of the Görlitz penny bearing the letters 'Gor' and a crown is about 0.057 g; i.e., about half compared to the Görlitz pennies with letters 'Gor' and the image of a lion. Based on the results obtained it can be stated that individual types of Görlitz pennies with letters 'Gor' and the lion do not differ significantly as for the metrological parameters and silver content. The examination of the number of existing dies, which can, at least in outline, indicate the volume of production of these rare coins, has also brought interesting results.

English summary by L. Vacinová

Autoři

doc. RNDr. Lukáš Richtera, Ph.D.

Česká numismatická společnost, z. s. pobočka Pražské groše
Arménská 1372/10, 101 00 Praha 10

Ústav chemie a biochemie, Agronomická fakulta,
Mendelova univerzita v Brně
Zemědělská 1, 613 00, Brno
richtera@mendelu.cz

Pavel Hampl

Česká numismatická společnost, z. s. pobočka Pražské groše
Arménská 1372/10, 101 00 Praha 10
e-mail: hampl.pavel@post.cz

MUDr. Jan Cihlár

Česká numismatická společnost, z. s. pobočka Pražské groše
Arménská 1372/10, 101 00 Praha 10
e-mail: jacihlar@gmail.com

FINANCOVÁNÍ FABRIKY PRAŽSKÉHO KOSTELA (CA. 1341–1500)

Marek SUCHÝ

Abstract – Financing the Construction of the Prague Church (ca 1341–1500).

Building fund for construction of the new temple was established (1341) four years before laying of the foundation stone of the cathedral. The income flowed from silver mines, public collections, donations and fines. At least in the case of some choir chapels the funding was targeted. The king, church institutions and burghers provided also donations in-kind. The financial sources were not sufficient even before the Hussite Wars, when the income to the building fund was relatively stable and high. The chapter saturated the lack of funding by selling precious metals. During the wars, the chapter lost most of its property and the resources to repair the cathedral were missing. The amount of money spent for the rough construction in the 1370s is in stark contrast to the annual income of the fabric in the 1470s and 1490s. Thus, the Prague Gothic cathedral represents an example of multi-source financing in which a broad spectrum of the local population participated.

Cathedral, Prague, financial resources, building fund

Základní kámen nové pražské gotické katedrály položil v roce 1344 pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic spolu s českým králem Janem Lucemburským a jeho dvěma syny Karlem a Janem. Tato slavnost bezprostředně následovala uvedení nového arcibiskupa do úřadu 21. listopadu téhož roku. Podle kronikáře Beneše Krabice z Weitmile král také daroval (se souhlasem svých synů) na stavbu nového chrámu desátek z příjmů z těžby stříbra (*urbura*) v Čechách (*Chronicon*, 495).¹

Beneš musel mít dobré informace, neboť byl zároveň ředitelem stavby (*rector fabricae*), který měl na starosti stavební fond. Přesto nezmněl, že darovací listina byla vydána Janem Lucemburským již o tři roky dříve (23. 10. 1341). Český král ovšem nedaroval tyto prostředky jen na stavbu nového kostela, který měl nahradit starou románskou baziliku, ale též na výzdobu hrobů patronů království sv. Václava a sv. Vojtěcha. Po dokončení chrámu měly být tyto příjmy i nadále spravovány metropolitní kapitulou, částečně k financování výročních zádušních mší za členy královské rodiny (*Regesta IV*, 411–413, č. 1029; *Šolle 1981*, 119–120, p. 2).² Stavební fond nového chrámu (*nova fabrica*) byl tedy založen tři roky před položením základního kamene katedrály, což zjevně umožnilo financovat přípravné fáze, jako bylo vyměření a vytyčení budovy či vykopání základové jámy. Zdá se to též potvrzovat skutečnost, že podle triforiového nápisu nad bustou Matyáše z Arrasu, se tento první architekt pražské katedrály ujal stavby v roce 1342 (*Bartlová 2009*, 86, 95; 2010; *Lenochová 2005*, 69–77 /Matyáš z Arrasu/).³

1 Založení stavebního fondu nového chrámu představuje dolní hranici sledovaného období. Rok 1500 byl vybrán s ohledem na stav pramenné základny a potřebu omezit sledované období na dobu středověku. V případě potřeby se ovšem pohybují i mimo vymezenou periodu.

2 *Šolle 1981* uvádí, že se Beneš snažil zdůraznit zásluhu Karla IV. o stavbu katedrály.

3 Datum je tedy velmi pravděpodobné, přestože triforiové nápisy obsahují mnoho chyb. K Matyášovi též: *Vitovský 2004a*.

Stavební fond spravovali dva stavební ředitelé, kteří se rekrutovali z řad kanovníků. Mikuláš Holubec a Bušek Leonardův jsou zmiňováni v nedatovaných formulářových záznamech ve spojitosti s péčí o finance, auditem a jejich platem (*Wochenrechnungen*, 367 č. 26, 367–68, č. 27, 368, č. 28; *Brokešová 1998*, 89–90).⁴ Beneš z Weitmile byl nástupcem Mikuláše, který zemřel krátce před listopadem roku 1360,⁵ neboť se v pramenech objevuje spolu s Buškem k roku 1372.⁶ Bušek pravděpodobně zemřel nedlouho poté, neboť dochované stavební účty (1372–1378) zmiňují v květnu 1372 půlroční plat pouze jednomu řediteli (Beneši z Weitmile), spolu s účetním Ondřejem Kotlíkem (*Wochenrechnungen*, 25; 9. 5. 1372). Pravděpodobně tedy nebude pouhou náhodou, že bezejmenný účetní (*notarius*) byl placen týdně (čtyřmi groši) od poloviny února (kdy začínají dochované účetní záznamy) do poloviny března (*Wochenrechnungen*, 19–20).⁷ Je totiž pravděpodobné, že když Bušek zemřel, jeho plat obdržel Ondřej, jehož první půlroční plat byl pouze 3 kopy grošů, neboť část svého platu získal v týdenních výplatách.⁸ Poté již dostával pravidelně půlroční plat 4 kopy grošů společně s ředitelem Benešem, jenž byl placen o jednu až dvě kopy lépe (*Wochenrechnungen*, 55 /24. 10. 1372/, 96 /1. 5. 1373/, 121 /16. 10. 1373/, 147 /23. 4. 1374/, 159 /8. 10. 1374/, 186 /29. 4. 1375/). Součet jejich platů pak odpovídá 20 kopám grošů, které měly být (dle oseeké formulářové sbírky) rovně rozděleny mezi dva stavební ředitele. Jmenovitě je uveden Bušek Leonardův a Mikuláš Holubec (*Wochenrechnungen*, 368 č. 28 – viz pozn. 4). Finanční racionalizace ohledně administrace stavebního fondu pokračovala i po smrti Beneše z Weitmile (1375), neboť Ondřej Kotlík ve svých rukách snoubil oba úřady, aniž by mu však byl zvýšen plat. I nadále dostával svých 8 kop grošů ročně rozdělených na dvě půlroční splátky. Jen na jaře roku 1378 dostal o jednu kopy více.⁹

Bohužel dochované účty (1372–1378) obsahují pouze výdaje na stavební aktivity. Existence účetních knih, které obsahovaly příjmy stavebního fondu, můžeme pouze předpokládat. Nicméně se nejen nedochovaly, ale jejich existence není ani zmiňována (pokud vím) v jiných pramenech. Proto je velmi obtížné i jen odhadovat, kolik prostředků nakonec skončilo ve stavebním fondu. Není však bez zajímavosti, že roční příjem královské komory doby Václava IV. byl kvalifikovaně odhadnut na asi 26 970 kop 16 grošů. Roční příjem z mince a stříbrných dolů mohl v 70. letech 14. století činit minimálně asi 3 500 kop grošů (*Nový 1992*). V letech 1373, 1375 a 1376 činily výdaje na stavbu svatovítské katedrály asi 833–849 kop grošů,

4 *Brokešová 1998* uvádí, že formulářové záznamy byly s největší pravděpodobností založeny na skutečných dokumentech. Stavební fond, resp. fond fabriky Pražského kostela lze chápat jako majetek na krytí nákladů na stavbu a údržbu chrámu, včetně potřeb kultu např. svícny (*Binding 1993*, 44–51; *2016*, 47–52).

5 Jistě byl na živu roku 1356, kdy jeho konfirmován k církevnímu beneficiu, které bylo znovu obsazeno (po jeho smrti) 7. 11. 1360. Jeho triforiiový nápis tedy obsahuje chybu, neboť uvádí, že zemřel v roce 1350 (*Wochenrechnungen*, 389–390).

6 *Busko Curimensis et Benesius Zacensis archidiaconi et canonici directoresque fabrice Pragensis ecclesie... Acta sunt hec proxima feria IIII post Dominicam qua cantatur letare; anno Domini millesimo CCC° septuagesimo secundo* (10. 3. 1372; *Tomek 1872*, 134, bez data; *AHMP-SR*, rkp. 2252, f. 37r). Jeho triforiiový nápis tedy obsahuje chybu, neboť uvádí, že zemřel roku 1355 (*Bartlová 2009*, 86, 97).

7 Platby byly uváděny v pražských groších (gr.) a parvech (p.) v obvyklém poměru 1:12. Výjimečně uvedený poměr 1:14 pravděpodobně reflektuje nekvalitní minci. 60 grošů představovalo účetní či početní jednotku 1 kopy grošů (k rukopisům a účetnímu systému: *Suchý 2020a*).

8 *Andree notario in suo annuali salario pro medio anno sol. 3 sexag. nam pecuniam ebdomadalem non percipit* (*Wochenrechnungen*, 25; 9. 5. 1372). Římská čísla v citacích převádím pro větší přehlednost v arabská. Datum umožňuje dohledat záznam i v originále účtu.

9 Beneš obdržel půlroční plat roku 1375 (29. 4.), avšak na podzim šla výplata již jen Ondřejovi (*Andree notario et Rectori*; 14. 10. 1375/ (*Wochenrechnungen*, 186, 208). Je zmiňován jako zesnulý v papežské listině datované k 15. 9. 1375 (*Monumenta Vaticana 4*, 589–590 č. 1036). *Bláhová 1987*, 568, 589 p. 134 rekonstruovala datum jeho úmrtí (s pomocí kapitulního nekrologia, *APH-AMKb*, cod.XVIII, f. 28r) jako 27. 7., což je v souladu s jeho triforiiovým nápisem (*Bartlová 2009*, 95). *Pešina 1673*, 701 publikoval jiné nekrologium, které obsahuje odlišné datum (15. 7.). Nicméně vydání na jeho aniversary doložená v kapitulních účtech by potvrdovala úmrtí 27. 7. 1375 (*Maříková 2018*, 340 /27. 7./, 341 /20. 8./, 355 /27. 7./, 405 /26. 7./). K Ondřejovým výplatám ve stavebních účtech: *Wochenrechnungen*, 236 /27. 4. 1376/, 262 /19. 10. 1376/, 293 /26. 4. 1377/, 328 /11. 10. 1377/, 346 /25. 4. 1378/, 366 /10. 10. 1378/). Již *Hledíková 2008*, 148 si byla vědoma toho, že první dva ředitelé stavby pracovali v páru s tím, že po smrti Mikuláše byl již jen jeden ředitel. Západoevropské prameny dokládají 1–3 správce fondu (*Binding 1993*, 51–70; *2016*, 53–69).

což byla částka srovnatelná s královskými příjmy z věnných měst (855 k. gr.). V roce 1377 vzrostly výdaje v souvislosti se stavbou opěrného systému nad kaplemi Matyáše z Arrasu (a platbou za náhrobek Přemysla Otakara I.) na asi 973 kop grošů, tedy na částku zhruba odpovídající příjmům z královských měst – 975,5 k. gr. (*Suchý 2021*, 228–231, příl. XIII/1–4).

Příjem ze stříbrných dolů by tedy nepokryl ani náklady na hrubou stavbu chrámu. První arcibiskup Arnošt z Pardubic si musel být této situace vědom, neboť v prvních psaných statutech pražské metropolitní kapituly z roku 1350 stanovil, že nový arcibiskup má do fondu odvést 50 kop grošů, probošt 10 kop, děkan, arcijáhen a kustod 5 kop, scholastik 2 kopy. Rezidující kanovník měl přispět čtvrtinou jeho příjmů v prvním roce. Neresidující kanovník měl darovat všechny své příjmy za první rok. Kapitulní hodnostáři a kustod polovinu svých příjmů (*Statuta*, 20–21; *APH-AMKc, Cod.VIII/2*, f.13r–v; *Hledíková 1972*, 41, 177). Do husitských válek (1419) se vystřídal sedm arcibiskupů (včetně Arnošta z Pardubic; např. *Friedrich 1997*, 238). Jejich platby by přinesly během 75 let 350 kop grošů, což v průměru činí 4 kopy a 40 grošů ročně. M. Maříková uvádí 67 kanovníků pro období 1397–1418. Průměrný příjem prebendovaných kanovníků činil 84 kopy gr. (max. asi 157 k. gr.–min. asi 65 k. gr.), přičemž 66–89 % z nich se pravidelně podílelo na liturgii (*Maříková 2018*, 139 – příjmy, 146–47, 157 – residence, 774–778 – kanovníci).¹⁰ I kdyby všichni věnovali do fondu všechny své (průměrné) příjmy za první rok, příspěvek by za 22 let činil jen 93 kopy a 48 gr. To je v průměru asi 4 kopy a 16 gr. ročně. Přestože jsou tato čísla čistě ilustrativní, je zjevné, že povinné příspěvky od arcibiskupů a kanovníků nemohly představovat významný zdroj peněz.

Statuta pražské metropolitní kapituly stanovovala nejen práva a povinnosti katedrálního kléru, ale též pokuty za jejich porušování. Kapitulní hodnostáři měli platit 6 gr., kanovníci 4 gr. a ostatní služebníci chrámu 1–2 groše. Tyto pokuty měly být směřovány do stavebního fondu (*Statuta*, 4).¹¹ Odvést do stavebního fondu pokuty nebo jejich části nařizovala též diecézní legislativa (1349–ca. 1409), která regulovala chování kléru. Například existovala povinnost nosit tonzuru a tuniku předepsané délky (pod kolena). Bylo zakázáno navštěvovat krčmy, hrát kostky či vydržovat konkubíny. Potulní klerici nesměli konat veřejné bohoslužby. Pokuty za tyto přestupky se obvykle pohybovaly ve výši 1/4 groše, objevují se však i pokuty 2,5 gr., 15 gr., 30 gr., ale i 1 či 5 kop grošů (*Polc – Hledíková 2002*, 120, č. 3, 123, č. 9, 138, č. 42, 191, č. 7, 197, č. 7 a 9, 199, č. 9, 201, č. 1, 203, č. 7, 212, č. 3, 250, č. 1, 270, č. 7, 273, č. 7, 276, č. 3 a 5, 277, č. 9, 282, č. 7 a 8, 283, č. 7, 288, č. 11 a 13, 290, č. 4; *Polc 1994*, 38–40).¹² Jen v pražské diecézi žilo asi 5 700 kleriků, včetně kanovníků, mnichů a jeptišek, farního kléru, oltářníků a jejich vikářů (*Hledíková 2010b*, 62–64). Fakt, že se tato regulace opakovaně objevuje v provinčních i diecézních statutech, naznačuje, že přestupky nebyly výjimkou. To potvrzuje i dochovaný vizitační protokol pražského arcijáhna Pavla z Janovic (1379–1382; *Hlaváček 1975*, 159–163). Možný dopad těchto pokut na stavební fond však není možné ani odhadovat.

Také církevní soudnictví často adresovalo pokuty nebo jejich části do fondu chrámové fabriky. Skutečnost, že se objevují v pramenech roku 1312, znamená, že představovaly zdroj peněz již pro opravy románské baziliky (*Libri erectionum I*, 38, č. 71). V roce 1384 měl například novoměstský zedník Jan postavit kostel na Újezdě pod pokutou 30 kop grošů. Polovina měla připadnout fabrice pražského kostela, druhou měla dostat arcibiskupská pokladna (*Soudní akta II*, 279, č. 193). Spor mezi faráři z Prahy a Loun v roce 1396 o plat 9 kop grošů z domu na Starém Městě pražském měl být urovnán pod pokutou 100 kop grošů, přičemž polovina měla připadnout stavebnímu fondu (*Soudní akta III*, 194–195, č. 121). Podobně farář ve Skočicích v roce 1396 pronajal kostel, resp. příjmy z něho plynoucí pod pokutou 10 grošů

10 *Budský 2006*, uvádí 65 kanovníků pro období 1378–1390.

11 Statuta však nejsou v tomto smyslu konsistentní, neboť znají též pokutu 1 k. gr. pro děkana či 10 k. gr. pro arcibiskupa (*Statuta*, 16, 20).

12 K charakteru statut: *Krafl 2014*, 99–110.

(*Soudní akta III*, 195–196, č. 123; k lokalitě *Sedláček 1998*, 803). Smlouva z roku 1407 mezi faráři z Kutné Hory a Pňovic neměla být porušena pod pokutou 1 kopy grošů (*Soudní akta V*, 358–359, č. 210; *Čelakovský 1916*, 86; k lokalitám *Sedláček 1998*, 485–489 /Kutná Hora/, 703 /Pňovice/). Obdobně byla stanovena sankce ohledně sporů o vesnice Bluk a Černošice na 50 kop grošů v roce 1385 (*Regesta Venceslai IV.*, 40–41, č. 53; k lokalitám *Sedláček 1998*, 35 /Bluk/, 114 /Černošice/).

Není tedy překvapující, že když Václav z Radče, ředitel svatovítské stavby a děkan u sv. Apolináře v Praze, založil v roce 1390 se svými třemi bratry zádušní mše v Chomuticích, polovina pokuty za zanedbávání povinností (30 gr.), tedy čtvrtina kopy měla směřovat do stavebního fondu, který administroval. Druhá polovina měla připadnout fabrice místního kostela (*Libri erectionum IV*, 424–425, č. 589; k lokalitě *Sedláček 1998*, 322). Také císař Karel IV., když daroval roku 1373 město Luhe v Horní Falci pražskému arcibiskupství, adresoval možné pokuty ve výši 1000 hřiven čistého zlata do stavebního fondu.¹³ Jak jsme viděli, některé pokuty byly velmi vysoké, avšak spory mohly být urovnány bez sankcí a faráři mohli plnit své povinnosti bez zanedbávání. Proto není možné ani odhadnout, kolik peněz přišlo do fondu z pokut.

Z pramenů také víme, že sám první arcibiskup Arnošt z Pardubic zorganizoval přinejmenším dvě sbírky (vyhlášené někdy v letech 1347–1355 a 1355–1364) na stavbu katedrály, které byly adresované všemu kléru pražské diecéze. Výběřci měli navíc právo udělovat odpustky těm, kteří přispěli (*Cancellaria Arnesti*, 393–400; *Hledíková 2008*, 147–148). Sbírkami organizovali také Arnoštovi nástupci. Diecézní statuta stanoví, že ve všech kostelech diecéze mají být umístěny schránky pro příspěvky do fondu fabriky (1380–1384; *Polc – Hledíková 2002*, 224, č. 13; *Hledíková 2009*, 18), přičemž specifikují odpustky pro dárci (1386 nebo 1387; *Polc – Hledíková 2002*, 236, č. 13). Statuta z roku 1404 pak stanoví, že kazatelé v kostelech navštívených výběřci měli podporovat sbírku a nebránit farníkům ve zpovědi (*Polc – Hledíková 2002*, 271, č. 10). Statuta z let 1403 a 1405 dokonce odvolala všechny sbírky kromě té pro katedrální fond (*Polc – Hledíková 2002*, 268, č. 13, 277, č. 10). To byl případ i statut z roku 1407, kdy ovšem dostal výjimku také chrám ve Staré Boleslavi.¹⁴ Sbírkami a odpustkami musely být pochopitelně vyjednávány u papeže. Nepřekvapí tedy, že již v listopadu 1372 byl metropolitní kapitulou vyslán diplomat k papežské kúrii, přičemž jeho platba ve výši 2 kop grošů se objevila ve stavebních účtech (*Wochenrechnungen*, 59).¹⁵

Vyhlášení sbírky v roce 1406 je explicitně doloženo pro arcijáhenství pražské, bechyňské, kouřimské, plzeňské, horšovské, litoměřické a bílinské (*Soudní akta V*, 453–454). Otázka je, zda se sbírka omezila pouze na jmenované oblasti. Faktem je, že o dva roky později (1408) je doložena v arcijáhenství bílinském, litoměřickém, boleslavském, žateckém a hradeckém (*Soudní akta VI*, 363–364). To znamená, že se v pramenech objevují i tři zbývající arcijáhenství pražské diecéze. Některé výběřci známe i jménem tak jako Konráda, který byl vyplacen za svou práci v žateckém děkanátu, přičemž jeho plat 1 kopy grošů se objevil ve stavebních účtech v květnu 1373.¹⁶ V roce 1386 je v pramenech dosvědčen spolu s Teodorikem (*Soudní akta II*, 375, č. 109) jiný *questuarius seu petitor* jménem Velek, a to jako farář ve Skříplu (1408; *Soudní akta VI*, 233, č. 227, 276–277, č. 372; k lokalitě *Sedláček 1998*, 805). Bohužel se z pramenů o vybraných penězích dozvíme pouze v případě nějakých problémů s platbou tak jako v březnu 1385. Tehdy farář z Počedělic zaplatil řediteli stavby 3,5 kopy grošů

13 *mille marcarum auri purissimi* (Pelzel 1781, 306–309, č. 282 /Urkundenbuch/); listina je pravděpodobně ztracena, viz *Regesta Imperii Online* (27. 7. 2023), http://www.regesta-imperii.de/regesten/suche/result/nr/a98978d4-bd39-40ea-b561-8168e6913dd4.html?tx_hisodat_sources%5BsearchMode%5D=10&tx_hisodat_sources%5Baction%5D=show&tx_hisodat_sources%5Bcontroller%5D=Sources&cHash=8558b710fc0a19de17b32ee94206440d#rinav

14 *pro ecclesia Boleslaviensi* (*Polc – Hledíková 2002*, 282 č. 1).

15 Obecně k papežským odpustkům (v českém prostoru) na přelomu 14. a 15. století: *Hrdina 2017*, 55–110.

16 *magistro Kon(rado?) collectorii pecunias petitionis in decanatu Zacensi* (*Wochenrechnungen*, 95).

a zbytek slíbil doplatit na svatého Jiří (pod pokoutou exkomunikace).¹⁷ Farář ze Skály Jan zas dlužil stavebnímu fondu 22 kop grošů v roce 1384 (*Soudní akta II*, 336, č. 135). Rychtář v Týně nad Vltavou a dva faráři v Domažlicích a Hradišti pak dlužili peníze výběřčímu Václavovi v roce 1396 a 1398.¹⁸ V tomto případě sice nemůžeme vyloučit možnost, že se jednalo o jeho vlastní peníze, avšak je velmi pravděpodobné, že šlo o dluh pro stavební fond. Bohužel není možno určit, kolik peněz plynulo do fondu ze sbírek, nicméně se zdá, že se jednalo o relativně pravidelný příjem.

Nezanedbatelný příjem peněz představovaly jednorázové dary za spásu donátora. To byl případ vdovy Suoby z Postřižína, která darovala 5 kop grošů v roce 1408 (*Soudní akta VI*, 275, č. 366; k lokalitě *Sedláček 1998*, 720). Jiná donace 2 kop grošů pro *anima Kubczonis* z Peruce je doložena v pramenech v roce 1384 (*Soudní akta II*, 278, č. 186; k lokalitě *Sedláček 1998*, 689). Darované renty však mohly představovat více předvídatelný a pravidelnější příjem. Mohly pocházet jak z vesnic, resp. gruntů, tak z městských domů. Takto se objevuje například roční plat 2 kop grošů z domu na Starém Městě pražském (*Mendl 1925*, 162, č. 418). Když bylo v katedrále zřízeno (se souhlasem krále Václava IV.) nové oltářní nadání, 1 kopa grošů ročně měla být placena i řediteli stavby, resp. do fondu fabriky, a to z renty 20 kop gr. ze vsi Žerčice (1405; *Libri erectionum VII*, 59–63, č. 18). Podobně Jan Mráz, oltářník v pražské katedrále, odkázal fabrice 1 kopy grošů roční renty roku 1419 (*Tomek 1872*, 116; plný text *APH-AMKd*, cod.II/11, p. 120–121 /orig./; *APH-AMKe*, cod.III/7, f. 162rv /opis, 15. století/). Donace však mohly mít i mnohem nižší hodnotu. Například na Malé Straně byl v roce 1359 zřízen oltář, z jehož roční renty mělo být odváděno 5 grošů stavebnímu úřadu (*Libri erectionum I*, 8, č. 14). Takovéto donace nebyly výjimkou, neboť Petr Bartoš z Dubnice, který zemřel na pouti do Svaté země v Konstantinopoli, odkázal stavebnímu fondu roční rentu 1 groše, která měla být vyplácena v době výročních mší za spásu jeho duše.¹⁹ Renty se tedy mohly pohybovat v rozmezí od 1 groše až po několik kop grošů.²⁰ Kolik peněz přinesly do fondu, však není možné zjistit. I když měly představovat pravidelný příjem, mohlo být občas problém plat získat, dokonce i od kapitulních hodnostářů. Ředitel stavby Václav z Radče musel například v roce 1409 vymáhat plat 7 kop grošů ze vsi Lhotka od probošta metropolitní kapituly (*Eršil – Pražák 1956*, 226, č. 808; *Kostílková 2003*, 12).

Přínejmenším v případě některých chórových kaplí se muselo jednat o cílené financování. Podle kronikáře a stavebního ředitele Beneše Krabice z Weitmile první arcibiskup Arnošt z Pardubic financoval stavbu kaple v hlavě chóru, kterou též vysvětil a založil v ní oltář svatého Antonína.²¹ Jeho nástupce, arcibiskup a kardinál Jan Očko, měl postavit kapli sv. Erharda a Otýlie, kterou si měl zároveň vybrat jako místo posledního odpočinku.²² Taktéž zde založil oltář (1375), přičemž je důležité, že v této souvislosti hovoří o své kapli (*capella nostra*; *Libri erectionum I*, 66–67, č. 137, 107, č. 222 (*in capella nostra*). Kaple je skutečně zmíněna

17 *de pecuniis relictis per petitores* (*Soudní akta II*, 317, č. 47).

18 *petitor/questor fabrice ecclesiae Pragensis* (*Soudní akta III*, 222, č. 216; 312, č. 9; 405, č. 338; 406, č. 343, 408, č. 355; k lokalitám *Sedláček 1998*, 152–154 (Domažlice), 289 (Hradiště). V Čechách bylo několik lokalit s názvem Hradiště. Název identifikují s vesnicí nedaleko Žatce, neboť farář pocházel z Němce, které jsou vzdálené asi 16 km (*Sedláček 1998*, 633).

19 Tento plat byl součástí širší donace (*Libri erectionum IV*, 427–428, č. 593).

20 1 groš představoval denní plat nádeníka na stavbě katedrály v 70. letech 14. století (*Suchý 2003*, 30, 120–124, tab. 23).

21 *unam capellam, ... que est in fronte chori novi a fundamentis usque ad perfectionem suis sumptibus extrui et fenestris vitreis exornari procuravit, quam ipsemet eciam consecravat* (*Chronicon*, 530; *Regesta VII/5*, 771–773, č. 1268 /oltář/; *Hledíková 2008*, 150). Ke kapli viz též plán katedrály: *Maříková-Kubková 2019*, 366. Podle Beneše z Weitmile také odkázal 1000 hřiven na stavbu chrámu (*Chronicon*, 530).

22 Podle *Series (archi)episcoporum Pragensium: construxit et dotavit capellam in ecclesia pragensi, in <ecclesia sanctorum> honore (honorem) sanctorum (sancti) Erhardi confessoris et Ottilie Virginis, et in eadem elegit sepulturam* (*Skopal 2004*, 36, 66, p. 110 /závorky označují různé rukopisné verze/). To samé zmiňují i Staří letopisové čeští (*Staří letopisové*, 25). Skutečnost, že tuto kapli nechal postavit obsahoval i nápis na zdi kaple, který byl zaznamenán ve 2. polovině 17. století (*in hac capella ab ipso aedificata sepultus jacet*); *Pešina 1673*, 545) a v 1. polovině 18. století (*Berghauer 1736*, 104). Foto náhrobku např. *Maříková-Kubková 2019b*, 330–331.

jako *capella domini Johannis archiepiscopi Pragensis* v soupisu oltářů z let 1368–1373 (*APH-AMKf*, cod.IX, f. 41v; *Tomek 1872*, 108). Mladší oltářní inventář (1397) dokonce zmiňuje, že to byla *capela cardinalis*, což odpovídá tomu, že byl v roce 1378 jmenován kardinálem (*Pelikán 1939–46*, 129, 131). Je tedy pravděpodobné, že kaple, která je evidována v soupisu oltářů (1368–1373) jako *capella ducis Saxonie*, byla přinejmenším částečně financována Rudolfem I. Saským (*APH-AMKf*, cod.IX, f. 41v; *Tomek 1872*, 108; k Rudolfovi *Kuthan 2010*, 384). Tomu odpovídá i skutečnost, že si tuto kapli vybral jako místo posledního odpočinku a založil zde oltář (*Eršil – Pražák 1956*, 104, č. 360, 176, č. 628; *Tomek 1872*, 107; *Libri erectionum I*, 3–4, č. 5). Jiná kaple je zmiňovaná v soupisu (1368–1373) jako *capela comitis* (*APH-AMKf*, cod.IX, f. 41v; *Tomek 1872*, 108), což by mohlo znamenat, že ji financoval hofmistr císaře Karla IV. hrabě Burchard, purkrabí magdeburský, který se opravdu v pramenech objevuje s titulem *comes*. Také zde, tedy v kapli sv. Anny, založil roku 1358 spolu se svými bratry oltář (*Regesta VI/2*, 470, č. 781, 471–472, č. 783, 550, č. 885; *Libri erectionum I*, 2, č. 3; *Monumenta Vaticana 2*, 273–274, č. 703; *Libal – Zahradník 1999*, 17; *Hledíková 2008*, 150–151; *Kavka 2002*, 357–365). Obdobně se v soupisu oltářů objevuje *capella domini Przechonis*, což by mohlo znamenat, že ji financoval děkan metropolitní kapituly Předvoj Čadkův ze Sodoměře (1346–1358; *APH-AMKf*, cod.IX, f. 41v; *Tomek 1872*, 108; k Předvojovi *Podlaha 1912*, 31, č. 280).

Donace však nemusely být jen finanční. Sám Karel IV. daroval na stavbu část svého lesa, resp. 200 dubových kmenů. Ty byly (pravděpodobně na jeho příkaz) dokonce osvobozeny od cla vybíraného pod Vyšehradem, když je plavili roku 1373 do Prahy (*Suchý 2003*, 21–22). Drahé kameny pro inkrustaci svatováclavské kaple byly pravděpodobně též darovány císařem (*Vítovský 1992*, 7, 9; *Skřivánek 1987; 1989*). Probošt zderazského kláštera zas věnoval roku 1372 na stavbu pískovcový lom či lomovou oblast v Horoušanech (*Suchý 2003*, 15; k proboštovi Janu Čertovi *Tomek 1875*, 188–189; *1881*, 207; *Hledíková 1966*, 158, p. 6). Formulářové svědectví pak uvádí, že Václav IV. nařídil, aby nikdo na svých pozemcích vzdálených 3 míle (asi 33 km) od Prahy nebránil lámání kamene na stavbu svatovítského chrámu (*Pelzel 1790*, 113, č. 87 /Urkundenbuch/; *Tomek 1872*, 111; k milím *Sedláček 1923*, 32, 184, č. 133, 286). Frana Terklér, vlastník pražské vápenky, daroval na stavbu katedrály 2/3 roční spotřeby vápna v roce 1375 (*Suchý 2003*, 32, 107, tab. XII; *2014*, 355).

Je tedy zřejmé, že značné naturální donace šly na stavbu od krále, církevních institucí i individuálních měšťanů. Navíc velké množství darů pravděpodobně nebylo zaznamenáno, popř. se záznamy nedochovaly. Zároveň je potřeba si uvědomit, že nákladná výzdoba chrámu byla pravděpodobně financována z jiných zdrojů než hrubá stavba katedrály a proto se neobjevuje v dochovaných účtech (1372–1378). Výjimkou je některá výzdoba pevně spojená s konstrukcí katedrály, tedy architektonická plastika (chrliče, monstra, atd.), figurální tumba Přemysla Otakara I. (1377), náhrobek královny Guty (*Suchý 2021*, 37–48), inkrustace kaple sv. Václava (*Suchý 2003*, 33), zábradlí k náhrobku sv. Václava, pastoforium a svícen pro svatováclavskou kapli dodané svatovítským kovářským mistrem Václavem (*Suchý 2003*, 39–40; *2021*, 57). Příležitostně se v účtech objevují též textilní závěsy pro okna chórových kaplí.²³

Nicméně jeden fragment kapitulních účtů ukazuje, jak mohlo být financování takovýchto aktivit komplikované. Zlomek obsahuje platby pro vybavení kaple sv. Zikmunda v roce 1371. Výdaje zahrnovaly platby pro mistra tesaře Václava s pomocníky, včetně nákupů trámů, prken a hřebíků. Tesaři tedy zhotovili nějakou dočasnou konstrukci k dalším pracím (např. lešení). Zjevně byl osazen i oltář (pravděpodobně sv. Zikmunda), neboť malíř dostal zaplacenno za vymalování (oltářní) desky (*tabula*) a producent oltářních desek (*operario mensarum*) za ta samá *tabula*. Je uvedena též výplata zedníkovi za (osazení) mramorové desky (*lapide*

23 *tela ad fenestras* (*Suchý 2021*, 58–59).

marmoreo) zjevně téhož oltáře. Mistr kovář Václav pak kooperoval se zlatníkem při výrobě zábradlí. Zlatník (pravděpodobně Jiří) navíc dostal zapláceno za opravu relikviářových bust sv. Václava a sv. Zikmunda.²⁴

Je zajímavé, že tyto práce (nebo jejich část) byly financovány z peněz, které kapitula získala prodejem drahého kovu, zejména stříbrných a pozlacených kalichů. Některé z nich byly dokonce prodány zlatníkovi Jiřímu, který se podílel na práci pro kapli sv. Zikmunda. Je to explicitně zmíněno při platbě tesaři²⁵ i v rámci záznamů evidujících prodej kalichů, které navíc v účtech předchází výdajům na práci v kapli.²⁶ Jiří dokonce pomáhal některé kalichy prodat obchodníkovi ze Starého Města pražského. Dokonce je zmíněno, že je příbuzný (*gener*) architektka pražské katedrály Petra (Parléře), tedy pravděpodobně manžel jeho dcery (*Maříková 2018*, 225–229 /prodej kalichů/, 226–227 /Jiří/, 227).²⁷ Fakt, že příbuzný magistra operis pražské katedrály koupil některé kapitulní kalichy, znamená, že jejich prodej nejen financoval práce na katedrále, ale drahý kov byl zároveň s vysokou pravděpodobností znovu použit pro výzdobu chrámu. Kalichy byly při prodeji váženy, přičemž ty, které koupil zlatník Jiří, vážily asi ¾–3 hřivny (1 hřivna = asi 253 gramy). Jednotková cena za stříbrné a pozlacené kalichy činila 1,5 k. 2 gr. za jednu hřivnu. Avšak jiné dva kalichy byly prodány za vyšší cenu, tedy 1,5 k. 5 gr. za hřivnu.²⁸ Osm prodaných kalichů představovalo asi 2,9 kg vzácného kovu, za který kapitula získala 20 kop grošů.²⁹ Tato částka představovala zhruba roční plat mistra tesaře na stavbě katedrály v letech 1372–1378. Kameník produkující celoročně pro stavbu katedrály běžné konstrukční prvky (tedy ne architektonickou plastiku) tehdy vydělal 12 +/- 3 kopy grošů (*Suchý 2016*, 227, 230; 2021, 286–287, příl. XXXII/1–4, 32–33). Práce v kapli sv. Zikmunda (1371) stály 39 kop. 20 gr. plus 15 gr. za opravu obou relikviářových bust. Příjem z prodeje kalichů by tedy pokryl asi polovinu výdajů.

V inventáři oltářů (ca. 1397) lze nalézt kalichy u většiny z nich, mnohé z nich stříbrné nebo pozlacené nebo obojí. Například v případě oltáře sv. Benedikta a Narození Panny Marie byl připsán údaj evidující stříbrný a pozlacený kalich, který stál 3 kopy grošů.³⁰ Cena je v souladu

24 Zlomek vydala *Maříková 2018*, 229–230. Ke stavebnímu mistru tesaři Václavovi a mistru kováři téhož jména *Suchý 2003*, 26, 35. Karel IV. získal část hlavy sv. Zikmunda, která pak byla umístěna v pozlacené stříbrné relikviářové bustě (1354–1355; *Podlaha – Šittler 1903*, 47). O deset let později (1365) dokázal získat jeho tělo, resp. pravděpodobně jeho část (*Chronicon*, 533–534; *Bláhová 2012*); část jeho ruky pak byla roku 1368 umístěna ve speciálním relikviáři (*Podlaha – Šittler 1903*, 59). Někjaký hrob tohoto světce musel v chrámu existovat již roku 1366, kdy je zmíněn v chrámovém inventáři (*Podlaha – Šittler 1903*, 65, XXVI). Vzácný relikviář byl v oltáři nalezen spolu s olověnou destičkou roku 1918. Nápis na destičce informuje, že se jedná o relikvie svatého Zikmunda, které získal Karel IV. roku 1365. Datum však bylo opraveno na 1366, což pravděpodobně znamená, že ostatky byly získány roku 1365 a do hrobu umístěny o rok později. Na druhé straně destičky byl nalezen jiný nápis informující o umístění relikvií v roce 1376 (*Hilbert 1919*; *Výroční zpráva*, 9–14). Náš oltář byl tedy zjevně postaven roku 1371, ale k nějakým stavebním aktivitám došlo v kapli ještě v březnu roku 1375 (*Suchý 2021*, 61). Ostatky pak byly uloženy v oltáři ve vzácném relikviáři roku 1376. V této souvislosti není bez zajímavosti, že Karlova manželka Alžběta podnikla pouť z Karlštejna do Prahy k hrobu sv. Zikmunda v roce 1371, aby pomohla uzdravení nemocného císaře a měla též darovat zlato na světcovu relikviářovou bustu (*Podlaha – Šittler 1903*, 60). Jak jsme viděli, nějaké opravy proběhly již roku 1371, nicméně zlatník získal jen 15 grošů za opravu obou relikviářových bust (sv. Zikmund a sv. Václav). Šlo tedy pravděpodobně o nějaké menší zásahy, neboť cena představovala týdenní plat zedníka pracujícího na stavbě katedrály v 70. letech 14. století (*Suchý 2003*, 29; 2016, 228–230). Opravy či vylepšování relikviářů nebylo zřejmě výjimkou, neboť nějaké byly činy na „hlavě“ sv. Zikmunda také v roce 1369 (*Maříková 2018*, 230).

25 *Nota, quod de supradictis pecuniis calicium dedi dedi magistro Wenczeslao, carpentario ecclesie, 20 gr. pro suo labore (APH-AMKg, frag. XIII/21, f. 11r)*. Slovo „calicium“ v edici není uvedeno (*Maříková 2018*, 229).

26 *Item de peccuniis[!] calicium 5, qui fuerunt venditi[!] Georgio, aurifabro, pro 9½ sex. et 5 gr., Pasthal., cappelanus[!], dedit de eisdem pecuniis Wenczeslao carpentario ½ sex (Maříková 2018, 229)*.

27 ... *vendidi uni mercatori in Leta curia praesente aurifabro, genero magistri Petri, muratoris ecclesiae Pragensis, ... K Jiřímu, zeť architektka Petra Parléře Neuwirth 1891, 42; Vítovský 2004b, 479*. Viz také *Milner 2017*, 1–3, která zmiňuje kalichy jako finanční rezervu chrámu a uvádí, že v domě v sousedství lincolnské katedrály žil zlatník. K Týnskému dvoru (*Laeta curia*) *Musílek – Taibl 2023*.

28 K hřivně a jejím částem (ferto = 1/4 hřivny; lot = 1/16 hřivny) *Mendl 1926 a Sedláček 1923*, 155–156.

29 Cena posledního kalichu není ze záznamu jasná, ale vážil 3 hřivny bez 2 lotů, tedy 2 hřivny a 14 lotů, což činí 6 kop 8 gr. (zaokrouhleno na celé groše).

30 *et calicem pro tribus sexagenis argenteum cum nodo deaurato (Pelikán 1939–1946, 130)*.

s cenami kalichů prodaných zlatníku Jiřimu, neboť jejich cena činila v průměru 2,5 kopy grošů. Je tedy zjevné, že v chrámu musel být dostatek kalichů představujících finanční rezervu, která mohla být v případě potřeby použita i ke stavebním aktivitám.³¹ Také to znamená, že finanční zdroje nebyly dostatečné ani v době, kdy byly příjmy stavebního fondu poměrně stabilní a vysoké. V neposlední řadě je potřeba si uvědomit, že intenzivní stavební aktivity musely být extrémně nákladné.

Relativně rychlý postup stavby však zastavila husitská revoluce po smrti Václava IV. (*Maříková-Kubková a kol. 2019a*, 122–229). Jeho bratr Zikmund byl sice o rok později korunován (1420) v nedostavěné katedrále, avšak poté musel Pražský hrad na 16 let opustit. V naší souvislosti je důležité, že chrámový poklad byl evakuován, částečně na Zikmundův Karlštejn (*Podlaha – Šittler 1903*, 83–84; *Čornej 2009*, 38–40),³² který husité nikdy nedokázali dobýt. Nicméně karlstějenská posádka neměla vždy dostatek prostředků, a tak rozprodávala cennosti, které zde byly uloženy nejen pražskou kapitulou, ale též některými dalšími církevními institucemi (*Šmahel 2002*; *Garkisch 2010*; 2011).

Je však signifikantní, že již dva týdny po bitvě u Lipan (červen 1434), tedy po porážce radikálních husitů, byly prodány knihy v hodnotě 20 kop grošů (*Šmahel 2002*, 385). Karlštejnský purkrabí Kuneš Tluksa z Buřenic pak utratil 1 kopy grošů za nákupy šindelů a dřeva na opravu střechy pražské katedrály.³³ Cena zhruba odpovídá ročním výdajům (1 k. 49 gr.–6 k. 19 gr.) za šindele v 70. letech 14. století. Tehdy byly používány na opravy provizorního zastřešení chóru, které muselo být (přínejmenším částečně) odstraněno během letních stavebních kampaní (*Suchý 2003*, 27, 98, tab. VIII).

Je tedy zjevné, že opravy katedrály (signifikantně střechy) začaly prakticky okamžitě, jakmile to situace umožnila, dokonce dříve, než se do Prahy vrátili kanovníci. Metropolitní kapitula a úřad administrátorů pražské diecéze se totiž vraceli z exilu postupně (1436–1440) až po uznání Zikmunda Lucemburského českým králem (*Zilynská 1992*, 67, 88–92; *Hledíková 2010a*, 356–358). Vzhledem k tomu, že kapitula přišla během revoluce o většinu majetku, pochopitelně postrádala prostředky na opravy chrámu. Svědčí o tom i zpráva, podle níž Oldřich z Rožmberka žádal (1446) děkana a kapitolu, aby zvolili syna Aleše ze Šumberka a Perštejna za probůsta s tím, že jim pomůže opravit chrám (*Eršil – Pražák 1986*, 44, č. 102). Vzhledem k tomu, že se téhož roku objevuje v pramenech stavební ředitel Jakeš, můžeme předpokládat minimálně formální existenci stavebního fondu.³⁴ Později (1454) slyšíme o řediteli stavby Martinovi, který byl (výstižně) zván Fabrika (*APH-AMKh*, cod.XXII, f. 34r; *Podlaha 1923*, 151; k Martinovi *Mařík 2002*, 36, č. 30). Koncem století (1482) se s tímto titulem objevuje i mistr Jan z Úterého (*Eršil – Pražák 1986*, 119–120, č. 335; k nim také *Mařík 2002*, 40, č. 50). Není bez zajímavosti, že v roce 1515 fungovali jako ředitelé stavby dva kanovníci současně, jmenovitě mistři Šimon a Jiří z Plané (*Eršil – Pražák 1986*, 191–192, č. 548; k nim *Podlaha 1912*, 111 č. 645 /Simon Duchkonis de Ústí/, 115–116, č. 661 /Georgius de Plana/;

31 Tedy nejen v extrémních situacích jako byly války či exil (srov. *Vodička 2019*, 69–97).

32 Jiná část kapitulního pokladu byla evakuována (1421) ve třech truhlách do kláštera celestinů na Ojvín (za asistence sakristána Racka z Bífkova); zároveň byl sepsán inventář, přičemž mezi svědky figuruje ředitel stavby (*director fabricae ecclesiae*) Henzlin (*Vodička 2019*, 70, 198, č. 90 /Racek z Bífkova/).

33 *Item pro scindulis et lignis pro ecclesia Pragensi 60 gr.; ... quando ego faciebam laborem in ecclesia Pragensi (Účty hradu, 161)*. Rozprodávání takovýchto finančních rezerv je doloženo i v jiných účtech, např. v účtech ebrašského dvora v Norimberku, kde se nachází výdaje na financování pomuckého exilového konventu (*Vodička 2019*, 77, 93–96).

34 Je zmíněn jako „*tumherr und pawmeister off dem sloss sand Wencslaw*“, což je trochu nepřesný titul, nicméně zjevně označoval ředitele stavby svatovítské katedrály, která se v pramenech objevuje také jako kostel sv. Václava; již editor záznamu (*Teige 1904*, 89) spojil titul s katedrálou, nicméně záznam datoval do roku 1445. Edice uvádí datování: *anno domini ooLvii sabbato ipso die Silvestri*. Bohužel jsem nemohl ověřit text v originále rukopisu, neboť shořel roku 1945, avšak podle inventáře rukopisů bylo časové rozpětí záznamů 1400–1454 (*Čarek 1956*, 43, č. 114). Pak ale musí být datum záznamu 1446, kdy byl svátek sv. Silvestra (31. 12.) v sobotu. Vzhledem k tomu, že v roce 1445 byl v pátek, můžeme vyloučit možnost, že pisář začal rok narozením Ježíše Krista, tedy 25. prosince (*Friedrich 1997*, 143, č. 7/1445/; 183, č. 27/1446/). Ke katedrále jako kostelu sv. Václava např. *Suchý 2019*, 234.

k Jiřímu *Macháčková 1985*, 261), což je situace odpovídající době prvních tří ředitelů, kteří fungovali také v páru (do počátku 70. let 14. století).

Nabízí se otázka, zda je pouhou náhodou, že od 70. let 15. století začíná dochovaná řada (s mezerami) stavebních účtů, nebo zda je možno tyto účty spojovat s konsolidací stavebního úřadu.³⁵ Záznamy jsou poměrně kompletní pro období 1477–1479 a 1497–1500. Představují tedy relativně spolehlivý zdroj informací o příjmech stavebního fondu v těchto letech. Měnová situace byla ovšem jiná než ve 2. polovině 14. století. Účetní jednotku představoval míšeňský groš, tedy *grossus Misnensis* (gr. Misnen.). Drobnou měnu reprezentoval 1 *denarius* (d.) v obvyklém poměru 1:7 (1 gr. misnen. = 7 d.); 60 grošů představovalo početní jednotku 1 kopy, tedy *sexagena* (ss.) grošů (1 kopa českých gr. = 2 kopy míšeňských gr.). Zlatá mince se objevuje ve dvou typech: uherský zlatý, tedy *florenus Ungaricalis* /fl. ung./ (1478, 1481: 1 = 58 gr. misnen. = 29 gr.; 1479: 1 = 57 gr. misnen. = 28,5 gr.) a rýnský zlatý, tedy *florenus Rhenensis* /fl. ren./ (1487: 1 = 43 gr. misnen. = 21,5 gr.; 1 = 45 gr. Misnen. = 22,5 gr.).³⁶

Pravidelný příjem představovaly platy z vesnic, resp. gruntů, které byly splatné ve dvou termínech, tedy na sv. Jiří (23. 4.) a na sv. Havla (16. 10.). Není bez zajímavosti, že Bětka z Byšic odkázala roku 1474 7 kop grošů roční renty ze vsi Solany *na kostel sv. Václava na fabriku, totižto na opravenie téhož kostela, jakož znamenitě toho veliká potřeba jest* (*Eršil – Pražák 1986*, 103, č. 284). Tato renta se pak skutečně v účtech objevuje v letech 1476–1477.³⁷ Plat však byl pravděpodobně poté prodán, neboť z účtů mizí. Prameny nás ostatně informují o prodeji jiného statku, resp. platu (1515) z něho plynoucího ve vsi Pašíněves (*Eršil – Pražák 1986*, 191–192, č. 548; k lokalitě *Sedláček 1998*, 684). Každopádně Pašíněves (1376–1479; 1497–1500), Dřísy (1477–1479), Kocelovice a Úholice (1497–1500) představovaly pravidelný příjem pro fond fabriky (*Sedláček 1998*, 169 /Dřísy/, 423 /Kocelovice/, 916 /Úholice/). Bohužel není jasné, kolik statků či rent zde stavební úřad vlastnil. Renty totiž nebyly jen různé v jednotlivých vesnicích, ale platy kolísaly i v jednotlivých letech. Z Pašíněvsi získával stavební úřad 1 kopy grošů v letech 1476–1479, v období 1497–1500 pak 2 k. 55 gr.–3 k. gr. Kapitula tedy nemusela nutně vlastnit celé vesnice, což potvrzuje fakt, že stavební úřad mohl vybírat rentu v Úholicích i pro Vyšehradskou kapitolu.³⁸ Navíc účetní někdy explicitně zmiňuje vesnice, které vlastnili společně.³⁹ Tato spolupráce při výběru peněz ušetřila Vyšehradské kapitule či jejím úředníkům cestu do 35 km vzdálených Úholic. Opačnou situaci bychom pak našli v Dřísech, vesnici nedaleko Staré Boleslavi, kde byla renta vybírána děkanem boleslavské kapituly, který ji pak odevzdal do fondu fabriky pražského kostela.⁴⁰ Je dosvědčena i cesta, kterou podnikl ředitel stavby Jan z Úterého do Boleslavi, aby rentu vyzvedl.⁴¹

-
- 35 Politická situace přinutila administrátory pražské diecéze i metropolitní kapitolu znovu opustit Prahu v letech 1448–1453 a 1467–1478/1479. Na Pražském hradě však zůstali nějací kněží a po roce 1467 i kanovníci (k prvnímu období *Hledíková 2010a*, 357–358; *Tomek 1885*, 173–174; *Urbánek 1918*, 297–298, 307, 539, 745–746, 806–807; *Urbánek 1930*, 24–26; ke druhé periodě *Staří letopisové*, 164; *Tomek 1886*, 156–157; *Tomek 1894*, 8–10; *Hejnic – Polívka 1987*, 13; *Mařík 1984*, 132–133, 137–138, 154–155; *Eršil – Pražák 1986*, 93, č. 258, 95, č. 264, 97, č. 268, 108, č. 298, 110, č. 304; *Macek 2001*, 174–175).
- 36 *APH-AMKa*, kart.275 (dále je odkazováno pouze na datum citovaného záznamu). Viz též poměry, které uvádí *Spufford – Wilkinson – Tolley 1986*, 277–278 (uherský zl.: Praha, 1477: 29 gr., 30 gr.; 1478: 28 gr., 28,5 gr., 29 gr., 31 gr.; 1482: 25 gr., 28 4/5 gr., 30 gr.; 1497: 33 gr.; 1498: 30 gr.; 1499: 28 gr.; 1500: 30 gr.); 249 (rýnský zl.: Praha, 1477: 22 4/5 gr.; 1478: 23 gr.; 1485: 20 gr., 21,5 gr.; 1486: 22 gr.). Též *Boublík 2023*, 194–197, který uvádí, že kurz mohla ovlivňovat kvalita stříbrné mince. K měnové situaci v soudobých Čechách *Boublík 2006*; *Vorel 2010*; *Zaoral 1990*.
- 37 (1476): *Item a domino Wenceslao Solsky 6 ss. census s. Georgii*; (17. 8. 1377): *Solský dedít 5 fl. ung. quos obligabat pro censu virginis Bietcze*.
- 38 Např. (1497): *Item recepti de Hoholicz census Georgii 0,5 ss. et totidem pro Wisegradu*.
- 39 (1487 nebo c.): *de villis quas habemus cum Vissegradensibus*; srov. též *Pátrová 2021*, 46, která uvádí (pro předhusitskou dobu) příklady vesnic, kde platy vlastnili různé církevní instituce, mj. též zboží vyšehradské a pražské kapituly.
- 40 (1479): *Item a domino decano Boleslaviensis de Drziss censum s. Georgii anno etc 79,5 ss. recepti*.
- 41 (1487 nebo c.): *Magister Iohannes de Utery portavit de Driess de Boleslavia 2,5 ss.*; viz též *Sedláček 1998*, 41–42.

Přestože by příjmy z vesnických platů měly představovat pravidelný a předvídatelný příjem, ve skutečnosti nebyly platby pravidelné a občas se zpožďovaly. Například na sv. Jiří roku 1497 bylo zapláceno 36 gr. místo 30 ze vsi Úholice. Proto byla další splátka o 6 gr. nižší. Nicméně nebyla zaplácena na podzim, tedy na sv. Havla téhož roku, ale až na jaře roku následujícího (mezi 14. březnem a 12. květnem). Účetní také například uvádí, že stavební úřad získal půl kopy grošů na sv. Jiří roku 1500, avšak nic na sv. Havla díky lstivosti odpovědné osoby.⁴² Roční příjem z vesnických platů se pohyboval 1 k. 29. gr.–5 k. 43 gr. v letech 1477–1479; 12 k. 28 gr.–13 k. 10 gr. v letech 1497–1500.⁴³

Další zdroj příjmů představovaly sbírky, které se konaly pravidelně čtyřikrát za rok o kvatembrových dnech po kázání.⁴⁴ Někdy byly peníze vybírány též na (či okolo) svátků svatého Zikmunda, sv. Víta a sv. Václava a to u vchodu do chrámu (*circa portas ecclesie*) či před kostelem (*ante ecclesiam*). Tyto sbírky mohly ve sledovaném období (1477–79 a 1497–1500) přinést asi 31 gr.–5 k. 24 gr. V tomto případě si lze představit, že šlo o dary spojené s kázáním o nezbytnosti stavby či opravy chrámu. V kapli sv. Václava se však ještě stabilně nacházela schrána na zbožné dary doložená k roku 1482.⁴⁵ Roční příjem ze sbírek se ve sledovaných letech pohyboval v rozpětí asi 9 k. 32 gr.–14 k. 48 gr.⁴⁶

Jiný zdroj příjmů představovaly platy za zvonění (*pulsales*) při pohřbech a ve výroční dny.⁴⁷ V letech 1477–1479 se objevuje pouze jednou, kdy stavební úřad získal 58 grošů (1478), z kterých zaplatil 6 gr. zvoníkovi a nějakým laikům jako spropitné.⁴⁸ Zvonění však představovalo pravidelný příjem v letech 1497–1500. Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že liturgie byla omezena interdiktlem, který byl zrušen až roku 1482 (*Eršil – Pražák 1986*, 109, č. 301, 110, č. 304–305, 118, č. 330, 119, č. 333). Jednotlivé platy za zvonění se pohybovaly v rozmezí 3–60 gr. Dvakrát se objevuje také spropitné 2 gr. pro zvoníka. Mezi lidmi, kterým bylo zvoněno, bychom našli Lévu z Mašřova,⁴⁹ což byl místosoudi zemský (1480–1496), který v roce 1482 daroval roční rentu 17 grošů k oltářů sv. Vavřince (*APH-AMKch*, cod.XXV, f. 34r; *Tomek 1893*, 70, 254). Dále Barboru, manželku Závěše Sulka, hejtmana Pražského hradu,⁵⁰ Václava z Krumlova, administrátora pražské diecéze,⁵¹ ale také matku a manželku kováře Jiřího.⁵² Ročně přineslo zvonění do fondu asi 2 k. 58 gr.–5 k. 44 gr.⁵³

Odkázané nebo *ad hoc* darované peníze představovaly nejméně předvídatelný zdroj financí. Nicméně tyto prostředky znamenaly nezanedbatelnou částku, která se pohybovala v hodnotách 1 k. 18 gr.–97 k. 45 gr. (1477–1479; 1497–1500). Peníze daroval nejen král

42 (1500): *Item a [...]ssycz de Hoholicz recepti pro festo s. Galli censum 0,5 ss; feria 3 pro festo s. Georgii illius anni nichil dedit per suam astuciam.*

43 Viz příloha I (částky jsou zaokrouhleny na celé groše).

44 *Item recepti de pixide cum qua visitant infra sermonem (nebo sermones).*

45 (30. 7. 1482): *Item ... recepti de trunco circa capellam s. Wenceslai.* K termínu *truncus* ve významu schrána na almužny či zbožné dary *Hledíková 2009*, 18.

46 Viz příloha I (částky jsou zaokrouhleny na celé groše).

47 K tomuto zvonění v souvislosti s českými a moravskými městy *Borovský 2014*, 46–47.

48 (16. 8. 1478): *recepti 1 fl. ung. pulsales de quo dedi bibales laycis et campanatori 6 gr.*

49 (ante 8. 2. 1497): *Item pulsales ab anniversario Leve de Masstiw 6 gr.*

50 (17. 5. 1498): *Item recepti pulsales ab uxorem capitanei 0,5 ss.* Následující den (18. 5.) nalezneme (ve výdajové sekci účtů) spropitné pro pomocníky mistra Benedikta (Rieda), kteří dokončovali její hrob: *Item ... famulis magistri Benedicti dedi bibales 2 gr. qui locaverunt lapidem vice versa prope sepulcrum uxoris capitanei.* Následujícího roku (1499) se objevuje výroční zvonění: *Item ... recepti pulsales ab anniversario domine Barbare contoralis Zavissi Sulek capitanei 20 gr.* K Benediktovi např. *Vítovský 2004c; 2019; 2020b*; k Sulkovi *Tomek 1893*, 71, 257.

51 (12. 12. 1500): *Item ... in anniversario domini doctoris Wenceslai de Crumlow pulsales recepti 6 gr.;* k němu *Mařík 2002*, 26–27; *2001*, 317–318.

52 (1499): *Item recepti pulsales a matre Girzikonis fabri 3 gr.;* *Item recepti pulsales a uxore Girzikonis fabri 20 gr.* Kovář měl dům na Pražském hradě v sousedství katedrály v roce 1486. Ten byl prodán (pravděpodobně) stejným kovářem Jiřím v roce 1526 (*Blažková 2016*, 69–70).

53 Viz příloha I (částky jsou zaokrouhleny na celé groše).

Vladislav II.,⁵⁴ ale i vesnický kněz Jiří z Duchcova,⁵⁵ bezejmenní kněží z Krupky či Uher⁵⁶ nebo zcela anonymní farář či dokonce pergameník.⁵⁷ Je však významné, že tito lidé pocházeli z katolických oblastí pohusitských Čech (*Hrdina 2018*, 120–121 /s mapou/). Logicky najdeme mezi donátory také kanovníky metropolitní kapituly, jako byli Jan Hertemberger z Lokte⁵⁸ nebo Jan Mladoch, který byl také kaplanem abatyše kláštera sv. Jiří.⁵⁹ Není bez zajímavosti, že když Jan Filipec, varadinský biskup, prominentní diplomat krále Matyáše Korvína, cestoval s Václavem z Boskovic přes Prahu (1481), darovali do fondu fabriky 6, resp. 1 uherský zlatý.⁶⁰

Donace mohly být dokonce cílené tak jako 7 grošů na šindel od Petra z Malé Strany,⁶¹ nebo 10 grošů od mistra Hanuše (Spiesse).⁶² Peníze daroval na opravu oken nejen Léva z Mašťova (1,5 k. gr.),⁶³ ale také neznámá matrona z Nového Města pražského.⁶⁴ Nepřekvapí, že mezi dobrodince fabriky pražského kostela patřili také děkani Jan z Krumlova, který přispěl na opravu chórových lavic,⁶⁵ a Ambrož z Plzně, z jehož daru bylo zakoupeno 1000 šindelních hřebíků.⁶⁶

V roce 1487 byla zorganizována zvláštní papežská sbírka, přičemž těm, kdo přispěli na stavbu či opravu katedrál, byly udělovány odpustky. Vybrané peníze byly rozděleny na tři části: první dostala metropolitní kapitula, druhou papežská kurie a třetí král Vladislav II.⁶⁷ Příjem pro kapitulou byl vyčíslen na 70 kop 26 gr., což bylo dvakrát více než roční příjem stavebního fondu v letech 1478–1479 a 1497–1500; a asi polovina příjmu v roce 1477. Není bez zajímavosti, že účty uvádí měnu, ve které stavební úřad přijal výnos sbírky. Příjem ovšem účetní zaúčtoval v míšeňských groších (*grossi Misnenses*). Kromě uherských zlatých (*floreni Ungarici*), se objevují bílé pražské (*grossi Pragenses albi*) a míšeňské groše (*grossi Misnenses*), krejcar rakouského vévody Zikmunda (*krayczari moneta ducis Sigismundi*),⁶⁸ horské peníze (*moneta montana nova bohematicalis*; *Castelin 1953*, 153–159, 164, 170, 173, 176–177,

54 *Item a domino rege de sua regali 30 ss. 13 gr.*

55 (post 13. 12. 1499): *Item recepti a dominis capitolaribus 1 fl. ren. quem dedit nobis et legavit dominus Georgius plebanus de Dukezow.* K lokalitě Sedláček 1998, 178–179.

56 (17. 3. 1500): *Item ... recepti a domino decano 1 fl. ung. quem dedit quidam sacerdos de Crupka*; (3. 8. 1482): *Item recepti a quodam sacerdote Ungaro ... 1 fl. ung.* Ke Krupce Sedláček 1998, 476–477.

57 (c. 1487): *Item portavit 2 fl. ung. a quodam plebano*; (1476): *Item a quodam pargamenario 3 fl. ung.*

58 (1481; 1487): *recepti a magistro Iohanne Hertemberg.* K němu Mařík 2002, 42, č. 72.

59 (6. 5. 1477): *Item ... suscepti a domino plebano de pecunia domini Mladoch 7 ss. 2gr.* K Mladochovi Mařík 2002, 40, č. 52.

60 (31. 8. 1481): *Item ... recepti a domino Wenceslao de Bozkowicz 1 fl. ung.; Item eodem die ab episcopo Waradiensis 6 fl. ung.* Oba se zjevně vraceli z říšského sněmu v Norimberku, kam byli v červenci vysláni uherským králem. Filipec je dosvědčen zpět v Budíně 16. října 1481 (*Kalous 2008*, 25; 2006, 17–18; k Václavovi *Kalous 2009*, 323, 326).

61 (ante 13. 10. 1477): *Item suscepti 7 gr pro scindulis antiquis a Petro de Parva Parte.*

62 (20. 1. 1478): *Item pro scindulis vymietky 10 gr: recepti a magistro Hanuss lapicida.*

K Hanušovi Spiessovi *Kotrba 1972 a Vítovský 2004d*.

63 (6. 8. 1479): *Item recepti a Lewa super reformatione vitrorum 1,5 ss.* K Lévoovi viz text u pozn. 49.

64 (17. 5. 1479): *Item ... super reformatione vitrorum recepti ab una matrona de Nova Civitate 1 fl. ung.* K nákladnosti sklenářských prací srov. *Suchý 2020b*, 100–101.

65 (20. 9. 1482): *Item ... a domino decano recepti 10 fl. ung. super reformatione stallarum.*

K děkanovi Janovi (1469–1488) *Tomek 1893*, 330 a *Podlaha 1912*, 93, č. 581.

66 (24. 2. 1497): *Item recepti a domino decano pro mille claviculorum scindularum 12 gr.*

K děkanovi Ambrožovi (1490–1509) *Tomek 1893*, 330 a *Podlaha 1912*, 108, č. 624.

67 *Anno domini MCCCC LXXX VII in ecclesia Pragensi impetratus est annus iubilaeus cum plena indulgentia contribuentibus pro ecclesia Pragensi reformanda et construanda(sic) et in tres partes .... distributo /Pragensi/ ecclesie una pars; Romane ecclesie ad cameram apostolicam 2. pars et 3. regi Wladislao.* Papežská listina povolující sbírku byla platná jeden rok (*Eršil – Pražák 1986*, 130–131, č. 369). Srov. odpustkovou kampaň, která měla financovat válku proti Turkům (*Boldan 2018*) a sbírku (1517–1519), která měla pomoci vystavět farní kostel v Mostě po požáru roku 1515 (*Hrdina 2018*). Není bez zajímavosti, že třetina vybraných peněz měla být poslána do Říma k financování svatopetrského chrámu. Viz též příloha II.

68 K Zikmundově mincovnictví *Nemeškal 1993*, 81–82.

180, 184, 186, 189–190, 199, 210–213, 217, 229–257), zhořelecká mince (*Gorlicenses*)⁶⁹ a mince uherského krále (*regis Ungarie moneta babki*).⁷⁰

Záznam vybraných peněz tedy ilustruje monetární situaci po husitských válkách, kdy v Čechách obíhaly různé typy mincí, a zároveň potvrzuje fakt, že v oběhu bylo množství nekvalitní drobné mince. Je signifikantní, že zejména v případech sbírek nemohla kapitula ovlivnit typ darované měny. Účetní například považoval za nutné v účtech vysvětlit (1487), že musel vyměnit 3 kopy české drobné mince za 1 kopy pražských grošů, neboť Pražané (a jiní) nechtějí drobnou minci akceptovat.⁷¹ Mince však mohla být různé kvality, neboť účetní hovoří též o „staré dobré minci“.⁷² Druhým extrémem byl falešný groš, který byl vyúčtován ve výdajích roku 1477.⁷³ Špatná monetární situace v království tedy poškozovala i fond fabriky pražského kostela.

Přestože je obtížné srovnat situaci v 2. polovině 14. století se situací v 2. polovině století následujícího, množství peněz vynaložených na hrubou stavbu v 70. letech 14. stol. (ca. 830–970 kop grošů) je v ostrém kontrastu s ročními příjmy fabriky v 70. a 90. letech 15. století (ca. 33–114,5 kop míšeňských grošů).⁷⁴ Faktem je, že se ve výdajích fabriky pražského kostela z 2. poloviny 15. století objevují stavební aktivity, zejména platy tesařům a za opravy střech (včetně odvodňovacího systému), opravy dlažby, oken a dveří. Vždy se však jednalo o opravy již stojící konstrukce. Na rozdíl od stavebních účtů ze 70. let 14. století (s několika výjimkami) účty ve druhé polovině 15. století obsahují i výdaje na vybavení chrámu. Tedy platy za opravy relikviářů, údržbu zvonů či varhan, opravy či převazby liturgických knih, nákupy svícňů, vosku a svící, mešního vína (včetně dřevěných nádob), smetáků k čištění kostela, též výdaje na opravy a praní parament.

Analistické záznamy pak zmiňují pokus dostavět pražský metropolitní chrám počátkem 16. století. V letech 1509–1511 měly být kopány základy a stavěny pilíře (*Starí letopisové*, 268, 276). Tato stavební aktivita se skutečně objevuje v účtech fabriky v letech 1510–1511 (*Podlaha 1914*, 129–30). Projekt se ovšem nepodařilo naplnit. Roku 1510 víme sice o vypsání sbírky (*Mareš 1893*, 400–401, č. XXIII), ale protože nemáme k dispozici příjmovou sekci účtů, nevíme, jak byly práce financovány.⁷⁵ V obecné rovině lze závěrem konstatovat, že pražská gotická katedrála je příkladem vícezdrojového financování, na kterém se podílelo široké spektrum obyvatel země (*Vroom 2010*; *Saltamacchia 2011*), přičemž muselo flexibilně reagovat na aktuální finanční situaci metropolitní kapituly, postup stavebních prací i politickou situací v zemi.

Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

69 Objevuje se též v souvislosti s pravidelnými sbírkami: (post 13. 12. 1497): *Item in gorlicensibus 42 gr. minus 2 d.*; (ante 10. 6. 1498): *Item gorlicen. d. 5 gr. 3 d.*; (post 14. 9. 1498): *et 3 gr. in moneta gorlicensi*; (post 13. 12. 1498); *et de gorlicensibus d. 8 gr.*; (post 13. 2. 1499): *Item in gorlicensibus 2 gr. 4 d.* Zjevně tedy byla tato mince v Čechách dostupná, přestože král Jiří z Poděbrad její oběh v roce 1469 zakázal (*Nemeškal 1993*, 106–107, 125, 129, 133, 135).

70 K názvu mince viz *Hlinka – Radoměřský 1987*, 33. K razbě Matyáše Korvína *Hána 2004*; *Militký 2002* a *Kalous 2009*, 199–201.

71 (post 28. 9. 1487): *... dedi dno Waymlynar 3 ss. de pecunia montana parva, quam Pragenses et alii nolebant recipere pro quibus dedit de peccunia montana 1 ss. grossorum alborum, vel 2 ss. missnen.*

72 (asi 1486–1487): *Item in moneta parva bona 0,5 ss.*; *Item a decano 25 gr. bonos antiquos*; *Item 10 gr. in parva moneta antiqua bona.*

73 (7. 8. 1477): *6 gr. albos falsos quos in pecunia fabrice recepi.*

74 Viz příloha I (částky jsou zaokrouhleny na celé groše). K nízké hodnotě míšeňských grošů viz text u pozn. 36.

75 V účtech se mi také nepodařilo dohledat výdaje na královskou oratoř (po roce 1490), k ní *Chotěbor 2019*.

Příloha I

Příjmy fabriky pražského kostela (1477–1479, 1497–1500)

1477	gr. misnen.	kop (k.)
Donace	5865	
Zvonění	0	
Pravidelné sbírky	663	
Vesnické platy	343	
Celkem	6871	114 k. 31 gr.
1478		
Donace	1163	
Zvonění	58	
Pravidelné sbírky	572	
Vesnické platy	112	
Celkem	1986	33 k. 5 gr.
1479		
Donace	1536	
Zvonění	0	
Pravidelné sbírky	655	
Vesnické platy	89	
Celkem	2280	38 k.
1497		
Donace	406	
Zvonění	245	
Pravidelné sbírky	888	
Vesnické platy	770	
Celkem	2309	38 k. 29 gr.
1498		
Donace	78	
Zvonění	344	
Pravidelné sbírky	748	
Vesnické platy	790	
Jiné (prodej textilu)	120	
Celkem	2080	34 k. 40 gr.
1499		
Donace	178	
Zvonění	349	
Pravidelné sbírky	710	
Vesnické platy	771	
Celkem	2008	33 k. 28 gr.
1500		
Donace	728	
Zvonění	178	
Pravidelné sbírky	684	
Vesnické platy	748	
Celkem	2338	38 k. 58 gr.

Příloha II

Papežská odpustková sbírka (1487)

	kop	gr. misnen.
Zhořelecká mince (<i>Gorlicenses</i>)	4	27
Mince uherského krále (<i>regis Ungarie moneta babki</i>)	4,5	
Krejčary rakouského vévody Zikmunda (<i>krayczari moneta ducis Sigismundi</i>)	2	3
Míšeňské groše (<i>grossi Misnenses</i>)	5	
Pražské groše (<i>grossi Pragenses albi</i>)	20	6
Horská mince (<i>moneta montana nova Bohemicalis</i>)	34	20
Celkem	69,5	56
10 uherských zlatých (<i>floreni Ungarici</i>)	10	
Celkem	80	26

Prameny a literatura

AHMP-SR: Archiv hlavního města Prahy, Sbirka rukopisů, rkp. 2252.

APH-AMKa: Archiv Pražského hradu, Archiv metropolitní kapituly u sv. Víta, kart.275.

APH-AMKb: Archiv Pražského hradu, Archiv metropolitní kapituly u sv. Víta, Cod.XVIII.

APH-AMKc: Archiv Pražského hradu, Archiv metropolitní kapituly u sv. Víta, Cod.VIII/2.

APH-AMKd: Archiv Pražského hradu, Archiv metropolitní kapituly u sv. Víta, Cod.II/11.

APH-AMKe: Archiv Pražského hradu, Archiv metropolitní kapituly u sv. Víta, Cod.III/7.

APH-AMKf: Archiv Pražského hradu, Archiv metropolitní kapituly u sv. Víta, Cod.IX.

APH-AMKg: Archiv Pražského hradu, Archiv metropolitní kapituly u sv. Víta, frag.XIII/21.

APH-AMKh: Archiv Pražského hradu, Archiv metropolitní kapituly u sv. Víta, Cod.XXII.

APH-AMKch: Archiv Pražského hradu, Archiv metropolitní kapituly u sv. Víta, Cod.XXV.

Bartlová, M. 2009: The Choir Triforium of the Prague Cathedral Revisited: the inscriptions and Beyond. In: Opačič, Z. (ed.): Prague and Bohemia: medieval art, architecture and cultural exchange in Central Europe. The British Archaeological Association Conference Transactions 32. London, 81–100.

Bartlová, M. 2010: Tajemství svatovítského triforia: umělec, jeho král a jeho katedrála. Dějiny a současnost 32/1, 36–39.

Berghauer, J. T. V. 1736: Proto-martyr poenitentiae ejusque sigilli custos semper fidelis divus Joannes Nepomucenus,...I. Augustae Vindelicorum et Graecii.

Binding, G. 1993: Baubetrieb im Mittelalter. Darmstadt.

– 2016: Stavební proces v středověku: ako sa stavalo v středovekej Európe. Bratislava.

Bláhová, M. et al. 1987: Kroniky doby Karla IV. Praha.

Bláhová, M. 2012: Kufry s knihami aneb měl Karel IV. knihovnu? In: Manu propria--: sborník příspěvků k životnímu jubileu PhDr. Aleny Richterové, CSc. Praha, 21–24.

Blažková, G. 2016: Raně novověké odpadní jímký na Pražském hradě: analýza nálezových souborů. In: Nálezy hmotné kultury z renesančních odpadních jímek z Pražského hradu II. Castrum Pragense 13/2. Praha, 61–184.

Boldan, K. 2018: Odpustková kampaň na Chebsku v letech 1481–1483 a typografické jednolisty. In: Boldan, K. – Hrdina, J. (eds.): Knihtisk, zbožnost, konfese v zemích Koruny české doby poděbradské a jagellonské. Colloquia mediaevalia Pragensia 19. Praha, 73–107.

Borovský, T. 2014: Zvony a lidé středověkého města: komunikační funkce zvonů v městské společnosti. In: M. Čapský et al.: Komunikace ve středověkých městech. Opava, 39–52.

Boublík, J. 2006: Měnové poměry doby poděbradské. Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie 60/1–2, 1–59.

- 2023: Zlatá a stříbrná mince v peněžní praxi 14. až první poloviny 16. století, In: Musilek, M. (ed.): Ceny – mzdy – peníze: ekonomické myšlení ve středověkých a raně novověkých městech. Praha, 185–203.
- Brokešová, D. 1998:* Formulářová sbírka doby Karla IV. z rukopisu kláštera v Oseku. In: Hlaváček, I. – Hrdina, J. – Kahuda, J. – Doležalová, E. (eds.): Facta probant homines: sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové. Praha, 85–99.
- Budský, D. 2006:* Metropolitní kapitula pražská jako dvůr v malém: kariéra a vztahy v prostředí kapituly v letech 1378–1390. In: Dvořáčková-Malá, D. (ed.): Dvory a rezidence ve středověku. Praha, 53–86.
- Cancellaria Arnesti:* Cancellaria Arnesti: formelbuch des ersten Prager Erzbischofs Arnest von Pardubic: nach einer Handschrift der K. K. Universitäts-Bibliothek zu Prag. Ed. F. Tadra. Archiv für österreichische Geschichte 61, 1880, 267–597.
- Castelin, K. 1953:* Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471). Praha.
- Čarek, J. 1956:* Městské a jiné úřední knihy archivu hlavního města Prahy. Praha.
- Čelakovský, J. 1916:* Klášter Sedlecký, jeho statky a práva v době před válkami husitskými. Praha.
- Čornej, P. 2009:* Klíče ke Karlštejnu. Studia mediaevalia Bohemica 1, 37–73.
- Eršil, J. – Pražák, J. 1956:* Archiv pražské metropolitní kapituly I. Praha.
- 1986: Archiv pražské metropolitní kapituly II. Praha.
- Friedrich, G. 1997:* Rukověť křesťanské chronologie. Praha.
- Garkisch, M. 2010:* Zdeslav Tluksa z Buřenic, karlštejnský purkrabí v době husitských válek. Střeďočeký sborník historický 36, 22–43.
- 2011: Běžný život na hradě Karlštejně za husitských válek ve světle hradních účtů. In: Wasková, M. (ed.): Sborník k počtĕ Evy a Karla Waskových, západočekých archivářů. Plzeň, 77–89.
- Hána, J. 2004:* Západo- a jihočeký mincovní privilegia druhé poloviny 15. století. Sborník Západočekýho muzea v Plzni. Historie 17, 222–235.
- Hejnic, J. – Polívka, M. 1987:* Plzeň v husitské revoluci: Hilaria Litoměřického „Historie města Plznĕ“, její edice a historický rozbor: quo modo Hilarii de Lithomerzicz „Historia civitatis Plznensis“ res gestas aevi Hussitici illustraverit. Praha.
- Hilbert, K. 1919:* Nový nález v dómu svatovítskĕm. Památky archaeologické 31, 139–46.
- Hlaváček, I. 1975:* Několik příspěvků k poznání života v předhusitských Čechách: (k vypovídacím schopnostem pražského vizitačního protokolu z let 1379–1382 a některých příbuzných pramenů). Střeďočeký sborník historický 10, 151–172.
- Hledíková, Z. 1966:* Soudní akta generálních vikářů. Sborník archivních prací 16, 157–71.
- 1972: Pražská metropolitní kapitula, její samospráva a postavení do doby husitské. Sborník historický 19, 5–48.
- 2008: Arnošt z Pardubic: arcibiskup, zakladatel, rádce. Praha.
- 2009: Tabulae, tabulae ecclesiae. Studie o rukopisech 39, 9–32.
- 2010a: Administrace pražské diecĕze na sklonku prvé poloviny 15. století. In: Eadem: Svĕt českĕ středovĕké cirkve. Praha, 354–369.
- 2010b: Struktura duchovenstva ve středovĕkých Čechách. In: Eadem: Svĕt českĕ středovĕké cirkve. Praha, 55–83.
- Hlinka, B. – Radomĕřský, P. 1987:* Penize celého svĕta. Praha.
- Hrdina, J. 2017:* Relikvie, odpustky, poutní odznaky: čtyři kapitoly z náboženskĕho života lucemburské Prahy. Praha.
- 2018: Stavba chrámu sv. Petra v Římĕ, farní kostel v Mostĕ a poslední velká odpustková kampaň před reformací v letech 1517–1519 v dialogu pramenů rukopisných a tištĕných. In: Boldan, K. – Hrdina, J. (eds.): Knihtisk, zbožnost, konfese v zemích Koruny českĕ doby podĕbradské a jagellonské. Colloquia mediaevalia Pragensia 19. Praha, 109–137.

- Chotěbor, P. 2019:* Královská oratoř. In: Maříková-Kubková, J. a kol.: Katedrála viditelná a neviditelná: průvodce tisíciletou historií katedrály sv. Víta, Václava, Vojtěcha a Panny Marie na Pražském hradě I. Praha, 230–233.
- Chronicon:* Chronicon Benessii de Weitmil, ed. J. Emler, Fontes rerum Bohemicarum IV. Praha, 1884, 457–548.
- Kalous, A. 2006:* Jan Filipec v diplomatických službách Matyáše Korvína. Časopis Matice moravské 125, 3–32.
- 2008: Itinerář Jana Filipce (1431–1509). Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica 34, 17–43.
- 2009: Matyáš Korvín (1443–1490): uherský a český král. České Budějovice.
- Kavka, F. 2002:* Burchard, purkrabí magdeburský a hrabě z Hardeggu a Retzu: hofmistr Karla IV. (1353–1368). In: Idem: Ohlédnutí za padesáti lety ve službě českému dějepiscevtví. Praha, 357–365.
- Kostilková, M. 2003:* Středověký relikviiř nalezený v makovici jižní věže katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze. Pražský sborník historický 32, 5–38.
- Kotrba, V. 1972:* Zwei Meister der Jagellonischen Hofkunst: Meister Hanns (Hanusch) Spiess von Frankfurt und Meister Hanns (Hanusch) Schoeller von Nürnberg. Umění 20, 248–67.
- Krafl, P. 2014:* Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku. Praha.
- Kuthan, J. 2010:* Světská kurfiřtství ve Svaté říši římské v době Lucemburků. In: Studnočková, M. (ed.): Čechy jsou plné kostelů = Boemia plena est ecclesiis: kniha k počtĕ PhDr. Anežky Merhautové, DrSc. Praha, 384–390.
- Lenochová, Š. 2005:* Nápis v triforiu katedrály sv. Víta na Pražském hradě. Diplomová práce. Pedagogická fakulta UK. Praha (nepublikovaný rukopis).
- Libal, D. – Zahradník, P. 1999:* Katedrála svatého Víta na Pražském hradě. Praha.
- Libri erectionum I:* Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. I. Ed. K. Borový. Pragae. 1875.
- Libri erectionum IV:* Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. IV. Ed. K. Borový. Pragae. 1883.
- Libri erectionum VII:* Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. VII. Edd J. Pelikán – H. Pátková. Pragae. 2002.
- Macek, J. 2001:* Vira a zbožnost jagellonského věku. Praha.
- Macháčková, V. 1985:* Církevní správa v době jagellonské (na základĕ administrátorských akt). Folia Historica Bohemica 9, 235–90.
- Mareš, F. 1893:* Materialie k dějinám umĕní, umĕleckého průmyslu a podobným. Památky archaeologické 16, 400–404.
- Mařík, M. 1984:* K postavení katolické církve v Āechách v době podĕbradské (činnost katolických administrátorů za Jiřího z Podĕbrad). Folia Historica Bohemica 7, 101–96.
- 2001: Administrátoreři a svatovítská kapitula v době podĕbradské: úřad administrátorů pod jednou a jeho představitelé. Sborník archivních prací 51, 313–358.
- 2002: Svatovítská kapitula za vlády Jiřího z Podĕbrad. Documenta Pragensia 20, 25–53.
- Maříková, M. 2018:* Finance v životĕ pražské metropolitní kapituly: hmotné zabezpečení kanovníků optikou účetních rejstříků z let 1358–1418. Documenta Pragensia. Monographia 35. Praha.
- Maříková-Kubková, J. a kol. 2019a:* Katedrála viditelná a neviditelná: průvodce tisíciletou historií katedrály sv. Víta, Václava, Vojtěcha a Panny Marie na Pražském hradĕ I. Praha.
- Maříková-Kubková, J. 2019b:* Sarkofágy pro ostatky panovníků přenesené z románské baziliky s figurálními máhrobky z dílny Petra Parléře. In: Maříková-Kubková, J. a kol.: Katedrála viditelná a neviditelná: průvodce tisíciletou historií katedrály sv. Víta, Václava, Vojtěcha a Panny Marie na Pražském hradĕ I. Praha, 324–31.
- Mendl, B. 1925:* Z hospodárských dějin středověké Prahy. Praha.

- 1926: O hřivně pražské. *Český časopis historický* 32, 120–126.
- Militký, J. 2002*: Mincovna Matyáše Korvína v Českých Budějovicích a otázka identifikace její produkce. In: Polanský, L. (ed.): Pavel Radoměřský. Sborník numismatických studií k 75. výročí narození. Praha, 62–80.
- Milner, L. 2017*: Lincoln cathedral treasure house. *The Antiquaries Journal* 97, 1–25.
- Monumenta Vaticana 2: Acta Innocentii VI. pontificis Romani: 1352–1362*. Ed. J. F. Novák. *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* 2. Pragae. 1907.
- Monumenta Vaticana 4: Acta Gregorii XI. pontifis Romani: 1370–1378*. Ed. K. Stloukal. *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* 4. Pragae. 1949–1954.
- Musílek, M. – Taibl, P. 2023*: Týnský dvůr neboli Ungelt: centrum zahraničního obchodu. In: Musílek, M. (ed.): Ceny – mzdy – peníze: ekonomické myšlení ve středověkých a raně novověkých Městech. Praha, 21–76.
- Nemeškal, L. 1993*: Vývoj českého mincovnictví v druhé polovině 15. a na počátku 16. století. Numismatický sborník 19, 67–148.
- Neuwirth, J. 1891*: Peter Parler von Gmünd, Dombaumeister in Prag, und seine Familie: ein Beitrag zur deutsch-österreichischen Künstlergeschichte. Prag.
- Nový, R. 1992*: Komorní důchod za krále Václava IV. In: Polívka, M. – Svatoš, M. (eds.): *Historia docet*: sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc. Praha, 329–340.
- Pátrová, K. 2021*: Liber capitularium decisionum jako jeden z pramenů pro poznání správy majetku vyšehradské kapituly. *Mediaevalia Historica Bohemica* 24/1, 37–52.
- Pelikán, J. 1939–46*: Inventář oltářů kostela sv. Víta v Praze z r. 1397. *Památky archeologické* 42, 123–231.
- Pelzel, F. M. 1781*: Kaiser Karl der Vierte, König in Böhmen II. Prag.
- 1790: *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmisches Königs Wenceslaus II.* Prag – Leipzig.
- Pešina, T. z Čechorodu 1673*: Phosphorus septicornis = sanctae metropolitanae divi viti ecclesiae Pragensis majestas et gloria. (s. 1.).
- Podlaha, A. 1912*: Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora. Praha.
- 1914: Z účtů kostela Svatovítského v Praze z konce XV. a poč. XVI. stol. *Památky archaeologické* 26, 127–130.
- 1923: *Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur.* Pragae.
- Podlaha, A. – Šittler, E. 1903*: Chrámový poklad u sv. Víta v Praze: jeho dějiny a popis. Praha.
- Polc, J. V. 1994*: Kapitoly z církevního života Čech podle předhusitského zákonodárství. In: Z. Hledíková, Z. – Polc, J. V. (eds.): *Pražské arcibiskupství 1344–1994*: sborník statí o jeho působení a významu v české zemi. Praha, 30–57.
- Polc, J. V. – Z. Hledíková, Z. 2002*: *Pražské synody a koncily předhusitské doby.* Praha.
- Regesta IV*: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV.* Ed. J. Emler. Pragae. 1892.
- Regesta VI/2*: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VI/2.* Ed. B. Mendl. Pragae. 1929.
- Regesta VII/5*: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VII/5.* Edd. B. Mendl – M. Linhartová. Pragae. 1963.
- Regesta Venceslai IV*: *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec.–1419 aug. 16.) VI.* Ed. B. Kopiczková. Pragae. 2013.
- Saltamacchia, M. 2011*: The prince and the prostitute: competing sovereignties in fourteenth-century Milan. In: Sturges, R. (ed.): *Law and Sovereignty in the Middle Ages and Renaissance.* Turnhout, 167–185.

- Sedláček, A. 1923:* Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách. Praha.
- 1998: Místopisný slovník historický království českého. Praha.
- Skopal, M. 2004:* Series ducum et regum Bohemiae, necnon episcoporum et archiepiscoporum Pragensium: (k otázce stáří pramene Dobnerovy datace založení řádové komendy johanitů na Malé Straně). Sborník prací východočeských archivů 9, 13–75.
- Skřivánek, F. 1987:* Dobývání a řezba drahých kamenů z naleziště u Ciboušova ve středověku. Studie z dějin hornictví 19, 28–46.
- 1989: Průzkumné a restaurátorské práce drahokamových inkrustací na hradě Karlštejně. Památky a příroda 14, 73–78.
- Soudní akta II:* Soudní akta konsistoře Pražské II. Ed. F. Tadra. Praha. 1893.
- Soudní akta III:* Soudní akta konsistoře Pražské III. Ed. F. Tadra. Praha. 1896.
- Soudní akta V:* Soudní akta konsistoře Pražské V. Ed. F. Tadra. Praha. 1899.
- Soudní akta VI:* Soudní akta konsistoře Pražské VI. Ed. F. Tadra. Praha. 1900.
- Spufford, P. – Wilkinson, W. – Tolley, S. 1986:* Handbook of medieval exchange. London.
- Starí letopisové:* Starí letopisové češti. In: Charvát, J. – Krčma, F. 1941 (eds.): Dílo Františka Palackého II. Praha, 21–387.
- Statuta:* Statuta metropolitanae ecclesiae Pragensis anno 1350 conscripta. Ed. A. Podlaha. Pragae. 1905.
- Suchý, M. 2003:* Solutio hebdomadaria pro structura templi Pragensis: stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378 I. Castrum Pragense 5. Praha.
- 2014: Vápno, katedrála sv. Víta a pražští vápeníci v pozdním středověku: výpověď písemných pramenů. Archaeologia historica 39/1, 349–63.
- 2016: St Vitus building accounts (1372–78): the economic aspects of building the cathedral. In: Zaoral, R. (ed.): Money and Finance in Central Europe during the Later Middle Ages. Basingstoke, 222–246.
- 2019: Benedikt Ried a oprava kostela svatého Václava v roce 1530. In: Maříková-Kubková, J. a kol.: Katedrála viditelná a neviditelná: průvodce tisíciletou historií katedrály sv. Víta, Václava, Vojtěcha a Panny Marie na Pražském hradě I. Praha, 234–235.
- 2020a: Svatovítské stavební účty a kapitulní archiv: vznik a osudy dvou rukopis. In: Halata, M. (ed.): Hradu a obci: sto let Archivu Pražského hradu: 1920–2020. Praha, 115–130.
- 2020b: Účty Pražské kapituly z roku 1530: stavební a ekonomické aspekty opravy katedrály sv. Víta a kostela Všech svatých na Pražském hradě. Numismatický sborník 34/1, 90–108.
- 2021: Solutio hebdomadaria pro structura templi Pragensis: stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378 II. Castrum Pragense 17. Praha.
- Šmahel, F. 2002:* Každodennost na Karlštejně během husitské revoluce. In: Idem: Mezi středověkem a renesancí. Praha, 382–387.
- Šolle, V. 1981:* Donační listina krále Jana z 23. října 1341 jako právní a hospodářská základna pražské gotické katedrály. In: Svatoš, M. (ed.): Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR: mezinárodní vědecká konference pořádaná Univerzitou Karlovou v Praze k 600. výročí úmrtí Karla IV.: 29. 11.–1. 12. 1978: materiály ze sekce dějin státu a práva. Praha, 113–321.
- Teige, J. 1904:* Několik příspěvků k životopisům umělců zaměstnaných při kostele sv. Víta na hradě Pražském v XV. a XVI. st. Method 30, 89–91.
- Tomek, V. V. 1875:* Dějepis města Prahy III. Praha.
- 1881: Dějepis města Prahy V. Praha.
- 1885: Dějepis města Prahy VI. Praha.
- 1886: Dějepis města Prahy VII. Praha.
- 1893: Dějepis města Prahy IX. Praha.
- 1894: Dějepis města Prahy X. Praha.

- 1872: *Základy starého místopisu Pražského III–V*. Praha.
- Urbánek, R. 1918: České dějiny III: věk poděbradský II*. Praha.
- 1930: *České dějiny III: věk poděbradský III*. Praha.
- Účty hradu: Účty hradu Karlštejna z let 1423–1434*. Ed. J. Pelikán. Praha. 1948.
- Vítovský, J. 1992: Několik poznámek k problematice Karlštejna*. *Zprávy památkové péče* 52/11, 1–14.
- 2004a: *Matyáš z Arrasu*. In: Vlček, P. (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 412–413.
- 2004b: *Parléf, Petr*. In: Vlček, P. (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 478–479.
- 2004c: *Ried z Piestingu, Benedikt*. In: Vlček, P. (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 544–547.
- 2004d: *Spieß, Hans z Frankfurtu*. In: Vlček, P. (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 612–613.
- Vodička, O. 2019: Exil českého a moravského duchovenstva za husitských válek*. Praha.
- Vorel, P. 2010: Peníze a peněžní početní jednotky v 16. století*. *Theatrum historiae* 6, 219–233.
- Vroom, W. 2010: Financing Cathedral Buildings in the Middle Ages: the Generosity of the Faithful*. Amsterdam.
- Výroční zpráva: Výroční zpráva Jednoty pro dostavění hl. chrámu sv. Víta za správní rok 1918*. Praha. 1919.
- Wochenrechnungen: Die Wochenrechnungen und der Betrieb des Prager Dombaues in den Jahren 1372–1378*. Ed. J. Neuwirth. Prag. 1890.
- Zaoral, R. 1990: Nálezy zlatých mincí grošového období na území Čech: Příspěvek k oběhu uherských dukátů v Čechách*. *Slovenská numizmatika* 11, 113–134.
- Zilymská, B. 1992: Biskup Filibert a české země*. In: *Jihlava a Basilejská kompaktáta: 26.–28. červen 1991: sborník příspěvků z mezinárodního symposia k 555. výročí přijetí Basilejských kompaktát*. Jihlava, 56–94.

Summary

Marek Suchý, Financing the Construction of the Prague Church (ca 1341–1500).

The building fund (1341) had been established three years before the foundation stone of the cathedral was laid (1344). It was managed by one or two construction directors from the canon regulars. The surviving pre-Hussite accounts contain just expenses on construction activities. However, the income from the silver mines, donated by John of Luxembourg for building of the new church, would not have even covered the rough construction. The first Archbishop Arnošt of Pardubice stated in the regulations of the Prague Metropolitan Chapter (1350) that the Archbishop and the members of the Metropolitan Chapter should also contribute. These obligatory contributions, however, could not represent a significant source of money.

The revenues from the diocesan judiciary also flowed into the building fund. However, fines or their parts intended to the fund appear in the sources as early as 1312. Thus, they already presented a financial source for the repairs of the Romanesque basilica which was gradually being replaced by the Gothic cathedral. The Prague archbishops also declared fund-raising for the construction of the new church, and the collectors had the right to grant indulgences to those who contributed. It is impossible to determine how much money went into the fund from these collections, but they seem to have been a relatively regular source of income.

One-time contributions presented also a substantial revenue. However, donated rents could have presented more predictable and regular financial source. Still, it could have been

problematic to receive a salary, even from the Chapter dignitaries. It is not possible to find out how much money these salaries brought to the fund. At least in the case of some choir chapels, there must have been targeted funding from religious as well as secular elites. Of course, there were not only financial but also in-kind donations, e.g. building timber, stone or lime.

Intensive construction activities were expensive because the financial resources were not sufficient even when the building fund revenues were relatively stable and high. Thus, the Chapter had to sell precious metal in the form of silver and gilded chalices which had presented a financial reserve. The relatively rapid progress of the construction was stopped by the Hussite Revolution following the death of Wenceslas IV (1419). However, mere two weeks after the defeat of the radical Hussites (1434), the repair of the roof was financed from the sale of books. After the recognition of Sigismund as King of Bohemia, the Metropolitan Chapter and the office of administrators of the Prague diocese (1436–1440) returned to Prague gradually from exile. Given the fact that the Chapter lost most of its property during the Revolution, the means to repair the cathedral were lacking. However, the documented names of building directors attest that the building fund persisted.

Since the 1470s, the accounts with gaps survive. Despite the salaries from the villages should have presented a periodic income, the payments were irregular. Another financial source were fundraisings organized several times a year and following the sermons on the necessity of building or repairing the church. More money came to the fund from the tolling of funeral bells (and on anniversary days) for persons mainly from the secular and religious elites. Bequests or donations were the least predictable financial source. In 1487, a papal fundraising was declared and the money raised was given not only to the Metropolitan Chapter but also to the Papal Curia and King Vladislav II. The income for the Chapter was twice the usual annual income of the building fund in 1478–1479 and 1497–1500. From the accounts listing the currency, it is apparent that various types of coinage including low-quality small change circulated in Bohemia.

Despite the comparison of the situation in the second half of the 14th century with that of the second half of the 15th century being difficult, the considerable expenditure on the rough construction in the 1370s stands in sharp contrast to the low annual income in the 1470s and 1490s. Thus, the Prague Gothic cathedral represents an example of multi-source financing, in which a wide range of the country's population participated. At any rate, the building authority had to respond flexibly to the current financial situation of the Metropolitan Chapter, the progress of the construction work as well as the political situation in the country.

English summary by L. Vacinová

Autor

Mgr. Marek Suchý, Ph.D.

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

Pátkova 2137/5, 182 00 Praha 8

e-mail: marek.suchy@fhs.cuni.cz

NÁLEZ MINCÍ NA KATASTRÁLNÍM ÚZEMÍ LEDCE (OKR. HRADEC KRÁLOVÉ)

Vojtěch BRÁDLE

Abstract – A Coin Hoard from the Cadastral Area of Ledce (Hradec Králové Distr.).

A minor coin hoard of 17 silver issues from the 16th and 17th centuries was found in the woods on the cadastral area of Ledce.

 Ledce, coin hoard, Thirty Years' War

V lese poblíž Bědovic, části Třebechovic pod Orebem, došlo na jihozápadním okraji katastrálního území Ledce (okr. Hradec Králové) k objevu mincovního souboru, který tvořilo 17 stříbrných ražeb (obr. 1). Rozprostřeny byly na ploše asi 1,5 × 1,5 m (okolí bodu GPS – 50.201696N; 16.022215E) a nacházely se v hloubce do 15 cm. Jejich povrch byl jen v menší míře pokryt korozními produkty. V tuto chvíli jsou uloženy v soukromé sbírce.

Katalog mincí

ČECHY, Ferdinand II. (1619–1637)

mincovna: *Praha*, mincmistr Beneš Hübmer, AR 3krejcar 1626

Lit.: *Halačka 2011*, 368, 370, jako č. 759 (av. v opisu R.I značka mincmistra S.).

1. 1,441 g; 20,0/21,4 mm¹

Čechy, Albrecht z Valdštejna (1583–1634)

mincovna: *Jičín*, mincmistr Šebestián Steinmüller, AR 3krejcar 1630

Lit.: *Meyer 1885*, 507, jako č. 266 (av. v opisu .D:G. značka mincmistra² D.FRI.ET.SA.; rv. v opisu SAC.RO); *Holečková 2012*, 205, jako č. 315 (av. v opisu .D:G. značka mincmistra); *Poley 2014*, 84, č. 99.

2. 1,471 g; 19,8/20,2 mm

MORAVA, Ferdinand II. (1619–1637)

mincovna: *Brno*, mincmistr Kryštof Wohnsiedler, AR krejcar 1624

Lit.: *Halačka 2011*, 427–428, jako č. 889 (av. v opisu .D:G.; rv. v opisu V.COTY.).

3. 0,610 g; -/15,7 mm; ohnutý

1 Uváděné rozměry představují minimální a maximální průměr. U některých mincí je zjištěná váha ovlivněna přítomností koroze. Při prohlídce nebyly mince nijak chemicky čištěny. Došlo pouze k odstranění hlíny koupeli v destilované vodě a za pomoci měkkého kartáčku.

2 A. Meyer značku mincmistra interpretuje mylně jako vzhůru směřující paži, která drží kouli (*Arm eine Kugel emporhaltend*).

AR krejcar 1625

Lit.: *Halačka 2011*, 428, jako č. 892 (av. v opisu + FERDI.II.D.G. značka mincmistra .R.; rv. v opisu ARCHID.A.D.BV.MA.M.1625).

4. 0,695 g; -/16,1 mm; ohnutý

mincovna: *Olomouc*, mincmistr Martin Fritsch, AR 3krejcar 1630

Lit.: *Halačka 2011*, 442, 444, jako č. 932 (av. v opisu nejasné znaménko na jeho začátku, patrně D.G.R a konec B.R; rv. v opisu patrně bez rozdělovacích znamének).

5. 1,317 g; 20,4/20,5 mm

AR krejcar 1631

Lit.: *Halačka 2011*, 445, 447, jako č. 945.

6. 0,473 g; -/- mm; rozlomený, olámaný

SLEZSKO, Ferdinand I. (1526–1564)

mincovna: *Vratislav*, mincmistr Wolf Freyberger, AR krejcar 1562

Lit.: *Halačka 2011*, 92, jako č. 159 (rv. v opisu VX.SI.); *Šimek 2009*, 113, podobný jako č. 292 (rv. bez teček nad rameny kříže).

7. 0,375 g; -/16,7 mm; olámaný

Ferdinand II. (1619–1637)

mincovna: *Vratislav*, mincmistr Jan Riedel, AR krejcar 1627

Lit.: *Halačka 2011*, 475, 477, jako č. 1032 (av. v opisu nejasné znaménko na jeho začátku, FERD.II.D.G.R značka mincovny I. a konec patrně RE; rv. v opisu DV.BV.).

8. 0,731 g; -/16,7 mm; ohnutý

mincmistři Jan Riedel a Jan Ziesler, AR 3krejcar 1627

Lit.: *Halačka 2011*, 470, 472, jako č. 1017 (av. varianta poprsí a v opisu D:G.RO;

rv. v opisu T627); *Ejzenhart – Miller 2012*, 115, jako č. 676 (av. v opisu D:G.RO).

9. 1,067 g; 20,7/20,9 mm

AR 3krejcar 1628

Lit.: *Halačka 2011*, 470, 472, jako č. 1018 (av. varianta poprsí); *Ejzenhart – Miller 2012*, 116, jako č. 681 (rv. v opisu C.T.628).

10. 1,306 g; 20,2/20,5 mm

mincovna: *Nisa*, mincmistr Baltazar Zwirner, AR krejcar 1624

Lit.: *Halačka 2011*, 492–493, č. 1085.

11. 0,679 g; 15,6/15,9 mm

DOLNÍ RAKOUSY, Ferdinand II. (1619–1637)

mincovna: *Svatý Hypolit*, mincmistr Matthias Fellner a nájemce Johann Joachim Edling, AR krejcar 1624

Lit.: *Hahn 2016*, 122, č. 38b.

12. 0,506 g; 15,2/16,5 mm

KORUTANY, Ferdinand II. (1619–1637)

mincovna: *Svatý Vít*, mincmistr Paul Sigharter, AR krejcar 1626

Lit.: *Hahn 2016*, 123, č. 42a.

13. 0,573 g; -/16,8 mm; olámaný

ŠTÝRSKO, Ferdinand II. (1619–1637)

mincovna: *Štýrský Hradec*, AR 3krejcar 1625

Lit.: *Hahn 2016*, 124, č. 48a.

14. 1,421 g; 21,3/22,8 mm

TYROLY, arcivévoda Leopold V. (1619–1632)

mincovna: *Hall*, mincmistr Christoph Örber, AR 3krejcar bez letopočtu

Lit.: *Moser – Tursky 1977*, 256, podobný jako Abb. 449; *Hahn 2016*, 141, č. 18a.

15. 1,121 g; 20,6/20,8 mm

SALZBURG, arcibiskupství, Paris Lodron (1619–1653)

mincovna: *Salzburg*, AR krejcar 1623 nebo 1627 (?)

Lit.: *Probst 1975*, 147, č. 1328 nebo 1330 (?); *Zöttl 2014*, 218, č. 1633 nebo 1635 (?).

16. 0,649 g; 16,4/16,4 mm

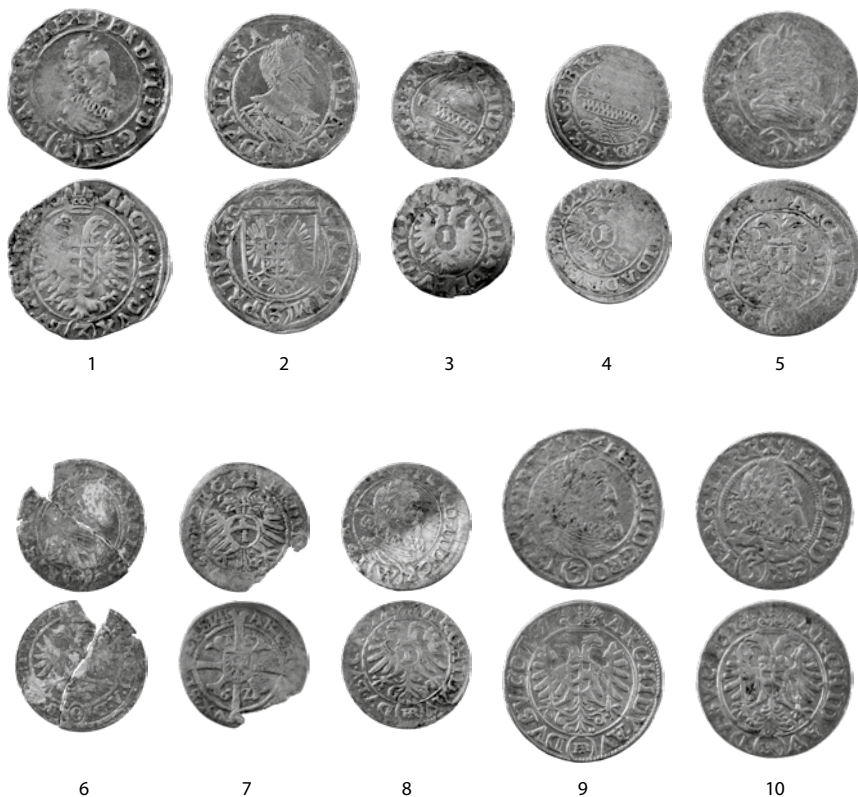
POLSKO, Zikmund III. Vasa (1587–1632)

mincovna: *Krakov*, AR 3groš 1621

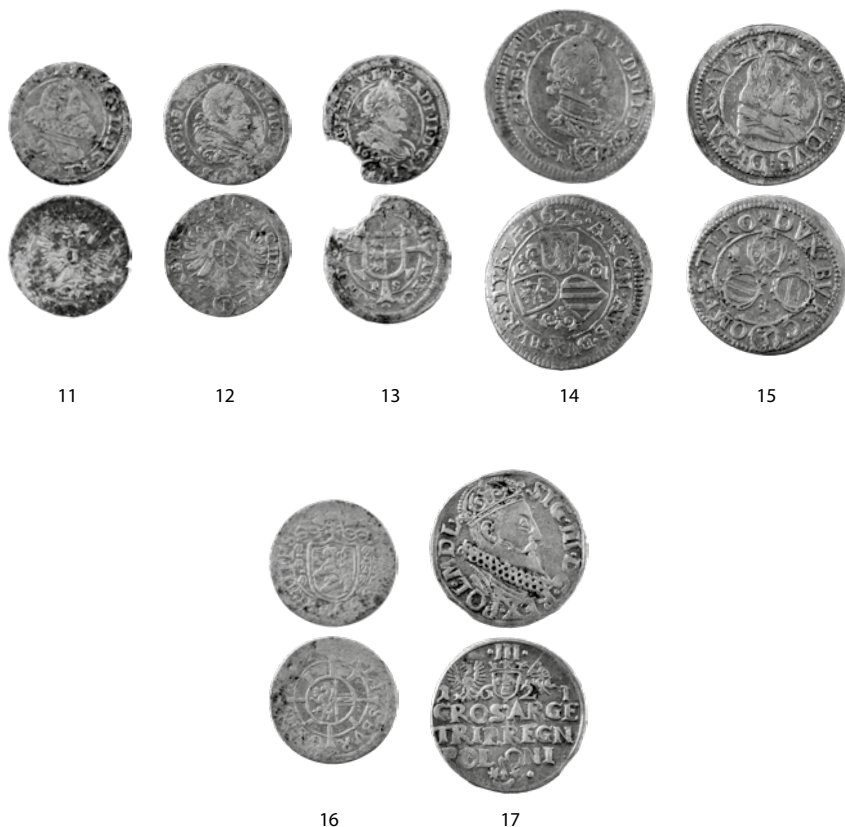
Lit.: *Kopicki 1995*, 71, č. 1226, tab. 58:1226; *Kopicki 2007*, 155, jako č. 880

(av. v opisu .DG.); *Iger 2008*, 162, jako č. K.21.1 (rv. v nápisu GROS.ARGE).

17. 1,736 g; 19,9/20,4 mm

Obr. 1a. Ledce – nález mincí (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká).

Obr. 1b. Ledce – nález mincí (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká).

Popisovaný soubor reprezentují v naprosté většině habsburské ražby (14 ks), z nichž jednoznačně nejvíce (12 ks) náleží Ferdinandu II. (1619–1637). Doplněny jsou dvojicí mincí Ferdinanda I. (1526–1564) a tyrolského arcivévodě Leopolda V. (1619–1632). K „domácím“ nominálům náleží rovněž 3krejcar Albrechta z Valdštejna (1583–1634). Zbylé dvě ražby pocházejí ze sousedních oblastí mimo prostor habsburské monarchie (arcibiskupství Salzburg a Polsko).

Až na jednu výjimku byly nalezené mince vyraženy ve 20. letech a na začátku 30. let 17. století. Jejich vznik tedy spadá do období třicetileté války (1618–1648). Nejmladším exemplářem je krejcar Ferdinanda II. z olomoucké mincovny s letopočtem 1631, který udává dobu, kdy se peníze mohly v zemi ocitnout nejdříve. Podle vyraženého roku 1630 je pouze o málo starší Ferdinandův 3krejcar ze stejné mincovny a rovněž jičínský 3krejcar Albrechta z Valdštejna.

Onu výjimku pocházející z období před třicetiletou válkou a logicky tak nejstarší minci v souboru představuje vratslavský krejcar Ferdinanda I. s letopočtem 1562. I když v nálezech z let zmiňovaného konfliktu se často setkáme s domácími předválečnými platidly (hlavně pražské groše, bílé groše, malé groše), v této malé hotovosti takové mince chybí a tvoří je takřka výhradně současně vznikající oběživo. Ovšem i krejcare a 3krejcare Ferdinanda II. jsou běžnou složkou českých nálezů z období třicetileté války. Opakovaně v nich zjistíme také mince polské a salzburské, jak dokládá rozbor Antonína Kostlána (1986, 191–236).

Struktura v souboru zastoupených nominálů naznačuje, že původní majitel patřil spíše k méně movitým osobám. Bohužel nelze s jistotou říci, zda popsané mince představují celou

(či alespoň skoro celou) někdejší hotovost. Stejně tak nevíme, jestli šlo o cíleně ukryté peníze, nebo na daném místě náhodně ztracené ražby. Jistý je pouze fakt, že na lokalitě nebyly objeveny např. pozůstatky keramické schránky, které by ukazovaly na cílené uschování. Případný kožený váček či plátno, v němž by byly mince původně zabaleny, se však mohly již dříve rozpadnout.

Literatura

- Ejzenhart, D. – Miller, R. 2012:* Die 3-Kreuzer-Münzen der schlesischen Münzstätten. Regenstauf.
- Hahn, W. 2016:* Die Münzprägung der Habsburger im Österreichischen Reichskreis von Maximilian I. bis Ferdinand III. (1490–1657) / von Leopold I. bis zu den Reformen Maria Theresias (1657–1746). Wien.
- Halačka, I. 2011:* Vládní mince zemí Koruny české (Čechy, Morava, Slezsko) 1526–1856 v době panování rodu Habsburského. Díl I. Brno.
- Holečková, Z. 2012:* České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum – Chaurova sbírka. Svazek VI.2. Nevládní tolarové ražby. Rodové ražby a ražby olomouckého biskupství a arcibiskupství. Praha.
- Iger, T. 2008:* Katalog trojaków polskich. Warszawa.
- Kopicki, E. 1995:* Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych. Teksty. Część 1. Tablice. Część 1. Warszawa.
- 2007: Monety Zygmunta III Wazy. Szczecin.
- Kostlán, A. 1986:* Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu. Numismatický sborník 17, 191–236.
- Meyer, A. 1885:* Albrecht von Wallenstein (Waldstein). Herzog von Friedland und seine Münzen. Numismatische Zeitschrift 17, 417–522.
- Moser, H. – Turský, H. 1977:* Die Münzstätte Hall in Tirol 1477–1665. Innsbruck.
- Poley, H. 2014:* Albrecht von Wallenstein (Waldstein). Herzog von Friedland und seine Münzen. Stuttgart.
- Probszt, G. 1975:* Die Münzen Salzburgs. Bâle – Graz.
- Šimek, E. 2009:* České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum – Chaurova sbírka. Svazek IV.1. Tolary, pražské groše, drobné mince Ferdinanda I. (1526–1564). Praha.
- Zöttl, H. 2014:* Salzburg. Münzen und Medaillen 1500–1810. Salzburg.

Summary

Vojtěch Brádle, A Coin Hoard from the Cadastral Area of Ledce (Hradec Králové Distr.).

A coin hoard comprising 17 silver coins was discovered in a forest on the cadastral area of Ledce. In the vast majority the coins were Habsburg issues (14 pieces) supplemented with one issue of Albert of Wallenstein (1583–1634), one coin of the Archbishopric of Salzburg, and one piece from Poland. With one exception, the coins were struck in the 1620s and at the beginning of the 1630s, i.e., during the Thirty Years' War (1618–1648). The latest specimen is the kreuzer of Ferdinand II (1619–1637) from the Olomouc Mint, bearing the year 1631 which presents the earliest possible date for the burying of the hoard. The denomination structure indicates that the former owner of the hoard belonged to a less wealthy social stratum. Unfortunately, it cannot be determined whether the coins were concealed intentionally, or whether they represent an accidental loss.

English summary by L. Vacinová

Autor

PhDr. Vojtěch Brádle

Muzeum východních Čech v Hradci Králové

Eliščino nábřeží 465, 500 03 Hradec Králové

e-mail: v.bradle@muzeumhk.cz

NÁLEZ MINCÍ ARCIVÉVODY LEOPOLDA V. U NOVÉ VSI (OKR. RYCHNOV NAD KNĚŽNOU)

Vojtěch BRÁDLE

Abstract – Coins of the Archduke Leopold V Found near Nová Ves (Rychnov nad Kněžnou Distr.).

During metal detector survey in a wood near Nová Ves, a minor assemblage of seven coins was found in July 2021. All the present issues were 10kreuzers of Archduke Leopold V (1619–1632), struck in the Hall in Tirol Mint.

Nová Ves, Thirty Years' War, coin find, Tyrol, Hall, 10kreuzer

V lesním porostu u Nové Vsi (okr. Rychnov nad Kněžnou) objevil při detektorové prospekci pan Martin Dědek 20. července 2021 menší mincovní soubor, který se skládal ze sedmi stříbrných ražeb. Mince se nacházely rozprostřené na ploše cca 6 × 6 m (okolí bodu GPS: 50.130631N; 16.035824E) a v hloubce kolem 18 cm. Následné detailní prohledávání prostoru další ražby či nějaké jiné artefakty nepřineslo. Nálezce mince později odevzdal do sbírky Muzea východních Čech v Hradci Králové. Zde jsou po zpracování evidovány pod inventárními čísly N/N 27.532–27.538 (obr. 1).¹

Katalog mincí

TYROLY, arcivévoda **Leopold V.** (1619–1632)

mincovna: *Hall*, mincmistr Christoph Örber, AR 10krejcar 1625

Lit.: *Moser – Tursky 1977*, 255, podobný jako Abb. 447; *Hahn 2016*, 141, jako č. 20a (rv. v opisu BVRGVII).

1. 2,058 g; -/28,3 mm²; olámaný (inv. č. N/N 27.532)

AR 10krejcar 1626

Lit.: *Moser – Tursky 1977*, 269, podobný jako Abb. 474; *Hahn 2016*, 141, č. 21a.

2. 1,986 g; 27,2/28,6 mm (inv. č. N/N 27.533)

3. 0,926 g; -/- mm; olámaný (inv. č. N/N 27.536)

AR 10krejcar 1627

Lit.: *Moser – Tursky 1977*, 269, podobný jako Abb. 475; *Hahn 2016*, 141, č. 21a.

4. 1,170 g; -/- mm; olámaný (inv. č. N/N 27.534)

1 M. Dědkovi bych rád poděkoval za předání nálezu do muzejní sbírky a také za sdělení nálezových okolností.

2 Uváděné rozměry představují u méně olámaných ražeb minimální a maximální průměr.

AR 10krejcar 1628

Lit.: Moser – Tursky 1977, 269, podobný jako Abb. 474–475; Hahn 2016, 141, č. 21a.

5. 1,346 g; +/- mm; olámaný (inv. č. N/N 27.535)

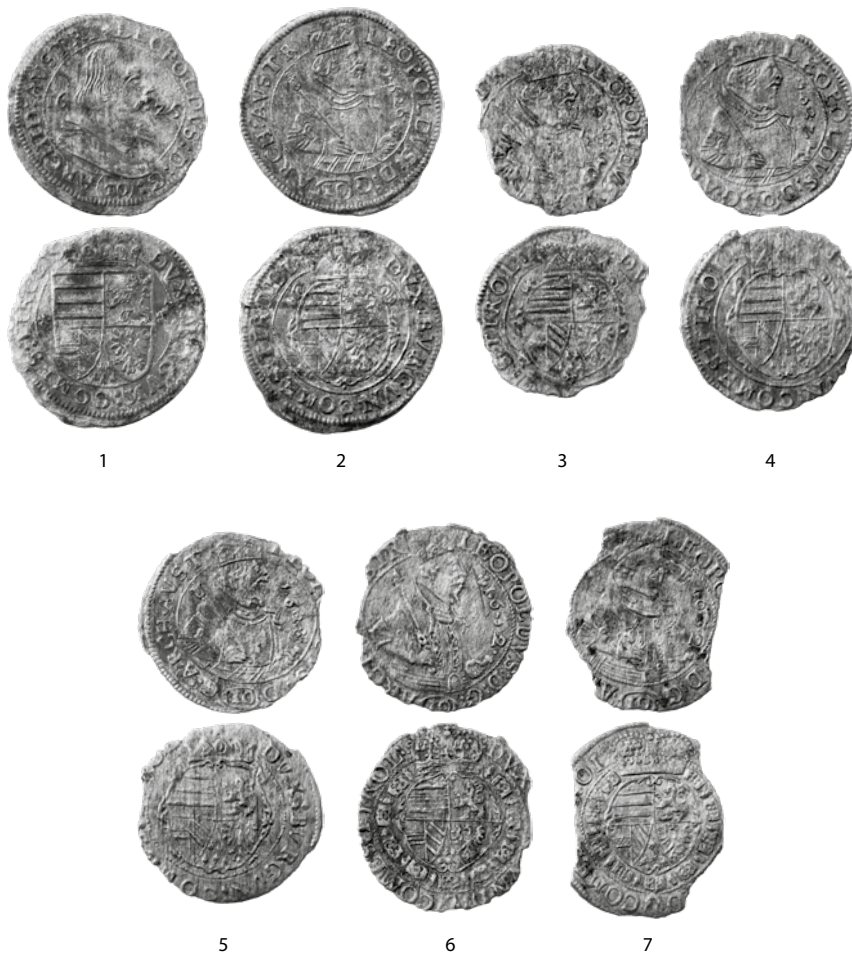
AR 10krejcar 1632

Lit.: Moser – Tursky 1977, 269, podobný jako Abb. 479; Hahn 2016, 141, č. 21c.

6. 1,152 g; +/- mm; olámaný (inv. č. N/N 27.537)

Lit.: Moser – Tursky 1977, 269, podobný jako Abb. 479; Hahn 2016, 141, č. 21(c?).

7. 1,249 g; +/- mm; olámaný (inv. č. N/N 27.538)

Obr. 1. Nová Ves – nález mincí (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká).

Mince objevené u Nové Vsi představují homogenní celek, který tvoří pouze tyrolské 10krejcarý arcivévody Leopolda V. (1619–1632) z hallské mincovny. Jejich dnešní stav je bohužel celkově špatný. V různé míře se vyznačují narušeným povrchem nebo olámaním.

Zatímco jeden z 10krejcarů (kat. č. 1) odpovídá svým obrazem mincím Leopolda V. jako gubernátora (1619–1625), ostatní (kat. č. 2–7) reprezentují mladší exempláře, kdy byl zemským pánem (1625–1632), resp. může jít o ražby posmrtné. Ačkoliv totiž Leopold V.

zemřel 1632, 10krejčary s tímto letopočtem byly produkovány i nadále, a to až do roku 1637 (*Moser – Tursky 1977*, 273 a 276–277; *Hahn 2016*, 141). Ražby, které pocházejí z doby po 1632, se mají vyznačovat písmenem „Y“ v opisu na rubní straně (*Hahn 2016*, 141, č. 21c). Ze dvou exemplářů s tímto letopočtem v popisovaném souboru (kat. č. 6–7) jej můžeme identifikovat pouze na jednom, u druhého toto písmeno zachováno není.

Vzhledem k faktu, že právě oba 10krejčary 1632 představují nejmladší mince v nálezů, je citelně zkomplikováno přesnější určení doby, kdy se soubor ocitl v zemi. Je zřejmé, že k tomu muselo dojít nejdříve nedlouho po tomto roce, ale mohlo se to stát i o řadu let později. I když homogenost hotovosti svědčí pro závěr, že jde o cíleně vybrané ražby, resp. záměrně zvolený nominál, nevíme, zda byly do půdy uloženy vědomě, či byly na daném místě ztraceny neúmyslně.

Na obecné úrovni můžeme konstatovat, že ve velkém množství v hallské mincovně produkováné 10krejčary se staly značně oblíbeným a rozšířeným platidlem (*Moser – Tursky 1977*, 268). Vzhledem k řečenému nepřekvapí, že v hromadných nálezech v českých zemích z období třicetileté války (1618–1648), kam spadá jejich ražba, se vyskytují poměrně pravidelně. V konkrétních souborech se ovšem ani zdaleka nejedná o dominantní minci. Jako příklad můžeme uvést poklad z Bošilce, kde se objevily jenom tři Leopoldovy hallské 10krejčary z celkových 766 kusů a jenž měl být ukryt patrně 1636 (*Chvojka – John – Thomová a kolektiv 2016*; uvedené 10krejčary viz 144–145, č. 732–734). Jiný soubor s jejich výskytem reprezentuje depot z Chlumce nad Cidlinou (*Šůla 1979*, 427–438). Mezi popsányými 1256 mincemi (nejmladší 1642) figurují pouze čtyři exempláře. Stejný počet jich byl zjištěn v nálezů v Dobroticích (*Skutil – Malá 1958*, 316–317; celkem 406 ks; nejmladší mince 1645). Jeden byl součástí malého souboru 12 ražeb ze Svobodných Dvorů (*Šůla 1966*, 49, č. 89; nejmladší mince 1636 nebo 1637). Opět jediný exemplář obsahovaly např. popsané části depotů z Kostomlat (*Hladík 1962*, 324; celkem 66 ks; nejmladší mince 1633) a z Kozlova (*Nemeškal 1957*, 222–223; celkem 26 ks; nejmladší mince 1638) nebo nález z Měřína (*Němeček 1968–1969*, 5–6; celkem 51 ks; nejmladší mince 1643).

Ačkoliv rozbor reprezentativního vzorku českých nálezů 2. poloviny 17. století ukázal relativně značnou přítomnost mincí Leopolda V. (*Brádle 2011*, 107), jeho hallské 10krejčary jsou v tuzemských depotech datovatelných do dob po třicetileté válce zaznamenávány už jen zřídka. Příkladem může být malý soubor 18 ražeb ze Žďárce (nejmladší mince 1660), který zahrnoval jeden kus (*Grossmannová 2007*, 80–82; 2010, 220–221, č. 16; 2015, 129, č. 16). Znovu jediný exemplář mezi celkovými 1347 ražbami (nejmladší mince 1683) obsahoval depot z Humpolce (*Hladík 1964*, 263–267).

Z tohoto výběrového přehledu nálezů s výskytem Leopoldových hallských 10krejčarů celkem jasně vyplývá atypičnost materiálu objeveného u Nové Vsi. Otázku, co přesně vedlo původního vlastníka peněz k onomu předpokládanému záměrnému výběru tohoto nominálu, ovšem v současnosti zodpovědět nedokážeme.

Literatura

- Brádle, V. 2011*: Struktura oběživa v Čechách druhé poloviny 17. století. K výpovědní hodnotě nálezů mincí. Numismatický sborník 25 (2010), 81–136.
- Grossmannová, D. 2007*: Sonda do složení oběživa na Moravě ve 2. polovině 17. stol. na základě mincovních nálezů. In: Grossmannová, D. – Krejčík, T. – Štefan, J. T. (red.): Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbalovi (1929–2004). Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě. Ostrava, 79–94.
- 2010: Moravské nálezy mincí od konce třicetileté války do konvenční měny (1648–1750). Numismatický sborník 24 (2009), 213–253.
- 2015: Měnová politika na Moravě za vlády Leopolda I. a jeho synů (1657–1740). Brno.

- Hahn, W. 2016: Die Münzprägung der Habsburger im Österreichischen Reichskreis von Maximilian I. bis Ferdinand III. (1490–1657) / von Leopold I. bis zu den Reformen Maria Theresias (1657–1746). Wien.*
- Hladík, B. 1962: Nález mincí v Kostomlatech u Nymburka v r. 1931. Numismatický sborník 7, 324.*
- *1964: Nález mincí v Humpolci, Komenského ulice 148. Numismatický sborník 8 (1963–1964), 263–267.*
- Chvojka, J. – John, J. – Thomová, Z. a kolektiv 2016: Bošilecký poklad. České Budějovice.*
- Moser, H. – Tursky, H. 1977: Die Münzstätte Hall in Tirol 1477–1665. Innsbruck.*
- Němeček, V. 1968–1969: Velkomeziříčsko za třicetileté války v obrazu nálezů mincí. Moravské numismatické zprávy 11, 5–20.*
- Nemeškal, L. 1957: Nález v Kozlově (okr. Ledec nad Sázavou). Numismatický sborník 4, 222–223.*
- Skutil, J. – Malá, A. 1958: Soupis střed- a novověkých nálezů mincí na Moravě. Numismatický sborník 5, 313–335.*
- Šůla, J. 1966: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1. Fontes Musei Reginae-hradecensis 3. Hradec Králové.*
- *1979: Dva tolarové nálezy z okolí Chlumce nad Cidlinou. Numismatický sborník 15 (1977–1978), 427–440.*

Summary

Vojtěch Brádle, Coins of Leopold V Found near Nová Ves (Rychnov nad Kněžnou Distr.).

On 20th July 2021, Martin Dědek found a minor assemblage of seven coins while metal detecting in the woods near Nová Ves. The find consisted exclusively of silver Tyrolian 10kreuzers of the Archduke Leopold V (1619–1632), struck in the Hall Mint.

The homogeneity of the find indicates that the denomination was deliberately selected. However, it remains unclear whether the coins were intentionally buried, or lost accidentally. The latest issues in the hoard are presented by two 10kreuzers minted in 1632. However, the fact that coins bearing this date were minted until 1637 prevents us from determining more precise time of the burial/loss of the hoard. Despite the Hall 10kreuzers being relatively common in the coin hoards from the Thirty Years' War period (1618–1648) found in the Czech lands, they are not the most prevalent type within such assemblages. Thus, the Nová Ves Hoard is somewhat anomalous. The coins were handed over by their finder to the collection of the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové and registered there under inv. nos. N/N 27.532–27.538.

English summary by L. Vacinová

Autor

PhDr. Vojtěch Brádle

Muzeum východních Čech v Hradci Králové
 Eliščíno nábřeží 465, 500 03 Hradec Králové
 e-mail: v.bradle@muzeumhk.cz

OBSAH

Vojtěch Brádle – Jiří Militký

Revize nálezu římských denárů z Lípy nad Orlicí (okr. Rychnov nad kněžnou)
Coin Hoard of Roman Denarii from Lípa nad Orlicí (Rychnov nad Kněžnou Distr.)
Revisited 3–15

Lajos Juhász

Valentinianic Coin Hoard from Vác-Kláraháza 16–35

Jiří Lukas – Nad'a Profantová – Jan Videman

Nález karolinského denáru z Tišic (okr. Mělník). K „oběhu“ ražené mince
v Čechách v průběhu první poloviny 9. století
A Carolingian Denier Found near Tišice (Mělník Distr.). A Contribution to the
'Circulation' of Struck Coins in Bohemia during the 1st Half of the 9th Century 36–51

Filip Hradil – Jan Videman – Lukáš Richtera

Olomoucká část denárového nálezu z Morašic (okr. Znojmo)
Olomouc Part of the Denier Hoard from Morašice (Znojmo Distr.) 52–64

Jiří Militký – Filip Hradil – Tomáš Somer – Dagmar Grossmannová

Nález mince mongolského Čingischána z k. ú. Slavkov pod Hostýnem (okr. Kroměříž)
A Mongolian Coin of Genghis Khan Found in the Slavkov pod Hostýnem
Cadastral Area (Kroměříž Distr.) 65–78

Jan John – Pavel Gregor – Daniel Kovář

Hromadný nález drobných středověkých mincí z Nuzic (okr. České Budějovice).
Příspěvek k poznání struktury oběživa v době vlády Jiřího z Poděbrad
A Hoard of Small Medieval Coins from Nuzice (České Budějovice Distr.,
South Bohemia) 79–96

Vojtěch Brádle

Pražské groše z nálezu ve Vamberku (okr. Rychnov nad kněžnou).
Poznámky k typologii a chronologii pražských grošů Vladislava II. Jagellonského
Prague Groschen in the Find from Vamberk (Rychnov nad Kněžnou Distr.).
Notes on Typology and Chronology of Prague Groschen of Vladislav II Jagiello 97–116

Lukáš Richtera – Pavel Hampl – Jan Cihlár

Příspěvek k typologii Zhořeleckých peněz se lvem z přelomu 15. a 16. století
a otázka jejich skutečného nominálu
A Contribution to the Typology of the Görlitz Pennies with a Lion from the Turn
of the 15th and 16th Centuries and the Question of their Actual Denomination 117–146

Marek Suchý

Financování fabriky Pražského kostela (ca. 1341–1500)
Financing the Construction of the Prague Church (ca 1341–1500) 147–166

Vojtěch Brádle

Nález mincí na katastrálním území Ledce (okr. Hradec Králové)
A Coin Hoard from the Cadastral Area of Ledce (Hradec Králové Distr.) 167–172

Vojtěch Brádle

Nález mincí arcivévody Leopolda V. u Nové Vsi (okr. Rychnov nad Kněžnou)

Coins of the Archduke Leopold V Found near Nová Ves (Rychnov nad Kněžnou Distr.) 173–176

